

ՄԻՈՒՆ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ - ՓԵՏՐՈՒԱՐ - ՄԱՐՏ ԹԻՒ 1-2-3 2007

ԱՄՆԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ-ԳՐԱԿԱՆ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԴԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԶԱ. ՏԱՐԻ – ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

2007
2007

ՅՈՒՆՈՒԱՐ – ՓԵՏՐՈՒԱՐ – ՄԱՐՏ
JANUARY - FEBRUARY - MARCH

ԹԻՆ 1-2-3
No. 1-2-3

S I O N

VOL. 31

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE.

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem

St. James Press, Jerusalem

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ Ս. ԷՋՄԻԱՇԻՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS
MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ՊԱՏԳԱՄԸ ՍՈՒՐԲ ԾՆՆԴԵԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻ ԱՌԻԹՈՎ

(Սուրբ Էջմիածին, Յունուարի 6, 2007 թ.)

Յանույն Զօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ. ամեն:

«Եթէ մէկը Քրիստոսի մէջ է,
նա նոր արարած է»

(Բ Կորնթ. Ե 17):

Սիրելի բարեպաշտ հաւատացեալներ,

Այսօր տօն է Սուրբ Ծննդեան, տօն է Աստուածայայտնութեան մեր Տիրոջ և Փրկչի՝ Յիսուս Քրիստոսի: Մեծ ու սքանչելի է խորհուրդը, որը մենք վերստին ապրում ենք այսօր: Նոր Արքայ ծնունդը Բեթղեհեմում՝ յանուն նորոգ մարդու և նոր աշխարհի, քանզի «Եթէ մէկը Քրիստոսի մէջ է, նա նոր արարած է»:

Հայոց Բեթղեհեմից, լոյս խորանից Սուրբ Էջմիածնի, հոգեմորոգ զգացումներով և բերկրանօք բերում ենք ձեզ մեծ աւետիսը, որը շուրջ երկու հազար տարիներ առաջ հովիւներին տուեցին հրեշտակները. «Այսօր Դաւթի քաղաքում ձեզ համար ծնունդ մի Փրկիչ, որ օծեալ Տէրն է» (Դուկ. Բ 11):

Հովիւները պարզ ու մաքուր սրտով Բեթղեհեմի մտւորում ճանաչեցին ու երկրպագեցին Մանուկ Փրկչին, իմաստուն մոգերը ընծաներ մատուցեցին՝ ծնրադրելով Նրա Աստուածութեանը, Թագաւորութեանն ու Քահանայութեանը: Փրկչի գալուստը՝ նախապէս վկայուած մարգարէների միջոցով, աւետուեց բոլորին, բայց բոլոր սրտերում չէ, որ Աշխարհի Փրկչի, Նոր Արքայի ծնունդը ցնծութեամբ ընդունուեց: Մանուկ Յիսուսին սպանելու նպատակով Հերովդէսը կոտորել տուեց Բեթղեհեմի մանուկներին: Այո, սիրելիներ, Աստուածորդու մարդեղացումն ու ծնունդը նոյնիսկ, ուղեկցուեց աստուածաշարժութեան և սպանութեան, խաղաղութեան ու պատերազմի իրողութիւններով, որոնք Արեւից և Կայնից սկսած զուգահեռ ընթացքով դրսևորուում են մարդկութեան պատմութեան մէջ: Բեթղեհեմի մտւորում ծնուած Մանուկը եկաւ փոխելու աշխարհի այդ ընթացքը Նոր Ուխտի հաստատումով և Իր արեան յեղումով. «Այս է Նոր Ուխտի իմ արիւնը, որ կը թափուի շատերի համար» (Մարկ. Ժ 24),- ասաց Քրիստոս: Փրկիչը եկաւ ազատելու մարդուն չարի որոգայթներից, մեղքի ու մահուան կապանքներից և աստուածային Իր զօրութեամբ վերականգնելու նրան դաւաճող երանական իր փառքի մէջ: Քրիստոս նոր կեանք բերեց աշխարհին՝ վերածնուած, նորոգուած հոգու կեանքը, որով մարդկութիւնը պիտի ընթանար դէպի Աստուած: «Հագէ՛ք նոր մարդը,- պատգամեց առաքեալը,- նոր մարդը, որ ստեղծուած է ըստ Աստծու արդարութեամբ և ճշմարիտ սրբութեամբ» (Եփ. Դ 24):

Մարդկութեանն ուղղուած նորոգութիւնը և կատարելագործութիւնը կոչը, սակայն, ամբողջապէս վերջ չդրեց հին մարդու, հին հասկացութիւններին գոյութեանը, և չվերացաւ չարիքն աշխարհից: Այսօր էլ յաճախ նոր մարդու կերպարի ներքոյ գործում է հին մարդը, Քրիստոսին երկրպագող հովիւների և մոգերի բարեպաշտութեան կողքին տեղ է գտնում նաև Դերովդէսի չարագործութիւնը: Կեանքի առաջագնաց պայմաններով, հնարաւորութիւններով ու կարողութիւններով յատկանշուող արդի աշխարհը դեռ ամոքուած չէ թշուառութիւններից, արհաւիրքներից ու պատերազմներից, ամոքուած չէ կեղծիքից, նախանձից ու ատելութիւնից: Մարդը բարձրացաւ տիեզերք, բայց որքա՞ն է բարձրացել իր ներաշխարհի տիեզերքում: Գիտական մտքի զարգացումը նպաստել է կեանքի բարօրութեանը, բայց որքա՞ն կատարելագործել է նաև պատերազմի զէնքերը: Արդարև, գիտատեխնիկական արդի նուաճումները, ժողովրդավարութիւնը, անհատի և ազգի իրաւունքներն ու ազատութիւնները գերակայ արժէքներ հռչակած գաղափարախօսութիւնները անբաւարար եղան պատասխաններ տալու մարդկութեան առջև ծառացող խնդիրներին ու մարտահրաւերներին և անբաւարար պիտի լինեն, եթէ Աստուած չի բնակուում մեր մէջ, եթէ Աստուած չի գործում մեր կեանքում, եթէ չի կարեւորուում հոգևորը, հաւատքն ու սրբութիւնը, այլ, նոյնիսկ, ծաղրուում է: Ունայն պիտի լինեն խաղաղութեանը, արդարութեանն ու մարդասիրութեանը ուղղուած ջանքերը, եթէ նախ Աստուծոյ բարերար Կամքը և Փրկութեան Ծնորդը չենք հայցում, միմեանց սիրելու աստուածադիր պատուիրանը չենք կատարում:

«Սէրը երբէք չի անհետանում, թէ մարգարէութիւններ են, պիտի չքանան, թէ լեզուներ, պիտի լռեն, թէ գիտութիւն, պիտի անցնի, քանզի շատից քիչը գիտենք և շատից քիչն ենք մարգարէանում» (Ա Կորնթ. ԺԳ 8-9),— ասում է առաքելը: Մարդկային ամեն գիտութիւն շատից քիչն է և ժամանակի մէջ փոխուել ու փոխուելու է, բայց սէրն է, որ երբէք չի անհետանում, սէրը միշտ նոյնն է՝ կատարեալ, «չար բան չի խորհում, անիրաւութեան վրայ չի ուրախանում, այլ ուրախանում է ճշմարտութեան վրայ»: Մենք բոլորս՝ ազգեր և ժողովուրդներ, մէկ սուրբ և կենարար ժառանգութիւն ունենք՝ Աստուծոյ սէրը արարածներիս հանդէպ: Աստուած սիրում է մեզ բոլորիս անկախ որևէ պատկանելութիւնից, անկախ ազգութիւնից, համոզմունքից, սեռից ու տարիքից: Կատարեալ այդ սիրոյ վկայութիւնը Փրկչի Յայտնութիւնն է աշխարհում: Սիրոյ նոյն ոգով առաջնորդուելով միայն մարդկութիւնը պիտի կարողանայ նոր լինել՝ նորացնելով նաև աշխարհը: Մենք՝ քրիստոնէաներս, խոստումն ու հաւատն ունենք, «եթէ մէկը Քրիստոսի մէջ է, նա նոր արարած է»:

Սիրելի բարեպաշտ ժողովուրդ հայոց, ուրախութեամբ ու երախտագիտութեամբ ընդունենք մեր փրկութեան պարգևը՝ Մարդացեալ Աստուածօրդուն: Նրան ապաւինած՝ որպէս նոր մարդ՝ արդարութեամբ ու եղբայրսիրութեամբ կառուցենք նոր կեանքը Դայաստանի և Արցախի, հայրենաշունչ, ամուր ու յոյսով լեցուն պահենք ազգային կեանքը Սփիւռքում: Փրկչի հետ չպիտի երկնչենք դժուարութիւններից ու խնջնդոտներից, և մեր ջանքերը իզուր չպիտի լինեն, այլ քաղցրահամ արդիւնքներ պիտի բերեն մեր Դայրենիքին և վերագարթօնք ապրող Սփիւռքին: Դամազգային միասնութեամբ մեր Տիրոջ ազատարար սիրով պիտի պաշտպանենք Արցախի մեր ժողովրդի ազատ ապրելու արդար իրաւունքը և նորոգեալ հաւատով պիտի մարմնաւորենք և կեանքի կոչենք մեր բոլոր իղծերը, գալիքի մեր յոյսերը: Արդ, անաղարտ պահենք առաքելական սուրբ հաւատքը մեր հայրերի և նրանց օրինակով ստեղծենք մնայունն ու յարատեւը:

Մեր Տիրոջ և Փրկչի Սուրբ Ծննդեան տօնի հոգեմորոգ առիթով Զրիստոսաւանդ սիրով եղբայրական ողջոյն ենք յղում Քոյր Եկեղեցիների հոգևոր պետերին, Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցու Նուիրապետական Աթոռների զահակալներին՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Արամ Ա Սեօի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանին, Կոստանդնուպոլսի Հայոց Պատրիարք Ամենապատիւ Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Սութաֆեանին: Հայրապետական Մեր օրհնութիւնն ու սէրն ենք բերում մեր Եկեղեցու ուխտապահ հոգևոր դասին և ի սփիւռս աշխարհի համայն մեր ժողովրդին:

Սուրբ Ծննդեան աւետիսով Մեր ողջոյնն ենք բերում Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Տիար Ռոբերտ Քոչարեանին, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան Նախագահ Տիար Արկաղի Ղուկասեանին, հայոց պետական ողջ աւագանուն, Հայաստանում հաւատարմագրուած դիւանագիտական առաքելութիւնների ղեկավարներին ու ներկայացուցիչներին:

Սիրելի բարեպաշտ ժողովուրդ, աղօթենք Նորածին Փրկչի սնարի առջև, որ Իր ամենառատ շնորհներով նորոգուեն մարդկային հոգիները և ողորմութեան, խաղաղութեան, արդարութեան ու ճշմարիտ եղբայրսիրութեան ճանապարհներով ուղղորդուի ժողովուրդների կեանքը:

Հայցենք, որ Փրկիչ մեր Տէրը հաւատով զօրացեալ պահպանի մեր ժողովրդին և օրհնի մեր գործերն ու ջանքերը՝ ի փառս Իր Սուրբ Անուան, ի սէր և ի բարօրութիւն հայրենի մեր երկրի ու աշխարհասփիւռ ազգիս և ի պայծառութիւն մեր Սուրբ Եկեղեցու. ամէն:

Զրիստոս ծնաւ և յայտնեցաւ
Չեզ և մեզ մեծ աւետիս

ԾՆՆԴԵԱՆ ՊԱՏԳԱՄ

Սիրեցեալ ժողովուրդ Հայոց,
Որ ի Հայաստան եւ յԱրցախ,
Ի Յորդանան եւ ի Պաղեստին,
յերուսաղեմ եւ յԻսրայէլ
Եւ ի Սփիւռս տարացրուեալ.

Տիրոջ ողորմութեամբ, Երուսաղեմի Հայ Պատրիարքութեան Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան եւ հաւատաւոր մեր ժողովուրդի զաւակներով համախմբուած ենք Քրիստոսի Ծննդեան Սուրբ Տանարին մէջ եւ Սուրբ Մսուրին շուրջ: Եւ մինչեւ արեւածագ կը մատուցանենք մեր երեք Սուրբ Պատարագները, եւ կը կատարենք Հայաստանեայց Առաքելական եւ Ուղղափառ Եկեղեցւոյ եկեղեցական պաշտամունքները ի յիշատակ Քրիստոսի Ծննդեան, Աստուածայայտութեան եւ Մկրտութեան (Ջրօրհնէքի արարողութեամբ) եւ համաձայն Սուրբ Երկրի սրբավայրերուն մէջ հաստատուած դարաւոր մեր առանձնաշնորհումներուն եւ Հայկական աւանդութեանց:

Գոհունակութեամբ կը նշենք մեզի հետ ներկայութիւնը Պաղեստինեան Ազգային Իշխանութեան Նախագահ Մեծայարգ Տիար Մահմուտ Աբբաս Ապու Մազէնի, եւ պետական Աւագանիին:

Նաեւ ուխտաւորաբար մասնակցութիւնը Թուրքիոյ Հայոց Ամենապատիւ Պատրիարքին, Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Մուրաֆեանին՝ Կոստանդնուպոլիսէն, ուխտաւորներու խումբով:

Նաեւ հինգ հոգեւորականներ եւ ուխտաւորներ Մայր Հայրենիքէն, օրհնութեամբ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին:

Մեր սրտագին բարեմաղթութիւնները կ'առաքենք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Նուիրապետական Աթոռներու գահակալներուն.-

❖ Ամենայն Հայոց Սրբազնագոյն Կաթողիկոս, Նորին Ս. Օծութիւն, Տ. Տ. Գարեգին Բ. Վեհափառ Հայրապետին՝ ի Ս. Էջմիածին:

❖ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Նորին Ս. Օծուքին, Տ. Տ. Արամ Ա. Վեհափառ Հայրապետին՝ յԱնթիլիաս:

Կ'աղօթենք, որ Աստուած ողորմի մեր խոռվեալ աշխարհին, եւ առաջնորդէ ժողովուրդները դէպի համերաշխ գոյակցութիւն, հանդուրժողութեան ոգիով եւ ոչ վայրագ բռնութեան արարքներով:

Քրիստոսի Ծնունդը Բեթղեհեմի համեստ քարայրի մը մսուրին մէջ, սկիզբն է համայնական եղբայրութեան այն պատգամին, որ երեսունամեայ Վարդապետը՝ Յիսուս, պիտի պատուիրէր իր աշակերտներուն, երթալու եւ ամբողջ աշխարհին քարոզելու, ինչ որ իրենք տեսան եւ լսեցին, Յիսուսին հետ ապրած եւ շրջագայած երեք տարիներու ընթացքին: Եւ ինք խոստացաւ անոնց հետ ըլլալ, մինչեւ «ի կատարած աշխարհի»:

Եւ Յիսուսի աշակերտները քարոզեցին եւ այցելեցին ուր որ կրցան, իրենց օրերու աշխարհին, եւ հաւատացեալներու Եկեղեցիին աւանդեցին Քրիստոսի Նոր Կտակարանի Աւետարանը եւ պատգամները:

Այսօր, աշխարհ ամենէն աւելի պետք ունի Քրիստոսի Աւետարանին եւ պատգամներուն, որպէս զի անհատը, ընտանիքը, ընկերութիւնը եւ ազգերը կարենան համերաշխ գոյակցութեամբ, իրենց անհատական, ընտանեկան, ընկերային եւ ազգային ազնուագոյն երազներուն եւ իտեալներուն իրագործումը ապահովել:

Նկատի առած Սուրբ Երկրի, եւ Իսրայէլի եւ Պաղեստինի Իշխանութեան տարածքին ապրող ժողովուրդներու ընդհանուր կացութիւնը եւ ազգային ու կենցաղային անցանկալի պայմանները, դժուար է գոհունակութեան եւ շնորհակալութեան աղօթքով ներկայանալ Աստուծոյ: Քանի որ անցնող քսան տարիներու ընթացքին քանիցս յուսալից եւ յուսախաբ եղանք, ակնկալելով որ խաղաղութիւն եւ համերաշխ համակեցութիւն պիտի հաստատուէր հակամարտ իշխանութեանց միջեւ:

Տիեզերքի Արարիչ Աստուծոյ ողորմութեան կը դիմենք, որ եղբայրասպան եւ ատելաժառ հոգիները, եղբայրական սիրոյ սեղանին շուրջ հաւաքուին, եւ նամբայ բանան

ժողովուրդներու խաղաղ եւ արդար եւ ապահով համակեցութեան:

Եւ այդ պիտի ըլայ մեծ օրհնութիւն մը մանաւանդ Սուրբ Երկրի բնակիչներուն համար:

Անոնք իբրեւ հաւատարիմ հաւատացեալներ իրենց Հրեական, Քրիստոնեական, Իսլամական միաստուածեան սրբազան աւանդութեանց եւ Սուրբ Գիրքին, իրենց սրբավայրերու ուխտաւորութեան կը հրաւիրեն իրենց ընտանիքին աշխարհացրիւ զաւակները:

Այդ հաւատքով, այդ յոյսով եւ այդ սիրով է որ, իբրեւ Հայ Պատրիարք Երուսաղէմի, կը մաղթենք, որ բարձրեալն Աստուած խաղաղութեան բալասանով օծէ խոոված հոգիները մարդկութեան: Մանաւանդ պարգեւելով համակեցութեամբ խաղաղութիւն, որուն այնքան կը ցանկայ Սուրբ Երկիրը, իր ժողովուրդով:

Նոյն հոգիով է, որ հրաւեր կ'ուղղենք մեր Հայ ազգի աշխարհացրիւ զաւակներուն, ուխտագնացութեան ուխտով համբայ ելլելու դէպի սրբազան վայրը Քրիստոսի Ծննդեան, ի Բեթղեհէմ, ինչպէս նաեւ Քրիստոսի Անձին եւ քարոզութեան հետ կապուած սրբավայրերուն:

Քրիստոնեայ Հայաստանի եւ Հայաստանեայց Առաքելական Ուղղափառ Եկեղեցւոյ ներկայութիւնը Սուրբ Երկրի մէջ, դարերու վրայ երկարող իր խորունկ ու յիշատակելի կնիքն ունի դրած, սերունդէ սերունդ:

Եւ մեր ժողովուրդին իմաստութեան եւ հաւատքին ձայնն է որ կ'արձագանգէ, երբ մանաւանդ առաջին անգամ ուխտի եկած հայ ուխտաւորին, «բարի մաղթանքով» կը յիշեցնէ թէ, «Երուսաղէմ մէկ անգամ ուխտի եկողը, եօթն անգամ կը վերադառնայ»:

Եւ արդարեւ, ամեն հայ, իր կեանքին մէջ գոնէ մէկ անգամ պիտք է ծնկաչոք խոնարհի մեր հաւատքի սրբազան վայրերուն, ու տեսնէ հրաշագեղ Մայր Տաճարը Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Պատրիարքութեան:

Այս երանական օրհնութիւնը կը մաղթենք բոլոր ժողովուրդներու հաւատացեալ զաւակներուն, որ զուարթօրէն իրենց երգը երգեն, մասնակցելով հրեշտակներուն օրհներգութեան եւ պատգամին.-

«Փառք ի բարձունս Աստուծոյ. եւ յերկիր խաղաղութիւն. ի մարդիկ հանութիւն»:

Թ. Ա. Մ.

Dear Children of the Armenian
Apostolic Orthodox Church,
In Armenia and in Nagorno-Karabakh,
In Jordan and in Palestine,
In Jerusalem and in Israel
And dispersed in the Diaspora.

We greet you from the Grotto of the Holy Manger of the Nativity Church, in the city of Bethlehem, where we are gathered on the Feast of the Birth and Revelation of our Lord Jesus Christ, together with the members of the Saint James Brotherhood of the Armenian Patriarchate of Jerusalem and the pilgrims and the faithful of our people.

And until dawn, we shall celebrate three times Holy Divine Liturgy and perform the Services commemorating the Nativity, the Epiphany and the Baptism of Christ by the ceremony of the Blessing of Water, and in accordance with the centuries old prerogatives of the Armenian Apostolic Orthodox Church in the sanctuaries of the Holy Land.

We are pleased to have with us joined in our prayers,

- ❖ The Honorable President of the Palestinian National Authority, His Excellency Mahmoud Abbas Abu Mazen, accompanied by the representatives of the Palestinian National Authority.
- ❖ Also the participation of His Beatitude Archbishop Mesrob Mutaflan, the Armenian Patriarch of Istanbul and of All Turkey, accompanied by a group of pilgrims from Istanbul.
- ❖ Also five clergy and a group of pilgrims from Armenia, with the blessing of His Holiness the Catholicos of All Armenians.

We extend our best wishes:

- ❖ To His Holiness the Supreme Patriarch and Catholicos of All Armenians, Karekin the Second, of the Holy See of Etchmiadzin, Armenia;
- ❖ To His Holiness Aram the First, the Catholicos of the Great House of Cilicia in Antelias.

We pray God to have mercy upon our perplexed world and to lead all nations to live in a harmonious co-existence, with the spirit of tolerance and not by the intolerable acts of violence.

The Birth of Christ, in the Manger of a modest cave in Bethlehem is the beginning of the message of universal brotherhood, which the thirty years old Master, Jesus, would commission His disciples to go and to teach all nations all that they witnessed and heard during the three years they accompanied Him and lived with Him. And he promised to be with them always, "even unto the end of the world".

And the disciples of Jesus preached and visited wherever they could, in the world of their time, and transmitted to the faithful of the Church the Gospel and the commandments of the New Testament of Christ.

Today, the world is in dire need of the Gospel and the commandments of Christ, so that every individual, family, community and nation, may attain the realization of its ideals and aspirations in harmonious co-existence.

Considering the general conditions of the peoples living within the boundaries of the Holy Land and under the jurisdiction of Israel and the Palestinian National Authority, and considering their national and domestic unfulfilled aspirations, it is difficult to address the Lord with prayers of thanksgiving. In the past twenty years many times we were given the hope and the assurance of establishing peace and harmonious co-existence between the antagonistic authorities, and we were frustrated.

Therefore we turn to the mercy of Almighty God, the creator of the universe, beseeching Him to gather around the table of

brotherly love, the vengeful souls of His children, and to guide them in their pursuit of the realization of justice and the peaceful co-existence of all nations.

And this will be a great blessing, especially for the people of the Holy Land. They are faithful believers of their Hebraic, Christian, and Islamic monotheistic holy traditions and the Holy Book, and they do invite to their sacred sanctuaries for pilgrimage all the dispersed children of their family and their Faith.

It is with this faith and confidence, with this hope and assurance, with this love and compassion, that we, as Armenian Patriarch of Jerusalem, appeal to the heavenly and merciful God to anoint the troubled souls of mankind with the balsam of peace, and especially grant the peace of co-existence, so much coveted by the Holy Land and its inhabitants.

It is in this same spirit that we extend our invitation to the dispersed children of our nation to embark on their vow of pilgrimage to the sacred Manger of the Nativity of Christ in Bethlehem, as well as to the sanctuaries related to the Person of Christ and His Mission.

The presence of Christian Armenia and the Armenian Apostolic Orthodox Church (since 301 A.D.) in the Holy Land has left its indelible and memorable imprints from generation to generation.

It is the vibrating voice of the faith and the wisdom of our people, when wishing-well a pilgrim, especially on his first visit to Jerusalem, we remind him saying: "Once in Jerusalem, may you return seven times".

And indeed, every Armenian should, at least once in his lifetime, kneel before the sacred sanctuaries of our faith, and visit the magnificent Cathedral of Saint James of the Armenian Patriarchate of Jerusalem.

It is this beatific blessing that we wish to convey to all the children of all nations, so that they may joyfully sing their own songs, joining the Gloria and the message of the Angels: "Glory to God in the highest; and peace on earth; and good-will among men."

T. A. M

ԿՐԾՆԱԿԱՆ

ՊԱՏՈՒԻՐԱՆԱԶԱՆ ՑՈՒԹԻՒՆ

«Որ պատուիրան պահոց նախ ի դրախտին աւանդեցեր»

(Շարակնոց)

Մեր եկեղեցւոյ շարակնոցէն առնուած այս տողով, սրբազան շարականագիրը կու գայ մեզի յիշեցնելու թէ պահէր կամ պահեցողութիւնը, Մարդուն կողմէ՝ Մարդուն պարտադրուած կանոն մը եւ կամ սովորութիւններու շարք մը չէր, այլ Աստուծոյ կողմէ սահմանուած օրէնք մը, որուն արմատները կ'երթան մինչեւ Աստուածաշունչի առաջին գիրքը:

Վայրկեանի մը համար մեր յիշողութիւնները կեդրոնացնենք Մենդոց գիրքի առաջին գլուխներուն վրայ, եւ հոն հաւատացեալը պիտի տեսնէ թէ ինչպէս Հայր Աստուած իր ստեղծագործութեան բարձրագոյնն ու կատարելագոյնը՝ Նախամարդը առնելով կը դնէ իր դրախտին մէջ, «Եւ պատուիրեաց Տէր Աստուած Ադամայ եւ ասէ, յամենայն ծառոց որ է ի դրախտիդ՝ ուտելով կերիցես, բայց ի ծառոյն Գիտութեան բարւոյ եւ չարի՝ մի՛ ուտիցէք», (Մենդոց Բ. 16-17) ըսելով թէ ան կրնար դրախտի բոլոր ծառերու բարիքներէն օգտուիլ, բացի մէկէն՝ Բարիի եւ Զարի գիտութեան ծառէն: Եւ ի՞նչ կ'ըլլայ Մարդուն հակադեցութիւնը Աստուծոյ պատուիրանին, եթէ ոչ մեղանչում՝ պատուիրանազանցութեամբ, ուր երկու աշխարհներ՝ - ստեղծուած աշխարհն ու Մարդուն ներաշխարհը - առաջին անգամ ըլլալով իրար կը բաղխէին, երբ Մարդը կը ժպրհէր իր ինքնիշխանութիւնը փորձաքարի գարնել Աստուծոյ՝ իր Ստեղծիչին հեղինակութեան ու կամփին դէմ: Ընդհանրապէս մենք լաւ պատրուակներ կը գտնենք մեր կատարած սխալ ընտրութիւններուն համար: Սովորաբար մենք արդարանալի կը գտնենք թէ մէկը

գողնայ՝ իր ընտանիքը կարենալ կերակրելու համար, եւ կամ սպանութիւն մը կատարուի ինքնապաշտպանութեան պատրուակով: Սակայն եղեմական դրախտը՝ արքայութիւնն էր ինքնին, եւ անոր զոյգ բնակիչները ունէին այն ամէնը՝ որուն կարիքը ունէին, բայց ինչպէս մենք արդարացնելու համար անոնց ինչպէս նաեւ մեր տկարութիւնները, մարդկօրէն կ'ըսենք. «Մարդ էին եւ սխալեցան», սակայն արդարացում չկայ:

Բուն բարեկենդանով, անգամ մը եւս ապաշխարութեան դռները կը բացուին հաւատացեալին առջեւ, եւ իւրաքանչիւր ապաշխարութեան շրջանին անպայմանօրէն անոր կու տայ ակնկալուած բարիքը, եթէ ենթական զայն պահէ պարտ ու պատշաճ ձեւով: Օրինակ, երբ լեռնագնացը կը պատրաստուի բարձր լեռ մը մագլցելու, ան իր հետ կ'առնէ միայն անհրաժեշտ առարկաները, որովհետեւ որքան անոր բեռը թեթեւ ըլլայ, այնքան դիւրին եւ արագ կ'ըլլայ անոր համար գագաթ հասնիլը: Ինչպէս որ բարձր շէնքեր աստիճաններ կ'ունենան բնակիչները վերի յարկերը հասցնելու, նոյնպէս ալ Մեծ Պահոց օրերը մեր եկեղեցւոյ Հայրերու կողմէ հաստատուած են մեր, հաւատացեալի հոգեւոր վերելին համար: Մենք եւս, որպէս զի կարենանք հոգեւին բարձրանալ, պարտինք նախ ձերբազատուիլ մեղքերու մեր ծանր բեռէն եւ կապանքէն, եւ այս բեռը կը վերցուի միմիայն ապաշխարութեամբ եւ զոջումով, եւ միւս կողմէն եթէ ենթական կարենայ որդեգրել ներողամտութեան ոգին, ներելու անոնց՝ որոնք սխալած են մեր նկատմամբ, այն ատեն միայն մենք

մեր կարգին Հայր Աստուծոյ կողմէ, ներողութեան արժանացած պիտի կարենանք արդարացած հոգիով դիմաւորել սուրբ Յարութեան արշալոյսը:

Վստահ եմ սակայն թէ իւրաքանչիւր Մեծ Պահոց շրջան, մեզմէ ոմանց մէջ կը բարձրացնէ նոյն հարցումը, «Ի՞նչ է զղջումը կամ ապաշխարութիւնը»:

Ձղջումը, սիրելի հաւատացեալներ, մեղքին համար զգացուած անկեղծ, այսպէս ըսած առաքինի ցաւն է. որովհետեւ անկեղծ զղջումն ու ապաշխարութիւնը անպայմանօրէն պէտք է իրենց մէջ ունենան այդ յատկութիւնը: Սակայն իրականութեան մէջ, առաքինի ցաւը գործուած մեղքի մը կամ սխալի մը համար զգացած ցաւէն կամ ամօթէն աւելի բան մը պէտք է նշանակէ: Ձղջալ կամ ապաշխարել պէտք է նշանակէ ետ դարձ կամ ամբողջովին կարենալ հեռանալ մեղքէն ու անոր սխալ ճամբաներէն: Եսայի Մարգարէ կ'ըսէ. «Թողցէ ամբարիշտն զճանապարհս իւր, եւ այր անօրէն զխորհուրդս իւր»: (ՄԵ. 7) Թէ՛ Հին եւ թէ՛ Նոր Կտակարանները միեւնոյն մօտեցումը ունին «Ձղջում» բառին հանդէպ, որ կը նշանակէր ուղղութիւնը, ճամբան փոխել:

Այսուհանդերձ, մէկու մը համար միայն ուղղութիւնը կամ ճամբան փոխելը պիտի չբաւեր, որովհետեւ Մարգարէն շարունակելով իր խօսքը կ'աւելցնէ. «Անօրէնն ու ամբարիշտը ո՛չ միայն պարտին դառնալ իրենց շեղած ճամբէն, այլ անոնք պարտին նաեւ դառնալ դէպի Աստուած, եւ այն ատեն միայն ողորմութիւն պիտի գտնեն, ու Ան քամապատիկ ձեւով պիտի ներէ անոնց բոլոր անօրէնութիւնները»:

Սակայն մեղքի ճամբաներէն դառնալը երբեք ամբողջական պիտի չըլլար, եթէ մեր այսպէս ըսած զղջումը, այդ առաքինի ցաւը՝ մեզ պիտի չմիացնէր

Աստուածային ներողամտութեան, որմէ վերջ միայն մենք պիտի կարենանք ետդարձ մը արձանագրել դէպի Հայր Աստուած, որ Անառակ Որդւոյն բարի ու ներող հօր նման կը սպասէ մեզի, ըսելու «Թողեալ եմ մեղք քո»: Հաւատացեալը պարտի բռնել զղջումի այդ ճամբան, եւ իր մէջ զգալու պատրաստակամութիւնը հեռանալու եւ մանաւա՛նդ «ԵՏ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ԴԷՊԻ ԻՐ ԱՐԱՐԻՉԸ՝ ԱՍՏՈՒԱԾ»:

Իրա՛ւ եւ խոր համոզումով կատարուած զղջումը, տարաշխարհիկ փորձառութիւնը չէ: Ան պարտի սկսիլ դնելով Աստուծոյ կամքը ամէն ինչէ վեր եւ առաջ, ինչպէս Անոր Որդին՝ Քրիստոս ըրաւ Գեթսեմանիի պարտէզին մէջ, երբ իր երկնաւոր Հօրը ըսաւ, «Ոչ թէ իմ՝ այլ քո կամքը թող ըլլայ»:

Սիրելի եղբայրներ եւ քոյրեր, Մեծ Պահոց քառասնօրեայ ձմեռ ուղեւորութեան այս շրջանին, ուր որ ալ գտնուիք, վստահ եղէ՛ք թէ Հայր Աստուած պիտի լսէ ձեր ներում եւ շնորհի խնդրող աղերսը, քայց նայեցէ՛ք՝ որ ան ձեզի համար չըլլայ լուկ հրդեհի պարագային ազատարար սանդուխ մը: Թող ձեր ետ-դարձը դէպի Աստուած չըլլայ մեղքի հետեւանքով մահուան սարսափէն բռնուած փախուստի միակ ճամբան:

Հսկման այս խորհրդաւոր ու քաղցր պահունքով միաբերան աղօթքներ ըսելով. «Ամենագութ եւ բարեբար Տէր, դուն որ ներող ես ու գթառատ հանդէպ անոնց՝ որոնք պատրաստակամ եւ անկեղծօրէն կը դիմեն քարեարարութեանդ փոխելու իրենց կեանքի ընթացքն ու որդեգրելու Քու եւ զաւկիդ ճամբաները - որոնք միայն իրա՛ւ եմ ու յաւիտեանական - տո՛ւր իրենց կամք եւ յարատեւութիւն, հասնելու իրենց նպատակակէտին: Ինչպէս Միածին Որդիդ՝ ներեց Մագդաղենացի Մարիամին, եւ զինք խաչողներուն համար

ըսաւ. «Հայր թող դոցա զի ոչ գիտեն զինչ գործեն», օգնէ՛ հաւատացեալներուդ մօտենալու Հայրութեանդ եւ ընդունելու ինչ խոստացած յաւիտեանական կեանքի

պարգեւները: Թող հաւատքի ականջներով լսենք Զաւկիդ եւ մեր Փրկչին խրախուսող ձայնը որ մեզի կ'ըսէ. «Թողեալ լիցի մեղք ձեր»: Ամէն:

ՆՈՒՐՀԱՆ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՅԻՍՈՒՍԻ ԾՆՈՒՆԴԸ ԵՒ ՄԱՐԴՈՒՆ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԸ

Վերոգրեալ խորիմաստ խօսքը, մեր մտածումին ու կեանքին կը բերէ Միածին Որդիին մարմնացումը երկրի վրայ:

Կը մարդանայ Աստուածորդին, որ մենք իրեն հետ աստուածանք: Երկնային Այցելուն կը մատուցանէ բոլոր անհրաժեշտ պայմանները մեր վերածնունդին համար:

Ծնունդը եւ վերածնունդը, անմեկնելի ու անբացատրելի խորհրդաւորութիւն մըն է: Անկարելի է, որ բնական արարածը, իր տկար ու անզօր մտածողութեամբ՝ բողոքեթ երկնային այս աննախադէպ երեւոյթին խորհրդաստեղծալիքը:

Զարմանալի չէ՞, ի՞նչպէս աներեւոյթ քարծուներէն Աստուածութիւն մը կը խոնարհի եւ նեղ ու անշուք մտերին մէջ աստուածային կեանք մը կը ծնի:

Սրբազան նպատակը ծննդեան զարմանահրաշ խորհուրդին այն է, որ Աստուածորդւոյն ծնունդով երկրի վրայ, մարդը կը քարձրանայ երկինք եւ կ'ըլլայ ԵՐԿՆԱՔԱՂԱՔԱՑԻ:

Այս խորագոյն եւ մեծագոյն նշանակութիւնը կը յատկանշէ Յիսուսի ծնունդը, որ կ'ազատագրէ մարդը մեղքերու բռնատիրութենէն եւ կու տայ անոր անկաշկանդ ազատութիւնը եւ փրկութիւնը:

Ուրեմն, Փառաց թագաւորին ծնունդը կը նշանակէ մարդկային

հասարակութեան համար ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԻ մը ՍԿԻԶԲԸ, նոր թուականով, հին եւ նոր աշխարհներու անջատումով:

Մեղքին շղթաները կը բեկանուին, ստրուկը կ'ազատագրուի դարաւոր կապանքներէն եւ վերածնունդով, կը կոչուի Աստուծոյ որդեգրութեան:

Ուստի, երկնային Երախային ծնունդը աշխարհի բոլոր մարդոց համար կը նշանակէ նոր կեանքի մը արշալոյսը: Երկրորդ ծնունդ մը, որ պիտի ըլլայ հոգեւոր ու յաւիտեանական:

Ի վերուստ ծնունդ մը, որ ոչ մէկ աղերս ու շփում ունի երկրի կապանքներուն հետ: Նոր մարդը իր նակատագրին ուղղութիւնը եւ ներշնչումը պիտի առնէ երկնէն:

Այսպիսի հոգեւոր վերածնունդ մը՝ մարդը կը դարձնէ ճշմարիտ Բրիստոնեայ մը, առանց կառչելու հողին եւ նահանալու ցեխաջրերու մէջ: Երկինքը կ'ըլլայ իր հոգիին պաշտպանութիւնը եւ իր ազատաշունչ քաղձանքներուն նշանակէտը:

Կը ֆալէ ու կը շնչէ երկրի վրայ, քայց աչքերը ուղղած դէպի աստուածային քարծուները, ուրկէ կը շնորհուին իր հոգեւոր սննդառութեան կարիքները: Անբեկոյ կեանքի մը ձգտումը կը դարձնէ իր հոգին անմահ ու յաւերժալոյս եւ քարոյապէս քիւրեղացած՝ իր մէջ քրգացած մեղքին արատներէն:

Երկրի անցողական ֆաղափարներէն հրաժարած, կ'ընդունի

երկնաֆաղաֆացիութեան գերագոյն շնորհը Տիեզերակային Հովանաւորութեան ներքեւ:

Ասոնք գերբնական եւ բնականաց-կան անհերքելի ճշմարտութիւններ են, որոնք անհաւատին առասպելական կը թուին:

Այն վայրկեանէն սկսեալ, որ մարդկային սահմանափակ կարողութիւնները ընդելուզեցան Աստուածային ամենակարողութեան հետ, մարդը մեղքին մահացու փորձութիւններուն դէմ դիւցազնացաւ եւ դարձաւ անպարտելի ու յաղթական Հերքիւլէս մը, որուն հաւատքին դիմաց անբառնալի դժուարութիւնները հարթուեցան:

Քրիստոսի սէրը, իր սիրոյ նոր Պատգամը, իր մէջ հրաշագործեց ու պողպատեց իր կամքը: Այս անառիկ բերդին առջեւ խորտակուեցան սեւ ուժերու յարձակումները:

Այս նոր Հաւատքը, որ յաւերժօրէն կեանքի կը կոչէ բրիստոնեայ հաւատացեալը, պարզ պարտականութիւն մը չէ, անցողական բնոյթով: Հրամայական պահանջն է հոգիին, բոլորովին անկաշկանդ մեղքին շփումներէն, որ մարդուն գոյութիւնը կ'իմաստաւորէ ու կ'արժեւորէ մեղքին դէմ իր շղթայազերծած անվիատ պայքարով:

Կ'ըսեն, թէ ծնունդը մանուկներուն տօնն է: Ծնունդը միայն ու միայն մանկահասակներուն ցնծութեան օրն է, այն իրողութեամբ, որ Յիսուս իր կարճատեւ ամբողջ կեանքը մանուկներու մտերմութեան մէջ անցուց: Ծնունդը կը տօնեն անոնք, որ մանուկի մը պարգոյութիւնը եւ անմեղութիւնը կը քարացուցեն: Առաջին անգամ երկնային երեխային ծնունդը տաղերգեցին հրեշտակները: ՓԱՌՔ Ի ԲԱՐՁՈՒՆՍ ԱՍՏՈՒԾՈՅ...

Այն ժամանակէն մինչեւ այսօր՝ աստղերու թիւ կը կազմեն տաղերգուները: Մոգերուն ճանապարհը լուսաւորող քաղաքաճառապաճ Աստղին երեւումը՝ երկու հազար տարիէ ի վեր կը ներշնչէ Քրիստոնեայ Աշխարհին մեծանուն բանաստեղծները, նկարիչները, ֆանդակագործները, արձանագործները սխրագործութիւններով:

Այսօր եւս, հնագոյն անցեալի ոգեւորութեամբ միլիոնաւոր հաւատացեալներ կը տողանցեն Յիսուսի Մսուրին առջեւէն, ոչ թէ հասարակ երեխայ մը տեսնելու օրօրոցին մէջ, այլ՝ Աստուծոյ Միածին Որդւոյն փառաւորեալ ծնունդը:

Մանուկ Յիսուսի յայտնութիւնը երկրի վրայ, աննախադէպ ու զարմանահրաշ երեւոյթ մըն է եւ խորհրդաւորութիւն մը, որ համաշխարհային պատմութեան մէջ պիտի ճառագայթէ, որպէս անմեկնելի ու անբացատրելի ԻՐԱԴԷՊ:

Ներկայ մզլոտած քարքերու մէջ, ուր մեղքին բռնատիրութիւնը կ'իշխէ մարդուն եւ մարդկութեան ճակատագրին վրայ՝ Հերովդէսի ոճրախանձ ատելութեամբ, կը մրճահարուն անխնայ այն բոլոր սրբագործուած արժէքները, որոնք ճշմարտութիւնը կը քացայայտեն երկնային շողարձակումով:

Փոքրամասնութիւն կը կազմեն անկեղծ աղօթողները, անսուտ փարոգիչները, ճշմարիտ բրիստոնեաները, որոնք բոցավառ հաւատով կը պայքարին անխախտ պահել առաքիլութեան ոսկեծոյլ գահը իր պատուանդանին վրայ:

Այս վարկ ու որակ ճառագայթող փոքրամասնութիւնն է, որ փաշկորով կը մահառի ամբարիշտ ուժերու դէմ եւ կ'առաջնորդէ Տիեզերական Բանաւոր Հօտը երանութեան ու անմահութեան սահմանները:

Մեր ետեւ կը թողունք մեղքերով ծանրաբեռնուած հանգուցեալ տարուան աշխարհածաւալ դագաղը, կը յուղարկաւորենք զայն, առանց ծաղիկների, առանց աղօթքներու, առանց սգաւորների:

Դագաղ մը, իր մէջ կ'ամփոփէ, ոչ թէ միայն քարեհողի ննջեցեալներու աւետարանաշունչ մարմինները, այլ նգովեալ դիակները մարդկային կեանքը խոշտանգող՝ Աստուծոյ գոյութիւնը ժխտող չարագործներու:

Գողգոթայի Անմեղ Խաչեալը կտակեց բոլոր ժամանակներու հետեւորդներուն իր սէրը, իր յարութիւնը, իր աստուածութեան ծաղկաւետ նաճապարհը:

Երկրի վրայ՝ մեր կեանքին առջեւ կը քացուին քիւրաւոր ճամբաներ, որոնք անբարիշտներու կողմէ կը նկատուին շիտակ ու ճշմարիտ: Մինչդեռ՝ իրականութիւնը կը փաստէ հակառակը: Ջանոնք կը նկատէ վտանգալից ու մահացու:

Անհաւատները, գիտնալով հանդերձ, որ այդ ճամբաները գեհեների դարպասները կը բանան իրենց նախասիրութիւններուն առջեւ, կը նախընտրեն քաղաքի աշխարհակուռ արահետներէն, մերժելով քաղաքի աշխարհակուռ ճանապարհէն, ուրկէ քաղաքի ծառերէն քրկիչը դէպի երկինք, իր աստուածային օթեւանը:

Ես՝ Աստուծոյ հաւատարիմ ու

անարժան ծառան, որ սպիտակ թուղթին կը յանձնեմ այս մտածումները, միամիտ հաւատացող մը չեմ, այլ՝ հաւատփսրող որ եղանդով՝ կ'արտացոլայ հոգիէս ու գիտակցութենէն ՄԵԾ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ, որ Քրիստոսի սիրոյ յեղափոխութեամբ շնորհուեցաւ մեզի: Դժուար է մերօրեայ մարդուն սահմանափակ մտածողութենէն յուսալ, հաւատք մը, որ քարեպաշտական փարումով տեսնէ Մտուրին մէջ՝ տկարութեամբ անձնաւորուած աստուածութիւնը:

Քրիստոսի ծնունդով, անկազմակերպ հեթանոս հայութիւնը գտաւ իր ազատութիւնը եւ փրկութիւնը ստրկութեան կապանքներէն:

Առանց Քրիստոսի սիրոյ եւ հաւատքի յեղափոխութեան՝ պիտի չ'ունենայինք, ոչ հոգեւոր եւ մշակութային զարթոնք, ոչ հայագիր Աստուածաշունչ եւ ոչ հայախօս Աստուած, ոչ Մեսրոպներ ու Սահակներ, ոչ Շնորհալիներ ու Նարեկացիներ, ոչ տաղանդներ ու հանճարներ, ոչ հայրենիք եւ հայ ժողովուրդ:

Քրիստոս եւ Ս. Մեսրոպ պաշտելի Փրկիչներն են, իրարմէ անբաժան, Մէկը իր աստուածութեամբ եւ միւսը Գրոց Դիտի փառքով, որոնք յաւերժութեան աղամանդեայ դարպասները քացին հայ նահատակ ժողովուրդին նախատաքրին առջեւ:

ՎԱՐԴԱՆ Ա. ՔԶՆՅ. ՏԻԻԼԿԵՐԵԱՆ

ԵՍ ՆԱԽԱՆՁՈՏ ԱՍՏՈՒԱԾ ՄԸՆ ԵՄ

Նախանձը չար խորհուրդ մըն է: Անիկա է նաեւ ժամագիրքին մէջ յիշուած՝ եօթը մահացու մեղքերուն երկրորդը: Կայէն չար նախանձի պատճառաւ էր որ եղբայրասպան եղաւ: Յակոբ նահապետ նախանձով կուրացած իր եղբոր անդրանկութիւնը գողցաւ եւ իր հայրը խաբեց: Իսկ Յովսէփ գեղեցիկի եղբայրները նախանձով թունաւորուած՝ զինքն եգիպտացիներուն ծախեցին: Համաձայն Սուրբ Գիրքին, նախանձը պարզագոյն մարդը գալլի կը վերածէ: Նախանձը անգութ է եւ մարդոց միջեւ հակառակութիւն եւ ատելութիւն կը սերմանէ: Ս. Պօղոս Առաքեալ կը խրատէ. «Ո՛վ մարդ, մարդասպան եւ մեղաւոր մարդոց նախանձող մի՛ ըլլար... Հեռո՛ւ կեցիր չար նախանձէ»:

Ամէն նախանձ չար եւ մեղաւոր չէ սակայն: Կայ նաեւ քարի կամ աստուածային նախանձ: Տասնաբանեայ Պատուիրաններուն մէջ Տէր Աստուած շատ յստակ կերպով կ'ըսէ. «Ես եմ՝ ձեր Տէր Աստուածը: Ուրիշ աստուածներու երկրպագութիւն մի՛ ընէք: Որովհետեւ ես նախանձոտ Աստուած մըն եմ: Եթէ՝ ինծի հաւատարիմ ըլլա՞ք՝ ձեզ յաւիտեանս կը սիրեմ: Բայց եթէ ուրիշ աստուածներու ետեւէն երթա՞ք, կը քարկանամ եւ ձեզ կը պատժեմ»:

Հակառակ անոր որ Իսրայէլ Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդն էր, եւ սակայն ան միաժամանակ ապստամբ ազգ մըն էր: Ան հանապազ իր Աստուածը կը լքէր եւ օտար աստուածներու կը հետեւէր: Այս անօրինութեան արդիւնքը եղաւ աստուածային նախանձ, ահեղ զայրոյթ եւ կրականման պատիժ:

Եղիա մարգարէի օրով Իսրայէլի թագաւորներուն անօրինութիւնը չափ ու սահմանը անցուց: Սուտ մարգարէներ եւ

աստուածներ լեցուցին ամբողջ Հրէաստանը: Եհովայի անունը կարծէք աներեւութացած էր: Եղիա մարգարէ անապատ ու լեռ փախաւ եւ հոն թափառեցաւ անյոյս եւ ողբագին վիճակի մը մէջ:

Տէր Աստուած գտաւ զինքն եւ հարցուց անոր. «Եղիա՛, հոս ի՞նչ կ'ընես»: Եղիա լացաւ ու պատասխանեց. «Նախանձեցայ, նախանձը Ամենակալի: Իմ Աստուածս կարօտեցայ: Իմ Աստուածս կը փնտռեմ եւ չեմ գտներ»: Եւ Տէր Աստուած անապատի հովերուն մէջէն Եղիայի երեւցաւ եւ մխիթարեց զինքն:

Եսայի, Երեմիա եւ Զաքարիա մարգարէներու օրով Աստուծոյ զայրոյթը իր լրումին հասաւ: Իսրայէլ իր անօրինութիւններուն պատճառաւ Նաբուգոթոնոսորի ձեռքը մատնուեցաւ եւ 70 տարիներ Բաբելոնի գերութիւնը ժառանգեց: Եսայի, Երեմիա եւ Զաքարիա, այս ընտրեալ քայց անկեալ ժողովուրդի սրտանմլիկ աղաղակները առ Աստուած մատուցին եւ գոչեցին. «Ո՛վ Աստուած, ինչո՞ւ մեզ լքած ես, եւ ինչո՞ւ մեզ կը մոռնաս: Ո՞ր է Սիոնի եւ Երուսաղէմի հանդէպ բոլոր ունեցած նախանձը: Ո՛վ Տէր, նորէն արթնցուր նախանձը, նորէն սիրէ մեզ»:

Սուրբ Պօղոս Առաքեալ սոյն կրօնական նախանձին կ'ակնարկէ երբ կը գրէ. «Ո՛վ ժողովուրդ, դուք իմս էք, դուք իմ նախանձիս առարկան էք: Դուք իմ պարտէզիս պտուղներն էք: Դուք իմ բրտիներս արդիւնքն էք»: Թէ՛ սաղմոսներու եւ թէ՛ Յովհաննու Աւետարանի մէջ հետեւեալ խօսքը կայ. «Նախանձ տան բոլորիցէ զիս»: Սուրբեր, կրօնաւորներ եւ նահատակներ՝ Աստուծոյ եւ հաւատքի սիրոյն կրակներու մէջ նետուեցան, որովհետեւ Տէր Աստուծոյ

նախանձաւորները դարձած էին: Աստուծոյ սէրը կրակի մը նման կ'ուռէր գիրենք:

Ինչպիսի՞ աստուածապաշտներ ենք մենք: Մեր մէջ ընկող նախանձը չա՞ր է թէ ոչ աստուծային է: Արդար, ճշմարիտ եւ հոգեւորական անձերէ կ'ակնկալուի աստուծային նախանձ ունենալ հանդէպ ընտանիքի, սիրելիներու, հայրենիքի եւ կրօնական համոզումներու:

Դժբախտաբար այսօր եւս շատ է թիւը այնպիսի մարդոց՝ որոնք «ապուրի» մը փոխարէն իրենց Աստուծոյ, աւանդութիւնները եւ ազգային գանձերը վաճառ քի կը դնեն: Վա՛յ այդպիսի մարդոց:

Ո՛վ մարդ, մէջդ աստուծային նախանձ ունեցիր եւ պահէ դարերէն քեզի հասած Աստուծոյ ու աւանդութիւնները:

ԿԱՐԷՆ Ա. ՔԷՆՅ. ԿՏԱՆԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾ ԻՆՁՈ՞Ւ ԱՌԱՔԵՑ ԻՐ ՄԻԱԾԻՆ ՈՐԴԻՆ ՀՐԵԱՅ ԱԶԳԻ ԾՈՑԷՆ

Աստուած երբ խոստացաւ Աբրահամի որ անոր երանգէն պիտի գայ աշխարհի Փրկիչը, Աբրահամ ոչ թագաւոր մըն էր, ոչ պետութիւն մը ունէր եւ ոչ ալ ճանչցուած իմաստասէր մըն էր, այլ պարզ պանդուխտ խաշնարած մը:

Աբրահամի ժամանակակից էին շատեր ինչպէս քահանայական թագաւոր Համուրայի՝ կրօնա-պատմագէտ եւ օրէնսդիր: Մէլիսեղեկ՝ քահանայական թագաւորն էր Երուսաղէմ քաղաքին ու նաեւ Միաստուածեան հաւատքի, որ նաեւ օրհնեց Աբրահամը: Կային նաեւ քաղաքակրթուած ազգութիւններ, գիր գրականութիւն ունեցող պետութիւններ, օրինակ՝ Բաբելոն, Եգիպտոս, Չինաստան, Հնդկաստան եւլն:

Աստուած ինչո՞ւ ընտրեց Աբրահամը եւ պտուիքեց անոր որ թողու իր հօրենական տունը, ազգատոհմը, քաղաքակրթուած Ուր քաղաքը ու թափառի որպէս պանդուխտ առանց գիտնալու թէ ո՞ւր կ'երթայ:

Աստուծոյ կանչը, մարդ արարածին, ընդհանրապէս եղած է դէպի անձանօրը, ո՛չ թէ զինք փորձելու համար,

այլ դաստիարակելու զայն (քարձրագոյն կարգի) ձեւաւորելու, մարդուն զգացնելու, որ անոր միակ՝ ապաւէնը ո՛չ իր հարստութիւնն է եւ ո՛չ ալ իր հնարամտութիւնը, այլ վստահութիւնը աստուծային ամենագէտ ներկայութեան: Սոյն պատճառաւ, Յիսուս՝ Մարդեղեալ Աստուածորդին ըսաւ հարուստ իշխանին. «Վաճառէ՛ ամէն ունեցածդ ու Ի՛մ ետեւէս եկուր»: Ե՛ս պիտի ըլլամ քու ապաւէնդ եւ յոյսդ, որովհետեւ «Ես եմ ձանապարհը եւ ձշմարտութիւնը եւ Կեանքը» -- Յով. ԺԴ. 6:

Աստուած է Բացարձակը, Իր Խօսքը քուէի չի դրուիր, ոչ ալ մեծամասնութեան կողմէ կը փաստարկուի կամ կ'ընդունուի:

Մովսէս մարգարէէն առաջ կար աշխարհակալ պետութիւն մը՝ Եգիպտոսի մէջ որուն թագաւորը Ախմաթօն ջանաց Միաստուածութիւն ներմուծել իր հպատակներուն ու ձախողեցաւ: Ինք մեռաւ, իր Միաստուածութեան գաղափարը ջնջուեցաւ ու նոյնիսկ իր անունը ջանացին պատմութեան մէջէն ջնջել:

Աշխարհ ունեցաւ բազմաստուածեան զանազան հաւատալիքներ, որոնց կողքին ծնունդ առին անձնանուէր իմաստասէրներ, հռչակաւոր հոգեւոր պերճախօսներ, բուարանագէտներ, պատմագէտներ եւ աշխարհակալ կայսրութիւններ: Վերոյիշեալ հզօրները կրնային մէկ հրամանով Միաստուածեան կրօնի դարձնել համաշխարհի մարդկութիւնը:

Պուտա զանազանեց չարն ու բարին. բայց թէ՛ Սոկրատի, թէ՛ Մովսէսի եւ թէ Պուտայի կը պակսի բացարձակ ոգեկանութիւնը, որով համակուած է խօսքը Յիսուսի, որ գործ է միանգամայն: Հնդկաստան ունեցաւ ճգնաւորները: Զինաստան՝ ընտանի իմաստունները եւ բարոյագէտները: Յունաստան՝ իմաստասէրները, որոնք յօդինեցին ներդաշնակ սիստեմներ: Աշխարհահռչակ Արիստոտել հաւասարեցուց աստուածաստեղծ մարդ արարածը գրաստի ու անասունի, ըսելով. «Ստրուկը խօսող գործիք է» եւ «Մարդը ֆաղափական կենդանի»: Ո՞ր կը գտնուի բարոյականը յոյն-իմաստասիրութեան պարունակին մէջ:

Հոռմ՝ ծնաւ օրէնագէտներ եւ Միջին Դարը՝ ֆարդիչներ, իսկ Հրեայ ժողովուրդը ծնունդ տուաւ անվեհեր մարգարէներու:

Աստուած այս հզօր ազգերէն, եւ ո՛չ մէկուն վստահեցաւ իր Միածին Որդին: Աստուած Իր Որդին Յիսուս, Հրեայ ազգին վստահեցաւ, ու այդ ազգին ծոցէն ճառագայթեց յաւիտեանական կեանքը որ պիտի փոխակերպէր ու լրումի բերէր մարդ արարածը:

Իսրայէլ՝ որպէս ֆաղափական ու մշակութային աննշան ժողովուրդ, ինչպէ՞ս հասաւ միաստուածութեան եւ Աստուծոյ գերազանց գաղափարին: Այս ինքնին մարդկային պատմութեան դէպք հրաշքն է:

1.- Իսրայէլի սերունդին մէջ միշտ գտնուեցաւ փոքրիկ կորիզ մը, որ հաւատաց թէ Աստուած ներկայ է ժամանակի ու տարածութեան իւրաքանչիւր հատուածին մէջ:

2.- Հին Կտակարանի հիմնական թեման այն է, որ Աստուած ճշմարտապէս պատմութեան Տէ՛րն է:

3.- Աստուծոյ էական Գոյութեան Խորհուրդը միահիւսուած է Իր ներգործութեամբ մեր ազատ կամքին հետ:

Հրեայ ազգը չունեցաւ աշխարհակալ պետականութիւն: Ան չտուաւ յոյն իմաստասէրներու նման մտածողներ: Արրահամի ժառանգորդները չտուին աշխարհի՝ Հռոմէական ճարտարապետներ որոնք կառուցին ճամբաներ ու կամուրջներ: Հրեաներու առաջին տաճարը կառուցողները Փիւնիկեցիներն (Լիբանանցիներ) էին, ու երրորդ աշխարհահռչակ տաճարը (Յիսուսի ժամանակ) Հռոմայեցի ճարտարապետներ, ու նիւթականը ապահովողը Մեծն Հերովդէս եղաւ: Հրեաները չ'արտադրեցին պատմագէտներ եւ թուարանագէտ աստղագէտներ:

Ի՞նչ տուին Հրեաները աշխարհի, որ արժանացան աստուածային շնորհին: Յոյսի եւ գոյատեւման Աղբիւր Յիսուս ծնաւ Հրեայ ազգին՝ Արրահամի սերունդը եղող ժողովուրդին մէջ, որովհետեւ, այս փոքր ազգը իր շրջապատին մէջ տիտան մըն էր իր միաստուածութեան ճանաչումին պատճառաւ: Որովհետեւ այս փոքր ազգը, թողած էր իր երկիրը Ուր ֆաղաքը ու դարձած աղքատ (մարդկօրէն), սակայն է՛ր հարուստ իր աստուածատես մարգարէներով՝ Եսայի, Երեմեայ, Եզեկիէլ, Դանիէլ, Ովսեայ, եւ բազմաթիւ երկնատեսիլք մարգարէներով:

Ո՞ր ազգը ծնունդ տուած է լալահառաչ մարգարէներ: Ո՞ր ազգը ծնունդ տուած է ոգեկան (ոչ նիւթական)

տեսիլք ունեցող մարգարեներ: Այո՛, Հրեան որպէս պետութիւն հալածած եւ սպաննած աստուածաբարբառ մարգարեները, սակայն ո՛չ որպէս աստուածամերժ ազգ, այլ որպէս նախապաշարեալ ժողովուրդ: Պօղոս առաքեալ հալածեց Քրիստոսի եկեղեցին, խարազանեց ու բանտարկեց քաղաքացիական արարածներ, ո՛չ որպէս անաստուած մը, այլ նախանախնդիր իր կանխակալ դաւանանքի հաւատքին: Հրեայ ազգը թէ՛ սո՛ւր վերցուցած էր իրմէ հարիւրապատիկ հզօր ազգերու դէմ, եւ թէ նահատակուած էր իր հաւատքին ու իր Աստուծոյն համար:

Հին Կտակարանը ազգի մը պատմութիւնը ըլլալէ աւելի, Աստուծոյ ինքնաշարժութեան եւ փրկագործութեան պատմութիւնն է տարբեր անհատներու կեանքին մէջ: Անոր մէջ յիշուած պատգամները կը վերաբերին բոլոր անհատներու եւ բոլոր ժամանակներու համար:

Հրեաները կրնան փոխ առած ըլլալ նախորդ ազգերու պատմութիւնը, իմաստասիրութիւնը, մշակութային ու գրականութեան վսեմ՝ երկերը, ու իւրացուցած: Սակայն իւրացուցած են ոչ թէ միայն իրենց ազգային փառքին համար, այլ պահելու իրենց տրուած տեսիլքին՝ Միաստուածութեան ընդհանրացում: Ոչ-հրեայ ազգերը, իրենց ազգային փառքին համար, այլ պահելու իրենց տրուած տեսիլքին՝ Միաստուածութեան ընդհանրացում: Ոչ-հրեայ ազգերը, իրենց իմաստասիրութեամբ եւ կրօնքով, որքա՞ն քարոյական ու ոգեկան աստուածաճանաչում ներկայացուցին աշխարհի:

Հրեան կորսնցուց իր հայրենիքը, իր տունը, իր լեզուն, սակայն չի կորսնցուց իր հաւատքը եւ իր Աստուածը, հոգ չէ թէ սխալ մօտեցումով կը շարունակէ

հաւատալ: Ցուցուցէ՛ք ժողովուրդ մը, ա՛զգովին, որ իր զաւակները ի՛նք կը դաստիարակէ հաւատքի մէջ: Ամէն Շաբաթ, բռնած իր զաւակներուն ձեռքէն, քաղելով ի՛նք ալ կ'երթայ երկրպագելու զԱստուած: Քրիստոնեաներ կը զրկեն իրենց զաւակները եկեղեցի, իսկ իրենք չեն երթար: Իսկ ոմանք, ա՛յսօր Թորոնթոյի մէջ, ոչ կ'երթան եկեղեցի ու ոչ ալ իրենց զաւակները կը զրկեն կիրակնօրեայ Վարժարան...:

Հայ ազգը առաջին ժողովուրդն էր որ ազգովին դարձաւ Քրիստոնեայ 301 թուականին: Քանի՞ առաքեալ զրկեցինք հեթանոս երկիրներ աւետարանելու Յիսուս Քրիստոսի հաւատքը: Մօտ 50 հազար հայեր գաղթեցին Գանատա: Քանի՞ հայեր աշխատեցան Գանատական եկեղեցիներու մէջ զօրացնելու Արեւմտեան քրիստոնեաներու հաւատքը: Ինչպէ՞ս կ'արտայայտենք մեր հաւատքը որուն համար հպարտ ենք...:

Հայ արուեստագէտներ կը ճառեն Հայ եկեղեցիին ճարտարապետական քաղաքական կառոյցէն, կուսակցականներ կը գնահատեն եկեղեցին պաշտպանող նահատակները, մտաւորականներ կը գովաբանեն եկեղեցական գրական աշխատանքները՝ բանաստեղծութիւն ու եկեղեցական շարականներ, քաղաքագէտներ՝ եկեղեցիներուն եւ խաչքարներուն ներկայութեամբ կը փաստեն հայկական ներկայութիւնը Թուրքիոյ մէջ: Բոլոր այս Հայ ներկայացուցիչները որքա՞ն հաւատք կ'ընծայեն Քրիստոսի եկեղեցւոյ իսկութեան:

Յիսուս Քրիստոսի առաքեալները բոլորն ալ Հրեայ ազգի ծոցէն ծնած էին: Ո՛չ իրենց իշխանները, ո՛չ քահանայապետները, ո՛չ իսկ օրուան կառավարութիւնը օժանդակեց այս տիտան ու աստուածաբարբառ առաքեալներուն:

Հրեայ պետութիւնը ո՛չ միայն չ'օժանդակեց աշակերտներուն, այլ արգելք իսկ եղաւ, սակայն Արրահամի երանգէն րիսած առաքեալներ երբ մկրտուեցան Սուրբ Հոգիով, գացին բոլոր աշխարհի եւ աւետարանեցին իրենց Տէրն ու Փրկիչը Յիսուս Քրիստոս: Ի՞նչ ըրինք մենք հայերս: Այո, թարգմանեցինք Աստուածաշունչ մատեանը մեր լեզուին, գիր ու գրականութիւն ստեղծեցինք մեզի համար, սակայն չունեցանք աշխարհաժաւալ տեսիլք, ինչ որ ունեցած էին Հրեայ առաքեալները...:

Աստուած ընտրեց Հրեաները որովհետեւ անոնք բացասական հպարտութիւն չցուցուցին, այլ գործօն ընթացք:

1.- Եօթանասնից Հին Կտակարանը Հրեաներ թարգմանեցին յունարէն լեզուի, Աղեփսանդրիոյ մէջ, ֆիլատելֆոս Բ. թագաւորին ժամանակ 285-247 թուական Ք. Ա.: Վերոյիշեալ թարգմանութեամբ Հին Կտակարանը մատչելի դարձաւ բոլոր աշխարհի մտաւորական դասին:

2.- Սոյն Եօթանասնից թարգմանութիւնը պատճառ եղաւ, որ առաքեալներ կարենան թէ՛ Յոյներուն եւ թէ՛ Հռոմայեցիներուն քարոզել Յիսուս Քրիստոսը եւ մէջբերումներ ընել Հին Կտակարանի մարգարէութիւններէն:

Պէտք է որ ուրացուի, որ թափառական Արրահամ եւ իր ապագայ փոքրիկ ազգը, մօտ չորս հազար տարիներու ընթացքին եւ աշխարհաւեր պատերազմներու մէջ իսկ չկորսնցուցին իրենց երկնային վսեմ տեսիլքը ու շարունակեցին հուրի եւ սուրի մէջ, մնալ հաւատացեալ ու վերընձիւղուիլ 20րդ Դարուն: Այս ինքնին հրաշքներու տիտան մէկ արտայայտութիւնն է:

Հին Կտակարանը բազմաթիւ անգներու կողմէ մարգարէացուած գրաւոր վկայութիւններու համերգ մըն է: Հին

Կտակարանին մէջ Աստուած եղած էր շունչ, եղած էր ձայն, եղած էր երեսում, Քրիստոսով Ան եղաւ Մարմին: Հին Կտակարանի հիմնական թեման այն է, որ Աստուած ճշմարտապէս պատմութեան Տէրն է: Հին Կտակարանի նահապետներուն գայթակղեցուցիչ կեանքերը, մեզ կը ցուցնեն մեր կեանքին իրական պատկերները: Աստուած յառաջատուութեամբ (progressively) յայտնացուց սկզբնական արարչագործութեան խորհուրդը եւ ինքզինքը Հին Կտակարանի մարգարէներուն:

Հրեայ ազգը կրնայ թուաբանագէտ եղած չ'ըլլալ, սակայն կրցած է գիտնալ, թէ թիւ 1էն առաջ կար ո՛չ թէ զէոօ մը, այլ Աստուած ճշմարիտը: Հրեան հաւատացած էր, թէ մարդ արարած որքան ալ մեծնայ ու զօրանայ, ան տակաւին արարած է ու երբեք չկրնար ըլլալ աստուած ինչպէս աշխատակալ Արեւելիի եւ Արեւմուտիի գահակալ արքաներ իրենք զիրենք կը կոչէին աստուածներ: Ոչ միայն իրենք զիրենք կը խաբէին, այլ ինքնախաբէութեան որպէս հետեւանք, կ'ուզէին նաեւ որ իրենց հպատակները պաշտեն զիրենք...:

Թափառական ու պանդուխտ Հրեայ մարգարէներ տիտղոսակիր աստղագէտներ չէին, սակայն աստղագէտ ու թուաբանագէտ հեթանոսներու գիտութեան մէջէն ու համադրելով անոնց աստուածատուր գիտութիւնը, իրենց հոգեւորութեամբ անոնք կրցան տեսնել տիեզերքի գոյութեան պատճառը: Մարգարէաշունչ տեսանողներ ճշմարեցին, որ մարդ էակները անկատար վիճակով, պատճառուած արարածներ են, ուստի անոնք եզրակացուցին ըսելով. «Պէտք է հասնիլ գերագոյն էակին, որ պատճառուած չէ եւ ամէնուն Պատեա՛նն է, պէտք է հասնիլ Արարչին՝ Աստուծոյ»: Ար. Ներսէս Շնորհալի

տիեզերք համակարգը դիտելով կ'երգեհոնէ փառաբանելով զԱստուած:

«Ինձն անպատճառ, Պատճառ ամենայն պատճառաց»:

Հրեայ ազգը որպէս ժողովուրդ ունէր շատ բազմաթիւ բերութիւններ, մեղանչումներ կռապաշտ ունակութիւններ: Սակայն իրենց յամառ ու յարատեւ հաւատքը առ գերեզօր միա՛կ Աստուած, անփոխարինելի դարձաւ: Ուստի իրենց սոյն հաւատքը ոչ թէ կը չեզոքացնէր իրենց սայրաբաւմը, այլ Աստուած ձգտարիտ կ'ողորմէր իրենց: Ի՞նչ էր Հրեաներուն բերութիւնը: Անոնք Աստուծոյ պահանջները ծիսականացուցած, քարացուցած, մակերեցուցած եւ ձեւականացուցած էին: Անոնք Բաբելոն ամրոցաւելով դարձան չեմբոնանդ կրօնասէրներ: Հրեաներու համոզումով, ամէն ազգ իր ուրոյն աստուածը ունէր եւ եհովա ալ Իսրայէլի Աստուածն էր ու միայն գիրենք կը հոգար:

Իրենք Աստուծոյ առանձնաշնորհեալ ժողովուրդը չէին, թէեւ իրենք աշխարհ կը կարծէին: Պէտք է մոռնալ, որ երբ քոյր աշխարհ կռապաշտութեան, անբարոյականութեան եւ անխիղճ գազանային մարդասպանութեան մէջ ընկղմած էր, Հրեայ ազգը ունէր բարոյականի չափը, կշիռը եւ աստուա-

ծանանաչումի մարգարէական հոգին: Եթէ ոչ քոյր ազգը, բայց գէթ փոքրիկ տոկոս մը: Այսպիսի փոքրիկ տոկոս մը կը պակսէր ուրիշ որեւէ ազգի մը մէջ: Ամէն Հրեայի պարտականութիւնն էր օրական գէթ երեք անգամ աղօթել:

Աստուծոյ փնտածը մեծութիւն եւ ծաւալ չէ, այլ խոնարհութիւն եւ սրբութիւն, եւ վստահութիւն է: Դաւիթ Թագաւոր խոնարհութեամբ իր մեղքերը խոստովանելէ յետոյ, կ'աղօթէ ըսելով.

«Աստուծոյ զոհը կոտրած հոգին է. կոտրած ու խոնարհ սիրտը, ով Աստուած, դուն չես անարգեր»:

Կ'ուզե՞նք մենք եւս ըլլալ աստուածահանոյ ժողովուրդ: Կը բաղձա՞նք, որպէս ազգ ծնունդ տալ աստուած արարքառ քարոզիչներու եւ անվեհեր եկեղեցականներու: Մենք որպէս գիտակից աղօթողներ, պարտական ենք գործակցիլ Աստուծոյ հետ, վեհանձնօրէն կանգնելու արդարութեան ու ճշմարտութեան կողմին, վկայելու աստուածային հրաշքները եւ պահպանելու այն հաւատքը, որուն համար նահատակուեցան մեր անթիւ հայրերն ու մայրերը: Կեանքի ու գործի ասպարէզին մէջ եւս, բարձր բունելու ենք խաչանճանչ դրօշը որպէս զի Յիսուսի Անունը բարձրանալ, հոգ չէ որ մենք պզտիկնանք, կամ նոյնիսկ անարգուինք:

ԱԼ ՊԷՌ ՆՈՐԱՏՈՒՆ ԿԵԱՆ

ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԻՒՆ (Ղուկաս Բ 21-22 Կողոսացիս Բ 8-15)

Այսօր Յիսուս մանկան ծննդեան ութներորդ օրին եկած ենք եկեղեցի տօնելու անոր անուանակոչութեան տօնը: Հետեւեալը կը կարդանք Ղուկաս աւետարանիչի գրքին Բ գլխուն 21րդ համարին մէջ. «Եւ երբ ութ օրերը լրացան եւ ան թլփատուեցաւ՝ անոր անունը Յիսուս դրին, ինչպէս կոչուած էր հրեշտակէն, երբ տակաւին Մարիամ չէր յղացած զայն իր որովայնին մէջ» (Ղուկաս Բ 21): Եւ այսպէս ուրեմն, Հրէից մեծ առաջնորդ Մովսէսի հաստատած օրէնքին համաձայն ամէն արու զաւակ որ մօր արգանդը կը բանար, ծնունդէն ութ օրեր ետք տաճար պէտք էր տարուէր որպէս զի «Տիրոջ սուրբը կոչուէր» եւ այդ առիթով ծնողքը զոյգ մը տատրակ կամ աղաւնիի ձագեր պէտք էր որ նուիրէին տաճարին:

Այս է հիմը մեր եկեղեցւոյ կանոնին ըստ որում զաւակի մը ծննդեան ութօրէին պէտք է զայն բերենք եկեղեցի եւ Մկրտութեան Սուրբ Խորհուրդին արժանի ընելով նոր անունով կոչենք զայն: Հետաքրքրական պիտի ըլլայ իմանալ թէ մեզմէ քանիսն ենք ծանօթ են այս կանոնին եւ քանիսն կը հետեւին անոր:

«Յիսուս» անունը կը նշանակէ Փրկիչ, իսկ «Քրիստոս» անունը՝ Մեսիա - Օծեալ: Երբ Յիսուսի ծնողքը զինք երուսաղէմի տաճարը տարին, հոն Ան ստացաւ մասնաւոր օրհնութիւնը Սիմէոն ծերունիին, որ «արդար եւ աստուածավախ մարդ մըն էր եւ կը սպասէր Իսրայէլի մխիթարութեան»: Ղուկաս աւետարանիչ կը գրէ. «Երբ ծնողքը բերին Յիսուս մանուկը՝ անոր վրայ

կատարելու ինչ որ օրէնքի սովորութեան համաձայն էր. Սիմէոն իր գիրկն առաւ զայն, օրհնեց զԱստուած եւ ըսաւ. «Այժմ, ով Տէր, խաղաղութեամբ արձակէ քու ծառայողը՝ ըստ քու կամքիդ, վասն զի աչքերս տեսան քու փրկութիւնդ զոր պատրաստեցիր բոլոր ժողովուրդներուն առջեւ. լոյս՝ որ պիտի ըլլայ յայտնութիւն հեթանոսներուն համար եւ փառք՝ Իսրայէլի քու ժողովուրդիդ համար» (Ղուկաս Բ 27-32):

Մեր եկեղեցւոյ սուրբ հայրապետները յօրինած են սփանչելի շարական մը որուն հիմը լոյսի գաղափարն է: Կը կարդանք.

«Լոյսերէն լոյս Հօրմէն զրկուեցար եւ մարմին առիր սուրբ կոյսէն, որպէս զի ապականեալ Ադամը նորոգես»:

«Դուն, ով Աստուած, երկրի վրայ երեւցար եւ մարդոց մէջ շրջեցար, եւ տիեզերքը փրկեցիր Ադամի անէծքէն»:

«Քու մասին՝ երկնէն, Հօր ձայնը վկայեց, ըսելով. Ան է իմ որդին, եւ աղաւնիի կերպարանքով Սուրբ Հոգին քեզ յայտնաբերեց»:

Ճիշտ է, Յիսուսի անուանակոչութեան տօնը եկեղեցւոյ ուրիշ մեծ տօներուն հաւասար չի փառաւորուիր, բայց ըստ իսայնքան կարեւոր է որքան միւսները, վասնզի անոր մէջ կը տեսնեմ ծնողի գիտակցութիւնը թէ աշխարհ եկած մանուկը Աստուծոյ պարգեւած նուէրն է իրենց, եւ իբր այդ զիրենք պարտական կը դարձնէ նուիրողին՝ Աստուծոյ: Մնող իրենց երախտագէտ շնորհակալութիւնը պէտք է յայտնեն որովհետեւ զաւակը պիտի ապրի եւ գործէ զինք ստեղծողին փառքին համար:

Մտածենք վայրկեան մը. ի՞նչ տեսակ զաւակ պիտի ուզենք աշխարհ բերել: Մէկը որ լեցուն ըլլայ սիրով իր ծնողին եւ այլոց հանդէպ, ապրի պատուաւոր կեանք մը եւ օգտակար քոլորին: Եւ կամ, կ'ուզենք այնպիսի զաւակ մը որ գլուխը առած երթայ վատ եւ ապօրէն ճամբաներէ, գործէ եւ խօսի այնպէս որ ատուի եւ պատիւ չբերէ եւ ոչ մէկուն: Ո՞րը պիտի նախընտրենք: Եթէ առաջինը կ'ուզենք, ուրեմն՝ կը նշանակէ որ իբր ծնող՝ ուղիղ եւ լրիւ կը կատարենք մեր պարտականութիւնները:

Յիսուսի ծնողը իրենց նորածին զաւակը տաճարին նուիրեցին եւ Մովսիսական օրէնքի համաձայն կատարեցին իրենցմէ սպասուածը: Եւ ան՝ օծեալ Փրկիչը մարդկութեան, նախ մարդկութեան նախահայր Ադամի ստացած անէծքը վերցուց եւ ապա անոր գործած անհնազանդութեան մեղքին արդիւնք եղող ապականութիւնը սրբեց: Այս փրկչական գործին մէջ յաջողելու համար Ան ստացած էր Հօր Աստուծոյ հաստատ վկայութիւնը Յորդանան գետի մէջ մկրտուած պահուն, ինչպէս եւ Թաքոր լեռան վրայ այլակերպութեան ժամին. «Ան է իմ սիրելի Որդին» յայտարարութեամբ:

Եկէ՛ք, քիչ մը առաջ երթանք եւ հարցնենք մենք մեզի. ո՞ր է փաստը իմ նուիրումին զիս ստեղծող Աստուծոյն հանդէպ: Արդեօք ինչ որ կ'ընեմ, ինչ որ կը խօսիմ, ի՞նչ նպատակով է որ կ'ըլլան անոնք եւ որո՞ւ համար: Իմ կեանքը ո՞ր կ'առաջնորդէ զիս: Գիտեմք, յստակ գիտեմք, որ մեր ամբողջ էութիւնը, գործն ու խօսքը կ'իմաստաւորուի միայն եթէ այդ հիմնուած ըլլայ իրմէ վեր եղող Աստուծոյ իրականութեան վրայ: Առանց այսպիսի հիմքի դուր եւ Ես տարբեր չեմք

կենդանական աշխարհի անասուններէն: Անգամ մը որ ընմրոնենք այսպիսի մտածումի մը ճշմարտութիւնը այն ատեն մեր աչքերը պիտի բացուին եւ Յիսուսի լոյսը պիտի ողողէ մեր աշխարհը իր փրկարար զօրութեամբ եւ շնորհներով:

Աւելցնեմ: Գիտեմք, շատ լաւ գիտեմք, որ Յիսուսի հաստատած եկեղեցին պէտք է ունի նուիրեալ եւ կոչեալ սպասաւորներու: Մենք՝ ծնողներս, կը թելադրե՞նք մեր զաւակներուն որ մտածեն մտնելու եկեղեցական ծառայութեան ասպարէզէն ներս, ծառայելու Աստուծոյ Սուրբ Սեղանին իրենց ժողովուրդի նամբով եւ կատարուող ծէսին բերելով իրենց մասնակցութիւնը: Հոգեւոր պաշտօնեայ դառնալ թերեւս ամենասրբազան ասպարէզն է որ որեւէ անհատ կրնայ ընտրել: Հոն չիկայ պատիւ եւ փառք: Զիկայ հարստութիւն եւ վայելք աշխարհիկ հաճոյքներու: Զիկայ ժողովրդականութիւն եւ բարձր պաշտօններու կոչուելու ակնկալութիւն: Սակայն կայ միայն ծառայութիւն որու օրինակ Յիսուս ինքը տուաւ իր ժողովուրդին: Այս ծառայութեան նամբով է որ եկեղեցւոյ պաշտօնեան կը դառնայ հայրը եւ հոգատարը իր հօտի անդամներուն: Կը հասնի անոնց պէտքերուն եւ կը սիրուի ամէնէն, եւ իր կեանքի վերջաւորութեան կը կենայ Աստուծոյ գահին առջեւ իբր պարտաճանաչ հոգի եւ կ'ընդունի իրեն արժանի վարձատրութիւնը:

Եկէ՛ք, այսօր, լրջօրէն մտածենք թէ՛ ութօրեայ Յիսուս մանկան անուանակոչութեան տօնը ի՞նչ իմաստ ունի մեզ համար, եւ ի՞նչ կերպով կրնանք գայն արժեւորել մեր կեանքին մէջ:

ՇԱՀԷ Ա. ՔՀՆՅ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՍ ԾՆԱԻ ԵՒ ՅԱՅՏՆԵՑԱԻ

Աստուածային օրհնաբեր շնորհքներով օծտուած Փրկչին Յայտնութիւնը, կրկին անգամ առիթ կ'ընծայէ բոլորիս, որպէս զի, Ամանորի եւ Սուրբ Ծննդեան տօները, նշելի անկիւնադարձ մ'ըլլան իւրաքանչիւրիս կեանքին մէջ, վերագտնելու մեզմէ հեռացած Աւետարեւր նշմարտութիւնները եւ ուղղելու մեր տօգունած հայեացքները:

Ի գուր չէ որ, Փրկչի Յայտնութենէն ի վեր, աշխարհքը նոր համակարգի մը ենթարկուած, նոր դիմագիծ մը որդեգրեց, եւ նոր կեանքի մը ամուր հիմքերը դրաւ:

Եթէ կրօնական նոր վարդապետութեան մը եւ նոր Հաւատքի մը ծնունդ տուող փրկչական առաքելութիւնը չունենար Բանին մարմնանալը, վստահաբար ամենահմայիչը պիտի հանդիսանար գեղեցկագոյն պատմութիւններու:

Ի՞նչ հոգեգրաւ նշմարտութիւն մըն է արդարեւ, Յիսուս մանկան մարդեղական ծնունդը:

Ծնունդ մը խոնարհ, աստղազարդ ու ցուրտ գիշերին, քարանձաւի մը կրծքին:

Ո՞վ կրնար երեւակայել, թէ, նոյնիմէն Աստուածն էր որ կը հանէր աշխարհ գալ, ամայութեան ծոցը լիուած, աննշմար մէկ քարայրի մը մէջ, անաղարտ կոյսի մը արգանդէն, ազատագրելու իր նմանները մեղքի ճիրաններէն:

Ո՞վ կրնար երեւակայել թէ, ընդհանուր անտարբերութեան մէջ ընկղմած մարդկութիւնը, Աստուծոյ գութովն պիտի պարգեւատրուէր եւ անհիւրընկալ քաղմութեան՝ Սիրոյ պատգամախօս մը պիտի յայտնուէր եւ

թէ պանդուխտ մանուկը, խաչափայտին զոհը պիտի ըլլար յանուն մարդու փրկութեան:

Հակասական հարց մըն էր որ կը ծնէր Մանկան լիախորհուրդ ծնունդով:

Եթէ փրկագործութիւնը իր լրումին պիտի յանգէր, ապա, անհրաժեշտ էր նաեւ լրումը մարգարէութեան, որ կը նախատեսէին անմահ Աստուծոյն խաչելութեամբ ընդգրկելիք մահը:

Ի՞նչպէս կարելի էր ըմբռնել, թէ Տէրը կու գար մեռնելու՝ մահը յաղթահարելու համար: Հոս է որ կը կեդրոնանայ եւ լիարժէք կ'իմաստաւորուի սպասուած մեծիական առաքելութիւնը:

Պէտք էր ոտնակոխել մահը, յաւերժացնելու համար մարդուն յաւիտենականութեան պատկանելիութիւնը:

Ո՞վ պիտի կրնար փշրել կապանքները մահուան, միանգամ ընդ միշտ ազատագրելով մարդը, եթէ ոչ նոյնիմէն Աստուած՝ արարիչը երկնի եւ երկրի:

Այսպէս էր որ կը սկսէր Տիրոջ դառնահամ առաքելութեան երկրաւոր կեանքը, որ հետզհետէ անջատուելով առօրեայի լուծէն, պիտի նուիրուէր անդեմականին արժանանալու պայմաններու քարոզչութեան:

Ի՞նչ էր անհունութիւնը Արարչական Հայրութեան, որ ի տես իր արարածին մոլորումին որպէս փրկագին յանձն առաւ մարմնանալ:

Երկար, շատ երկար ժամանակներէ ի վեր, Սրբազան Հայրերը Սուրբ եկեղեցւոյ, փորձեցին թափանցել Աստուածային խորհուրդին, եւ որպէս պատասխան Սէ՛ր գտան միայն, որ դարեւ շարունակ, հմայող հէֆիաթ մ'ի՞նչպէս, ժամանակներու ժանիքներէն ձեռքազատուած,

անընդհատ կ'ողողէ մտքերն ու հոգիները համայն մարդկութեան:

Ի՞նչ է, անհասանելի գաղտնիք այս Մեծ եւ Սուրբ խորհուրդին, որ տարին, պահ մը, խոկումներու կը մղէ եւ կը ստիպէ անխտրաբար փոքրին, մեծին, մէկդի դնել ամենօրեայ պատմութեանն դատապարտելի բարեբերուն, եւ նոր բացուող բուրումնաւէտ շուշանի մը պէս, լուսաւորուած մարմնացեալին շնորհալի բարութեամբ, կը սփռեն լուսազոյնն ու ամենաբարին մարդկային զգացումներուն:

Այսպէս ահա, կը շարունակուի փրկչի ծնունդով հաստատուած առաքելութիւնը, մարդը՝ մարդով բարձրացնելու կատարեալին:

Ի՞նչ է կառոյցը քրիստոնէական հին օրերու աւանդութեանց, որ անհատում, դարեր շարունակ, խաղաղութիւն եւ Սէր կը ծորէ: Զէ՞ որ Ամանորը գալիք տարուան յատկանշէն է եւ իրրեւ այդ ակնկալուած նոր աղբիւրը բարութեանց:

Ի՞նչ է զօրութիւնը հեռաւոր անցեալի այդ օրհնեալ օրուան, որ միշտ նորագգեստ, յամառօրէն կու գայ քախելու, դռները մարդոց սրտերուն, ներմուծելու **հաճ** Աւետումը փրկութեան:

Անտարակոյս, երկհազարամեայ

խորհուրդ մըն է Աստուածային, որ կը շրջի անժամանակ ֆաօսին մէջ համատարած, իրրեւ ծառայ, իրրեւ հովիւ, իրրեւ փարոս, իրրեւ փրկիչ փառքովն ամբողջ:

Ուխտ մըն է նոր հին օրերէն, որ կը կնքուի ամէն տարի ամանորին, եւ ինքը Աստուած, դարձեալ կու գայ հանդիպելու իր ստեղծած արարածին:

Պահանջատէրն է ան՝ տրուած առատ պարգեւներուն:

Ամանորը, պահն է կարծես հաշուեյարդարի, յանկերգ դարձած, կրկնումովը անցեալ տասներկու ամիսներու եւ զարկը մղիչ գալիք յաջորդ երկվեցեակին:

Ահա թէ ինչո՞ւ դարերէ ի վեր, Սուրբ Ծննդեան տարեդարձին, պահանջէ ծնած պարտադրական ժամադրութիւն մ'է դարձած, որ մարդը զգաստ վերադառնայ իր սկզբի աստուածաման պատկերին:

Ահա այսպէս, անհասանելի խորհուրդի գեղեցկութեամբ հոգեգրաւ, մարդիքը բոլոր, հաւատացեալ թէ անհաւատ, գաղտնի ոյժէ մը մղուած, խրախնանքի սեղանները աղօթներով համեմուած, կը բարձրաձայնեն՝

Քրիստոս Ծնաւ եւ Յայտնեցաւ, Զեզի, Մեզի Մեծ Աւետիս:

ԶԱՐԵՀ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱՆՔ

Նոր Տարուան եւ Սուրբ Ծննդեան տօներուն առիթով, շնորհաւորանքի գիրքեր եւ հեռագրեր առաքուեցան Հոգեւոր ու Կառավարական պետերուն եւ Առաջնորդներուն, որոնց շնորհաւորագիրքը ստացած է Պատրիարք Սրբազան Հայրը.-

- Ամենայն Հայոց Հայրապետ, Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսէն.

- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսէն.

- Կ. Պոլսոյ Հայոց Ամեն. Պատրիարք Տ. Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանէն.

- Մոսկուայի եւ Ռուսիոյ Օրթոտոքս եկեղեցւոյ Ամեն. Տ. Ալէքսէյ Բ. Սրբազան Պատրիարքէն.

- Լիզպոնի Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Նախագահ Տիար Մարքին Եսայեանի.

- Թեմակալ Առաջնորդներէն, Պետական եւ Ազգային Հաստատութեանց ղեկավարներէն:

ՇԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ Ս. ԷՋՄԻԱՇԻՆ

SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS

MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

Թիվ 1880

Սուրբ Ծնունդ, 2007 թ.

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻԿ

Տ. ԹՈՐԳՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԵՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԺ

Երուսաղեմ, Իսրայել

Սիրելի Պատրիարք Արքեպիսկոպոս,

«Քրիստոս Ծնաւ և Յայտնեցաւ» Աստվածհայտնության ավետիսով՝ Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից Մեր սրտաբուխ շնորհավորանքներն ենք հղում Ձերդ Ամենապատվությանը, Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքության ուխտապահ միաբանությանը, եկեղեցական-վարչական մարմինների հարգարժան անդամներին ու հավատաւոր Մեր բոլոր զավակներին:

Սուրբ Ծննդյան սքանչելի խորհրդով վերստին նոր կյանքի արշալույս է բացվել համայն մարդկության համար: Բացվել են դռները երկնքի և ունկնդիր ենք հրեշտակաբարբառ ավետիսին՝ «Ծնաւ Ձեզ այսօր Փրկիչ, որ է Օծեալ Տէր»: Ընդհանուր առմամբ օրերին Աստվածկառույց հայոց Բեթղեհեմում, Միածնի Իջման Սուրբ Սեղանի առջև «սաղմոսիւք և օրհնութեամբ և երգօք հոգևորօք» փառաբանում ենք Նորածին Փրկչին և գոհություն ու փառք մատուցում Ամենախնամ Աստծուն, որ շնորհ է պարգևում մեր ժողովրդին ապրելու Սուրբ Ծննդյան և Աստվածհայտնության բերկրանքն ու խնդությունը: «Փառք Զեզ, Աստուած, փառք Զեզ. յաղագս ամենայնի, Տէր, փառք Զեզ»:

Բարձրալի օրհնութեամբ անցնող տարին ազգային-եկեղեցական մեր կեանքում նշանավորվեց բազմաթիվ եկեղեցաշեն իրագործումներով, որոնք կոչված են ծառայելու Հայրենիքում և Սփյուռքում հոգևոր կյանքի վերազարթոնքին: Լիառույս ենք, որ փրկչական 2007 թվականին ևս հաջողությամբ պիտի շարունակվեն Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցու շինությանն ու պայծառությանը միտված նախաձեռնությունները՝ մեր ժողովրդի կյանքից ներս հավելելով կենդանարար հավատը, հույսն ու սերը:

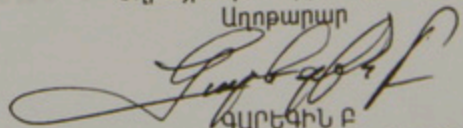
Սուրբ Ծննդյան հրաշագարդ խորհրդով նոր հույսերով ու սպասումներով լեցուն՝ Մեր աղոթքն ենք բարձրացնում առ Տերն Ամենակալ, հայցելով, որ հարատև խաղաղություն ու բարօրություն շնորհի Հայրենի մեր երկրին, բոլոր ազգերին ու պետություններին և ամենակեցույց Իր շնորհներով առատապես օրհնի Իր Սուրբ Անվանը միշտ հավատարիմ մեր ժողովրդի զավակներին ի սփյուռս աշխարհի:

Հայրապետիս մաղթանքն է նաև, որ Բարձրալի Աստված Իր օրհնության ներքո միշտ պայծառ ու բարգավաճ պահի Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքությունը՝ պարգևելով Ձեզ քաջառողջ երկար գահակալություն, Միաբանության անդամներին մնայուն ծնոթքերումներով արգասավոր ծառայություն՝ ի պայծառություն Առաքելական մեր Սուրբ Եկեղեցու և ի բարօրություն հավատավոր մեր ժողովրդի:

«Ծնաւ նոր Արքայ ի Բեթղեհեմ քաղաքի. Որդիք մարդկան օրհնեցէք, զի վասն մեր մարմնացաւ»:

Քրիստոս Ծնաւ եւ յայտնեցաւ
Սեզ ձեզ մեծ աւետիս

Եղբայրական սիրո ողջունով,
Աղոթարար

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ԱՆՄԻԼԻԱՍ - ԼԻԲԱՆԱՆ

Թիւ 272/06

Ընթերցատ. Ս. Մանուկ 2007

Ամենապատիւ
Տ. Թորգոմ Արքեպսկ. Մանուկեան
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի
Երուսաղէմ

Սիրեցեալ եղբայր ի Քրիստոս,

Տեսա՞նք մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Մենդեան ու Աստուածայայտութեան հոգեպարար տօնին առիթով. եղբայրական ջերմ սիրով կ'ողջունենք **Զերդ Ամենապատուութիւնը**:

Արդարեւ, Ս. Մանուկը հոգեւոր ու ազգային վերանորոգութեան առիթ է: Աստուծոյ Միածին Որդին մարդացաւ. որպէսզի մարդու կեանքը վերանորոգէ հոգեւոր եւ բարոյական արժէքներով ու մարդուն մէջ Աստուծոյ ներկայութիւնը վերականգնելով:

Աստուածայայտութեան տօնը, միաժամանակ մարտաբաւեր մըն է դառնալու Բեթղեհէմին, լսելու Բեթղեհէմի երկինքէն եկող ձայնը իյնչտակներուն. հովիւներու հաւատով ու յոյսով լալելու դէպի Բեթղեհէմ ու **մանաւանդ Բեթղեհէմեան խորհուրդը** վերանորոգ կեանքի բարգմանելու մեր **անհատական** թէ հաւաքական կեանքէն ներս:

Մեր ժողովուրդի կեանքի վերանորոգումը իր հոգեւոր ու ազգային տարածքներով, իր հայրենիքի ու Սփիւռքի թեւերով հրամայական անհրաժեշտութիւն է մեր եկեղեցւոյ համար: Արդ, մենք կոչուած ենք, որպէս երկուսը սպասաւորներ՝ Բեթղեհէմի պատգամին միշտ հաւատարիմ եղած մեր դարաւոր եկեղեցւոյ, վերանորոգ կեանքի պատգամը ու տեսիլքը տանելու մեր ժողովուրդի զաւակներուն, անցնել կեանքը պայծառակերպելով Աւետարանի ճշմարտութիւններով ու սկզբունքներով եւ մեր եկեղեցւոյ արժէքներով ու անհղութիւններով:

Ամանորի եւ Աստուածայայտութեան տօներուն առիթով ջերմօրէն կը շնորհաւորենք **Զեք**: Կ'աղօթենք առ Աստուած. որ Բեթղեհէմի յոյսով պայծառագարդուի **Զերդ Ամենապատուութեան** եկեղեցաշէն ու ազգանուէր ծառայութիւնը մեր Սուրբ եկեղեցւոյ ու հաւատացեալ ժողովուրդին:

Եղբայրական սիրոյ ողջունիւ.

Աղօթակից
(Signature)

ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ՊԱՏՐԻԱՐԷՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՈՑ
ՍՏՄԼՊՈՒ

ERMENİ
PATRİKLİĞİ
İSTANBUL

ARMENIAN
PATRIARCHATE
ISTANBUL

ملیكة استاينول وصاله زيا لارون הסטריארכיה הארמנית באיסטנבול ἡμετέρας βασιλίσσης Κωνσταντίνης

4 Յունուար 2007
թիվ 8403

Նորին Ամենապատուութիւն
Տէր Թորգոմ Բ
Հայ Պատրիարք Երուսաղէմի
Ս. Զաղար

Ամենապատիւ Տէր,

2006 թուին, մեր ընթացիկ կրօնա-բարոյական, ազգային-եկեղեցական, միջեկեղեցական, միջկրօնական ծառայութեանց եւ առաքելութեանց կողքին, Աթոռոյս կողմէ կազմակերպուեցան բազմաթիւ ձեռնարկներ, որոնց թուրքիոյ հայութեան տարեգրութեանց մէջ դարձան յատկանշական երեւոյթներ:

Մեզի համար հոգեւոր մխիթարութիւն եր 2006 թուին Պատրիարքարանէս եւ Ս. Աստուածածին Աթոռակիստ Մայր Տաճարէս ներս ընդունիլ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, Հոռմի Պապ՝ Բենեդիկտոս Ժ2. Ս. Զահանայապետը եւ զանազան առիթներով Յունաց Բարթողոմէոս Ա. Ս. Պատրիարքը:

Փրկչական 2007 թուականի Աստուածայայտնութեան տօնի բարեբաստիկ առիթով, կը մաղթենք եւ կ'աղօթենք, որ Բարձրեալն Աստուած պարգեւէ Ձերդ Ամենապատուութեան քաջառողջ եւ երկար կեանք, բազմամեայ եւ արեւշատ գահակալութիւն:

Այսու գրիւ Ձերդ Ամենապատուութեան կը փոխանցենք նաեւ Պատրիարքական Աթոռոյս հոգեւորական դասուն, մեր համայնքային վարչութեանց եւ հաւատացեալ ժողովուրդի որդիական սիրոյն եւ ակնածանաց հաւաստիքը:

Զրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ
Օրինեալ է յայտնութիւնն Զրիստոսի

ԵՍՐՈՊ Բ. ՊԱՏՐԻԱՐԷ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍՏԱՆՊՈԼԱՅ

Патриарх
Московский
и всея Руси

119034 Москва, Чистый пер. 5

ЕГО БЛАЖЕНСТВУ,
БЛАЖЕННЕЙШЕМУ ТОРКОМУ II,
АРМЯНСКОМУ ПАТРИАРХУ ИЕРУСАЛИМА

Ваше Блаженство!

Примите мои сердечные поздравления с праздником Рождества Господа нашего Иисуса Христа.

Своим пришествием на землю Спаситель обновил нашу природу и, как говорит святитель Григорий Богослов, «соединил естество Божеское с естеством человеческим». Ныне мы, исполняясь радости духовной, празднуем это величайшее событие и видим очами веры исполнение этой великой тайны.

От всей души желаю Вам мира, крепости сил и помощи от Рождяющегося ныне Господа в Вашем высоком служении.

С любовью о Христе Родившемся

ПАТРИАРХ МОСКОВСКИЙ И ВСЕЯ РУСИ

Рождество Христово
2006/2007 г.
Москва

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ՃՐԱ ԳԱԼՈՅՑ

Ճըրագալոյց սուրբ Ջատկի
Սիրոյ գիշերը խորունկ,
Աւագ շարաք մը ամբողջ
Չարչարեալ խեղժ մարդերու,

Բաժանման հուրը որոնք՝
Անյոյս յոյսով մեղմելու
Համար եկած են ահա
Եկեղեցւոյ խորհուրդին:

Անոնք կեցած՝ բով բովի
Խաղաղութի՛ն կը փնտռեն,
Որ իջնէ սուրբ խորանէն,
Եւ սիրտերը ողողէ:

Սիրակարօտ գոյգը այս,
Որոնք քէնով, քարկութեամբ
Ջատուած էին իրարմէ
Չարագոյն օր մ'անօրէն,

Պատով անգութ ու շատ լայն,
Կու տան համբոյր ողջոյնի
Սիրոյ համբոյր սրբութեան,
Իբր հաշտութեան նըշանակ:

Ողջոյն սէրդ իմ, բի՛ւր ողջոյն,
Եւ համբոյրներ հոգեթիո
Աստուած մեր մէջ յայտնեցաւ
Հըրաշալի Յարութեամբ:

Եկեղեցի մը այսպէս՝
Ո՛չ մէկ ատեն ու այսֆա՛ն
Խորունկ խորհուրդ ըստացաւ
Եւ Պատարագն ալ՝ իմաստ:

Ճըրագալոյց սրբազան
Քրիստոս մեռեալը յարեաւ,
Խեղճ մարդերուն հոգեխոյզ
Նոր յո՛յս ու սէ՛ր բերելով:

ԱՆԵԼ

ՍՈՒՐԲ ԿՈՄԻՏԱՍ

Որպէս հայատրոփ սրտով ազգային,
Գրիչս քաթխած սրտիս թանափին,
Իբրեւ երախտիք ու յարգանք խորին,
Կ'ոգեկոչեմ քեզ, Վարդապետ անգին:

Բայց ի՞նչպէս երգեմ, ի՞նչպէս գովեմ քեզ,
Սրտառուչ խօսով քեզ փառաբանեմ,
Գործըդ ազգակերտ տեսիլքդ վսեմ
Բառերով ի՞նչպէս մեծացուցանեմ:

Ո՛վ հրաշագործ, Մեծն Կոմիտաս,
Ցեղային հանճար, անշիջելի բոց,
Աստուածահանոյ աղօթք երկնահաս,
Ինքնավառումի կերոն եւ հնոց:

Դո՛ւն այր իմաստուն, կամք նուիրական,
Սահակ-Մեսրոպեան ոգի սրբազան,
Խաչի առաքել, երգի մրգաստան,
Անձնուէր պաշտպան հայոց ինքնութեան:

Դուն անթառամ փառք, զինուոր դպրութեան,
Յոյսի ծիածան, տաւիղ տոհմաւանդ,
Հայ երաժշտութեան անխոնջ մեկնաբան,
Երգի հայրապետ, լուսաշող տաղանդ:

Դո՛ւն հայրենական երգի զօրավար,
Հայ հոգին պեղող ձայնանիշ վեհտ,
Հայոց աշխարհի քաղաքաւար քնար,
Ազգային հայրեն՝ արցունք ու ժպիտ:

Դո՛ւն Սուրբ Կոմիտաս, պարծանք հայութեան,
Երկփեղկուած կեանքի սրտայոյզ մատենան,
Պատիւ յարգարժան վաստակիդ լերան
Եւ անմահական անունիդ բուրբան:

ԳՐԻԳՈՐ ՀՈԹՈՅԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ

ՍԱ ԱՆՀԱՍԿԱՆԱԼԻ ՏՕՆԱԾԱՌԸ

Երեսունհինգ գարուններ քոլորած, երիտասարդական խանդն ու կորուլը խամրած՝ կին մըն էր Լիլիթը երբ հարսանիքի մը ընթացքին որպէս սեղանակից ծանօթացաւ իրեն։ Ուզպէֆիստանէն էր։ Ամուսնացած էր եւ քախտաւորուած տղայ զաւակով մը։ Սակայն սէրէն այրած այս աղջիկը կարծես քանի մը անգամ ապտակուած էր կեանքէն, որուն աչքերուն մէջ մարած էր լոյսը ապրումի եւ հիմա ամուսնալուծուած ու կեանքի հետ ամէն հաշիւները փակած պարզապէս գոյութիւնը կը պահէր կարծես։

Հայրենի ժողովուրդին հանապաօրեայ պայքարը, հայրենիքի քաղաքատնտեսական իրավիճակը, պարտաւորած էին նախ ամուսնոյն գործի փնտռումով հեռանալ երկրէն։ Ու ժամանակ մը վերջ ինքն ալ հետեւած էր կողակցին ուր եւ քախտաւորուած էին մանչ զաւակով մը։

Ուզպէֆիստանը՝ ուր բնակութիւն հաստատած էին, կարճ ժամանակ մը միայն եղած էր «կաթի ու մեղրի» երկիրը Լիլիթին համար։ Կեանքի դժուարութիւնները, հայ մարդուն ընտանեկան պարտականութիւններէն ու պարտաւորութիւններէն խուսափումը, հոս եւս գլուխ ցցելով քանդած էին իր ընտանեկան բոլորը։

Կեանքի մէկ դառն նակատագրով հիմա ինկած էր խաղաղականի այս փոքր գուցէ խաղաղ կեանք մը որոնելու համար։ Սակայն այնքան ալ խաղաղ չէր սիրտը այս սեւազգեստ կնոջ, որուն կուրծքին տակ կուտակուած ցաւ մը կար եւ դժուար չէր կարդալ այդ ցաւը անոր արցունքներէն մաշած աչքերուն մէջ։

- Փոքր զաւակը կորսնցուց, -

փսփսաց ականջիս բովս նստող սեղանակից պարոնը որ ծանօթ էր Լիլիթին։
- Միակ զաւակն էր, տակաւին նոր տաս տարեկան պիտի ըլլար, հիւանդացաւ եւ քիչ քիչները չկրցան կեանքը փրկել։

- Աստուած հոգին լուսաւորէ եւ իրեն ալ Սուրբ Հոգւոյ միութեամբ պարգեւէ - պատասխանեցի յուզուած, որդեկորոյս կնոջ վիճակը հիմա հասկնալով։

- Դժբախտաբար ան հեռացած է Աստուծմէ եւ դառնացած է կեանքէն - խօսակցութիւնը շարունակեց անծանօթ սեղանակիցս։ - «Աստուած երէ ուզէր կը փրկէր զաւակս...»։ ամէն օր լալով կը քողովէ խեղճ կինը։

Պահ մը լուռ լսեցի խօսակիցս, որ կնոջ հակիրճ կենսագրականը տալէ ետք, - «Այս ալ իր քախտն է» - ըսաւ ու փորձեց վերջացնել պատմութիւնը կնոջ, գուցէ սպասելով իմ պատասխանին։

Հարսանիքի ուրախութեան մէջ, ցաւագին այս պատմութիւնը լսելէ ետք, ի՞նչ միութեամբ կրնայի տալ ցաւատանջ կնոջ։

Սրահի աղմուկը եւ մթնոլորտը որքան ալ այլ բան կը թելադրէին, ականջ կը մտածէի սեւազգեստ այս կնոջ մասին, որ հիմա դիմացս նստած կարծես «լուելեայն» պատասխանի մը կը սպասէր։

- «Գալ կիրակի երեկոյեան եկեղեցի թող երթայ» - անսպասելի մղումով մը ըսի կողքս նստող պարոնին, կարծես «դեղագիր»ը գտած ըլլալով։

- Այս կինը Աստուծոյ չի հաւատար, դառնացած է, ինչպէ՞ս կ'ուզես որ եկեղեցի երթայ» - հեզնական շեշտով մը պատասխանեց մարդը։

- Գալ կիրակի երեկոյեան ժամը

եօթին, Կլենտէյլի Ս. Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ, յատուկ արարողութիւն տեղի պիտի ունենայ այս աշխարհէն վաղահաս մեկնող մանուկներուն, երիտասարդներուն համար: Տարին անգամ մը միջազգային առումով յատուկ այսպիսի արարողութիւն մը պիտի կատարուի: Լոս Անճելըսի մէջ, միակ հայ եկեղեցին է որ կը կատարէ այս յատուկ հոգեհանգստեան պաշտօնը» - րացատրեցի խօսակիցիս:

Սրահին աղմուկը պահ մը դադրած ըլլալով խօսակիցս ծանօթացուց մեզի Լիլիթին, որ անտարբերութեամբ լսեց թելադրանքս եւ միխթարական ֆանի մը խօսեցրս:

Հակառակ իր դժկամութեան, ֆաջալեքեցի զինք որ անպայման ներկայ ըլլար այս արարողութեան ուր անկասկած հոգեկան միխթարութիւն պիտի գտնէր, մանաւանդ երբ հանդիպէր իր նման որդեկորոյս մայրերու:

Երկու շաբաթ ետք, Կիրակի առաւօտուն եկեղեցւոյ գաւիթին մէջ երբ մոմ կը վառէի, յանկարծ կողֆս յայտնուեցաւ անծանօթ խօսակից քարեկամս, որ յուրախութիւն ինծի, պատմածներէս հետաքրքրուած գուցէ, եկեղեցի եկեր էր, ու հիմա կողֆս կանգնած ֆանի մը մոմ վառելով, շրթները աղօթք մը կը մրմնջային:

Պատարագէն ետք, երբ եկեղեցւոյ քակը կրկին հանդիպեցանք, հետաքրքրուեցայ Լիլիթով...

- Այո՛, միասին եկանք եկեղեցի... Թէպէտ ինք այնքան դառնացած էր, որ կարծես միայն եկաւ կուրծքին տակ կուտակուող դառնութիւնը՝ սիրտը պարպելու Աստուծոյ», ըսաւ գոհունակ շեշտով մը:

- Ուրախ եմ որ կրցաւ գալ, Ամենողորմ Արարիչը կը փրկէ զինք իր հոգեկան տագնապէն» - պատասխանեցի

միխթարական շեշտով մը:

Ապա անսպասելի հարցում մը... որ կարծես կը փոթորկէր իր հոգին ու խօսակցութիւնը շարունակելով հարցուց.

- Սակայն զարմացանք խորանին աջ կողմը տեղաւորուած տօնածառով: Մեր եկեղեցիներուն մէջ տօնածառ չեն սարքեր:

- Այս տօնածառը որպէս զարդարանք չէ դրուած այնտեղ:» - Հարկը զգացի եկեղեցւոյ հովիւ՝ Տէր Վազգէնի կատարած յայտարարութիւնը րացատրելու գոր նախապէս լսած էի ֆարոգներէն առաջ:

- Եկեղեցւոյ հաւատացեալները ամէն տարի այս տօնածառին տակ կը բերեն նոր խաղալիքներ, հագուստեղէններ որպէս նուէր հիւանդ մանուկներու, որբերու, չֆաւորներու, ծերերու, անտունիներու, վերջապէս անոնց՝ որոնք անկարող են ֆեզ վերադարձնելու ֆուրարիք:

Երբ ֆու ազգակիցիդ կամ քարեկամիդ տարեդարձը շնորհաւորելու երթաս, ընդունուած սովորութիւն է որ նուէրով երթաս եւ զայն ուրախացնես:

Քանի մը շաբաթէն մեր Փրկչին՝ Յիսուս Քրիստոսի Սուրբ Մնունդն է, ի՞նչ նուէր պիտի տաս դուն ֆու Փրկչիդ: Եկեղեցին՝ որուն գլուխը ինք՝ Քրիստոսն է, կը հրաւիրէ ֆեզ որ օգնես, ուրախացնես անոնց, որոնք կարօտեալ են: Տօնածառին տակ դրուած այս նուէրները շուտով պիտի քաշխուին հիւանդանոցներու մանուկներուն, ծերերուն, անտունիներուն:

Բացատրութիւնս որքա՞ն գոհ ձեզ խօսակիցս չեմ գիտեր, սակայն կասկած չունէի որ ըմբռնեց իմաստը եկեղեցւոյ սա անհասկնալի տօնածառին:

Շաբաթ, Յունուար 6-ի երեկոյեան, հրաւիրուած էի ներկայ ըլլալու Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Առաջնորդարանի

Գալայճեան սրահին մէջ տեղի ունենալիք Սուրբ Ծնունդի յատուկ արարողութեան եւ ընդունելութեան: Հոգեպարար արարողութեան ետք, ընդունելութեան պահին երբ ներկաները գիրար կ'ողջունէին «Քրիստոս Ծնաւ եւ Յայտնեցաւ» ըսելով, յանկարծ սեղանի մը մօտ նշմարեցի ծանօթ դէմք մը: Լիլիթն էր, շրջապատուած մի քանի քարեկամուհիներով: Հետաքրքրութիւնս մղեց զիս որ մօտենամ իրեն: Սեւ փոխարկնուած էր ներմակ գգեստով: Աչքերուն մէջ խաղաղութեան շեշտ մը ունէր որ կարծես կու գար իր հոգիէն:

- «Ուրախ եմ ձեզ կրկին հանդիպելուն» - ըսի ձեռքս երկարելով Լիլիթին:

- «Ես ալ ուրախ եմ» - պատասխանեց ժպտումբերս:

Զեռնուեցանք:

- «Կ'ուզեմ քեզ շնորհակալութիւն յայտնել, որ ինձ առաջարկեցիր Ս. Պետրոս եկեղեցին երթալ» - ըսաւ, որ կարծես վկայութիւն մըն էր քան երկու քառ շնորհակալական խօսք մը... ու անտեսելով ընկերուհիներուն ներկայութիւնը, քանի մը քայլ անդին երթալով շարունակեց.

- Ես անհաւատ դարձած էի, քարկացած էի Աստուծմէ, որ իմ միակ տաս տարեկան զաւակիս կեանքը չփրկեց, երբ այնքան կարիքն ունէինք իրեն: Սակայն անցեալ ամիս Կիրակի երեկոյեան եկեղեցի գացի, միայն սրտիս ցաւը պարպելու, սրտիս վրայ ճնշող դառնութիւնս մեղմելու: Եւ երկու շաբաթ ետք, երբ պարոն Միշան եկաւ եւ ինձի պատմեց եկեղեցւոյ մէջ գետեղուած տօնաժառին իմաստը, երկար մտածելէ ետք, որոշեցի տղուս խաղալիքները՝ զորս ան ստացած էր հիւանդանոցին մէջ, եւ երբեք չէր կրցած խաղալ անոնցմով, հաւաքել եւ տանիլ այդ տօնաժառին տակը դնել, որպէս զի ուրիշ

հիւանդ երախայ մը ուրախանայ, ինչպէս տղաս պահ մը ուրախացաւ անոնցմով:

Ու յաջորդ առաւօտ գացի եկեղեցի: Եւ երբ այդ խաղալիքները, որոնք տղուս յիշատակներն էին, արցունքոտ աչքերով կը գետեղէի տօնաժառին տակ, յանկարծ լսեցի տղուս ձայնը: Պահ մը խելագարի նման չորս կողմս նայեցայ: Ինձմէ զատ մարդ չկար եկեղեցին: Վախեցայ... դո՛ղ մը ինկաւ մէջս:

- Մի՛ վախճար մայրիկ... շարունակեց ձայնը: - Որքա՛ն ուրախ եմ որ իմ խաղալիքներս եկեղեցի բերիր եւ այս տօնաժառին տակ դրիր: Ես չկրցայ խաղալ անոնցմով, քայց որքան պիտի ուրախանան ինձ նման այլ մանուկներ այս տօնական օրերուն:

- Սիրելի մայրիկ, գիտեմ որքա՛ն լացիր երբ բաժնուեցանք իրարմէ: Բայց կ'ուզեմ գիտնաւ որ ես հոս շատ հանգիստ եմ, այլեւս ցաւ չունիմ: Յիսուս Մանուկը մեզի շատ կը սիրէ: Բայց ինքը մանուկ չէ, մեծ մարդ է եւ ի՛նչ գեղեցիկ է ու սիրուն: Մեր տեսած նկարներէն շատ աւելի գեղեցիկ է: Աստուած պապան ալ մեզի կը սիրէ, մանաւանդ երախաներուն: Ան չուզեց որ ես չարչարուիմ ու ինձի իր մօտը բերաւ: Ես հիմա Յիսուսին գիրկը նստած եմ, եւ խնդրեցի իրմէ որ հրաման տար քեզի հետ խօսելու: Ան միշտ կը լսէ քու լացդ եւ թոյլ տուաւ որ խօսիմ քեզի: Ո՛հ մայրիկ, չես գիտեր որքա՛ն ուրախ եմ որ քեզի հետ կը խօսիմ հիմա:

- Սիրելի մայրիկ, մի՛ լար այլեւս, ես երկինքն եմ, Յիսուսին քով, քայց միշտ աղօթէ որ օր մը հո՛ս միանանք իրարու եւ այլեւս ցաւ չտեսնես: Աղօթէ մայրիկ... միայն աղօթէ, եւ մի՛ լար այլեւս: Ես քեզի շատ կը սիրեմ: Պէտք է երթամ ալ հիմա, պա՛յ:

Լիլիթին ձայնը քանի անգամ խեղդուեցաւ կոկորդին մէջ երբ արցունքոտ

աչֆերով կը պատմէր տօնածառին հրաշքը:

Թաց էին նաեւ աչֆերս:

Երջանկութեան արցունքները սրբելով աչֆերէն...

- Տղա՛ս երկինքն է հիմա, - ըսաւ, ու շարունակեց - որքա՛ն ուրախ եմ որ տղուն ձայնը լսեցի եւ կ'աղօթեմ հիմա որ արժանի ըլլամ տղուն միանալու... երկինքին մէջ:

Ուրախ էի եւ ես հիմա, որ որդեկորոյս մայրը գտած էր իր միակ զաւակը՝ Հայ Առաքելական Ուղղափառ Սուրբ Եկեղեցւոյ խնկարոյր կամարներուն տակ... ու ո՛վ հրաշք... հոգիի խորերէն լսած էր ձայնը փոքրիկ տղուն, անհասկանալի թուացող սա տօնածառին տակ:

ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

ՍԱՂԻՄԱՀԱՅՈՑ ՅԱՐԳԱՆՔԸ ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԴՈՒՐԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Կիրակի, 2006 Նոյեմբեր, 12ին, Լոս Անճելըսի Ս. Յակոբ Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ, յաւարտ Ս. եւ Անմահ Պատարագին, յատուկ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ երուսաղէմի Եռամեծար Պատրիարքներէն Երջ. Եղիշէ Արք. Դուրեան Պատրիարքին, ինչպէս նաեւ երուսաղէմի հին եւ նոր ննջեցեցեց հոգւոցն համար:

Սրբոց Հրեշտակապետաց Տօնին առիթով, Ս. Պատարագը մատոյց եւ յաւուր պատշանի ֆարդեց եկեղեցւոյ ժրջան հովիւ՝ Արք. Տ. Արշակ Աւագ Քինյ. Խաչատուրեանը, իսկ հոգեհանգստեան պաշտօնին նախագահեց երուսաղէմի միաբանութեան անդամ՝ Հոգշ. Տ. Գեղամ Մ. Վրդ. Զաքարեանը, որ օծակից հոգեւոր եղբայրն է Տէր Արշակ Քահանային:

Արք. Տ. Արշակ Քահանայ անդրադառնալէ ետք Սրբոց Հրեշտակապետաց տօնին, իր հոգեշունչ ֆարդին մէջ վեր առաւ լուսամիտ ու գիտնական վարդապետ՝ Երջ. Դուրեան Պատրիարքի աստուածահաճոյ եւ ազգանուէր կեանքը, տալով անոր

կենսագրական կարեւոր գիծերը Արմաշէն մինչեւ երուսաղէմ:

Արդարեւ Համաշխարհային Ա. Պատերազմին եւ Մեծ Եղեռնի հետեւանալով, Կիլիկիայէն եւ փոքր Ասիոյ զանազան վայրերէն հազարաւոր գաղթականներ ծուարած էին երուսաղէմի Ս. Յակոբայ Վանքի հովանիին տակ: Ու այդ ահաւոր ու դժուարին օրերուն վանքի միաբանութիւնը ո՛չ միայն ապաստան տուած էր հազարաւոր հայ որբերուն ու գաղթականներուն այլ իր ունեցած պատառ մը չոր հացը բաժնած էր անոնց հետ, ըսաւ Արժանապատիւ Տէր Հայրը: Ապա ան շեշտեց թէ 1915ի աղէտի հետեւանալով եկեղեցական եւ մտաւորական կորուստներէն ետք, ազգի եւ միաբանութեան նպատակն էր երուսաղէմը դարձնել կեդրոն ազգային մշակոյթի: Ու երուսաղէմի հայոց Պատրիարքութիւնը, ոչինչ խնայած էր իր այս առաքելութեան ճամբուն վրայ: Դուրեան Պատրիարքի օրով վերականգնուեցաւ ժառանգաւորաց Վարժարանը, աւելցուեցաւ Ընծայարանի

ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՅ ՊԱՏԱՐԱԳԸ ԻՐ ԼՐՈՒՄԻՆ ՏԱՆՈՂ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՃՈՒ ՎԱՅՐԿԵԱՆ

Հայ պատարագի մատուցումը կը սկսի եկեղեցւոյ աւանդատունին մէջ զգեստաւորուած քահանային հանդիսաւոր մուտքովը դասէն ներս, մինչ դպիրները կ'երգեն Խաչատուր Տարօնեցի վարդապետին (Հաղարծինի վանահայր, 12րդ դար) յօրինած շարականը «Խորհուրդ Խորին» քառերով սկսող: Այս շարականը Տաղարան կոչուած գրքին սկիզբի երկու էջերը կը գրաւէ, ուր երգին իւրաքանչիւր համարի սկզբնատառը յաջորդին կցելով կը ստանանք ԽԱՉԱՏՈՒՐ անունը: Պատարագիչի ծածուկ զգեստաւորումի միջոցին երգուելիք այս շարականէն ներկայիս բաւարար կը լինի երգել առաջին եւ երկրորդ համարները, երգեցողութիւնը վերջացնելով Մաղկազարդի կանոնին պատկանող «Թագաւոր երկնաւոր զեկեղեցի քո անշարժ պահեա...» յաւելուածական երգով (հաւանաբար ընտրուած թագաւոր քառի գործածութեան պատճառով, նկատելով որ Խաչատուր Տարօնեցի «Խորհուրդ Խորին»-ի վերջընդեր, համարին մէջ ըսած է «Թագ ի գլուխ»:) :

Պատարագիչի խորան քարձրանալէն քիչ ետք, երբ Առաջադրութեան ծէսին համար սարկաւազները կը փակեն խորանին վարագոյրը, դպիրները կ'եղանակեն Մեղեդին «Ըստ պատշանի աւուրն»: Ներկայիս ընդհանրապէս մեղեդին երգողը կ'ըլլայ մեներգիչ մը: Տիրան Եպս. Ներսիսեան 1950ին հրատարակած իր հայերէն եւ Անգլերէն Պատարագամատոյցին մէջ տեղ յատկացուցած է 28

այլեւայլ փոփոխակներու: Առաջին տեսակի փոփոխակը Մեղեդին (*) է, որ պահպանուած է կարճատեւ երգ մը լինելու, ժամանակ տալու պատարագիչին նոյն պահուն կարճ աղօթքներով նախ հացը (նշխար) եւ ապա գինին պատշաճօրէն տեղաւորելու սկիզբի կափարիչին վրայ եւ նոյն քաժակին ներսը, ապա ծածկոցը դնելով սկիզբի վրայ անոր խնկարկութիւն ընելու, ցած ձայնով իր աչին կեցող սարկաւազին հետ քաղած ըլլալով Սաղմոս ԴԲ: Մեղեդին երգեցողութիւնը պէտք է աւարտի երբ պատարագիչը բուրվառը առած իր աչ ձեռքին մէջ եւ ձախով բռնած փոքր խաչ մը, պատրաստ է սկսելու Թափօրի խնկարկութիւնը, խորանին ետեւէն դառնալով հարաւէն դէպի հիւսիս: Նախքան այդ, խորանի սպասարկող մը կը բանայ վարագոյրը եւ այս շարժումը կը լինի ազդանշան դպիրներուն՝ սկսելու Թափօրի շարականը: Տաղարանին մէջ նշուած Շարական Խնկարկութեան կը սկսի տասն տողնոց հատուածով մը՝ «Յայս յարկ նուիրանաց...» գոր կարելի է օգտագործել որպէս մեղեդի: Մնացեալ մասը՝ «քարեխօսութեամբ Մօր քոյ...» տակաւին շատ մը Ամերիկահայ եկեղեցիներու մէջ կ'երգուի որպէս Թափօրի շարական:

Թափօրը կ'ենթադրէ շարժում: Ըստ Տիրան Եպս. Ներսիսեանի վերոյիշեալ գրքի մէջ տուած նկարագրութեան, Թափօրին կը մասնակցին պատարագի արարողութեան բոլոր զգեստաւորեալ սպասարկողները, ներառեալ դպիրները: Անխախտ մնացողը երգեհոնահարն է:

(*) 1907ին երուսաղէմ տպուած Տաղարանը ցոյց կու տայ այլեւայլ երկարութեամբ 31 մեղեդիներ եւ 24 մեսեդիներ:

Եթե եկեղեցւոյ շէնքը ընդարձակ է, երգեհոնի նուագին հետ անհրաժեշտ ներդաշնակութիւնը պահել թափօրով հեռացող երգիչներուն համար յաճախ կը լինի դժուար կամ անկարելի: Այս կացութեան կանխահոգութեամբ ներկայիս դպիրներ խումբով կը մնան հոն ուր են, եւ թափօրը կ'ընթանայ լոկ խորանի սպասարկողներու մասնակցութեամբ: Զմոռնալ որ հետգհետէ կ'աւելնայ (յԱմերիկա եւ այլուր) թիւը այն դպրաց դասերուն որոնք ատենան են հեռու դիրք կը գրաւեն եկեղեցիէն ներս կամ վերնատունին մէջ, եթէ կառուցուածքը օժտուած է վերնատունով մը, խորանի դրացնութենէն անջատուած: Այս դրութիւնը կ'արտօնէ չափ պահել Թափօրի շարականի երգեցողութեան տեղութեան վրայ: Դպրապետը առիթ կ'ունենայ ակնարկով մը ստուգելու խնկարկող պատարագիչին խորան վերադառնալու պահը եւ պատշաճ կէտին ընդհատելու այդ երգը: Իր հերթին, խնկարկող պատարագիչը կրնայ, առողջական պատճառներով, սահմանափակել յոգնեցուցիչ խնկարկութիւնը (չմոռնալ որ բուրվառներ կշիռով անհաւասար են), կատարելով զայն բեմին եզերքը, կամ վարը դասին մէջ, կամ ատենանի առաջին շարքի նստարաններու առջեւէն, խնկարկութիւնը շարունակ ուղղելով ներկաներու դէմքին եւ ոչ կոնակին: Իսկ թէ Թափօրի շարականի երգեցողութեան համար ինչ կարելի է օգտագործել «Բարեխօսութեամբ»էն աւելի, Շարակնոց մատենանը կը հայթայթէ այդ, տօնին պատշաճ Օրհնութեան շարականով: Այսպէս՝ Ս. Ծնունդին՝ «Խորհուրդ Մեծ», Ս. Վարդանանց Տօնին՝ «Նորահրաշ», Ս. Զատիկի եւ Յինանց շրջանին՝ «Այսօր յարեալ», Աստուածածնի վերափոխման Տօնին՝ «Այսօր ժողովեալ...» սփանչելի շարականները:

Թափօրի վերջաւորութեան կը յաջորդէ պատարագի խորհուրդին Սկիզբը (Enarxis), որու առաջին յատկանշական տարրն է ժամամուտը: Կիրակիի յատուկ ժամամուտը կը սկսի «Միածին Որդի» քառերով եւ այդ կը համապատասխանէ Անգլերէն The Monogenesին որ պատմականօրէն հին աստուածաբանական քառ է: Տաղարանը կը պարունակէ 46 ժամամուտներ, որոնց մէջ ամենէն երկարն է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչին ձօնուած երկու ժամամուտներէն առաջինը:

Ժամամուտը երգել, խմբովին կամ անհատաբար, պարտականութիւնն է դպրաց դասին: Յաճախակի երգուող «Միածին Որդի», «Քրիստոս յարեալ», «Առաջի պատուական Խաչի Քո» ժամամուտները դիրաւ կ'երգուին, երբեմն իբրեւ մեներգ: Սակայն կան տարուան մէջ մէկ անգամ Կիրակիի հանդիպող տօներ երբ աւուր պատշաճ ժամամուտը քացառիկ է (ինչպէս Պենտեկոստէի «Աստուած զգեց խոստովանիմք զՍուրբ Հոգիդ») եւ Ամերիկայի մէջ տակաւին կան համրակ հայ դպրապետներ որոնք այդպիսի առիթներով ժամամուտին երգուիլը կը վստահին խորանի սպասարկողներուն:

Ժամամուտէն քիչ յետոյ Դպրաց Դասը կ'երգէ - մէկ պատկեր միայն - օրուան պատշաճ ձաշու Շարականը, իւրաքանչիւր պարագային Սաղմոսաց Գրքէն փոխ առնուած տողով մը սկսելով երգեցողութիւնը: Այդ փոխերը հինգ են, իսկ շարականները Շարակնոցէն վերցուած եւ տպուած Տաղարանին մէջ, թիւով աւելի քան հարիւր: Ասոնց մէջ ամենէն երկարն է - մօտ երկուհուկէս էջ - «Լերիմք ամենայն...» Յովհաննէս Երզնկացի Պուռ վարդապետի» (14րդ դար) հեղինակածը, որ կ'երգուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի Վերապ Մտնելու տօնին՝ Մեծ Պահքի մէջ որոշ շաբաթ օր մը:

Ապա ձաշու մուտքը կը սկսի երգեցողութեամբը երեքսրբենիին, որոնք ընթացքին գլխաւոր փոփոխակներն են՝ 1. Որ յարեար ի մեռելոց. 2. Որ յայտնեցար վասն մեր. 3. Որ եկիր եւ գալոց ես. 4. Որ խաչեցար վասն մեր:

Սարկաւագներու ձաշու Մեծ Քարոզի աւարտելուն կը կատարուի ընթերցումը ձաշու Գրքին, Մարգարէական եւ կամ Առաքելական (առաջինը Հին Կտակարանէն, երկրորդը Նոր Կտակարանէն): Բացառութեամբ ընթերցողին, ամէն ոք կ'ունկնդրէ նստած: Մարգարէական հատուածները կը կարդացուին եղանակով: ձաշու այս ընթերցուածները կը կարդացուին դասին եզերքէն: Իսկ անմիջապէս յաջորդող Աւետարանը, մասնաւոր տպուած առանձին հատորէ մը, եղանակով կը կարդայ բնիկ եզերքէն սարկաւագ մը, իր կողմին ունենալով զոյգ մը ջահակիրներ իսկ առջեւը - դասին մէջ - մէկ կամ երկու բուրվառակիր: Ունկնդիրները ձաշու Աւետարանի ընթերցումի պահուն ոտքի կանգնած կ'ըլլան: ձաշու Աւետարանի ընթերցումին կ'առաջնորդէ Դպրաց Դասու սկսելիք սաղմոս մը՝ տօնին պատշաճ: Ի բաց առեալ Առաջաւորաց Պահիի սկիզբի չորս օրերը, տարուան իւրաքանչիւր օր ունի որոշ ընթերցուածներ, որոնց ուղեցոյցն է Տօնացոյց կոչուած մատեանը ձաշոց Գիրք կոչուած հաստափոր մատեանը, որու գործածութեան համար անհրաժեշտ է գրակալ պատշաճ ծածկոցով, կը պարունակէ, ի միջի այլ տարրերու, բոլոր աստուածաշնչական ընթերցուածները: Աւետարանական ճաշու ընթերցուածները, ըստ տօնական հերթականութեան, առանձնացուած են յարմար ծաւալով գրքի մը մէջ որ կը պահուի պատարագի սեղանին վրայ:

Պատարագի փոփոխակներու վերջին տարրը, որ Մեծ Մուտքին հետ

առնչուած է, Վերաբերումի Սրբասացութիւնն է: Ասոր համապատասխանող Անգլերէն բառը, ըստ Տիրան Եպս. Ներսիսեանի, Hagiody է: Սրբասացութիւնները եօթ հատ են: Առհասարակ մենեքգիչ մը ծանր կերպով կ'երգէ սկիզբի զոյգ մը տողերը եւ խումբը կը միանայ աշխոյժ կերպով աւարտելու:

Ի բաց առեալ եպիսկոպոսներու մատուցած պատարագները, առ առաւելն մէկ ու կէս ժամ կը տեւեն հայ պատարագները: Քարոզխօսութեան, ծանուցումներու եւ ձաշու ընթերցումներու տեւողութիւնը կրնայ ազդել պատարագի տեւողութեան վրայ: Վերեւ բացատրուած փոփոխակները, որոնք կը նոխացնեն քառասուն վայրկեան տեւող որոշ հատուած մը, կը զուգահեյլին պատարագի արարողութեան սկիզբին: Թատրոնի մէջ ներկայացում մը - երգահանդէս, նուագահանդէս, թատերագութիւն եւլն.- վայելել ծրագրողը տոմսակ ի ձեռին ճշդապահօրէն կը փութայ հասնիլ այդ ներկայացումին հանդիսասրահը: Սակայն Ամերիկայի մէջ հայ եկեղեցւոյ զաւակներու մեծագոյն մասը չունի այդ փութոտութիւնը պատարագի սկսելուն ներկայ գտնուելու եկեղեցի: Այս երեւոյթին բացատրութիւններէն մին այն է թէ Ամերիկայի մէջ հայ ծուխեր ֆիզիքապէս դադրած են եկեղեցւոյ շրջանակի, թաղի բնակիչներ ըլլալէ: Շատեր տօնական առիթներով հայ պատարագի հասնիլ կարենալու համար տասնէն մինչեւ յիսուն կամ աւելի մղոններ ուղեւորիլ հարկադրուած են, եւ յաճախ ուշ հասնելով կը զրկուին լսելէ եւ վայելէ պատարագի փոփոխակները:

Կը կարօտինք զօրաւոր հաւատքի, զոհողութեան ոգիի եւ բարի կամեցողութեան, ճշդապահ լինելու եւ մասնակցելու հայ պատարագի լրիւ կատարումին, ամենուրեք:

ԱՐՏԷՆ Ա. ՔԷՆՅ. ԱՇՃԵԱՆ

ԾՆՈՒՆԴԸ՝ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 25

ԹԷ՞՞ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6

Ծնունդը (*Christmas*) ամենամեծ տոնն է Արեւմտեան աշխարհի համար: Ան կը տօնուի Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկաներու մէջ, նոյնպէս Եւրոպայի, Աւստրալիոյ, Նոր Զելանտայի մէջ, ինչպէս նաեւ Ասիոյ եւ Աֆրիկէի շատ մը երկիրներու մէջ:

Հարցը այն է, թէ ե՞րբ կը տօնուէր Յիսուսի ծնունդը ամենանախնական օրերուն, այսինքն 4րդ դարէն առաջ:

Հստ ֆրիստոնէական պատմութեան, Յիսուսի Յայտնութիւնը (ծնունդը) եւ Մկրտութիւնը կը տօնուէին Յունուար 6ին: Ասոր ապացոյցը դժուար չէ գտնելը, եւ ապացոյցներէն մէկը Սուրբ Յովհաննէս Ոսկերքերանն (*Քրիզոստոմ*) է (345-405): Կը գրէ առ 386 թուականին. «Քրիստոնէութիւնը լոյս տեսնելէն ի վեր Յիսուսի ծնունդը կը տօնակատարուէր Յունուար 6ին, Մկրտութեան տօնին հետ միասին, եւ միայն հիմա է որ փոխուած է Դեկտեմբեր 25-ի»:

Rosicrucian Digest Magazine կը գրէ հետեւեալը. «Քրիստոսի ծննդեան տօնակատարութիւնը սկիզբէն տեղի կ'ունենար Յունուար 6ին: Այս թուականը տեղափոխուեցաւ Հռոմի մէջ 354 թուականին Պապ Լիպերիոսի ձեռամբ, նախընտրութիւն ունենալով Դեկտեմբեր 25ը: Յունուար 6ը պահուեցաւ միայն Աստուածայտնութեան կամ Մկրտութեան տօն:

Այս առթիւ արժէ նշել, թէ Դեկտեմբեր 25ի, պաշտօնական առաջին տօնակատարութիւնը տեղի ունեցաւ «Քրիստոսի խաչելութենէն քանի մը դար ետք»:

Ուրեմն Քրիստոսի ծնունդը տօնուած է միշտ Յունուար 6ին եւ

փոխուած է Դեկտեմբեր 25ի, Յիսուսի խաչելութենէն 4 դար ետք: Ինչո՞ւ Հռովմէական եկեղեցին փոխարինեց Յունուար 6ը Դեկտեմբեր 25ով, հակառակ որ որեւէ կրօնական կամ անտարանական հիմքի վրայ չէր այդ փոփոխութիւնը: Ի՞նչ էր Դեկտեմբեր 25ը Քրիստոնէութենէ առաջ:

Դեկտեմբեր 25ը տարուան ամենակարեւոր օրն էր, երբ կը տօնուէր եւ կը պաշտուէր Արեւ աստուածը: Արեւ աստուծոյ ծնունդի օրը, կը կոչուէր *Ձմեռնային Արեւադարձ*, այսինքն օրերը կը սկսին կարճնալ եւ ամենակարճ օրը կ'ըլլայ Դեկտեմբեր 24ը, իսկ 25 Դեկտեմբերին ծնունդ կ'առնէ Արեւը եւ այդ օրէն կը սկսին երկարիլ օրերը:

Ուրեմն Դեկտեմբեր 25ը կը տօնուէր Հռովմէական կայսրութեան շրջանին, եւ 2րդ դարուն մէջ Միհրապաշտութիւնը ամենամեծ կրօնէն էր: Ջախջախիչ մեծամասնութիւն կը կազմէր Եւրոպայի, Պարսկաստանի, Հնդկաստանի եւ մասամբ Հայաստանի մէջ:

Կը կարծուէր թէ Միհր՝ (*Mithra*) աստուածն էր Արեւին եւ կը պաշտուէր այդ անուան տակ, նկատելով Դեկտեմբեր 25ը իր ծննդեան օրը: Շատ մը զինուորներ կը հետեւէին Միհրապաշտութեան, որ աւելի ընդհանրացած էր քան ֆրիստոնէութիւնը:

Իսկ Հիւսիսային Եւրոպայի մէջ, այսինքն Անգլիոյ, Գերմանիոյ եւ Սկանտինաւիոյ մէջ, *Teutonic* ցեղերը կը տօնակատարէին Արեւի ծնունդը Դեկտեմբեր 25ին, նկատելով արեւը իրրեւ հայրը ամէն ինչի, կոչելով զայն *Wodin* կամ *Odin* եւ նոյնպէս կը նկատէին

արելը, երկրի եւ երկինքի վրայ իշխողը՝ աստուածը պատերազմին, աստուածը քանաստեղծութեան, իմաստութեան եւ մոգութեան: Այդ օրը ամենակարեւոր օրն էր Հիւսիսային եւրոպայի մէջ այդ պաշտամունքին համար:

Կրկին Դեկտեմբեր 25ը *Saturnalia* կոչուած տօնակատարութեան օրն էր: Կը պաշտէին Սատուրնա (*Saturna*) մոլորակի երեւալը եւ այդ տօնակատարութեան բուականը Հռովմի մէջ կը սկսէր Դեկտեմբեր 17ին եւ կը տեւէր մինչեւ 24 եւ 25: Այդ շրջանին բոլոր գործերը կը դադրէին, բոլոր դպրոցները կը գոցուէին եւ կը տիրէր ընդհանուր հրճուանք եւ գուարճանք: Պատիժները կ'առկախուէին անոնց հանդէպ, որոնք օրէնքը դժած էին: Կարգի եւ աստիճանի խտրութիւն մէկդի կը դրուէր, գերիները կը նստէին սեղան իրենց տէրերուն հետ եւ տէրերը իրենց կը ծառայէին եւ նոյնիսկ առժամեայ ազատութիւն կը տրուէր գերիներուն: Այդ օրերուն, արտօնուած էր ծայրագոյն ազատութիւն խօսելու եւ արտայայտուելու: *Confetti* կը նետէին իրարու, որ կը քաղկանար ցորենի եւ գարիի հատիկներէ: Նոյն այդ շրջանին չափազանցօրէն եւ անսահմանօրէն կ'ուտէին եւ կը խմէին: Կը փոխանակէին նուէրներ ազգականներու եւ քարեկամներու միջեւ եւ մանաւանդ պզտիկներու: Այդ շրջանին մոմեր կը վառէին ամէն տեղ զարդարելով իրենց տունները եւ խանութները: Այս բոլորը մեզի կ'տակուած են ուղղակի Հռովմէական կայսրութենէն:

Իսկ հետաքրքրական է այն, ինչ որ կը պատահէր եգիպտոսի մէջ Դեկտեմբեր 25ին, շատ տարիներ Քրիստոսէ առաջ: Սոյն տօնակատարութիւնը կը կատարուէր հետեւեալ ձեւով: Տօնակատարները կը ֆաշուէին խոռոցներու մէջ եւ Դեկտեմբեր 24ի կէս

գիշերուան կ'արձակէին քարձր ձայներ, ըսելով՝ «*Isis*ը ծնունդ տուաւ,» եւ եգիպտացիները կը ներկայացնէին նոր ծնած արեւը երեխայի մը *Horus*ի նկարով ու զայն կը ցուցադրէին:

Հռովմի եկեղեցին կը ներկայացնէր փոքրամասնութիւն մը քաղդատաբար այդ հսկայ եւ մեծաթիւ ժողովուրդներուն, որոնք կը հետեւէին արեւապաշտութեան եւ միհրապաշտութեան:

Հռովմէական եկեղեցին 4րդ դարուն նկատեց որ աւելի խելացի եւ իմաստալից պիտի ըլլար եթէ Յիսուսի ծննդեան օրը փոխէին Յունուար 6էն Դեկտեմբեր 25ի, ուշադրութիւնը հեռացնելու արեւի պաշտամունքէն, նոյն ժամանակ հող շահելու հեթանոսական աշխարհի մէջ: Անունած նման ֆայլ մը լաւագոյն միջոցը պիտի ըլլար՝ Արեւ աստուծոյ տօնակատարութիւնը փոխարինուէր Որդի Աստուծոյ տօնակատարութեամբ:

Բայց հոս պահ մը անդրադառնանք հայ եկեղեցիին: Այն նոյն շրջանին, այսինքն 4րդ դարուն, հայ եկեղեցին չունէր այդ հարցը, վասն զի չէր շրջապատուած հեթանոսներով, այլ ամբողջ Հայաստանը քրիստոնեայ դարձած էր 301-ին: Ուրեմն, Հայ եկեղեցին պէտք չունէր այդ թուականը փոխելու:

Ուրեմն, հայութիւնը կը յարի Յունուար 6-ի թուականին, նկատելով որ այդ թուականը աւելի մօտ էր Քրիստոսի շրջանին, քան թէ չորս դար վերջ որոշուած թուական մը, մանաւանդ որ այդ փոփոխութեան թուականին համար որեւէ ապացոյց չունէր Հռովմէական եկեղեցին:

Միթէ՞ Հռովմէական եկեղեցին կրցաւ շահիլ հեթանոսները դէպի քրիստոնէութիւն, եւ կամ ինքը կերպարանափոխուեցաւ որդեգրելով բոլոր հեթանոսական ւանդութիւնները: Որպէս

իրականութիւնն եւ ճշմարտութիւն, այսօր Դեկտեմբեր 25ի տօնակատարութիւնը ամենայն մանրամասնութեամբ կը տօնուի ինչպէս որ հեթանոսները կը տօնէին Արեւ աստուածը, քրիստոնէութենէն առաջ:

Այլ խօսքով, ամէն աւանդութիւն որ կը կատարուէր քրիստոնէութենէն առաջ, քրիստոնէութիւնը որդեգրեց, կամայ թէ ակամայ 4րդ դարէն սկսեալ, իբրեւ իր սեփական աւանդութիւնները:

Հայ եկեղեցին հաստատ եւ խիստ կեցուածքով, հաւատարիմ մնաց իր նախնական հայրենական ժառանգութեան եւ մինչեւ այսօր կը կատարէ իր Տիրոջը Մենդեան տօնը Յունուար 6ին: Ամէն հայ, նոյնիսկ եթէ եկեղեցի գացող չէ, կը ջանայ Յունուար 6ին երթալ եկեղեցի եւ ընդունիլ Քրիստոսի Մնունդը իր սրտին մէջ, յառաջանալով դէպի սուրբ խորան եւ ստանալով սուրբ հաղորդութիւն: Միթէ՞ այս տօնակատարութեան ձեւը ամենաճշմարիտ ձեւը չէ Քրիստոսի Մնունդը յուշելու:

Հայերը չեն մաղթեր իրարու լաւ

ժամանակ, այլ կը շնորհաւորեն Նոր Տարին եւ Սուրբ Մնունդը, ըսելով փոխադարձաբար. «Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ, օրհնեալ է յայտնութիւնը Քրիստոսի»: Սա որքան գեղեցիկ եւ պատշաճ արտայայտութիւն մըն է, որ կը ցոյացնէ այդ օրուան տօնակատարութեան իմաստը եւ խորհուրդը:

Կրօնփոխացի Rev. T. W. Wycliffe, որ երկրորդական վարժարանի մէջ կ'ուսուցանէր Նոր Կտակարանը եւ հին յունարէն լեզուն, ի միջի այլոց ըսած է. «Երբ որոշուեցաւ Յիսուսի Մնունդը Դեկտեմբեր 25ին տօնել, այդ՝ իրականութեան մէջ ջանք մըն էր առաջին առնելու եւ տիրանալու Հռովմէական Saturnalia տօնակատարութեան: Որեւէ բուական Դեկտեմբեր 25ին կամ այդ բուականին մօտ պէտք է անմիջապէս ջնջուի: Եւ եթէ բուական մը որոշելու հարց ըլլար, ես պիտի մասնակցէի Հայ եկեղեցիին, որ դարերէ ի վեր պահպանած է Յունուար 6ը Քրիստոսի Մնունդեան օր»:

ԺԻՐԱՅՐ ԲԷՏԷՐԵԱՆ

ԽՈՍՐՈՎԻԿ ԹԱՐԳՄԱՆԻՉ ՀԱՅՈՑ

Ոսորովիկ Թարգմանիչ մէկն է Հայ Եկեղեցւոյ Հմուտ աստուածաբաններէն: Հիմնուելով Օրմանենանի տեսութեան վրայ, Ոսորովիկ ժամանակակից է Յովհաննէս Գ. Օձնեցի Կաթողիկոսին (717-728 թ.): Մեր նպատակն է ի լոյս ընծայել Ոսորովիկի երկերը աշխարհաբար Թարգմանութեամբ՝ որուն ձեռնարկած ենք արդէն:

Այս Ոսորովիկի անունին կը Հանդիպինք Մանագկերտի ժողովին (726 թ.) ներկայ եղող անուններու ցանկին մէջ: Ժողովը գումարուած է զբաղելու Հայ եւ Ասորի եկեղեցիները յուզող եւ երկփեղկող Հարցերով: Ժողովին մասնակցած են Յովհաննէս Օձնեցի Կաթողիկոս 23 եպիսկոպոսներով եւ 8 վարդապետներով, եւ ասորւոց Աթանաս Գ. Անտիոքացի պատրիարքը իր 6 եպիսկոպոսներով:

Ժողովը քննարկած է, ի մէջ այլոց, հետեւեալ տասը Հարցերը, որոնց առաջինը՝ Երրորդութեան, եւ երկրորդը՝ Մարդեղութեան դաւանութիւնն է: Յաջորդ երեքը կը բացատրեն Քրիստոսի աստուածութեան եւ մարդեղութեան միաւորութիւնը միաբնակ վարդապետութեամբ: Իսկ վերջին հինգը՝ կը շօշափեն ապականութեան խնդիրը, թէ Քրիստոսի մարմինը իրական էր եւ ոչ երեւութական, աղամային էր եւ ոչ երկնային, եւ ունէր մահկանացու եւ մեղանչական բնութիւնը եւ ոչ նախաստեղծին (Ադամին) անմեղ վիճակը, այսինքն՝ Քրիստոս իրապէս կրեց կիրքեր եւ վիշտեր "յիւր կամաց" եւ "յիւր մարդկային բնութեան" եւ ոչ աստուածային բնութեան, այլ անոնց անխզելի միաւորութեան ներքեւ: Այս Հարցերուն հետ կապուած, ժողովը արձակած է տասը նզովքներ:

Ժողովի ընթացքին մեր եկեղեցւոյ դէմ եղած ամբաստանութիւնները եւ թիւր կարծիքները միանգամընդմիջտ հերքելու եւ ի պաշտպանութիւն Հայ Եկեղեցւոյ կեցուածքին, Ոսորովիկ կ'երթայ ասորւոց մօտ՝ Դերայիդրոշատ կոչուած տեղը եւ կը վիճաբանի Գերմանիկի ասորի եպիսկոպոս Թէոդորոսի հետ, ի ներկայութեան Աթանաս պատրիարքի եւ Նփրկերտի եպիսկոպոս Աթանասի: Որովհետեւ, Թէոդորոս եւ ուրիշներ ներկայացուցած են Հայերը իբրեւ Յուդիանեան կամ Երեւութական, եւ երբեմն ալ իբրեւ Սեւերեան կամ Աստուածաշարժարական: Հաւանաբար Հայերու մէջ գտնուած են բարձրաստիճան եւ կամ այլ անձեր, որոնք ունեցած են մոլոր կարծիքներ, սակայն, անոնք երբէք չեն կարողացած փոխել մեր եկեղեցւոյ պաշտօնական դաւանութիւնը:

Մանագկերտի ժողովը գլխաւորաբար զբաղած է Քրիստոսի ապականութեան Հարցով եւ միաժամանակ հերքած է

քաղկեղոնականութեան դաւանութիւնը, եւ Հաստատած միաբնակ վարդապետութիւն, որուն Հայեր եւ ասորիներ Համաձայն եղած են: Ժողովին մէջ խօսուած է նաեւ Մնունդը Դեկտեմբեր 25-ին տօնելու, Սուրբ Հաղորդութեան Հացին խմորուն կամ անխմոր, եւ գինիին ջրախառն կամ անապակ ըլլալու մասին:

Ուրեմն, Մանագկերտի ժողովի եւ բանակցութեանց առիթներով, Ոսարովիկ գրած է Հետեւեալ Հինգ թուղթերը, որ Գարեգին Վարդապետ Յովսէփեան (ապա կաթողիկոս Մեծի Տան Կիլիկիոյ) իր "Ոսարովիկ թարգմանիչ եւ երկասիրութիւնք նորին" երկին մէջ (տպուած՝ Վաղարշապատ 1903) ներկայացուցած է Հինգ գլուխներով:

Գլուխ առաջին. - "Անոնց, որոնք կ'ըսեն թէ Բանն Աստուած ընդունեց մարդկութիւնը Սուրբ Կոյսէն անձեւ եւ անսկիզբ բնութեամբ":

Գլուխ երկրորդ. - "Պէտք է Համազոյ ըսել Տէրունական մարմինը Բանն Աստուծոյ, կամ թէ մարմնին Համար ըսել Բան եւ մէկ բնութիւն, թէ ոչ:

Գլուխ երրորդ. - Անոնց, որոնք կ'անջատեն մարդկային բնութիւնը երկուքի եւ կ'ըսեն, թէ այդ ուրիշ էր մեղանչելէն առաջ եւ ուրիշ՝ մեղանչելէն ետք":

Այս երեք գլուխները կը զբաղին Մանագկերտի ժողովի նոյն խնդիրներով:

Գլուխ չորրորդ. - "Անոնց, որոնք կը տարակուսին Փրկչի մարդկային կիրքերուն վրայ, թէ անոնց բնակա՞ն կիրքեր ըսել պէտք է, թէ անբնական": Ոսարովիկ այս թուղթը գրած է Աթանաս պատրիարքին՝ իբրեւ Հերքում Թէոդորոսի ըսածներուն եւ Սեւերիոսի վարդապետութեան:

Գլուխ հինգերորդ. - "Նոյն Ոսարովին նամակը Գերադեկորի Եպիսկոպոս՝ Տէր Սարգիսին": Այս Սարգիս եպիսկոպոսը կը նոյնացուի Մանագկերտի ժողովին մասնակցած Սասունի Սարգիս եպիսկոպոսին Հետ: Այս գրութիւնը դէմ կը խօսի Յովիանիտներու ծայրահեղ վարդապետութեան:

Գարեգին Վրդ. Յովսէփեան գրքի վերջաւորութեան ունի նաեւ "Անտիոքի Հայրապետին Հարցումները Հայոց Ոսարով վարդապետին՝ Մնունդը տօնելու մասին" վերնագրով Հարց-պատասխանի գրութիւնը:

Ստորեւ կը ներկայացնենք Ոսարովիկի թուղթերուն Հինգերորդ գլուխին աշխարհաբար թարգմանութիւնը, օգտագործելով Յովսէփեանի երկասիրութեան գրաբար բնագիրը:

**Նոյն Նոսրովին նամակը
Գերադեկորի Եպիսկոպոս՝ Տէր Սարգիսին**

Պատուական գլուխ, Հօտասէր Հովիւ, բարեպաշտութիւն փափաքող, ուղղափառութեան դրան մօտեցած Տէր Սարգիս՝ Գերադեկորի Եպիսկոպոս, քեզի Համար Աստուծմէ խաղաղութիւն կը խնդրէ՝ անարժան ծառաներէն Նոսրով: Տէր իմ, մի՛ զարմանաք, որ ես, Հեռաւոր եւ անծանօթ մը, մօտեցայ եւ ծանօթացուեցայ ձեզի, բայց աւելի պիտի ուրախանաք, իբրեւ Սուրբ Հոգիէն ղրկուած մը՝ մատուցանելու ձեզի օգտակարութիւն, ինչպէս որ Աստուած ժամանակին նոյնպէս պատրաստեց Յովսէփը՝ ձեր կերակրիչը Քանանացիներու երկրէն, օգտակար ըլլալու Եգիպտոսի եւ Փարաւոնին, տալու ծածուկ բաներուն (երազներուն) իմաստը, քանի որ Արարիչը ոչ թէ մեր անձերուն Համար, այլ առաւել եւս մեր ընկերի պէտքին Համար ստեղծեց եւ կարգեց մեզ: Թէ որ այս այսպէս է, ո՛վ բարեսէր, պէտք չէ նմանիլ անոնց, որոնք ախորժեցան անձնահաճութեան անուն ստանալ, եւ որոնք կը կարծեն թէ բոլորէն միայն իրենք են ընտրեալը եւ պատուականը, եւ կը սիրեն արդարացնել միայն իրենց մտածումը եւ գործը: Անոնք կ'ափսոսուին մարդարէին կողմէ. «վայ այնոցիկ, ասէ, որք զանձինս առ իմաստունս ունիցին եւ յաչս անձանց խորհրդականք» (Եսայի Ե. 21): Եւ այդ պատճառով, այդպիսի մարդիկ վեր կը բարձրացնեն զիրենք գովողները, եւ բարեկամութեան բարձրագոյն տեղը կու տան անոնց, իսկ դուրս կը ձգեն զիրենք յանդիմանողները, կ'ատեն զանոնք կատարեալ ատելութեամբ, եւ մաքուր բաները պիղծ ըլլալ կը Համարեն, որովհետեւ ոչ թէ իրենց օգտակար եւ դէպի Աստուած տանող բաներ՝ Հոգեւոր կերակուր կ'ուզեն դնել իրենց բերանը, այլ կ'ընդունին այն ինչ որ Հիւանդ մարդոց միտքը կ'ախորժի: Իսկ անոր որ մազերը ճերմկած են եւ ունի առաքինի կերպարանք եւ ուսուցման անունով փայլած է, զինքը ընդունելու վտանգը մեծ է իր այդ երեւոյթին պատճառով, եւ ան, օգտուելու Համար իր այդ վիճակէն, կը ծռէ արդարութիւնը եւ իր ընկերոջ կը խմցնէ պղտոր Հրապոյրներ եւ լոյսին կ'ըսէ խաւար եւ խաւարին՝ լոյս, եւ ան չըլլար Աստուծոյ բերան՝ լաւէն վատը Հանելուն Համար:

Արդ, թողունք այս խօսքերը եւ այժմ ներկայացնենք քիչ մը անցեալի դէպքերու պատմութենէն՝ այն երկու մարդոց՝ Սեւերիոսի եւ Յովիանէի մասին, որոնք զիրար անարգեցին եւ խոտեցին, եւ իրենց միջեւ թշնամութեան անխախտելի արձան կանգնեցին:

Յուստինիանոս կայսրը (483-565), որ Թագաւորեց Զենոնէ եւ Անաստասէ ետք, իր ժամանակ խորհեցաւ նորոգել Քաղկեդոնի ժողովին որոշումը, որ Զենոն եւ Անաստաս խափանած էին: Երբ

Թագաւորէն այդ հրամանը ելաւ երկրին մէջ, բոլոր այն եպիսկոպոսները, որոնք անմիջապէս ընդունեցին Քաղկեդոնի ժողովը, իւրաքանչիւրը պահեց (ծառայութեան) իր աթոռը, իսկ անոնք որոնք չհաւանեցան ընդունիլ, թողուցին իրենց աթոռները եւ հեռացան: Հեռացողներուն մէջ կային՝ Սեւերիոս, որ պատրիարքն էր Պիսիդիոյ Անտիոքի, եւ Յուլիանէ՝ եպիսկոպոսը Աղիկաունէ քաղաքին, որոնք անհնազանդ ըլլալով Թագաւորի հրամաններուն, թողուցին իրենց քաղաքները եւ գացին եւ հաստատուեցան Եգիպտոսի կողմերը՝ Աղեքսանդրիա քաղաքին մօտ: Ժամանակ մը ետք, անոնց միջեւ ինկաւ հակառակութիւն հաւատքի վերաբերեալ, եւ բաժնուեցան իրարմէ: Որովհետեւ, Յուլիանէ կ'ըսէր. «Քրիստոսի մարմինը ծնունդէն, որ կոչուէն էր, մինչեւ յաւիտեան անշարժարելի եւ անմահականացու է ըսել պէտք է, քանի որ եթէ չարձարելի եւ մահականացու ըսուի, ըսուած կ'ըլլայ որ ան ապականացու է, եւ այսպիսով երկու բնութիւն ըսել հարկաւոր է»: Իսկ Սեւերիոս կ'ըսէր. «Ո՛հ, այլ պէտք է ըսել՝ Քրիստոսի մարմինը չարձարելի եւ մահականացու է ծնունդէն մինչեւ յարութիւն, եւ թէ նոյն այս որակումները կը հետեւին Քրիստոսի մարմնին՝ յարութենէն ետքն ալ. որովհետեւ եթէ Ան անշարժարելի եւ անմահականացու մարմին ունենար մինչեւ յարութիւն, անոր մարդեղութիւնը սուտ եղած կ'ըլլար եւ իր մարդկային կիրքերը կատարուած կ'ըլլային առ աչօք եւ ոչ ճշմարիտ»:

Այսպէս այս երկուքը իրենց այս երկու խօսքերով կը պայքարէին իրարու դէմ եւ չէին մօտենար Սուրբ Գրքին իբրեւ լոյսի աղբիւր, որ կրնար լուսաւորել մտքին աչքերը, անկէ առնելու իր ընկերոջ յաղթելու գաղափարը, այլ իւրաքանչիւրը բարձրանալով իր անձնահաճութեան կառքը, անոնք սաստելով սաստեցին զիրար եւ ճշմարտութեան, եւ խախտեցան առաքելական ուղղափառ հաւատքէն, եւ կործանեցան իրարմով. եւ կարելի է ըսել, թէ երկուքը միանգամայն իրարմով զլորուեցան անկանգնելի զլորում:

Եւ անոնք մնացին նոյն այդ կործանման մէջ երկու հարիւր տարի, քիչ մը աւելի կամ պակաս, ըլլալով անբժշկելի եւ անառողջանալի: Անոնք, իւրաքանչիւրը առանձինն, նստան իբրեւ ազգածին եւ ցեղապետ՝ փոխելով Քրիստոսի անունը իրենց անունին, անուանելով զիրենք ընդունողները՝ Յուլիանիտներ եւ Յակոբիկեաններ: Այս Յակոբը՝ Մծբին քաղաքի Յակոբ եպիսկոպոսը չէր: Մծբինի Յակոբը հանճարեղ եւ կորովաբան մարդ մըն էր, որ իր կենդանութեան շատ մը հերետիկոսներուն բերանները խցեց եւ կապեց անոնց հայհոյիչ լեզուները, եւ իր վախճանումէն ետք իր անձին յիշատակարան թողուց իմաստութեամբ զարդարուած վայելուչ գրուածքներ: Բայց այս մէկը, զոր Յակոբ կը կոչեն, ոչ թէ եկեղեցւոյ պէտքէն համար եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ, այլ, միաբանելով Սեւերիոսի հետ, անկէ եպիսկոպոս

ձեռնադրուեցաւ արբանեակութեան նուաստ անունին Համար: Ան մեծ արագութեամբ գնաց ասորիներու բոլոր երկրին մէկ ծայրէն միւսը եւ բոլոր վայրերը լեցուց սարկաւազներով եւ քահանաներով, խօսքեր զնելով անոնց բերանը, կոչուելու Յակոբի անունով եւ խոստովանելու Սեւերիոսի Հաւատքը: Իսկ ատկէ ետք, այս երկուքը փափաքեցան եւ խառնեցին Քրիստոսի մեծ խոստովանող (Սուրբ) Գրիգորի (Լուսաւորիչի) անունը իրենց աղանդահայրերու անուններուն հետ՝ մեղրով օծելով սպանող զեղերը եւ սպիտակ գոյնով ներկեցին եւ զեղեցկացուցին (իրենց) աղտոտ գոյնը: Եւ բոլորը Հաւասարապէս ցանկացողներ չէին Գրիգորի խոստովանութեան (ղաւանդութեան), ինչպէս որ էին անոր հրաշալի Գրիգոր անունին, այլ Սամարացիներու (Շամրտացւոցն) օրինակին նման, անոնք կ'երկրպագէին իրենց աստուածներուն եւ կը պաշտէին Իսրայէլի Աստուծոյն, որովհետեւ Հնար իսկ չէ փուշէն խաղող եւ տատասկէն թուզ քաղել, որովհետեւ, ծառը պտուղէն կը ճանչցուի (Մատթ. է. 16):

Արդ, ասոնց առնթեր տեսնենք այս ալ, թէ այս երկու անձերը որոնք իրարու ներհակ ըլլալ կը կարծուին, ինչո՞ւ Համար Սուրբ Հայրեր սովորաբար այս երկուքով զբաղեցան իրենց խոստովանական բոլոր ճառերուն մէջ, եւ թէ ինչո՞ւ ասոնցմէ մէկը ընդունեցին իրենց Համար եւ ոչ թէ երկուքը՝ Սեւերիոսը եւ Յուլիանէն: Եւ եթէ պէտք էր, մենք կը ձայնակցէինք ասոնցմէ մէկուն, կամ թէ կը հրաժարէինք երկուքէն եւ կամ կ'ըսէինք երկուքն ալ:

Բայց այս բոլորէն ետք եւ ամենէն վերջ, ինչպէս գրութեանց եղանակը եւ զէպքերու բնութիւնը կը պահանջեն, քաղաքավարօրէն պիտի ըսենք՝ թէ այս ըսուած երկու անձերէն ո՞ր մէկը, առանձինն, ո՞րքան չար խորհուրդներ կը ծնի եւ Հայհոյանքներ կ'ընէ Աստուծոյ դէմ: Բայց նախ քան այս, քիչ մը քննենք մարդկային որակումներու (անուններու) մասին, որոնք Քրիստոսի մարմնին Համար կ'ըսուին: Եւ քանի որ շատ են անոնք, որոնք կը տրուին մեր մարդկային բնութեան, տեսնենք թէ այդ բոլորը կ'ըսուի՞ն Քրիստոսի մարմնին Համար, կամ թէ որո՞նք կ'ըսուին եւ որո՞նք չեն ըսուիր:

Պէտք է գիտնալ, թէ այն որակումները, որոնք անգամ մը որ կը պատշաճին մեր ստեղծուած բնութեան, եւ որ մարդու կողմէ սահմանուած են, այդ բոլորը, անտարակոյս, կ'ըսուին նաեւ Քրիստոսի մարմնին Համար: Զոր օրինակ, Տէրը ճշմարիտ մարդ եղաւ կ'ըսենք, այսինքն, Ան իրեն միացուց մեր բովանդակ մարդկային բնութիւնը, նոյնպէս եւ այդ մարդկային բնութեան կը հետեւին անոր որակումները: Իսկ այն որակումները որոնք միայն արարչական բնութիւնը կը նշանակեն փաղանունակի (նոյնանիշ բառերով), որոնց ոչ մէկ մարդ կը լծակցի նոյնիմաստ որակումներով, պէտք է որ զանոնք ոչ մէկ ձեւով առնել Քրիստոսի մարմնին վրայ, այսինքն, ըսել՝ անեղ, անսկիզբ,

անժամանակ, եւ ասոնց նման որակումներ: Որովհետեւ, այսպիսի որակումներով մարմինը արարածական չըլլար, այլ՝ անեղ. եւ այն որ անեղ է, համազոյակից կ'ըլլայ աստուածութեան. եւ այսպիսի համազոյ մը կը վերածէ երրորդութիւնը չորրորդութեան, եւ այլեւս գոյութիւն չունենար երրորդութիւն: Եւ սակայն, այն որակումները որոնք կը հետեւին մեր մարդկային բնութեան, ոմանք կ'ըստին եւ փրկչական մարմին, զոր Տէրը կրեց կիրքերը ըստ այդ որակումներուն: Օրինակ, մարմինը չարչարելի է կ'ըստի, եւ Ան յանձն առաւ չարչարուիլը. Քրիստոս մահկանացու է կ'ըստի, եւ Ան ճշմարտապէս մեռաւ մարմնով: Իսկ ոմանք կ'ըսեն, թէ Տէրը երբէք չհպեցաւ անոնց եւ չընդունեց զանոնք իր անձին վրայ, ինչպէս՝ մեղանչելը եւ ապականութիւնը, որովհետեւ իր մասին ըսուեցաւ՝ ան մեղք չունէր, եւ թէ՛ Անոր հոգին (ոգի) չմնաց դժոխքի մէջ եւ չտեսաւ ապականութիւն: Եւ այն մարդկային որակումները, որոնք կը հետեւին Քրիստոսի մարմնին, ներհակ ըլլալ կը թուին անոր, որովհետեւ Ս. Գրքը կը յայտնէ, թէ փրկչական մարմինը երկրային էր եւ երկնային, մարդկային էր եւ աստուածային, եւ ասոնց նման այլ որակումներ: Որովհետեւ ոչ թէ երկու ըսելով երկու կ'ընէ Քրիստոսի մարմինը, մէկը՝ մարդկային, եւ միւսը՝ աստուածային, այլ այսպէս պէտք է մտածել, թէ այդ որակումներէն ոմանք ըստ բնութեան կ'ըստին Քրիստոսի մարմնին վրայ, իսկ ուրիշները՝ ըստ միաւորութեան: Ինչպէս (Սուրբ) Բարսեղ կ'ըսէ. «Քրիստոսի մարմինը բնութեամբ մարդկային է, իսկ միաւորութեան կատարումով՝ աստուածային»: Եւ Գրիգոր Աստուածաբան կ'ըսէ. «Այդ բոլորը, որոնք միանգամայն տէրունական մարմինը երկնային կ'անուանեն, Բանն Աստուծոյ հետ միաւորութեանը համար կ'ըսեն»:

Ահա այս երկու սիւններուն վրայ խարսխուելով հիմնուեցաւ առաքելական հաւատքի բոլոր շինուածքը: Ան որ կը կարգայ Տիրոջ մարդեղութեան մասին գրուած ճառերը, ան պէտք է ամենայն ստուգութեամբ հետազօտէ եւ իմանայ թէ ո՞ր բնութեան համար ըսուած են այդ խօսքերը, կամ անոնցմէ որո՞նք ըսուած են ըստ միաւորութեան: Որովհետեւ, Բանն Աստուած մարդ ըլլալով, ան անեղաբար մարմնացաւ եւ առանց չփոթութեան եւ առանց անջատման ցոյց տուաւ միաւորութիւնը, ինչպէս Յովհան Ոսկերեբան կ'ըսէ. «Չփոթենք եւ անջրպետ չդնենք անոնց միջեւ, քանի որ, միաւորութիւն կը խոստովանինք եւ ոչ թէ քայքայում. կամ՝ այս բնութեան լուծուիլը միւսին մէջ, եւ կամ՝ միւս բնութեան լուծուիլը ասոր մէջ, այլ անոնք միանալով եղան մէկ» (Ոսկերեբան, Համեմատէ Օձնեցի երես 57): Եւ Կիրեղ (Աղեքսանդրացի) կ'ըսէ. «Երբ կը խոստովանինք թէ Բանը մարմին եղաւ, բնութիւններու չփոթում է չենք ըսեր այդ, այլ թէ, անոնք մնացին անքակտելի եւ անշփոթ, մարդոց

մտքէ վեր»։ Եւ Պրոկղ կ'ըսէ. «Բնութիւնները իրարու եկան եւ առանց չփոթութեան մնաց այդ միաւորութիւնը»։

Սոյնպէս եւ ուրիշ Սուրբ Հայրեր Փրկչի մասին իրենց ճառերը այսպէս պայծառացուցին, քանի որ իրերու կարգն ու կանոնը այսպէս ըլլալ կը պահանջէր, որպէսզի ճշմարտութիւն անփոփոխութիւնը, նոյնպէս եւ միանգամայն անքակտելի միաւորութիւնը։ Մարդկային կիրքերուն մէջ իր խոնարհելով, կը գուշակուէր մարդկայինին անփոփոխութիւնը։ Իսկ նոյն այդ կիրքերով ազատելով մեզ անոնցմէ, եւ անոնց փոխարէն աստուածային փրկութեամբ ուրախացնելով մեզ, անոր անճառելի միաւորութեան անբաժանելի ըլլալը կը հրապարակուէր։ Եւ երբ աստուածագործ հրաշքներ կը կատարէր, աստուածային բնութեան անայլայլութիւնը կը յայտնուէր, իսկ երբ երեւելի բաներով կը հրաշագործէր, միաւորութեան փառքը կը փայլէր, այսինքն, երբ իր թուքով ի ծնէ կոյրին աչքերը կը բանար, եւ ձեռք դնելով կը բժշկէր հիւանդները, եւ իր մարմնով եւ արիւնով կը կենդանացնէր մեզ եւ մեղքերու թողութիւն կը շնորհէր։

Այս խօսքերը կը հետեւին Սուրբ Գրքին, որոնցմէ ոմանք ըսուած են ըստ բնութեան եւ ուրիշները՝ ըստ միաւորութեան։ Տէրը Փարիսեցիներէն այս էր որ կը պահանջէր, երբ ան կը հարցնէր, «Ո՞ր որդի է Քրիստոս» (Մատթ. ԻԲ. 42)։ Անոնք իրենց աչքով տեսածին՝ ըստ բնութեան տեսնուածին անունը պատասխանել գիտցան, եւ միաւորութեան (ըսուելիք) հրաշափառ խօսքը անգիտանալով պապանձեցան։ Իսկ առաքեալներուն գլուխը՝ Պետրոս, կենալով երեւելի բնութեան դիմաց, իր մտքին աչքերը բացած, ոչ թէ երեւելիին վրայ խօսեցաւ պատասխանը, այլ՝ իմանալի անճառ միաւորութեան, զԱյն Աստուծոյ Որդի դաւանեց։ Այս միաւորութեան պատճառով, մարմինը որ Կոյսէն էր, երկինքէն իջաւ կ'ըսուի, եւ այդպիսով անտեսանելի եւ անշօշափելի Բանը տեսնուած եւ շօշափուած կ'ըլլայ, եւ ասոնց նման այլ բաներ։

Այս երկու զեղեցկագոյն (դաւանութեան) քայլերով պէտք էր Սեւերիոս եւ Յուլիանէ ընթանային ճշմարիտ եւ անբիծ Հաւատքի ճանապարհին մէջ, որուն մէջէն ընթացան առաքեալներ եւ անոնց հետեւող Սուրբ Հայրեր՝ Հաւատքով միաբանած իրարու հետ եւ վերստին միացած գլուխին՝ Քրիստոսի։ Իսկ այդ երկու մարդիկը այդպէս չըրին, այլ, բաժնուեցան՝ ամէն մէկը ինքնիրեն։ Սեւերիոս Հաւաքեց Ս. Գրքէն այն խօսքերը որոնք ըսուած են ըստ բնութեան, եւ Յուլիանէ Հաւաքեց այն խօսքերը, որոնք ըսուած են ըստ միաւորութեան, եւ այս երկուքը զէնք գործածեցին զանոնք՝ կռուելու իրարու դէմ։ Սեւերիոս չափէ դուրս բացաւ իր բերանը եւ խոսեցաւ մարմնի բնական կիրքերուն մէջ, եւ ըսաւ թէ Քրիստոսի մարմինը փոփոխելի եւ ապականակիր էր մինչեւ յարութիւն, եւ թէ մարդկային

կիրքերը ապականություն էին եւ ոչ թէ փրկագործ կիրքեր, եւ միանգամայն ըսաւ թէ ինք չէր գիտեր յայտնել իր ըսածներուն սկզբնաւորութիւնը եւ վերջը: Սեւերիոս եւ Յուլիանէ, իբրեւ մոլորածներ, մութ գիշերուան մէջ յառաջ անցնելով, կը կարծեն այլ ուղղութեան փոխել ճամբան, եւ ընթանալով ուրիշ ճանապարհներէն, սկիզբէն հոն եղած ըլլալ կը խորհին: Սեւերիոսի բազմազան հայհոյութիւններէն (հերետիկոսական խօսքերէն) քիչ մաս մը յիշեցինք, թէոդոտէի մասին Աթանաս պատրիարքին մեր գրած նամակին մէջ:

Իսկ Յուլիանէ, միաւորութեան խօսքերով այնքան շատ պնդեց, մինչեւ իսկ բոլորովին հրաժարեցաւ Քրիստոսի մարմնի բնական կիրքերէն եւ ըսաւ թէ Տիրոջ մարմինը անշարժարեկի եւ անմահականացու է. եւ այսպիսի որակումներով Անոր բնութիւնը հրեշտակային եղած կ'ըլլայ եւ ոչ թէ մարդկային: Որքան այս, առաւել եւս անիմաստ է երբ ան յանդգնեցաւ մարմնին համար ըսել՝ անեղ, անսկիզբ եւ անժամանակ, որ յայտնապէս ներս կը մտնէ արարչական բնութիւն, եւ կ'ընէ Երրորդութիւնը չորրորդութիւն, եւ այլեւս Երրորդութիւն գոյութիւն չունենար: Եւ ապա, կը դառնայ նզովքի տակ կը զնէ ինքզինքը, իբրեւ ուրիշ մէկ մը, ըսելով. Եթէ մէկը ըսէ որ Անոր մարմինը երկինքէն բերուած է եւ կամ ուրիշ բնութենէ է, բայց ոչ մեր մարդկային հոգեղէն բնութենէն, թող նզովուի: Նման բան մը ընելով մարմնին, կ'ըսէ, թէ Ան անշունչ եւ անշարժ մարդկային բնութիւն ունէր, եւ յետոյ կը դառնայ կը նզովէ այսպէս. Եթէ մէկը ըսէ, թէ մարդը քարի բնութիւն ունի, նզովեալ ըլլայ: Սահմանական խօսքով մարդը քար ըլլալ կը սեպէ եւ, սահմանուածին անունով, դարձեալ կ'ուրանայ այդ:

Արդ, ցոյց տուինք այս երկու մարդոց մասին, թէ անոնք ոչ միայն համաձայն չեն Սուրբ Գրիգորին, այսինքն՝ առաքելական հաւատքին, այլ եւ շատ հակառակ են անոր: Այսուհետեւ, ժամանակն է որ ըսենք անոնց ա'յն, որու մասին Եղիա կ'ըսէր Իսրայէլին. Մինչեւ ե՞րբ պիտի կաղաք երկու ոտքերով (Գ. Թագ. ԺԸ. 21), եւ կամ մինչեւ ե՞րբ պիտի փորձէք ծածկել ճշմարտութիւնը սուտով, եւ ճշարտութեան տակ թաքցնել սուտը: Եթէ այդ երկու մարդիկը լոյսի եւ արքայութեան որդիներ կը համարէք, գացէք անոնց ետեւէն, ապա եթէ նենգաւոր մշակներ են, ինչպէս որ իսկապէս են՝ կերպարանած լոյս հրեշտակ, բայց հեշտակներ չեն, այլ՝ գողեր, աւազակներ եւ յափշտակող գայլեր, հրաժարեցէք անոնցմէ եւ գացէք բարի հովիւին ետեւէն, որ սկիզբէն հաւաքեց ընտրուած ոչխարները կաթուղիկէ եկեղեցւոյ մէկ գաւիթին մէջ, որպէսզի դուք ըլլաք մէկ հովիւին մէկ հօտը՝ մէկ գաւիթի մէջ հանգչած, լսելով անոր քաղցր ձայնը եւ լսեցնելով անոր՝ որ գիտնայ մեր ձայնը, ճանչնալու համար զինքը եւ ճանչցուելու համար անկէ:

Այս կը խօսիմ ձեզի այդ երկուքի մասին, որոնք իբրեւ աջ բազուկ պատուուած են ձեզմէ, բայց անոնք որոմ սերմանողներ են եւ ոչ թէ

բարի ցորեն: Անոնք ձեր սիրելիներն են, իբրեւ աջ աջք՝ ձեր առաջնորդներն են, բայց խաբեբաներ են եւ ձեր ոտքերուն շաւիղները զայթակղեցնողներ, որոնք կ'առաջնորդեն ձեզ գեհենի կրակին եւ ոչ թէ դէպի վերին մայրաքաղաք Երուսաղէմ: Զեզի համար լաւագոյնն է առանց անոնց ժառանգել անվախճան կեանք, քան թէ անոնց հետ գտնել յաւիտենական կորուստ: Ահաւասիկ ես վկայ ունիմ զԱստուած իմ այս վկայող խօսքիս, թէ դուք տակաւին կը շարունակէք սիրել ատելիները, եւ ձեզի առաջնորդներ կը համարէք Աստուծոյ թշնամիները: Իմ այս խօսքս պիտի դատէ ձեզ դատաստանի օրը, եւ չէք կրնար պատճառաբանել իբրեւ թէ ոչ ոք զգացուց ձեզի այս բանը եւ բողոքեց ձեզի, որովհետեւ ոչ թէ ուրիշ բանի, այլ վկայութեան համար Տէրը զրկեց զիս ձեզի: Բայց արդ, եթէ կամենաք լսել մեզմէ, Սուրբ Հոգիով զօրացած կրնանք ըսել թէ այդ երկու խօսող անձերը (Սեւերիոս եւ Յուլիանէ) որոնց եւ քանիներոն հայհոյութեան (հերետիկոսական խօսքեր ըսելու) առիթ կու տան: Որովհետեւ, այն ինչ որ պէտք էր ըսել Սեւերիոսի մտածումներուն դէմ, այդ մասին քիչ մը ըսինք Թէոդիտէի մասին մեր գրած նամակին մէջ՝ Աթանաս Պատրիարքին, ձեզի ալ կ'ըսենք:

Արդ, դուք դատեցէք. Պօղոս (առաքեալ) Կորնթացիներուն կ'ըսէ, թէ Քրիստոսի մարմինը անչարչարելի եւ անմահականացու է: Արդարեւ, ան այդ խօսքով ըսած չըլլար թէ Անոր մարմինը անտեսանելի եւ անշօշափելի է: Իսկ անշօշափելին եւ անտեսանելին ի հարկէ անմարմին է, եւ այս ուրիշ ինչ կրնայ ըլլալ եթէ ոչ հրեշտակային եւ երկնային մարմին: Ատոր համար իսկ Յուլիանէ մեղադրանքներ ստացաւ Աստուծոյ եկեղեցիէն, որովհետեւ ան ըսաւ թէ Քրիստոսի մարմինը երկինքէն՝ հրեշտակային բնութենէ էր: Եւ դարձեալ, ան ըսաւ թէ Քրիստոսի մարմինը չցաւող էր. արդեօք այդ խօսքով ան ըսած չըլլար որ մարմինը անշունչ եւ անզգայ էր, եւ այդ ուրիշ ո՞վ կրնայ ըլլալ, եթէ ոչ քարի բնութիւն: Եւ ան յարացոյց կը դնէր առաջին մարդուն (Ադամի) մարմինը Քրիստոսի մարմնին, նախ քան անոր մեղանշելը, ըսելով՝ առաջին մարդը անընդունակ էր մարդկային մարմնական եւ հոգեկան կիրքերուն: Եթէ այնպէս է, Քրիստոս չունէր առաջին մարդուն բնութիւնը, որովհետեւ, Ան կարգով եւ կամաւորութեամբ կրեց մարդկային բոլոր կիրքերը, առանց մեղքի եւ ապականութեան: Եւ եթէ Ան ունէր առաջին մարդուն բնութիւնը, եւ հաւասարեցաւ մեզի ամէն ինչով՝ նմանելով մեզի, առանց մեղքի, որոշ է թէ առաջին մարդը ընդունակ էր կիրքերու: Եւ եթէ Քրիստոս ունէր առաջին մարդուն համաբուն մարմինը, եւ առաջին մարդը անընդունակ էր կիրքերու, ուրեմն, Քրիստոսի կիրքերը պէտք էր առ աչօք եղած ըլլային եւ ոչ թէ ճշմարիտ:

Արդ, այս բոլոր ըստածները նոյնպէս կ'ականարկեն մարմնի փոփոխութեւնը եւ այլ կերպ ըլլալուն եւ ոչ թէ միաւորութեան, քանի որ (միաւորութիւնը) կ'առնէ այն ինչ որ չունի, եւ ինչ որ ունի չի կորսնցներ. իսկ ինքզինք փոխելը անշարժ կրնայ պահել այն ինչ որ ինք ունի:

Արդ, եթէ Բանն Աստուծոյ մարմինը Անոր զօրութենէն ստացաւ աներեւելի ըլլալու կարելիութիւնը, եւ իր մօտ բոլորովին եւ երբեք չմնաց երեւելին, ուրեմն, իր երեւումը առ աչօք միայն եղած կ'ըլլայ եւ ոչ ճշմարիտ. նոյնպէս եւ իր միւս գործերը. ուրեմն, ինչո՞ւ Համար կոչսէն մարմին Հազաւ կ'ըսուի: Եւ այս (Հազնիլը) ինչպիսի՞ բաներու Համար է. քանի որ, այսպիսի երեւելի կիրքեր բոլոր դարերու մէջ բազմաթիւ մարդոց մօտ բազմաթիւ անգամներ եղած կ'երեւնան, բայց ինչո՞ւ միայն Քրիստոսին կիրքերը աչքի թուացող երեւումներ եղած ըլլան: Իսկ այս կիրքերը բնական բաներու ներգործութիւններ են, եւ իր անսահման մարդասիրութիւնը առաջնորդեց զինք մեզի, որպէսզի, ան ճշմարիտ նմանութեամբ եւ ոչ թէ երեւմամբ մարդ եւ մարդու որդի ըլլայ: Ան առաւ երեւելին, որպէսզի ճշմարտօրէն եւ ոչ թէ նմանութեամբ ընէ երեւումը: Ան Հազաւ շօշափելին (մարմինը), որպէսզի մարդոց կողմէ ճշմարտօրէն շօշափուի եւ ոչ ստուերաբար: Ան միացաւ չարչարելի եւ մահականացու մարմնին, որպէսզի անոր մարմնին մէջ ճշմարիտ ըլլայ չարչարանքը եւ մահը, որ մեզի Համար յանձն առաւ: Արդարեւ, Բանն Աստուած, այդ անճառելի միաւորութենէն, Հազուեցուց իր զօրութիւնը եւ փառքը իր մարմնին, բայց ե՛րբ եւ ո՛ւր կամեցաւ. եւ ան մեզի Համար յանձն առաւ կրել այն որ ըստած է, թէ իմ զօրութիւնս պակսեցաւ տկարութենէս, եւ թէ անոր տեսքը նոյն չափ ցած անարգութեցաւ որքան մարդոց որդիներունը (Սաղ. Լ. 11): Արդարեւ, այդ միաւորութենէն անոր մարմինը Հազաւ անըմբռնելի (չբռնուող) եւ անդիմադրելի զօրութիւն, ինչպէս որ մեզի այդպէս Հաւատալ սորվեցուց կնքուած գերեզմանը՝ որմէ ան յարութիւն առաւ, եւ կղպուած դռները՝ որոնցմէ ան ներս կը մտնէր: Եւ, սակայն, սահմանուած ժամանակին, Ան կ'արտօնէր իր բնական մարմնին բռնուիլը եւ շօշափուիլը, զայն տալով զինք բռնողներուն ձեռքը, որուն Համար (աւետարանիչը) կ'ըսէ. «Արկին ի նա ձեռս եւ կապեցին զնա» (Մատթ. ԻԶ. 50, Մարկ. ԺԳ. 46). անոր այդ ժամանակը դեռ չՀասած, այդ մասին ըսուեցաւ, թէ ոչ ոք կրցաւ ձեռք երկարել անոր (Յովհ. է. 30): Այս երկու խօսքերը, ինչպէս նախապէս ըսի, պէտք է բարեպաշտօրէն իմանանք. մէկը՝ բնականօրէն կատարեց, իսկ միւսը՝ տնօրինեց ըստ անճառ միաւորութեան: Ան ծոմ պահեց քառասուն օր՝ յետոյ անօթեցաւ, ինչպէս կ'ըսէ Գրիգոր Նիւսացին. «Ան, երբ կամեցաւ, թոյլ տուաւ իր (մարդկային) բնութեան կատարել իրը»: Իսկ այն ժամանակ երբ չէր ուտեր կերակուր, իր անբաժանելի միաւորութեան

գորութիւնը ուղղակի կը փայլէր: Եւ այն՝ որու մասին (Եսայի) մարգարէն ըսաւ, «Աստուածն յաւիտենական ոչ վաստակեացի» (Եսայի Խ. 28), ըստ մարմնի օրէնքին Ան յանձն առաւ այդ յոգնութիւնը, ինչպէս Բարսեղ կ'ըսէ. «Ինչ որ մարմնի բնութեան յարմարագոյնն էր, ընդունեց ատոր պատահիլը»: Ան անգիտացաւ (աշխարհի) կատարածի օրուան եւ ժամանակի մասին, ինչպէս Կիրեղ կ'ըսէ, թէ ան երբեմն թոյլ տուաւ մարմնին կրել իրը, բայց որպէս Աստուած, ամենայն ճշգրտութեամբ պատմեց այդ օրուան եւ ժամանակին մէջ ըլլալիքները:

Եւ անոնք, որոնք իր մարմնով կերակուր ճաշակելը կը հաւասարեցնեն ա'յն անմարմին ուտելուն, որ եղաւ Աբրահամի ժամանակ, ըսելով՝ «Յիսուս Քրիստոս երէկ եւ այսօր նոյն եւ յաւիտեան» (Եբր. ԺԳ. 8), ցոյց տալու համար՝ թէ Բանին էութիւնը անփոփոխ է, որ նախ անմարմին էր, եւ ինք նոյնն է այժմ եւ գալիք ժամանակներու մէջ: Առաքեալին այդ խօսքը այսպէս իմանալ յարմար է:

Բայց անոր (Յուլիանէի) եւ անոր չար կարծիքներուն համար, որոնք փրկչական մարմնի եւ Անոր կողմէ ճշմարտօրէն կատարուած իրողութեանց մասին են, հարկաւոր է ուղղափառօրէն այս եւս աւելցնել վրան, թէ ինչպէս որ Քրիստոս էր այն ժամանակ, ներկայիս ալ անմարմին չկարծուի հաւատացեալներէն: Եւ դարձեալ, ըսելու է, թէ ժամանակի տարբերութիւնները եւս կը յարմարին Անոր. որով Ան, սկիզբ առաւ՝ ըլլալու ժամանակի ներքեւ (որ է Աբրահամի ժամանակը), եւ "երէկի" օր անուանել անոր ծնունդէն մինչեւ իր երկինք վերանալուն ժամանակը, որուն ընթացքին ան չըջեցաւ երկրի վրայ մարդոց հետ, եւ "այսօր" կոչել անոր համբարձման օրէն մինչեւ իր երկրորդ գալուստի ժամանակը: Իսկ (Յուլիանէ) յաւիտեան կ'անուանէ անստուերը եւ անվախճանը, անով ցոյց տալու թէ Քրիստոս անփոփոխելի եւ անայլալելի պահեց իր մարմինը, ինչպէս որ ծնաւ Կոյսէն: Եւ եթէ Անոր այս սննդապէս ճաշակելը ըլլայ նոյնը այն (Աբրահամի ժամանակուան) ճաշակելուն հետ, հարկաւոր է հաւասարել (իր) այս երեւումը այն երեւման հետ: Բայց անոնք միայն առ երեւոյթ նմանութեան ձեւացումներ էին, իսկ ասոնք՝ բնական իրողութեանց կատարումներ:

Եւ անոնք որոնք կը տարակուսին թէ մենք, որ Բանին եւ իր մարմնին միութիւնը միշտ մշտնջենաւոր եւ անքակտելի է կ'ըսենք, ինչո՞ւ (ուրեմն) կ'ըսենք որ Բանը ժամանակ առ ժամանակ թոյլ տուաւ մարմնին կրելու իր կիրքերը: Բանը մարմինէն եւ կամ մարմնինը Բանէն անջատել չըսեր, այլ՝ թոյլ տալ (արտօնել), իսկ մարդկային կիրքերը կրելու համար իր կամենալը, թոյլ տալ (թողացուցանել) է կ'ըսուի: Ինչպէս որ մեր մէջ, երբ առաջնորդող միտքը տեսնել կամենայ գոյութիւն ունեցող առարկաներէն մին, մեր աչքերը շուտով այն կողմ

կը դառնան, ոչ թէ աչքերը կը բաժնուին մտքէն, այլ միտքը կը ձգտի ըմբռնել տեսողութեամբ տեսնուածը: Եւ կամ, օրինակի համար, կառավարը ձեռքը առնելով կառքին երասանը, ուղղել կը կամենայ կառքը եւ ոչ թէ ազատ թողուլ երասանը, եւ ձեռքի արագ ազդումով, ըստ կառավարի կամքին, կառամարտերը կ'ուղղուին:

Անոնք դարձեալ կը տարակուսին, թէ քանի որ մեր մէջ կիրքեր կան եւ անոնց բնական շարժումին պատճառով ապականութիւն կը տիրէ, ինչո՞ւ Քրիստոսի մարմինը անապական մնաց կ'ըսենք, մարդկային բնական կիրքերը կատարելով: Որովհետեւ, մենք սոսկ մարդ ենք, ծառայել գիտենք միայն բնական կիրքերու, որմէ ապականութիւնը սողոսկելով ներս կը մտնէ: Իսկ Քրիստոս, ըլլալով Աստուած եւ մարդ միանգամայն, կը կատարէր մարդկային իրրեւ մարդ եւ աստուածային զօրութեամբ, որ միանգամայն միացած էր մարմնին՝ անքակտելիօրէն, ապականութիւնը դուրս պարսպելով, ան (հեռու) կը պահէր անոր յարձակումը: Եւ մանաւանդ, Բանը, որ Հօրմէն է, արժանի չհամարեց մարդ ըլլալ ախտաւոր խառնուրդով, որ նիւթելով մեր մէջ կը ձգէ ապականութիւն, ինչպէս եւ Աթանաս կ'ըսէ. «որովհետեւ Քրիստոսի մարմնանալը անամուսնութենէ եւ առանց մեղքի էր, իր մէջ ապականութիւն չգտնուեցաւ». բայց ոչ թէ որովհետեւ մարդու սերմէն չէր, ինք՝ անմարմին Բանը, մարդուն մանութեամբ ձեւացաւ Կոյսի արգանդին մէջ, ինչպէս Եւտիքէս խորհեցաւ ըսել. "Ար խոստովանիմ որ Բանն Աստուած Կոյսի արգանդին մէջ կերպաւորուելով նմանուեցաւ մարդու պատկերին եւ եղաւ անոր ձեւով, բայց մարդկային բնութենէն բան մը չխառնեց իր մէջ". որովհետեւ աստուածութիւնը անխառն է եւ չմիացող (անյօդ), զոր Գրիգոր աստուածաբան յանդիմանելով կը դատապարտէ, ըսելով այսպէս. «եթէ մէկը ըսէ որ Ան իրրեւ խողովակով անցած է, եւ եղած չէ անկէ (Կոյսէն) աստուածաբար, միանգամայն եւ մարդկաբար, աստուածաբար՝ որովհետեւ առանց այր մարդու եղաւ, եւ մարդկաբար՝ որովհետեւ ծննդեան օրէնքով եղաւ, թող նզովուի»: Ապա ուրեմն, պէտք է խոստովանիլ որ Փրկիչը ճշմարտապէս կրեց մարդկային կիրքերը եւ ապականութիւնը, որ այդ կիրքերէն կը ծնի մեր մէջ, չհիւսուեցաւ (ոչ շարամանեալ) փրկչական կիրքերուն. որովհետեւ, ան եկաւ վերացնելու զայն մեր մէջէն եւ մեր կիրքերէն, կրելով զանոնք: Նմանապէս, չար են այն երկու մտքերը՝ ըսել թէ ապականութեան երկիւղի պատճառով Ան անհաղորդ էր մարդկային կիրքերուն, եւ ըսել թէ՝ Ան իրօք կրեց զանոնք, որով ապականութիւնը ներս սպրդելով խառնուեցաւ: Ան ճշմարիտ մարդ եղաւ, բայց առանց ապականութեան, որուն վէրքերով կը ստանանք մեր կեանքը (զլինելութիւն): Այնպէս ալ, իր ծննդեան եւ այլ պարագաներուն, կիրքերով կրեց մարդկային յատկութիւնները բնականօրէն, եւ այդպիսով, իր մարմինը հազաւ մեր

բնութեան ապականութիւնը եւ մեղքը, որոնք յարեցան մեր բնութեան՝ (մարդուն) մեղանշելէն ետք, որ Տէրը արժանի չհամարեց ընդունիլ զանոնք իր մարմինն մէջ: Ան մեռաւ մեր մահը ճշմարտօրէն. այսինքն, ան զատեց բանական շունչը մարմնէն եւ մարմինը անշնչացաւ եւ խոնարհեցաւ անզգայութեան սահմանը, եւ նոյն այդ անշնչացած մարմնով խափանեց մեր ապականութիւնը գերեզմանին մէջ, եւ մարմնէն մերկացած շունչով իջաւ դժոխք, կործանեց զայն, գերի առաւ անոր մէջ գերեվարուած հոգիները, եւ իր մահով սպանեց մեր մահը: Ասոր համար, պարտ եւ պատշաճ է որ այդ աստուածագործ հրաշալիքներով ուրախացողներ ըսեն, թէ ճշմարիտ էր Անոր կամաւոր մահը մեզի համար, եւ չխախտին եւ չիյնան ապականութեան կարծիքներու խորխորատը:

Բայց ի՞նչ ըսել անոնց, որոնք կ'ըսեն թէ Բանը մարմին է եւ մարմինը՝ Բան: Անոնց համար, պարտ եւ պատշաճ է ըսել Սուրբ Գրքի մէջ ըստածները եւ չզանդաղիլ ու չիյնալ նորագիւտ ցնորքներու մէջ: Որովհետեւ, եթէ Բանը մարմին է, այնուհետեւ, այլեւս Բան չէ. եւ եթէ Բան է, այնուհետեւ, այլեւս չի կրնար մարմին ըլլալ: Որովհետեւ այս խօսքերէն ետք, եթէ փոփոխութեան կ'ակնարկեն, անոնք (Բանը եւ մարմինը) կ'ունենան այն ինչ որ չունէին, եւ այլեւս չեն ունենար այն ինչ որ ունէին:

Արդ, պատշաճ է ըսել ինչ որ ճշմարտութիւնը կը հրամայէ մեզ ըսել, թէ Բանը Բան է եւ մարմին չէ, եւ մարմինը մարմին է եւ Բան չէ: Բանն Աստուած մարմին հագած է Կոյսէն, եւ այն մարմինը, որ Կոյսէն է, միացած է Բանն Աստուծոյ մշտնջենաւորապէս: Բանն Աստուած որ ըստ էութեան ծնած է Հօր Աստուծմէ բոլոր ժամանակներէն առաջ, նոյն ինքն, ըստ ժամանակի, մարմնով ծնաւ Սուրբ Կոյսէն: Անմարմին Բանը, որ Հօր Աստուծմէ է, ճշմարիտ մարդ եղաւ Կոյսի արգանդին մէջ: Ոչ մարդ ըլլալով, իր ըրած այդ հրաշափառ միաւորութիւնը փոխուեցաւ, ոչ անմարմինը մարմնի փոխեց, ոչ ալ մարմին եղաւ, ոչ ալ մարմինը անմարմնութեան փոխեց, այլ մնաց նոյնը, ինչ որ է, ինչպէս սորվեցուցին Սուրբ Հայրեր, եւ Ան միացաւ անքակտելիօրէն եւ անշփոթաբար, մարդոց իմացողութենէն վեր:

Ի՞նչ ըսել անոնց, որոնք կ'ըսեն, թէ մարմինը միանալով Բանին, ինք եւս եղաւ անեղ, եւ այնուհետեւ ինչ որ եղաւ Բանին, նոյնը եղաւ եւ մարմին:

Երեքի կը բաժնուին մեր բանական բնութեան սեռերը. աստուածային, հրեշտակային եւ մարդկային: Ասոնցմէ աստուածայինը՝ իմացական է, պարզ է եւ անեղ. հրեշտակայինը իմացական եւ ստացական բաներ են, իսկ մարդկայինը՝ ստացական եւ շարադրական, որովհետեւ, ան բաղկացած է իմացականէ միանգամայն եւ զգալիէ՝ բանական հոգիով իմանալիներուն հետ եւ մարմնով՝ զգալիներուն հետ:

Երբ Ստեղծիչը մարդ եղաւ մեզի համար, ան այդ երկուքին՝ իմանալին եւ զգալին հաղորդուեցաւ կ'ըսեմ. ասոր համար, անոր այդ երկու անունները անոր վրայ կցուած են կ'ըսուին. չարչարելին եւ մահկանացուն՝ ըստ մարմնի, եւ անմահկանացուն՝ ըստ բանական հոգիի, որպէսզի կիսահաւատներուն չթուի թէ այդ անունները ըսուած են այլ կերպ՝ թէ Արարիչը մարդոցմէ ընդունեց մէկը առանց միւսին: Ան ոչ միայն այդ ըսուած անուններով կոչուեցաւ, այլ եւ ըստ այդ անուններուն ան ճշմարտօրէն ներգործեց երկրի վրայ՝ չարչարուիլը եւ մեռնիլը եղան ըստ մարմնի, իսկ անչարչարելի եւ անմեռանելի ըլլալը եղան ըստ հոգիի: Թէպէտեւ անչարչարելի եւ անմահ դաւանիլ ըսինք Քրիստոսը, ըստ մարդկային բանական հոգիի, բայց այդ խօսքը լրիւ կ'երթայ նաեւ անարատ եւ անբիծ Բանին, որ Հօր Աստուծոմէ է, որովհետեւ, մարդկային հոգին թէեւ բնական կիրքերուն չի պատկանիր, որովհետեւ մարմին չէ, բայց անկասկածելիօրէն կ'ընդունի մարմնի մասերուն կիրքերը՝ խորհիլը, ցանկալը, բարկանալը, որոնց հետ միացած կը գտնենք տրտմիլը, տագնապիլը, նաեւ վախնալը եւ անգիտանալը: Նոյն պատճառով, երբ Տէրը երկրի վրայ կատարեց մարդկային կիրքերը, ան հաղորդակից եղաւ երկուքին՝ հոգիին եւ մարմնին, որ մեզմէ առաւ, որպէսզի Քրիստոսը կիսակատար մարդ դաւանողներուն գայթակղութիւնը վերացուի, եւ թէ անոնցմով Ան օգտակար ըլլայ մեզի՝ բժշկելով զանոնք: Եւ սակայն, զինք մարդկայինով եւ աստուածայինով աստուածաբանելը, եւ աստուածայինով տնօրինաբանելը եթէ ըստ միաւորութեան եղած չսեպուին, անոնք համագոյութեան եւ կամ այլայլութեան վնասին կ'ակնարկեն: Նոյնը ցոյց կուտայ նաեւ Սուրբ Հայրերու տրամաբանութիւնը, ինչպէս Հռոմի Յուլիոս Հայրապետը կ'ըսէ. "Պողոսին (առաքեալին) Քրիստոսի ախտակիր ըսելը, չենք իմանար մասնակիօրէն, ոչ ալ աստուածութիւնը ախտակրական կը կարծենք". այս խօսքը եւ կատարուածը եւ Անոր ծառայ ըլլալը մասնակիօրէն եղած են չեն ըսուիր, ոչ ալ անոնք աստուածութիւնը կ'ընեն եղած (եղանելի) բան մը եւ ծառայական: Դարձեալ, անեղը անեղ չընեն մարմինը, ոչ ալ մասնակիօրէն միայն աստուածութեան վրայ կ'ըսուի այդ: Այս է որ կ'ըսէ Հայրապետը: Ապա ուրեմն, պարտ եւ պատշաճ է որ անչարչարելին եւ անմահկանացուն որոշակի չըսել փրկչական մարմնին վրայ, այլ՝ բոլորին եւ ըստ միաւորութեան տնօրէնութեան վրայ ըսուած համարել զանոնք:

Ի՞նչ ըսել անոնց, որոնք կ'ըսեն, թէ Քրիստոս "յերկուց մին" է. այդ ամբարշտութիւն է. այլ պէտք է մէկ բնութիւն ըսել Անոր: Այդ մասին կը մեղադրեն այն երկու թագաւորները՝ Զենոն եւ Անաստաս, որոնք իրենց չրջաբերականներով այդպէս սահմանեցին իրենց ընդհանուր քրիստոսասէր երկիրներուն մէջ: Արդ, "յերկուց մին" ըսելը,

ի ձեռին պատրաստ ցոյց կուտայ այս իմաստը. թէ Բանը, որ Հօր Աստուծմէ է, մարդկային մարմին Հագաւ Սուրբ Կոյս Մարիամէն, եւ անբաժանելի եւ մշտնջենաւոր միաւորութեամբ ան մէկ է կ'ըսուի, որովհետեւ երկուքին՝ Բանին եւ մարմնին, այսինքն՝ աստուածութենէն եւ մարդկութենէն եղած միաւորութիւնը կ'իմանանք այդ: Եւ ճիշդ ասոր Համար Սուրբ Հայրեր դաւանեցին միեւնոյն Քրիստոսը Աստուծոյ Որդի՝ մէկ բնութեամբ, մէկ դէմքով եւ մէկ անձով: Եւ այս միաւորութեան եղանակով, Ան նաեւ մէկ կամք եւ մէկ ներգործութիւն ունէր ըսին անոնք: Իսկ Քրիստոսի մէկ բնութիւն ունենալը (եթէ) չիմացուի ըստ միաւորութեան Բանին, այդ մէկ բնութիւնը ըսուած կ'ըլլայ ըստ Համագոյութեան Բանին, որմէ չորրորդութիւն մուտք կը գործէ սխալմամբ, եւ կամ, ինչպէս որ անոր մարմինը երկրային է, այնպէս ալ Բանը երկնային է ըսուած կ'ըլլայ, եւ կամ երբ միաւորութիւն կը ստեղծեն ըստ շփոթութեան, անոնք թող իմանան որ զիրար լուծելով, անոնցմէ ոչ մէկը գոյութիւն կ'ունենայ:

Ի՞նչ ըսել անոնց, որոնք կ'ըսեն, թէ Քրիստոս ծնելով Կոյսէն՝ Ան միայն եղելութիւն (գոյութիւն) ստացաւ եւ ոչ թէ եղելութեան հետ միասնաբար եւ միանգամայն միաւորութիւն, որովհետեւ, կ'ըսեն, թէ միաւորութիւնը եղելութենէն առաջ եղած կ'իմանան: Ո՞վ արդեօք չի գիտեր, թէ յարմար չէ որ միաւորութիւն ըլլայ նախ քան առարկային գոյանալը, որ կ'ունենայ այդ միաւորումը: Որովհետեւ, որո՞ւ հետ պիտի միանայ մէկ ըլլալու համար, առընթեր չըլլալով իր լծակիցին, քանի որ յարմար իսկ չէ, այսպէս՝ նախ անգոյն միաւորել եւ յետոյ զայն գոյացնել: Եւ անոնք, որոնք Քրիստոսի մարմնին համար կ'ըսեն, թէ մեռածը կենդանի էր եւ կենդանին՝ մեռած, եթէ այդ առնուած էր ամբողջին վրայ, ըսուած կ'ըլլայ որ նոյն ինքն Քրիստոս ե՛ւ մեռած էր ե՛ւ կենդանի: Ասոր իմաստն էր, որ Քրիստոս մեռած էր մարմնով եւ կենդանի էր աստուածութեամբ, ինչպէս իրօք ըսած են առաքեալներ եւ Սուրբ Հայրեր: Իսկ եթէ այդ խօսքը յատկապէս միայն մարմնին վրայ կ'անդրադառնայ, ատոր սուտ ըլլալը անմիջապէս կ'երեւայ, որովհետեւ, մարմինը իրօք մեռաւ եւ անշնչացաւ, եւ այլեւս չըսուիր մարմինը ո՛չ թաւ ո՛չ ալ անշնչացաւ. իսկ եթէ շունչը չբաժնուեցաւ մարմնէն, մեռնիլը չի յարմարիր անոր: Ապա, ուրեմն, ինչպէս առաջ ըսինք, պէտք է խոստովանիլ մէկը՝ ըստ բնութեան, եւ միւսը վերագրել Բանին անձառեկ միաւորութեան: Նոյնպէս, Քրիստոսի մասին միւս ըսուածները այսպէս կը նմանցուին, մէկը՝ ըստ բնութեան եւ միւսը՝ ըստ միաւորութեան եղանակին: Այս եւ այսպիսի շատ ուրիշ խօսքեր ըսուեցան Յուլիանէի կողմէ, որոնք յառաջ բերին Քրիստոսի մարմնին անշարժարելի եւ անմահկանացու ըլլալու հարցը, որուն պատճառով շատ անվայելուչ խօսքեր եղան, ինչպէս գոյակիցի խօսքը, որ սաստկագոյն շեղումն էր քան ասոնք, որ, ինչպէս կը կարծենք, մարդու

ձեռքի զօրութեան հնար չէ ուղղել զանոնք, եթէ անոնց չմօտենայ արարչական ձեռքը, որ կարկառելով սրբեց բոլորտը եւ բացաւ կոյրին աչքերը:

Եւ ի՞նչ ըսել անոնց, որոնք կ'ըսեն, եթէ մէկը ըսէ որ Քրիստոսի մարմինը մահկանացու է, ըսած կ'ըլլայ որ ան ապականացու է: (Ուրեմն), ըսել է որ անոր մահկանացու մարմինը հրամայեց անոր մեռնիլ: Արդ, եթէ մահը եւ ապականութիւնը միեւնոյնն են, ապա ուրեմն, ըստ ձեզի, ինչպէս որ ան մեռաւ, ան նաեւ ապականեցաւ: Բայց ուրի՛շ է մահը եւ ուրի՛շ է ապականութիւնը. Տէրը ընդունեց մահը իր մարմնին վրայ, բայց չընդունեց ապականութիւնը, եւ Սուրբ Հայրեր խոստովանեցան այս եւ սորվեցուցին մեզի նոյնը խոստովանիլ, որովհետեւ, գրուած է, անոր մարմինը չտեսաւ ապականութիւն (Սաղ. ԺԵ. եւ Գործք Բ. 27):

Թարգմանող գրաբարէ
ՍԱՄՈՒԷԼ Ծ. ՎՐԴ. ԱՂՈՅԵԱՆ

Անտիոքի Հայրապետին Հարցումները Հայոց Խոսրով վարդապետին Ծնունդը տօնելու մասին

Հարցում. Դուք ինչո՞ւ չէք կատարեր Քրիստոսի ծնունդը:

Պատասխան. Շատ ալ լաւ, բայց իր ծննդեան օրին կը տօնենք:

Հարց. Իր ծննդեան օրը ո՞ր օրն է:

Պատ. Իր ծննդեան օրը այն է, որ Յակոբոս Տեառնեղբայր գրեց եւ Հաստատեց եկեղեցւոյ մէջ, եւ Յակոբոս ինք Յովսէփի Հետ էր մարդահամարի ժամանակ եւ ինք գիտէր Անոր ծննդեան տարին եւ ամիսը:

Հարց. Եւ ինչո՞ւ բոլոր Հաւատացեալներ Դեկտեմբեր ամիսին կը տօնեն զայն, Յուստինիանոս Թագաւորի օրէն մինչեւ այսօր, բացի միայն Հայերէն:

Պատ. Եւ ինչո՞ւ չէք գիտեր բոլոր քրիստոնեաներուն միասնաբար առաջին 562(ՇԿԲ), քիչ մը պակաս, տարի տօնելը Փրկչի յայտնութենէն՝ տօնին Հաստատուելէն մինչեւ Յուստինիանոսի բռնութիւնը, որմէ ետք զայն նորաձեւեցին անունով եւ ժամանակով: Երբ Յուստինիանոս բռնացաւ Երուսաղէմ քաղաքին վրայ, իր իշխանութեան մէջ փոխել տուաւ եկեղեցւոյ կարգերը, ապա ժողովը ընդունեց անոր այլ դաւանութիւնը:

Հարց. Յակոբոս Տեառնեղբայր ի՞նչ կ'ըսէ:

Պատ. Այսպէս կ'ըսէ ան. Սուրբ Յայտնութեան տօնը կը կատարուի Յունուար ամսի 6-ին(Զ.), որ սուրբ Կիրեղ(Հայրապետ) շատ տարիներ ետք Հաստատելով զայն կնքեց:

Հարց. Յուստինիանոս եթէ փոխեց աւելի պայծառացնելու Համար տօնը, ի՞նչ վնաս կայ ատոր մէջ:

Պատ. Յակոբոս Աստուածեղբայր տօն կը Հաստատէ եւ Յուստինիանոս կը փոխէ՞ զայն. ասկէ աւելի ի՞նչ մեծ վնաս:

Հարց. Կոստանդիանոս Թագաւոր ինչո՞ւ փոխեց Զատիկը Կիրակի օրուան:

Պատ. Քանի որ, Զատիկը Կիրակի օր էր, եւ Քրիստոս յարութիւն առաւ մեռելներէն շաբթուան առաջին օրը՝ (ի միաշաբաթուոյն)՝ գիշերուան եւ ցերեկուան Հաւասարելէն ետք յաջորդող առաջին 14-րդ օրը: Եւ որովհետեւ (տոմարական) իննետասներեակ (արեգակնային 19 տարի) դրութիւնը Հարկաւորաբար մէկ շաբաթով կը դառնար այդ 14 օրերուն շուրջ եւ կը լուծէր պահքը, ատոր Համար Զատիկը երկար ժամանակ հրեաներուն Հետ տօնեցին, մանաւանդ քու (Յոյն) ազգդ, որու մասին գանգատեցաւ Սուրբ Անդրէաս: Ապա, շատ երանելի (սուրբ Կոստանդիանոս) Թագաւորը խնդրեց Նիկիոյ Սուրբ Ժողովէն (325 թ.)

նոյն կիրակիին մէջ դնել Զատիկը, որպէսզի մեծ (աւագ) շաբաթը չլուծուի: Կան նաեւ այլ մեծ պատճառներ: Հաւատացեալներէն ոմանք կը տօնէին Զատիկը (տոմարական) 90-ական (90 տարի, Ղ-եակաւն) դրութեամբ եւ ուրիշներ՝ իննեւտասներեակով: Եւ Հռովմայեցիներ չընդունեցին Անատոլի Լաւողիկեցիներու եպիսկոպոսին այս իննտասներեակը (ԺԹ-երեակն), որ յետոյ հոգեկիր եղբայրներ հրաշալի գտան զայն, եւ (այսպէս) շատ հակառակութիւն կար Հռովմայեցիներուն եւ ուրիշ ազգերու միջեւ, քանի որ խառն ի խուռն կը տօնէին Զատիկը՝ պահքը լուծելով: Ապա Կոստանդիանոս թագաւոր, որուն հրեշտակներ կը սպասարկէին, (խնդրեց) Սուրբ Ժողովէն վերացնելու այդ հակասութիւնը: Եւ Ժողովականներ թագաւորին հետ միասին կանչեցին սուրբ կրտսեր (մանուկ) Անդրէասը, եկեղեցւոյ մեծանուն իմաստասէրը, եւ ան յօրինեց տոմարին կարգաւորութիւնը եւ վերացուց հակասութիւնը: Բայց ի՞նչ կապ կայ անհատ Յուստինիանոսի եւ Սուրբ Կոստանդիանոսի միջեւ:

Հարց. Ուրկէ՞ յայտնի է, թէ Յուստինիանոսէ առաջ Կոստանդիանոսի Ժամանակ Յունուար 6-ին կը տօնէին:

Պատ. Անդրէասի (Դ. դար) ըսածէն յայտնի է, որ 200-ակի (Անդրէասի տոմարի կամ երկուհարիւրակի) երրորդ կանոնին մէջ կ'ըսէ, թէ տարիէ տարի Մարտի 17-ին (էԺ-երորդն) եւ Ապրիլի 7-ին (է) եւ Յունուարի 6-ին՝ (Զ-երորդին)՝ որ մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի յայտնութիւնն է, կը հանդիպի այդ նոյն օրուան մէջ: Այս բոլորը յայտնի է, բայց Յուստինիանոսի փոխելը, թէ ինչո՞ւ համար փոխեց եւ ո՞ր սուրբերով փոխեց, յայտնի չէ:

Հարց. Կիրեղ ինչո՞ւ կ'ըսէ, «ուրիշ քաղաքներու մէջ Քրիստոսի ծնունդը կը կատարեն»:

Պատ. Բայց ինք (Կիրեղ) չընդունեց այդ, եւ եթէ Մնունդը այն օրն (Դեկտեմբերի 25) էր, ան ինչպէ՞ս կը յանդգնէր Դաւիթի եւ Յակոբի տօնը հաստատել (այդ օրուան մէջ): Բայց այն քաղաքը որ (այդպէս՝ Դեկտ. 25-ին) կը տօնէր Մնունդը, Արտէմոնէի կողմէ եղած աղանդաւորներ էին: Արտէմոնէ այն անձն էր որ հակառակեցաւ Յովհաննէս աւետարանիչին՝ կրօնքով եւ կարգ կանոնով եւ իր այլ չարագլուխ աշակերտներով:

Հարց. Դուք ինչպէ՞ս կը տօնէք:

Պատ. Մենք յայտնութիւնը եւ մկրտութիւնը մէկ օրուան մէջ կը տօնենք. յայտնութիւնը գրաւոր (հասած է), իսկ մկրտութիւնը՝ աւանդութեամբ, եւ այս երկուքը՝ վկաներով: Յունուարի յայտնութեան վկաններն են՝ Յակոբոս եւ Կիրեղ եւ Անդրէաս, իսկ մկրտութեանը՝ դուք բոլորդ էք եւ Հռովմայեցիները:

Հարց. Այս երկու փառաւոր տօները մէկ օրուան մէջ կարելի՞ է տօնել:

Պատ. Երբ անոնք այդպէս մէկ օրուան մէջ պատահեցան, կարելի է: Շատ լաւ, դուն ըսէ, Սուրբ Հոգին Յարութեան (Կիրակի) օրը իջաւ առաքեալներուն վրայ. արդ, այդ երկուքը մէկ (Կիրակի) օրուան մէջ չե՞նք տօներ, եւ ինչո՞ւ Հակասական ըլլան իրարու: Եւ դարձեալ՝ Փրկչին այլակերպութիւնը Անոր յարութեան օրուան (Կիրակիի) մէջ Հաստատուեցաւ, նաեւ՝ անոր գալուստը (Մաղկազարդը):

Հարց. Անոնք ինչպէ՞ս պատահեցան մէկ օրուան մէջ:

Պատ. Փրկչի յայտնութիւնը Յունուար 6-ին է, ինչպէս ըսին սուրբ Հայրեր. նոյն այդ թուականին մէջ եղաւ Փրկչին մկրտութիւնը Յովհաննէս (Մկրտչի) կողմէ: 30(Լ) տարուան մէջ, ըստ արեգակնային չրջանին, նահանջ տարիներուն 3(Գ) ժամ առաջ չարժեղով, յայտնութեան (չաբաթուան) օրը ուրիշ օրուան փոխուեցաւ, բայց Յունուար ամսուան 6-ը անփոփոխ մնաց:

Հարց. Երբ կը հարցնեմ քեզի, զիս Հակառակորդներու հետ մի՛ կարծեր, այլ ճշմարտութիւնը գիտնալու համար կը հարցնեմ: Աւետեաց օրը ինչո՞ւ չէք տօներ:

Պատ. Առաջին Սուրբ Հայրերը չհաստատեցին զայն, բայց յետոյ որ Հաստատուեցաւ, զայն չընդունեցինք Յուստինիանոսէ, որովհետեւ մենք, այն ինչ որ առինք վարդապետներէն, պահեցինք զայն եւ անձէ անձ փոխանցելով՝ մեզմէ ոչինչ աւելցուցինք:

Հարց. Եւ ինչո՞ւ Սուրբ Հայրեր չհաստատեցին զայն:

Պատ. Անոնք չատ բաներ զանց ըրին: Չհաստատեցին Մկրտութիւնը, Պենտեկոստէն, Աւետման, Տիրոջ Քառասնորդական Պահքը (գն-երորդան), Համբարձումը, Այլակերպութիւնը, Փառաբանութեան (Մաղկազարդի) օրը, Ղազարոսի յարութիւնը եւ ոչ ալ Ոսկի օրը: Յակորոս (առաքեալ) եւ ուրիշներ այս երկու գլխաւոր տօները միայն Հաստատեցին, քանի որ, մեծ եւ հրաշալի Յայտնութեան տօնը բաւարար Համարեցին, որովհետեւ ոչ ոք ծնաւ կոյսէ, եւ՝ Յարութեան տօնը: Անոնք, առաքելական մտածողութեամբ, ուշադրութիւն դարձուցին միայն աւետարանի աճման, եւ յետոյ շատ տօներ աւելցան Կիրեղ (Աղեքսանդրացիի) կողմէ եւ մենք կը տօնենք զանոնք: Իսկ միւսները ինչո՞ւ փոխեցին օրը եւ անունը, երբ բոլոր Սուրբ Հայրեր Յայտնութիւն կը կոչեն այդ տօնը: Բայց մենք Աւետման օրը կը տօնենք մեր Փրկչի Յայտնութիւնը տօնախմբելէն յետոյ, որպէսզի ազուհացի սուրբ (մեծ) պահքը չլուծուի, որովհետեւ, շատ անգամ (Աւետման օրը) պատահած է սուրբ պահքի մէջ, եւ Հայոց վարդապետներ Հագիւ Հագ կարողացան մեր Տիրոջ քառասնորդականը (Մեծ Պահքը), որ Հաղորդութիւնն է մարմնացեալ Բանին չարչարանքներուն, Հաստատել պահքով, որ կարգաւորուած էր առաքեալներէն, մինչեւ Անոր երկրորդ կենարար գալուստը: Այս մասին շատ ուրիշ բաներ ունէի ըսել քեզի,

բայց բաւարար է այսքանը, որովհետեւ ուրիշ հարցեր եւս յարուցուեցան քեզմէ:

Հարց. Տիրոջ բաժակին մէջ դուք ինչո՞ւ ջուր չէք դնել:

Պատ. Դուք ինչո՞ւ կը դնէք. Տիրոջ բաժակ կը կոչէք զայն եւ ջուր կը լեցնէք, այս չի յարմարիր Անոր անունին:

Հարց. Սովորութիւն է բոլոր աշխարհին ջուր դնել, բայց ի՞նչ է որ ջուրը:

Պատ. Սովորութիւն ըսելը ի՞նչ կը փրկէ, որովհետեւ այդ ամէն մարդ կ'ըսէ: Հայրերէն անոնք որոնք ունին այդ կարգաւորութիւնը, ինչ ալ եղած ըլլայ այդ՝ չար կամ բարի սովորութիւնը, այդպիսի ստացուած բաներուն հաստատումը Սուրբ Գիրքը եւ կանոնական խրատներն են*:

Հարց. Յակոբոս Տեառնեղբօր պատարագամատոյցը կը յիշե՞ ջուր խառնուած ըլլալը:

Պատ. Սուրբ պատարագի պատարագամատոյցներէն ոչ մէկը կը յիշէ այդ, ոչ սուրբ Երանոսը՝ առաքելոց հետեւողը, ոչ ալ Եւսեբին (Եւսեբիոսը) որ գրեց եկեղեցւոյ պատմութիւնը, որովհետեւ, Յակոբոս Տեառնեղբայր գրաւոր ոչինչ թողուց, բացի ընթերցուածները եւ ընդհանրական (նամակաները). Եւսեբիոս միշտ կը յիշէ եւ կ'ըսէ. «առաքեալներէն ուրիշ բան չգտանք»: Լաւ, դ՛ուն ըսէ, առաքեալներ պատարագամատոյց ունէի՞ն, մկրտութեան կամ պսակադրութեան կամ ննջեցեալի կարգերը ինչո՞ւ չունէին, ապա այդ բոլորը ինչպէ՞ս կը կատարէին:

Հարց. Եկեղեցւոյ կարգերը յետոյ աւելցան Դիոնեսիոս Արիսպագացիէ եւ Աթանազիոսի վկայէն եւ շատ ուրիշ Հայրերու կողմէ:

Պատ. Յովհաննէս (Մկրտիչ) ո՞ր կարգը կ'ըսէր մեր Տէրը մկրտած ատեն, կամ Անանիան՝ Պողոսը (մկրտած ատեն): Բայց այս ալ գիտցիր, թէ առաքեալներու ձեռքէն անցած ատեն բաւական էր յիշատակել միայն Սուրբ Երրորդութիւնը:

Հարց. Տէրը (Քրիստոս) պատարագի խորհուրդը աւանդած ատեն (ջուր) չխառնե՞ց:

Պատ. Աւետարաններուն մէջ գրուած չէ. իսկ ինք որ Որհնուրդը գինիով աւանդեց, այսպէս կ'ըսէ. «Ոչ եւս արբից ի բերոյ որթոյ, մինչեւ արբից զսա նոր ընդ ձեզ յարքայութեանն» (Մատթ. ԻԶ. 29, Մարկ. ԺԴ. 25, Ղուկ. ԻԲ. 18), եւ Սուրբ Յովհան Ոսկեբերան, որպէսզի արմատէն խլէ միւս հերձուածը, կը մեկնէ զայն եւ կ'ըսէ. «անոնք որոնք ջուր կը գործածեն Սուրբ Որհնուրդին մէջ, (թող իմանան) որ որթատունկը գինի կ'արտադրէ եւ ոչ թէ ջուր»: Առաքելական թուղթերուն մէջ չես գտներ այդ, Գործք Առաքելոցի եւ ընդհանրական (թուղթերուն) մէջ չերեւիր, արդ ուրիշ ունիք այդ (ջուր խառնելու) սովորութիւնը:

* Հաւանօրէն բնագիրը խանգարուած է այստեղ. պատասխանը հարցին համաձայն չէ:

Հարց. Յովհաննէս ինչո՞ւ կ'ըսէ. «Հոգին, ջուրը եւ արինը մէկ են»:

Պատ. Անոնք մէկ են ըստ խորհուրդի, բայց ոչ թէ ըստ խառնելուն, որովհետեւ ջուրով մկրտողներ կ'ընդունին Սուրբ Հոգին եւ կը հաղորդուին Տիրոջ մարմնին եւ արինին:

Հարց. Ահաւասիկ Տիրոջ կողէն արին եւ ջուր ելաւ:

Պատ. Բայց «եւ» չաղկապը կը բաժնէ արինը եւ ջուրը իրարմէ, (ուստի) առարկութիւնդ կը վերանայ, որովհետեւ չըսաւ արին ջուրի հետ, որ ցուցանիչ է խառնելուն:

Հարց. Եթէ ձեր մէջէն մէկը անգիտութեամբ ջրախառն (պատարագ) մատուցանէ, մեծ յանցա՞նք է:

Պատ. Այդ մասին Գրիգոր Նիւսացին այսպէս կ'ըսէ. «կրպակաւորներուն պիղծ ջուրի խառնումը չի կրնար ապականել մեր փրկութիւնը»:

Հարց. Այդ բոլորը կ'ընդունիմ, բայց ըսէ ինծի այս ալ, թէ ջուրը եւ արինը ո՞ր մէկ բնութենէն եկան, աստուածայի՞ն թէ մարդկային:

Պատ. Ես կ'ըսեմ որ ջուրը եւ արինը աստուածութենէն եւ ոչ թէ միայն մարմնէն բխեցին, այլ՝ միաւորութենէն, ինչպէս կ'ըսէ Յովհանն (Ոսկեբերան) Եփեսացուց նամակի մեկնութեան մէջ: Արդ, եթէ մարմինէն է, եւ մարմինը բնութեամբ օտար է (չի պատկանիր աստուածութեան), ուրեմն, սոսկ մարդու արին է, ինչպէ՞ս ան կ'ազատէ աշխարհը մեղքէ: Լաւ, կարգա՛ նաեւ աստուածաբանին խօսքը, որ զատկուան ճառին մէջ կ'ըսէ. «կողէն արին եւ ջուր հոսեցաւ՝ մէկը իբրեւ մարդու, եւ միւսը՝ մարդէն վեր»: Այս խօսքին մէջ «մէկը» եւ «միւսը» ըսելով ջուրը եւ արինը կը զատուին իրարմէ: Նոյն ճառին մէջ ջուրի մասին դարձեալ կ'ըսէ. «Աստուծոյ արին, չարչարանք եւ մահ լսելով, դուն իբրեւ Չատագով Աստուծոյ, վար չիյնաս անաստուածաբար»: Եւ Բարսեղ կ'ըսէ. «Ես մարմինը տէրունական է կ'ըսեմ» եւ այլն: Եւ Պօղոս (առաքեալ) աստուածային արեան մասին այսպէս կ'ըսէ. «այս արարածներէն չէ այդ» եւ այլն, այլ իր արինով մտաւ Սրբութիւն Սրբոց, եւ գտաւ փրկութիւն: Եւ մարգարէն կ'ըսէ. «Թէ յաւուր յայնմիկ բխեցէ ջուր կենդանի Յերուսաղէմ» (Զաքարիա ԺԴ.8), ոչ թէ մարդու բնութենէն. կենդանի եւ կենդանաբար ջուր չի բխիր ոչ Երուսաղէմի մէջ եւ ոչ ուրիշ տեղ: Ուրիշ շատ վկայութիւններ եւս կան անոր մասին, որ է օրհնեալ յաւիտեանս: Ամէն

Թարգմանող գրաբարէ
ՍԱՄՈՒԷԼ Ծ. ՎՐԴ. ԱՂՈՅԵԱՆ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅ ՀԻՆ ԵՒ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՊԱՏՄԱՈՂԲԵՐՈՒՄ

Ողբը գրական ժանր է, որ ծագել է հնագույն ժամանակներում ժողովրդական քանակաբանության մէջ եւ քարձր ծաղկման հասել հայ հին ու միջնադարեան գրականութեան մէջ: Հայ իրականութեան մէջ ողբի ձեւաւորման քանակաբանական հիմքը եղել է ժողովրդական լալեաց երգ-քանաստեղծութիւնը, որ յօրինուել-կատարուել է յուղարկաւորութիւնների ժամանակ: Ողբերգը, որ կազմել է նշանաւոր անձանց թաղման ծէսի գլխաւոր քաղաղորդը, կատարել են մասնագիտացած ողբասաց կամ «ձայնարկու» կանայք մեծ հանդիսաւորութեամբ՝ «լալով», երգելով ու նուագելով, պարելով ու կախաւելով:

Յանձին ողբասաց կանանց՝ ողբը ձեռք է բերել իր կոչուած կատարողներին, որոնք թաղման ժամանակ լաց ու կոծի, յուզական խօսքի եւ տխուր մեղեդու համադրման արհեստն իրենց հմտութեամբ ու կատարման վարպետութեամբ վերածել են իսկական արուեստի: Սգոյ երգերի կատարման վերաբերեալ ուշագրաւ տեղեկութիւններ են յայտնում մեր մատենագիրներն ու միջնադարեան քանաստեղծները: Ժամանակի ընթացքում ողբի թեմատիկ շրջանակը ընդլայնուել է, եւ դամբանական ողբի հիմքի վրայ երեւան են եկել պատմական, անձնական-հնարական, յիշտակարանային եւ այլ տեսակի ողբեր:

Որպէս ընդհանուր օրինաչափութիւն՝ բոլոր կարգի ողբերին բնորոշ եւ սրտանմլիկ պատումը, յուզական յագեցուածութիւնը, չափազանցուած համեմատութիւնը, հոգետորական երանգաւորումները, նիւթի հնարական

մեկնաբանութիւնը եւ այլն: Իրար հակադրելով «երանելի» անցեալն ու ողբերգական ներկան՝ ողբի հեղինակն ընթերցողներին (ունկնդիրներին) մխիթարում է ապագայի լաւատեսութեամբ, եւ նրա ամբողջ խօսքը դառնում է «ի սփոփանս տրտմեցելոց»: Աւելացնենք նաեւ, որ, որպէս կանոն, ամէն մի բովանդակութիւն ստանում է իր լեզուայօրինումաժային ձեւաւորումը, ուստի ողբի յիշեալ տեսակները տարբերում են նաեւ իրենց լեզուաոճական իւրայատկութիւններով:

Պատմական ողբը հայ հին եւ միջնադարեան գրականութեան ինքնատիպ ժանրերից մէկն է, որի գոյութիւնը պայմանաւորուած է մեր պատմութեան եղբրական ընթացքով, Հայոց աշխարհին պատուհասած մեծագոյն ողբերգութիւններով՝ օտար նուաճողների ասպատակութիւններով, դաժան հարստահարումներով ու գերեզմաններով, յուսահատութեան մատնուած մարդկանց զանգուածային գաղթերով: Պատմաողբերն ունեն ընդգծուած ազգային-հայրենասիրական բովանդակութիւն եւ քաղաքական նպատակաւորողութիւն: Հայ գրականութեան մէջ պատմաողբի ժանրը արմատաւորուել է Մ. Խորենացու «Ողբով», իսկ դրա ամենակատարեալ օրինակը մնում է Ն. Շնորհալու «Ողբ եղեսիոյ» պոեմը: Ողբեր են գրել Դաւթակ Քերթոզը, Խաչատուր Կեչառեցին, Գրիգոր Տղան, Ստեփանոս Օրբելեանը, Առաքել Բաղիշեցին, Սիմէոն Ապարանցին, Յովհաննէս Մակունցին եւ ուրիշներ:

Իրականութեան եւ երազանքի քախումից ծնուած պատմաողբերը յատկորոշուում են գաղափարական քովանդակութեան խորութեամբ եւ լեզուառեակա՛ն տարաբնոյթ իւրայատկութիւններով, սակայն այստեղ մեր նպատակից դուրս են դրանց թե՛ քովանդակութեան լուսաբանումը(1) եւ թե՛ լեզուառեակա՛ն առանձնայատկութիւնների ընդհանրական ֆննութիւնը: Մեր նպատակը շատ աւելի համեստ է՝ ֆննութեան առեւել պատմաողբերի լեզուառեակա՛ն իւրայատկութիւններից մէկը՝ կրկնութեան գործառուումն իրրեւ դրանց լեզուալօրինուածքային իւրայատկութիւն:

Պատմաողբերում առանձնանում են երեք կարգի կրկնութիւններ՝ 1) հնչիւնակրկնութիւնները որպէս հնչիւնական քանադարձումներ, 2) կրկնաւոր քարդութիւնները որպէս քառական ինֆնատիպ միաւորներ. եւ 3) շարահիւսական կրկնութիւնները որպէս՝ ա) նախադասութեան անդամի (անդամների) քերականական կրկնութիւն եւ բ) լեզուաարտայայտչամիջոց: Որպէս ընդհանուր օրինանշափութիւն՝ կրկնաւոր քարդութիւններում մասամբ, իսկ շարահիւսական կրկնութիւններում աւելի մեծ չափով առկայ են յոյզը, ապրումը, խօսողի (հեղինակի) յուզագագացական վերաքերմունքը: Եւ դա քնական է. կրկնութեան նպատակը հենց հաղորդումը հեղինակի վերաքերմունքային գունաւորմամբ առաւել պատկերաւոր ու արտայայտիչ, յուզական ու ներգործուն դարձնելն է: Լեզուի կառուցուածքի առաջին աստիճանում՝ հնչոյթային մակարդակում, իրացուող կրկնութիւններից պատմական ողբերում գործառուում են հիմնականում քաղաձայնոյթն ու յանգը: Բաղաձայնոյթը չափածոյ խօսքում,

սակաւադէպ էլ արձակում նոյն կամ յարաքերակից քաղաձայնների նպատակային կրկնութիւնն է: Բաղաձայնների նման կրկնութիւնները պատմաողբերում շատ տարածուած չեն, քայց առկայ են: Այսպէս՝ հետեւեալ քառատողը յատկորոշուում է հ քաղաձայնի կրկնութեամբ.

Մըշտամըռունչ աղօթէին
եւ հանապազ հեծեծէին,

Պատրիարքունք եւ ֆահանայֆ
Պատարագաւըն հայցէին (281)(2):

Յանգը հնչիւնների՝ կաղապարային արժէք ձեռք բերած կշռոյթահամակարգային կրկնութիւնն է: Յանգաւորումը չափածոյ խօսքն օժտում է յուզարտայայտչական տարբեր նրբերանգներով: Ողբերը հիմնականում յանգաւոր քանաստեղծութիւններ են, աչֆի են ընկնում տողավերջոյթների ընդհանրութեամբ: Յանգն իբրեւ յուզական խօսքի կառուցուածքային առանձնայատկութիւն ի սկզբանէ երեւան է եկել քանաւոր ողբերի մէջ: Հետեւելով ողբասացների՝ Նարեկացին իր պոեմի առանձին հատուածներ գրել է յանգաւոր, միաժամանակ յիշատակելով, թէ իր ժամանակ եւ իրենից առաջ ողբ յօրինողները բոլոր տները վերջացնում էին նոյն տառով՝ ցաւի, տխրութեան արտայայտման համար. Ումնք ողբալի ու կողկողաձայն Բանաստեղծութիւն եղանակելիս Տունն աւարտում էին միեւնոյն տողով, Զանալով այդպէս առաւել սաստիկ, ծաւաւանջօրէն նմել, մորմոքել Սրտերը՝ արցունք կորզելու համար... Այս եղանակը յարմար է թախծի պատկերման համար. Թշուառութիւններն այդպէս կցորդուած,

Շաղկապուած միմեանց նոյն
յանգաւորմամբ, միեւնոյն գրով,
Ներկայանում են կրկնակի ողորմ ու
սրտանմլիկ: (3)

Անտարակոյս, պատմական
ողբերը մեծ մասամբ յանգաւոր են,
աչֆի են ընկնում արտաքին ճշգրիտ,
մօտաւոր եւ ոչ ճշգրիտ յանգերի
հարուստ կիրառութիւններով: Այսպէս՝
Աւրհնեալ է Աստուած Հայր եւ Սուրբ
Հոգին,
Փա՛ռք ներողութեան Աստուծոյ
Որդւոյն Միածնին:

Ահա զողբն ասեմք տէր Ստեփանոսին.
եղբա՛րք, լըսեցէ՛ք հաւասար զմահ
տարածմին... (209):

Բառային մակարդակում
կրկնութեան իրացումը կրկնաւոր
բարդութիւններն են, որոնք, ըստ իրենց
բաղադրիչների կապակցման ձեւի,
բաժանւում են երեք խմբի՝
համադրական, վերլուծական եւ
երկդրութեամբ կրկնաւորների:
Զխորանալով բարդ բառերի այս
խմբերի իմաստակառուցութեային
խրայատկութիւնների բնութեան մէջ,
որն այստեղ մեր նպատակից դուրս է,
(4), միայն նշենք, որ պատմաողբերում
գործածուած են թէ՛ համադրական եւ
թէ՛ վերլուծական կրկնաւոր
բարդութիւններ գրեթէ նոյն
յանախականութեամբ. երկու ձեւերն էլ
ֆիչ են կիրառուած: Համադրական
կրկնաւոր բարդութիւնները բնութա-
գրում են բառական կաղապարում
միեւնոյն հիմնական ձեւոյթի կամ
արմատի կրկնութեամբ, երբ կրկնեալ
եւ կրկնորդ բաղադրիչները հանդէս են
գալիս միաձոյլ, ունեն մէկ բառային
շերտ եւ արտասանւում են միասնաբար:
Պատմաողբերում նման կրկնաւորները
արտայայտուած են՝ ա) բաղադրիչների

պարզ կցումով եւ հնչիւնափոխութեամբ՝
խաբերայ (225) (=խաբես+խաբես),
տարտամ (238) (ր>մ) հեծեծէին (281)
(հ>Օ), ր) քաղածայնների անհնչիւնափոխ
կցումով՝ չարչարեաց (226), գ)
յօղակապով՝ մեծամեծ (275), զանազան
(292) եւ այլն:

Վերլուծական կրկնաւոր
բարդութիւնների բաղադրիչներն ունեն
մէկ բառի իմաստ, բայց պահպանում
են իրենց շեշտը, հանդէս են գալիս
անջատաբար եւ արտասանւում են
միջբառային արտասանական դադարով:
Ողբերում նման բարդութիւնները շատ
չեն՝ ծով-ծով (211), մի-մի (261),
ազգի-ազգի (262) եւ այլն:

Պատմական ողբերում աւելի
լայն կիրառութիւն ունեն
շարահիւսական կրկնութիւնները, որոնք
երեւան են գալիս միեւնոյն կառոյցում
կամ խօսքի օղակում շարահիւսական
միաւորների մէկից աւելի անգամ
արտայայտուելու ձեւով եւ աւելի
յանախ ծառայում են մարդկային
որոշակի հոգեվիճակի ու
վերաբերմունքի դրսեւորման: Երբեմն
ծաւալուն յուզական խօսքը սկսւում է
շարահիւսական-ոճական կրկնութեամբ,
որը սկզբից եւեթ կանխորոշում է
պատումի ընթացքը՝ ընթերցողի համար
անխուսափելի դարձնելով հեղինակի
յուզագգացական վերաբերմունքը ծնող
դէպքերի զարգացումը: Այսպէս՝
Խորենացու «Ողբը» սկսւում է
ստորոգեալի ու խնդրի լրացման կրկնու-
թեամբ, որ տուեալ համատեքստում
ունի հոետորական հնչեղութիւն:

Ողբամ զքեզ կապակցութեան
արուեստաւոր կրկնութեամբ ուղեկցուող
պարբերութիւն - նախադասութեամբ
հեղինակը ընթերցողին միանգամից
փոխադրում է իր մտահոգութիւնների
աշխարհը՝ նրան հոգեբանօրէն

նախապատրաստելով արտաֆին ու ներֆին աննպաստ պայմանների հետեւանալով Հայոց աշխարհին պատուհասած տխուր իրավիճակին հաղորդակից դառնալուն. «Ողբամ զքեզ, Հայոց Աշխարհ, ողբամ զքեզ, հանուրց հիւսիսականաց վեհագոյն. զի բարձաւ թագաւոր եւ փահանայ, խորհրդական եւ ուսուցող, վրդովեցաւ խաղաղութիւն, արմատացաւ անկարգութիւն, դրդուեցաւ ուղղափառութիւն, կայկայեցաւ տգիտութեամբ չարափառութիւն»: (5) Այս յուզական նախարանը յարմար ձեւ է միանգամից բուն նիւթին անցում կատարելու համար: Արդարեւ, հետագայ շարադրանքը պետականակորոյս երկրի ու ժողովրդի մասնատուածութեան, ժողովրդի տարբեր շերտերի բարոյալիման տխուր վիճակի նկարագրութիւնն է եւ այդ ամենի հետեւանալով հայրենասէր հեղինակի սրտի մխացող ցաւի դրսեւորումը:

Շարահիւսական կրկնութիւնները միատարր չեն եւ բաժանուում են մի քանի խմբի՝ քերականական, քերականական-ոճական, ոճական, իմաստային եւ այլն, որոնք տարբեր յանախականութեամբ արտայայտուել են պատմական ողբերում: Քերականական կրկնութիւնները շարահիւսական տարբեր միաւորների կրկնութիւններն են՝ նշանակեալ հասկացութիւններն առաւել ճշգրիտ եւ ընդգծուած արտայայտելու համար: Նման կրկնութիւնները հիմնականում կազմում են համասեռ շարքեր, երբ կրկնեալը եւ կրկնորդը (կրկնորդները) ունեն բառաքերականական նոյն արտայայտութիւնն ու շարահիւսական կիրառութիւնը:

Հետեւաբար կրկնութեան համասեռ շարքի անդամները համընկնում են՝ ա) բառիմաստով,

բ) ձեւաբանական արժէքով եւ գ) շարահիւսական կիրառութեամբ: Այսպիսիք են գլխաւոր ու երկրորդական անդամների, նախադասութեան յարակից միաւորների, բարդ նախադասութեան բաղադրիչների, ինքնուրոյն նախադասութիւնների, պարբերութիւնների կրկնութիւնները: Պատմաողբերում շարահիւսական համասեռ կրկնութիւնը, ի հարկէ, չունի արտայայտութեան այս լայն ընդգրկումը: Այստեղ հանդիպում են հիմնականում երկրորդական անդամների կրկնութիւնները: Որոշի կրկնութիւնը արտայայտուում է միեւնոյն կառոյցում տարբեր որոշեալների հետ նրա գործածելու ձեւով. ինչպէս՝ Շատ բերդ եւ փղափ առին, շատ երկիր հրով այրեցին... (229): Բայական անդամի լրացումների կրկնութիւնն էլ արտայայտուում է միեւնոյն խնդիրը կամ պարագան բարդ նախադասութեան բայ-ստորոգեալներին լրացնելով. ինչպէս՝ Մեռան թագաւորքն մեր եւ իշխանք երկրիս ամենայն Թողին անհովիւ ըզմեզ, տիրեցին մեզ գայլք եւ գազան (231): Այստեղ առկայ է ուղիղ խնդրի կրկնութիւնը:

Ողբերում նոյն ձեւով են կրկնում նաեւ նախադասութեան յարակից միաւորները: Այսպէս՝ հետեւեալ օրինակներում ի նախդիրը կրկնում է տարբեր կապի խնդիրներից, իսկ ո՛չ... ո՛չ (ո՛չ... եւ ո՛չ) կրկնադիր շաղկապի բաղադրիչները՝ համասեռ ենթականերից առաջ, ի բեմբդ՝ ի խորանդ ելան ամենայն պիղծըն անարժան... (233): Ոչ ոք էր թաղող նոցա, ո՛չ ողորդ եւ ո՛չ լալական (ն.տ.): Աւելացնենք, որ ի նախդիրը ձայնաւորից առաջ, որպէս կանոն, կրկնում է յ-ի փոխակերպուած՝ նախածանցի գործառոյթով(6). ինչպէս՝ Նաեւ թրոչունք երկնայինք, ծովային գեռունք ամենայն,

Գազանդ ու յանապատէ յանասնոց ջոկունք ամենայն (ՀՀՄԲՔ, 501):

Շարահիւսական կրկնութիւնը լինում է նաեւ անհամասեռ, երբ կրկնութեան շարքի անդամները՝ կրկնեալը եւ կրկնորդը (կրկնորդները), ունեն քերականական տարբեր արտայայտութիւն, որի հետեւանքով դրանք բառիմաստով համընկնում են, շարահիւսական կիրառութեամբ՝ տարբերում, օրինակ՝ Կամիմ ես բան մի խօսել, խօսելոյ ոչ եմ արժանի... (228):

Կրկնութեան անհամասեռ շարք է կազմում նաեւ լրացում-լրացեալի կապակցութիւնը. ինչպէս՝ Մեծամեծ մինչեւ փոքունս նըշմարտէ յոյժ խոտորեցան, Խոտորնակի խոտորնակ քարկացաւ մեզ անմահ արքայն (232):

Անհամասեռ կրկնութեան շարք կազմող կրկնեալի եւ կրկնորդի շարահիւսական կապը, յարաբերութիւնը երբեմն ճշգրտում է դրանք միջարկող նախդիրի միջոցով. ինչպէս՝ Հայհոյութեամբ քացեալ բերան Քրիստոնէի առ քրիստոնեայն, Սըրով միմեանց յերկիր ելան եւ գերեզար սըրբոց յարեան (292):

Ոճական կրկնութիւնը շարահիւսական միաւորների այն կրկնութիւնն է, որն արտայայտում է խօսողի (գրողի) յոյզերն ու ապրումները, ակտիւ վերաբերմունքը՝ խօսքը դարձնելով ներգործուն, արտայայտիչ, պատկերաւոր ու անմոռաց: Այս դէպքում կրկնուող լեզուամիաւորները դառնում են ասոյթի իմաստի եւ յուզարտայայտչական լարուածութեան կրողները, նպաստում խօսքի հնչիւնական ներդաշնակութեանը, կշռոյթի ու չափի ուժեղացմանը, երբեմն էլ հաղորդման մէջ ներամուծում երաժշտութեան տարրեր:

Շարահիւսական կրկնութեան հիմքի վրայ ձեւաւորում են մի շարք լեզուարտայայտչամիջոցներ, որոնք գեղարուեստական խօսքի անդամահատման եւ շարահիւսական նիւթի որոշակի սկզբունքներով համաչափ քաշիման միջոց են ծառայում: Կրկնաքերական արտայայտչամիջոցներ են յարակրկնութիւնը, վերջոյթը, հանգոյցը, կցուրդը, օղակը, քազմաշղկապութիւնը, քառախաղը, գուգապատկութիւնը, նոյնահիմքութիւնը, պարոյթը, մասնատումը, աստիճանաւորումը եւ այլն: Սրանցից պատմաողբերում աւելի շատ են կիրառուած յարակրկնութիւնը, կցուրդը, նոյնահիմքութիւնը, աստիճանաւորումը եւ այլն: Յարակրկնութիւնը կամ նոյնասկիզբը կրկնաքերութեան արուեստի ամենապարզ եւ հնագոյն դրսեւորումն է, որ յատկորոշում է չափածոյում բանաստեղծութեան հարեւան տողերի, իսկ արձակում՝ կից նախադասութիւնների սկզբում միեւնոյն քառի կամ շարահիւսական աւելի ծաւալուն միաւորի կրկնութեամբ: Պատմաողբերում հանդէս գալով տարբեր փոփոխակներով՝ յարակրկնութիւնը ուժեղացնում է խօսքի զգացական ազդեցութիւնը: Յարակրկնուող միաւորները տարբերակւում են իրենց շարահիւսական գործառոյթով: Ողբերում ենթակայ յարակրկնութիւնը երեւան է հանում ոճական տարբեր իւրայատկութիւններ՝ պայմանաւորուած կրկնուող ենթակայի քառական արտայայտութեամբ, տուեալ նախադասութեան կառուցուածքային առանձնաչափութիւններով եւ այլ հանգամանքներով: Բոլոր դէպքերում ենթակայ յարակրկնութեամբ կառուցուած խօսքում տրամաբանական շեշտն ու կշռոյթը կրող միաւորը կրկնուող ենթական է. ինչպէս՝

Ոմանք օտար երկիր գնացել
փրկեցան,

Ոմանք բազում արծաթ կաշառ
խոստացան,

Եւ եւ, որ վասն որդոց
գՔրիստոս ուրացան,

Որքոց եւ աղատաց բազումք
մատնեցան (217):

Պատմաողբերում շատ է
հանդիպում նաեւ ստորոգեալ յարա-
կրկնութիւնը: Այս դէպքում ընդգծում
է ստորոգեալի բառական
նշանակութիւնը, բանաստեղծութիւնը
դառնում է ռիթմիկ ու երաժշտական,
ուժեղացնում են քնարական խօսքի
յուզականութիւնն ու հոգեւորական
հնչեղութիւնը: Այսպէս, օրինակ, Սիմէոն
Ապարանցին, ընթերցողի ուշադրութիւնը
նկարագրուելիք դէպքերի վրայ
կենտրոնացնելու նպատակով, իր մի
ողբն սկսում է ստորոգեալի
յարակրկնութեամբ.

Ողբացէ՛ք անլոյծ սըգով,
եկեղեցի՛ք Հայաստանեայց,

Ողբացէ՛ք անմխիթար, հանուրց
հիւսսի քնակի՛ք ազանց:

Ողբացէ՛ք անլուռ լալով,
յարեթածին կրդի՛ք ազգաց,

Ողբացէ՛ք ամենեքեան, ծա՛յն
ամբարձէ՛ք աշխարհաց (240):

Ողբերում լայն կիրառութիւն
ունի նաեւ որոշիչ յարակրկնութիւնը:
Ողբերգունները դիմում են յարակրկնու-
թեան այս ձեւին, երբ ցանկանում են
ընդգծել տարբեր առարկաներ քնութա-
գրող նոյն որակական կամ վերաբերա-
կան յատկանիշը. ինչպէս՝

Շատ հարկ յորդուց բաժնեցան,
ի Պարսից ազգէն գերեցան,

Շատ հարսն եւ աղջկունք
տարան ի Սպահան եւ ի Խորասան:

Շատ գեղեցկագուն մանկունք
յոտնատակ բաւալմամբ մեռան,

Շատոնք ի Արաստղն անկան,
ջրախեղդ առ Աստուած փոխան (278):

Որոշիչ յարակրկնութիւնը
արտայայտում է նաեւ այլ ձեւով,
երկտողանի տների առաջին տողերի
սկզբնաբառերը կազմում են որոշիչ
յարակրկնութիւն, իսկ 2րդ տողերը՝ մէկ
այլ յարակրկնութիւն. ինչպէս՝

Ջայն ծով-ծով աչերն տէր
Ստեփանոսին

Որպէս թէ կանթեղ էր, վառած
ի մէջ տաճարին:

Ջայն կամար ուներն տէր
Ստեփանոսին

Որպէս թէ կամար էր քաշած
աւագ խորանին:

Ջայն մոյտան ճակատն տէր
Ստեփանոսին

Որպէս թէ գումրէք էր սալած
մեծ կաթողիկոսին (211):

Պատմաողբերում յարակրկնու-
թիւն են կազմում նաեւ նախադասու-
թեան յարակից միաւորները՝
շաղկապները, ձայնարկութիւնները,
վերաբերականները, որոնց նոյնասկիզ-
բային կրկնութիւնը եւս ծառայում է
խօսքի գեղագիտական պահանջներին,
մասնաւորապէս նրա կշռոյթային
ներդաշնակութեան ապահովմանը:
Այստեղ շաղկապներից յարակրկնութիւն
են կազմում առաւելապէս ո՛չ... ո՛չ եւ
թէ՛... թէ՛ կրկնադիր շաղկապները, երբ
նրանց բաղադրիչները նոյն շեշտադ-
րումով հանդէս են գալիս հարեւան
բանատողերի սկզբում. ինչպէս՝

Ո՛չ ըզպատկեր հին հարուա-
ծոյն, զգերիլն որդոց նահապետաց,

Ո՛չ զկամաւ մուտըն յեգիպտոս,
զթըշուառանալն յարկս օտարաց:

Ո՛չ ըզվարելըն խրստութեամբ
առ Քաղդեայսն յերկիր չարեաց,

Ո՛չ ըզտապաստ ցուրտ դիա-
կանցն զանթըւելին համարողաց (241):

Զնայած վերաբերմունք արտայայտող բառերն այնքան էլ հակուած չեն հանդէս գալու յարակրկնութեամբ, մանաւանդ որ դա նաեւ պահանջում է ասելիքն այդ ուղղութեամբ ծաւալելու իրայատուկ տաղանդ ու վարպետութիւն, այդուհանդերձ որոշ պատմաողբեր կառուցուած են վերաբերական կամ ձայնարկութիւն յարակրկնութեան հետեւողական կիրառման սկզբունքով: Այսպէս՝ Սիմէոն Ապարանցու ողբի վերջամասում երկտողեայ հինգ տների առաջին տողերը սկսւում են ա՛յ ձայնարկութեամբ:

Ա՛յ բարձրաբերձ կատարի
լերանց, որ յոյժ տեղեակ է՛ ամենուն,

Զեր յարակայ անշարժ
դիտմամբ մեզ ծանուցէ՛ք
գերանութիւն:

Ա՛յ մըշտահոս աղբերակունք,
եթէ ունի՛ք գկըտակ մահուն,

Մնացեալ որրոցըս տո՛ւք
ըզգիրն, որ դադարի յոգոց հանումն
(248):

Միջնադարեան պատմաողբերում կիրառուած կրկնաբերական արտայայտչամիջոցներից մէկն էլ կցուրդն է: Սա չափածոյ խօսքում բանաստեղծական տողի վերջին բառի կրկնութիւնն է յաջորդ տողասկզբում՝ տուեալ հասկացութիւնն ընթերցողի ուշադրութեան կենտրոնում պահելու եւ համանուագայնութիւն ստեղծելու նպատակով: Ողբերի մէջ աւելի յաճախ կիրառւում է միջտնային կցուրդը, երբ նախադաս բանատան վերջին բառը, որ տուեալ հաղորդման հիմնական իմաստն է կրում, կրկնւում է որպէս յաջորդ բանատան առաջին բառ: Այսպէս՝

Թեւըն հըմայիլ կապեաց,
խաներուն խալաթ ուղարկեաց,

Վաթսուն հազար ձիաւոր առ

իւրեան զօրքն ժողովեաց:

Ժողովեաց սուլքան ու խան,
որք եկին առ իւրեանց արքայն,

Երեք օր երեք գիշեր
տըրտմութեամբ նըստան ի դիւան
(276):

Այստեղ ժողովեաց բառի կցուրդային կրկնութիւնը նաեւ կապակցական գործառոյթ է իրականացնում՝ ուժեղացնելով խօսքի երկու հատուածների մտքի ու փրականական կապը:

Պատմաողբերում ուշադրութեան արժանի կրկնաբերական բանադարձումներից մէկն էլ իմաստային կրկնութիւնն է՝ աստիճանաւորումը: Սա շարահիւսական միեւնոյն կառոյցում նոյն իմաստի դրսեւորումն է լեզուական յարմաստ ձեւերով՝ ասելիքն աւելի պատկերաւոր ու վերաբերմունքի ընդգծումով արտայայտելու համար: Այսպէս՝ Ստեփանոս Թոխատցու մի ողբում կարդում ենք.

Որպէս եւ ես լոկ Ստեփանոսս
Սահեալ անկայ մէջ կաֆայի՝
Տընանկ, պանդուխտ, նըդեհ, դարիպ
Կամ իրբեւ զնաւ ի մէջ ծովի
(261):

Ընդգծուածները կազմում են աստիճանաւորում:

Պատմաողբի լեզուառնական իւրայատկութիւններից մէկն էլ նարտասանահարցական կրկնութեամբ խօսքի կառուցումն է: Ընթերցողի վրայ հոգեբանական մեծ ազդեցութիւն գործելու նպատակով Խորենացին իր «Ողբի» որոշ պարբերութիւններ կառուցել է հենց այս սկզբունքով: Այսպէս՝ Ո՞վ այսուհետեւ զմերս յարգեսցէ զուսումն, ո՞վ ուրախացի ընդ առաջադիմութիւն աշակերտիս, ո՞վ այսուհետեւ զմերս յարգեսցէ զուսումն, ո՞վ ուրախացի ընդ

առաջադիմութիւն աշակերտիս, ո՞վ զհայրական բարբառեսցի զուարեութիւն, մասամբ ինչ յաղթահարեալ յորդոյս: Ո՞վ կարկեսցէ զյանդգնութիւնն ընդդէմ առողջ վարդապետութեանն հակառակ յարուցելոցն, որք ամենայն քանիւք քակտեալք եւ քայքայեալք՝ յոլովս փոփոխեն վարդապետս եւ քազում գիրս, որպէս ասաց ոմն ի հարցն. առ ամենայն քան նմանապէս դժուարին, եւ չար օրինակ գրեն զայն անձանց՝ զծիծաղելն զմեւք եւ զարհամարհելն իրրեւ զանհաստատնովք, եւ որ ոչ ինչ պիտանիցու ունիցի արուեստ: Ո՞վ զնոսա ըմբերանեսցէ սաստելով, եւ զմեզ սփոփեսցէ գովելով, եւ չափ դնէ քանի եւ լուրքեան (Խոր. Գ, գլ. ԿԸ):

Հայ հին եւ միջնադարեան պատմական ողբերում կրկնութիւնն իրրեւ խօսքի կառուցման լեզուառնական իւրայատկութիւնն ընդունաւ առանձնապատկութիւններով չի սահմանափակուում: Մենք անդրադարձանք դրա առաւել կարեւոր դրսեւորումներին:

Ամփոփենք: Սկսած Գողթան երգերից ու Աստուածաշնչի հայերէն

թարգմանութիւնից եւ մեր դասական մատենագրութիւնից՝ կրկնութիւնն իր տարաբնոյթ դրսեւորումներով, իրրեւ քառակերտման եւ խօսքակերտման եղանակ, մշտապէս ուղեկցել է մեր գրաւոր խօսքին, մասնաւորապէս վերջինիս գեղարուեստական ու հրապարակախօսական դրսեւորումներին: Այն իր ինքնատիպ արտայայտութիւնն է գտել նաեւ մեր հին ու միջնադարեան պատմաողբերում՝ ծառայելով մարդկային յորդահոս յոյգերի ու ապրումների, հայրենակարօտ զգացմունքների արտայայտմանը:

ՀԱՄԱՌՕՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԵՀ.- «Բանբեր Երեւանի համալսարանի» (ամսագիր):

ԳՆՄՈ.- Գրիգոր Նարեկացի, Մատենա ողբերգութեան, Երեւան, 1979:

ՄՄ.- «Մանկավարժական միտք» (ամսագիր):

Խոր.- Մովսէս Խորենացի, Ողբ, Թիֆլիս, 1913:

ՆՍԱ.տ.- Նոյն տեղը:

ՊԲՀ.- «Պատմա-քանասիրական հանդէս» (ամսագիր):

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

¹ Միջնադարյան պատմաողբի ժանրի զարգացման ուղու և բովանդակության բնությունը տես Պ. Խաչատրյան, Հայ միջնադարյան պատմական ողբեր (ԺԴ-ԺԷ դդ.), Ե., 1969, էջ 5-202:

² Մեջբերված օրինակների մեծ մասը (բառեր, նախադասություններ, չափածո հարվածներ) քաղված են Պ. Խաչատրյանի հիշյալ աշխատության հավելվածում ներկայացված բնագրերից, և փակագծերում, առանց համառոտագրությունների, նշված էջերը վերաբերում են այդ գրքին:

³ Գրիգոր Նարեկացի, Մարտյան ողբերգության, թարգմանությունը Վ. Գևորգյանի, 1979, էջ 150-151:

⁴ Կրկնավոր բարդության այս փառարեսակների մասին մեր մոլորցումները տես Ա. Կարապետյան, Արդի հայերենի համադրական կրկնավոր բարդությունների գնահատման հարցի շուրջը, ԲԵՀ, Ե., 2005, թիվ 1, էջ 67-76, նույնի՝ Արդի հայերենի կրկնավոր բարդությունները ժամանակակից հայերենում, ՊԲՀ, Ե., 2005 թիվ 2, էջ 264-276, նույնի՝ Արդի հայերենի երկրորդային կրկնավոր բարդությունները և դրանց ուսուցումը, ՄՄ, Ե., 2005, թիվ 2-3, էջ 91-97:

⁵ Մովսէս Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Երևան, 1991:

⁶ Հմմտ. Գ. Զահուկյան, Շարահյուսական ուսումնասիրություններ, Ե., 2003, էջ 134:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԵՔ

15րդ դարի ԴԱՐՈՒ ՁԵՌԱԳԻՐ ՄԱՏԵԱՆ ՄԸ

Փասատինայի Նոր Սերունդ Մշակութային Միության ատենապետ Յարութիւն Տէր Դաւիթեանի կը պատկանի հնադարեան հայերէն ձեռագիր մը գոր ուսումնասիրելու առիթը ունեցայ, եւ որուն մասին ներկայ հակիրճ նկարագրականը կը գրեմ, նախապէս յայտնելով որ ձեռագրին տիտղոսը ես է որ նշանակած եմ, «Առձեռն Ծիսարան-Մաշտոց», քանի որ գրքին սկիզբն ու վերջը էջեր կը պակսին եւ որեւէ նշում չկայ այդ մասին: Բովանդակութեան հիման վրայ է որ նշանակեցի ձեռագրին տիտղոսաթերթը:

Կենսական էր գիտնալ գրութեան թուականը, եւ կարծէք հրաշքով մը երբ կը կարդայի երախայի մահուան արարողութեան մէջ «Ողբ մահուան տղայի» տաղը, բոլորովին նորայայտ եւ ներշնչիչ գրութիւն մը ինքնին, հոն յանկարծ կը յայտնուէր տղուն մահուան «ի յուր հարիւր եօթանասուն թուականին, եւ համարով ամբ որ անցին ուր աւելին» տեղեկութիւնը, որով արդէն իսկ կը յայտնուէր նաեւ ձեռագրին գրութեան թուականը ըստ Հայկական Տոմարի 870-878, որուն վրայ 551 գումարելով կը ստացուի Քրիստոսի Թուականին 1429 տարին:

Մատեանը կը բովանդակէ Պսակի, Թաղման, Զրօքհնէքի, Ռոնլուայի եւ Խաչօրհնէքի աւանդական կարգերը, կարեւորութեամբ նշելով նաեւ որ անոնք իրենց բնիկ ու նախնագոյն բնագիւղներով կը ներկայանան, եւ ոչ թէ կրճատեալ, ինչպէս ցոյց կու տան մեր այսօրուան Մաշտոցները: Ձեռագիրը անպայման առձեռն գործածութեան համար գրուած է եւ գործածուած քահանաներու կողմէ, սերունդէ սերունդ, հատորի մը մէջ ի

ձեռին ունենալով ամէն ինչ որ պէտք պիտի ըլլար ծխատէր քահանայի մը համար:

Մատեանը քայքայուած վիճակի մէջ է, ունի 172 թերթ, պակաս թերթերով՝ սկիզբէն եւ վերջաւորութենէն, երբեմն ալ թերթերու անկումի հետեւանով անոնք գետնաւորած են պատահական տեղեր: Ձեռագիրս լուրջ խմբագրութեան կարիքն ունի, քանի որ տեսանք նաեւ որ այլ ձեռագրի մը պրակը եւս ներդրուած է, տարբեր գրիչի մը ձեռքով, բոլորգիր եւ աւելի խոշոր տառերով, որ կը հաստատէ մեր կարծիքը, թէ հետագայի երէցներէն մին իր գրած կամ գտած Մաշտոցէն առնելով գետնաւորած է այս ձեռագրին մէջ:

Գեղարուեստական արժէքի կողմէ համեստ է ձեռագիրս այն իմաստով որ լուսանցադրոյները եւ կամ գլխագիր թռչնագիրները բարձրորակ չեն եւ սակայն հնամենի բոլոր կու տայ գլխաւոր էջերուն: Գրութիւնը բոլորգիր է, յիշատակարան չկայ, գրողին եւ ստացողին անունները չկան: Նիւթը թուղթ է եւ չափը 15x10 սմ.: Բոլորովին ուշ շրջանի մի քանի անուններ լուսանցներու վրայ գրուած են, ինչպէս «Պրն. Խաչատուր Բաղ» (դասարեան) որոնք արժէք չեն ներկայացներ, քացի այլ անունի մը պարագային, ձեռագրին Թեհրանի մէջ գործածուած ըլլալը հաստատող:

Մեր ուշադրութեան առարկայ դարձան երկու «Ողբ»երը, մին «Վասն Թաղման ննջեցելոց», եւ միւսը «Ողբ Թաղման տղայի», որոնք չեն անցած տպագրեալ հին կամ նոր Մաշտոցներու մէջ եւ անծանօթ են մեզի: Զանոնք հարկ է ամբողջութեամբ անգամուան մը համար հրատարակել ի գիտութիւն

բանասերներու եւ գրականագէտներու,
տրուած ըլլալով անոնց գերզգայուն
ոնն ու բովանդակութիւնը, անշուշտ
գրաբար լեզուով գրուած: Արտագրելով
զանոնք այժմ կ'ուղարկենք Երուսաղէմ

ուր «Սիոն» ամսագրին մէջ լոյս կը
տեսնեն: Հետեւեալներն են զոյգ տաղերը
այդ գոհար բանաստեղծութեանց, որոնց
տուններու քաժանութիւնները մենք կատարե-
ցինք, առաջինը 13 տուն եւ երկրորդը՝
12 տուն.-

«Ողբ Թաղման Տղայի»

Արարիչն արարածոց մեզ քարկացաւ.
Ֆաղցրը բնութիւն աստուածային մեզ դառնացաւ.
սուրբն հրեղէն այսօր յերկնից տարածուեցաւ.
հուրն ի տանէն աստուածային բորբոքեցաւ:

Եղուկ ու վայ հազար բերան զինչ գործեցաւ.
նորապսակ հարսն ու փեսան քաժանեցաւ.
Ֆանի մանուկ մորմոխի ի հող դարձաւ.
եւ թէ ֆանի մայր որդեմեռ մորմոքեցաւ:

Ամմեղ տըղայքն ի հրեշտակէն խոցեալ լինին.
եւ թաւալին յառջեւ ծնողին ողորմագին.
աղիողորմ ի գիրկըս մօրն նուաղէին.
որպէս ծաղիկ գարնանային թարշամէին:

Լացէ՛ք այսօր եւ ողբացէ՛ք ամենեմեան.
դառն արտասուօք հառաչեցէ՛ք դուք միաբան.
հանց կըսկիծ այլ չէ տեսեալ մարդըն բանական.
որ սար ու ձոր ու ծառ ու նուղ ամէն կու լան:

Աղէկ մանուկ, աղէկ պատկեր յարեւման.
ունգըն կամար աչքըն կանթեղ էր յանդիման.
բոլոր անձամբն եւ հասական էր անըմման.
եղուկ ու վայ իւր ծընօղին հազար բերան:

Մանուկն լայր եւ հառաչէր ողորմագին.
Ֆանգի հասեալ էր օր մահուն բուռն ատենին.
հայէր ողորմ յաջ եւ յահեակ ֆակտէր հոգին.
եղուկ ու վայ հազար բերան իւր ծընօղին:

Մանուկն ելաց եւ հառաչեաց ճարակ չեղաւ.
դառն արտասուօք դարձեալ ի հայրըն նայեցաւ.
հայր զինահար հասիւր մատաթ հոգիս ֆակտաւ.
եւ շատ հասրաթ կայր իմ սրտիս մէկ մի չեղաւ:

Յայնժամ ելաց լալով ասաց ինձ խղճացե՛ք.
 ողորմելի եմ զինահար, ողորմեցե՛ք
 եւ ի ձեռաց սուրբ հրեշտակին ազատեցե՛ք,
 զի դեռ մանուկ եմ զինահար զիս զընեցե՛ք:

Հայրըն դարձաւ յորդին, ասաց հառաչելով
 թէ ճար չունիմ, ոսկի արծաթ քեզ գին տալով.
 հոգիս կու տամ հոգւոյդ փոխան յօժար սիրով.
 զինահար զիս մի խոցեր հըրեղէն սըրով:

Յայնժամ եհաս ահեղ հրաման աստուածադիր.
 հրեշտակն եկեալ ի յարարչէն հոգոյս խնդիր.
 զհոգին առեալ սուրբ հրեշտակին ետ ձեռագիր.
 եւ գեղեցիկ մարմինն ի հող դարձաւ յերկիր:

Գեղեցիկ գոյնըն երեսաց թառամեցաւ.
 այն ծովային աչքն ի լուսոյն պակասեցաւ.
 վայելուչ եւ զօրեղ քաղուկըն կապեցաւ,
 զար արծաթոյն ոսկի մանեակըն մանրեցաւ:

Ի յութ հարիւր եօթանասուն թուականին,
 եւ համարով ամբ որ անցին ութ աւելին,
 դառըն կըսկիծըն եւ պատուհասն աստուածային
 խոցեալ զքաղումս արար զամէնըն լալագին:

Ամէնօրհենեալ կոյս Մարիամ աստուածածին,
 զինահար մեր ննջեցեալքն ի քեզ յանձին.
 արժանացո արքայութեան քում պըսակին,
 եւ մեք ամէնքս երկիրպագեմք աստուածածին:

«Ողբ Վասն Թաղման Ննջեցելոց»
 Ով քահանայք եւ վարդապետք աստուածաբանք.
 եւ ժողովուրդք հաւատացեալք ամենեմեան.
 զիմ գանգատըս լսեցե՛ք դուք միաբան.
 եւ զաստըռած աղաչեցե՛ք ինձ փրկութեան:

Երէկ անմահ զիս գիտէի անապական.
 այսօր եհաս մահու պատգամ հրաժարական.
 Թէ այլ չունիս մասն յաշխարհէս փոփոխական.
 եկ ի տուն յաւիտենից քո հայրական:

Երէկ գերդ քերդ էի մարմնովս անառական.
 այսօր հանին զիս ի տանէս իմ օրեւան.
 ի գերեզման զիս կու դնեն որ է զընտան.
 այլ ճար չունիմ յետ դառնալոյ յիմ օրեւան:

Երէկ զինչ վարդ էի զարդարած հոտով հոտով բուրման,
 Եւ զինչ շուշան պայծառ գունով խիստ աննրման.
 Եւ այսօր ելայ ի յաշխարհէս մերմէ եւ գնամ
 միայն զպատանքն ունիմ քաժին որ ինձ կու տան:

Ես խաբեցայ ի յաշխարհէս պատրողական,
 Եւ յաղթեցայ մեղօք գերիս անզղջական.
 Գործըս միայն ինձ մնացեալ հոգւոյս փրկան.
 Կաշար չունիմ յերկար, ճանապարհս է իմ գնացական:

Դուք մնացէք խաղաղութեամբ
 Ես կու գնամ ի յաշխարհէս, զիս կուտանին մոլորական.
 Եւ այսօր եհաս ինձ հըրաման որ զիս տարան.
 Խիսան յօժար զհոգիս առին եւ փոշիման:

Այլ չեմ տեսեալ զայս ճանապարհս որ կու գնամ.
 ոչ զահագին օրս որ տեսայ անեզրական.
 զիս կու տանին դառն եւ տխուր եւ լալական.
 Եւ ճար չունիմ յետ դառնալոյ կամ փախստեան:

Այս ճանապարհս որ կու գնամ անդարձական,
 դառն եւ դժար եւ անձանօք յաչաց մարդկան,
 խիստ ողորմ եւ լալագին անօգնական
 եւ ի մտանողս ի զերկրաւոր ես անարժան:

Դժոխոց հոտն կու գայ եւ կու դողամ
 սատանայ զիս կու տանջէ անեզրական,
 մեղաւորաց ձայնին կու գայ որ կու կոծան,
 աղաղակեն ի չար տանջանսն անօգնական:

Անդընդոց խաւարն ի քաց պատրաստական,
 լալ աչաց եւ ատամանցըն կափկափման,
 խանդարամետն անհընարին անդընդական
 եւ դժոխաց հուր գեհենին անշիջական:

Էանց թագաւոր կու տեսանեմ զարմանական,
 որ երկնային զօրքն ի յահէն սարսեալ
 զանմահ արքայն որ խաչեցաւ
 իմոյս մարմնովս որպէս գրեցան:

Մեղքըն խաբեաց մարմնոյ կենցաղս հեշտական.
 Եկի տեսայ զտանջարանըս զանազան.
 Լացէք այսօր եղբարք եւ ողբացէք
 որ զիս յայս ճանապարհս յուղարկէք:

ԴՈԿՏ. ԶԱԻԷՆ Ա. ՔԷՆՅ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՀԱՅՈՒԹԵԱՆՍ ՀՊԱՐՏԱՆՔԸ

Հպարտ քառը, երբ ենթակայական առումով դիտուի, ժխտական իմաստ կու տայ, որպէս գոռոզ եւ վէս, իսկ իր ընդհանրական առումին մէջ կը պարունակէ նաեւ արժանիքներու յարգը գիտցող եւ այդ արժանաւորութիւնը քարձր պահող դիրքաւորում:

Օրինակ, դաստիարակ մը հպարտ կը զգայ ինքզինքն՝ իր աշակերտին յաջողութիւններովը: Նաեւ, ծնողք մը հպարտ կը զգայ իր զակիկն հերոսական մէկ արարքին համար:

Իսկ անդին՝ պատահական է որ՝ ժուժկալութեամբ եւ ծումապահութեամբ ապրող վանական մը իր խոնարհութեամբը հպարտանալու փորձութեան ենթարկուի: Հետեւաբար, մարդ կրնայ թէ՛ ժխտական եւ թէ՛ դրական հպարտութիւն ունենալ: Դրական ըլլալու պարագային, Հայ լեզուն մեզի կ'առաջադրէ հպարտանք գեղակազմ քառը:

Վերոյիշեալ «հպարտանք» քառը դրական զգացումի դիտանկիւնէն նայելով, կ'ուզեմ խօսիլ այսօր՝ իմ անկեղծ զգացումներս: Աշխարհի վրայ շատ ազգեր, արդարացի կամ ոչ, ունին հպարտանալու պատճառներ: Սպանացիները ունին Քրիստափոր Գոլումպոսը, Ֆրանսացիները՝ Նաբոլէոն Պոնափարթը, Անգլիացիները՝ Իրենց Շէյքսպիրը, Ռուսները՝ Մեծն Պետրոսը, Մակետոնացիները՝ Մեծն Աղեքսանդրը եւ Հրեայ ժողովուրդը իր աստուածաբարբառ մարգարէները: Ի՞նչ է մեր Հայերուս ունեցածը որով կարենանք հպարտ ըլլալ:

Մեր Հայերուս ունեցածը որեւէ ազգ կամ ժողովուրդ չի կրնար ունենալ եւ ոչ ալ ունեցած է անցեալին մէջ:

Սակայն, որովհետեւ կ'ապրինք ժամանակաւոր շրջանի մը ընթացքին, որ իր գոյութիւնը ունի անժամանակաւորին մէջ, միշտ կարելիութիւնը ունինք, որպէս Հայ ժողովուրդ, ունենալու նաեւ ուրիշ ժողովուրդներու հերոսները, գիտունները եւ մարգարէները: Իմ պարծանքի եւ հպարտանքի զգացումիս պատճառները յաւերժական են ու կենսաբար:

Առաջին, գեղարուեստի եւ մատենագրութեան վերածնունդը, 15րդ Դարու Իտալիոյ կը վերագրենք: Սակայն մարդկային կեանքի՝ եւ գոյութեան զարթոնքը, որ տեսակ մը վերակենդանանալ եւ յարութիւն առնել կը նշանակէ, միայն Հայաստանի կրնանք վերագրել եւ այն ժողովուրդին, որոնք իրենց նուիրումով եւ զոհաբերումով պահապան կանգնեցան այն Արարատեան հողին, որուն դռնքաց Տապանէն դուրս կը հոսէր թէ՛ կենդանական եւ թէ՛ մարդկային կեանքը:

Աշխարհի զարթոնքը, որ արթննալ կը նշանակէ, սկսաւ Հայաստանի Արարատէն: Ջրհեղեղէն յետոյ Նախիրեան Արարատի երկունքէն ծլարձակուեցաւ վերածնեալ մարդկութիւնը: Աստուածանաչ վերածնունդ մը, կրօնա-մշակութային զարթոնք մը ու ոչ նախաջրհեղեղեան հեշտամոլ մշակոյթ ու քաղաքակրթութիւն, որ կը նշանակէ անաստուածութիւն ու այլասերում: Զարթոնք քառին արմատը «արթ» քառէն կը սկսի: Հայ գրականութեան մէջ կը գործածուի արթննալ, արթնամիտ, արթուն քառերը: Նոյն նահապետ վկայութիւն մը ստացաւ Աստուծմէ որ կ'արժէ յիշել այս տողերուն մէջ:

«Նոյ Տերոջը առջեւ շնորհիք գտաւ, Նոյ իր դարուն մարդոցը մէջ արդար ու կատարեալ մարդ մըն էր: Նոյ Աստուծոյ հետ փախեց»:

Գրաբարի թարգմանիչները կ'աւելցեն նաեւ.

«Հաճոյ եղեւ Նոյ՝ Աստուծոյ»... Ծննդ.

Զ. 8-9:

Ահաւասիկ վկայութիւն մը մեր նախահօր Նոյի համար որ պատճառ եղաւ մարդկութեան զարթոնքին: Նոյ Նահապետին արժանիքները եւ հարստութիւնը, ոչ թէ մետաղային ոսկի կամ արծաթ էին, վառօղային թնդանօթ կամ հրթիռ, այլ՝ արդարութիւն, կատարելութիւն եւ Աստուծոյ հաճելի ըլլալ: Վերոյիշեալ վկայութիւնները գրուած չեն միայն Հրեայ մարգարէաշունչ գրականութեան մէջ, այլ՝ յիշատակութիւնը ունին նաեւ Կիլկամէշ Դիւցազներգութեան մէջ, որ գրուած ըլլալ կը կարծուի Ծննդոցի Մովսիսագիրէն մօտ 800 տարիներ առաջ Իրաքի մէջ: Կիլկամէշի դիւցազներգութեան մէջ, Նոյ Նահապետի անունը Ութնաթիշթիմ է:

Արեւմուտի ժողովուրդը՝ իրենց հեռատեսիլի, համակարգիչի եւ հեռաձայնային կազմածներու հպարտութեամբ չեն խորհած իրագործել եւ ստեղծել իրենց մայրենի լեզուին յարմար այբենգիմ, այլ փոխ առած են Լատին քարառէն: Այն ցեղը որ յաղթահարած էր Բելի բռնատիրութեան, յաղթահարեց նաեւ խաւար անգրագիտութիւնը եւ յօրինեց ու կերտեց մեծասանչ Հայ այբուբենը: Մեծասանչը, իր հարուստ քառամթերքով, ճկուն քառակերտումով եւ փերականական զմայլելի կառոյցով պիտի բռնէր առաջին տեղը հայ իրականութեան մէջ: Ս. Մեսրոպ Մաշտոց կատարեց այն, որ դարերու ընթացքին ոչ մէկ ազգ չէր

կարողացած կատարել:

1.- Լուսափայլ կեանքի ուղի յարդարեց իր ժողովուրդին համար:

«Գրեք հնարելը չէր մեծութիւնը Մաշտոցի գործին, այլ զանոնք կիրարկելը՝ կէս՝ դարու տեղութեան, ամբողջ ժողովուրդ մը կերպարանափոխ ընելու, հեթանոսութենէ դէպի քրիստոնէութիւն, անգրագիտութենէ դէպի հայ մշակոյթ առաջնորդելով մեծ զանգուածը ժողովուրդին, եւ հայ լեզուն եկեղեցիէն ներս մտցնելով՝ ժողովուրդին սրտին մէջ դրոշմելու Քրիստոսի պատգամը, եւ անոր հետեւանք եղող փառապաշտութիւնը»: Կեցցէ՛ Ս. Մեսրոպ Մաշտոց:

Անգլիացի, Ֆրանսացի եւ Գերմանացի երբ տակաւին մթագնող խաւարի մէջ կը խաբխափէին առանց գիրի, գրականութեան եւ փառապաշտութեան, Ե. Դարուն, Հայ հաւատաւոր գրչագիրներ թարգմանեցին Սրբազան Մատեանը իրենց ուրոյն լեզուին ու կնիքեցին Հայ ցեղը յանուն Յիսուսի հաւատի եւ հայրենիքի: Արեւմուտի հզօր պետութիւններ՝ իրենց Սուրբ Գիրքերը թարգմանեցին հազար տարի յետոյ Հայ Առաքելաշունչ Թարգմանիչներէն...:

Այսօր ունինք քաղմաթիւ հանդէսներ, ամսաթերթեր, պարբերաթերթեր եւ օրաթերթեր: Այս թերթերէն ֆանի՞ հատը կը հրատարակէ կրօնական սիւնակ մը իր ընթերցողներուն համար: Լուսապսակ Մեսրոպ Մաշտոց եթէ կարդայ այսօրուայ գրական Հայ Թերթերը, արդեօք ի՞նչ պիտի ըսէ հայ մտաւորականութեան եւ ի՞նչ պիտի խորհի իր լուսապայծառ այբենգիմին մասին, որ պիտի առաջնորդէր իր ազգը դէպի լուսաւոր վաղորդայններ: Ինչպիսի՞ հրատարակութիւններու կը ծառայէ Ս. Մաշտոցին հնարած այբենգիմը:

Շինարար՝ գրականութեան, հոգեշունչ քանաստեղծութեան, կրօնական վերելի, թէ կուսակցական պայքարներու:

Կ'ուզեմ հայ հեռանկարին ցոյց տալ պատմական իրաւ հորիզոն մը: Հինգերորդ դարու սկզբնական շրջանին երբ Հայ Եկեղեցին ծնունդ կու տար հայ գրականութեան եւ Աստուածաշունչի թարգմանութեամբ կը զբաղուէր, այսօրուայ, Քսաներորդ դարու «մեծ» ազգ կարծուածները տակաւին հեղուկ վիճակի մէջ քարքարոսներ էին այն ատեն, որոնք միայն քանդելու գործով զբաղած էին Հոռմէական կայսրութիւնը եւ քաղաքակրթութիւնը: Հայեր երբ իրենց Ոսկեդարը կը կերտէին, Եւրոպայի ժողովուրդները՝ «Վանտալ»ները նոր խուժած էին Արեւմուտք ու կը կործանէին իրենց ժառանգութիւնները՝ գրականութիւն, արուեստ եւ քաղաքակրթութիւն ու Հոռմէական կայսրութիւնը կը դարձնէին խաւարակուռ դարերու անկերպարան ցամաքամասի:

Ե՞րբ եւ ինչպէ՞ս կը կարծէք Եւրոպական ազգերը տիրացան իրենց ուրոյն լեզուով Աստուածաշունչ Մատեանին:

Թէեւ այսօր աներեւակայելի է, սակայն Միջնադարու շրջանին Եւրոպայի քնակչութեան՝ որեւէ լեզուով, մատչելի չէր Աստուածաշունչը: Եւրոպայի բոլոր ազգերը, Աստուածաշունչը կը կարդային լատիններէն լեզուով: Հասարակ ժողովուրդէն եւ ո՛չ մէկը կը հասկնար Աւետարանի կենսաւորիչ խօսքերը: Ո՛չ ոք կը լսէր Յիսուս Քրիստոսի հոգեհմայ խօսքերը իր մայրենի լեզուով: Հին Կտակարանը գոյութիւն ունէր երբայերէնով եւ Եօթանասնից դասական յունարէն լեզուով: Աստուածաշունչի միայն կարգ մը մասերը սկսան թարգմանուիլ ազգային լեզուներու որպէս զի մատչելի դառնան հասարակ

ժողովուրդին: Առաջին թարգմանութիւնները եղան Ֆրանսերէն, Լեհերէն, Իտալերէն եւ սպաներէն լեզուներու, միայն 12րդ եւ 14րդ դարուն: Ի՞նչ քախտաւոր եղած են Հայերը՝ «Փոքր Ածուն»:

Անգլերէն թարգմանութեան սկզբնագործութիւնը եղած է Սաղմոսաց գիրքը, ճորդ դարուն հին անգլիական լեզուով, որ քաջարձակ անհասկնալի է այսօր: 735 թուականին Պիտի անուն մտաւորական մը աւարտեց Յովհաննու Աւետարանի թարգմանութիւնը մահուան անկողինին մէջ: Եւրոպական բոլոր երկիրներու մէջ եկեղեցական իշխանութիւնը չէր քաջալերեր Աստուածաշունչի թարգմանութիւնը ժողովրդական լեզուի: Ի՞նչ հակադրութիւն Հայ Եկեղեցական մտայնութեան: Կարգ մը Եւրոպական երկիրներու օրէնսդրութեամբ, մահուան կը դատապարտուէին Աստուածաշունչ թարգմանողները:

Անգլիոյ համայնարանի հռչակաւոր քարոզիչ՝ ձոն Ուիլիֆ, աստուածաբանը թագաւորին խորհրդականն էր 14րդ դարուն: Այս խիզախ քարեկարգի իմաստասէրը իր քանի մը օգնականներով, Աստուածաշունչ մատենանը թարգմանեց անգլերէնի, 1382ին որպէս զի հասարակ ժողովուրդը կարենայ կարդալ: Ուիլիֆի թարգմանութիւնը կատարուեցաւ Ս. Հերենիմոսի լատիններէն թարգմանութենէն, որովհետեւ Ուիլիֆ երբայերէն չէր գիտեր: Ձոն Ուիլիֆի թարգմանութիւնը առաջին ամբողջական թարգմանութիւնն էր Եւրոպական լեզուներուն մէջ: Չեռագիր թարգմանութիւնը շատ ընդարձակ ծաւալ գտաւ Անգլիոյ մէջ (Տակաւին տպագրութիւնը չէր հնարուած): Ձոն Ուիլիֆ քաղմաքիւ անգամներ դատարան տարուեցաւ իր անօրէն

թարգմանութեան պատճառաւ, սակայն իր ազդեցիկ համակիրներու շնորհիւ ազատ արձակուեցաւ: Ան քնական մահով մեռաւ 1384ին, մօտ 55 տարեկանին: 1408ին իր մահէն մօտ քառորդ դար յետոյ, եկեղեցական խորհուրդ կազմուեցաւ Օֆոֆորտի մէջ եւ փառաբանական իրաւասութենէ զրկեց թոյր անոնք, որոնք ձոն Ուիլիֆի Աստուածաշունչը կը հրապարակէին եւ թոյր Աստուածաշունչ կարդացողները քանադրեց: Սակայն հակառակ վերոյիշեալ պատժամիջոցներուն, շատեր շարունակեցին կարդալ Աստուածաշունչ մատենանք:

1415ին Քոնսթանսի Համաժողովը դատաւարտեց ձոն Ուիլիֆը եւ հրամայեց որ անոր մարմինը գերեզմանէն հանեն եւ այրեն: Եւրոպա երբ կրօնական պայքարով կ'օրօրուէր, անդին ուրիշ ճարտարարուեստական յեղափոխութիւն մը ծայր կու տար Գերմանիոյ մէջ: Այս շարժումը տպագրական յեղաշրջումն էր գերմանացի Կիւքենպերկի հանճարին: Կիւքենպերկի առաջին հրատարակութիւնը լատիններէն Աստուածաշունչն էր 1456ին: Տպագրական միջոցը այլեւս յեղաշրջած էր հրատարակական տարածքը:

Բիւզանդիոնի պատեհէշին ետին՝ Արեւմուտքը կրցաւ ապահովութիւն գտնել, կազմակերպուիլ եւ փառաբանութիւն: Կ. Պոլսոյ գրաւումը Օսման Թուրքերուն կողմէ 1453ին, պատճառ դարձաւ, որ Բիւզանդիոնի մտաւորականներէն շատեր հեռանան Արեւելէն ու հաստատուին Եւրոպական ապահով փառքները, ուր անոնք ակամայ պատճառ պիտի դառնային Եւրոպայի զարթումին: 14րդ դարէն մինչեւ 17րդ դար Եւրոպայի երկնակամարը՝ փառաբանութեան օրրանը դարձաւ աստեղագիտութիւնը իր անհամար

դպրոցներով, համալսարաններով եւ մտաւորականներով, որոնց դասախօսները գաղթած էին Բիւզանդիոնէն: Եւրոպա հետաքրքրուեցաւ Յունարէն եւ երբայերէն լեզուներով: Հոլանտացի գիտնական եւ աստուածաբան՝ Ռոթերտամի էրազմոս հրատարակեց յունարէն Նոր Կտակարանը յունարէն լեզուով որ երբէք տպագրուած ըլլար: Էրազմոս իր հրատարակութեան յառաջարանին մէջ փառաբանեց, որ Աստուածաշունչը թարգմանութիւն թոյր եւրոպացիներու ժողովրդային հասարակ լեզուներուն: Էրազմոս յունարէն լեզուի դասախօսն էր Անգլիոյ Գէյմպրիք համալսարանին 1511էն մինչեւ 1514 թուականը:

Երբ էրազմոս հրաժեշտ տուաւ ու հեռացաւ Անգլիայէն, Ուիլիէմ Թինտէլլ անուն երիտասարդ ուսանող մը եկաւ Գէյմպրիքի համալսարանը, որովհետեւ խորապէս ազդուած էր էրազմոսի գրական ստեղծագործութիւններէն: Գէյմպրիք հասնող երիտասարդ ուսանողը ճիշդ թափեց ուսանելու համար դասական յունարէն լեզուն:

Հակառակ Եւրոպայի լուսաւորման շրջանին, կրօնական հաւատքը անկում կրած էր Եւրոպայի, թէ՛ եկեղեցական դասի եւ թէ՛ ժողովուրդի կենցաղավարական ապրումին մէջ: Ուիլիէմ Թինտէլլ խորհեցաւ ու ռզելորուեցաւ Աստուածաշունչը թարգմանել Անգլերէն լեզուի: Այս ուխտով, այս երազանքներով, այս լաւատեսութեամբ, Վերածնունդի այս տեսիլքով ան նուիրուեցաւ իր կոչումին: Սոյն թարգմանելու քաղաքն էր չեկաւ իրեն ո'չ եկեղեցիներէն, ո'չ ալ ժողովուրդի հաւատքէն, այլ որովհետեւ ան ունեցաւ տեսիլք թէ միայն աստուածային Սուրբ Խօսքերը կրնային հոգեւոր կեանքի եւ

սրբութեան առաջնորդել մարդ էակը: Խաւարը, հեշտութիւնը եւ յուսահատութիւնը փոխանակ կասեցնելու Ուիլիէմ Թինտէլլի հոգին, զայն մղեցին ու խթանեցին: Աստուած զարմանահրաշ միջոցառումներով կը գործէ եւ անկարելի կարծուածները կարելի կը դարձնէ:

Վերոյիշեալ տեսիլքն ու խորհուրդը դարձան Թինտէլլի սեւեռուն հեռանկարը: Անոր ծրագիրներն ու առաջադրանքները անկարելի թուեցան իրագործել երբ միամտօրէն յայտնեց զանոնք Անգլիոյ կղերական խուհուրդին: Աստուածաշունչի անգլիերէն թարգմանութիւնները արգիւտած էին 1408էն սկսեալ: Թինտէլլի յառաջատար ոգին, ազգային գորութեանականութիւնն ու հաւատքը չէին կրնար դանդաղեցնել կամ կասեցնել եւ ո՛չ իսկ խափանել իր երկնայի՛ն տեսիլքը:

1524ին՝ տասը տարի Գէյմպրիին համալսարանին մէջ գործելէ յետոյ Թինտէլլ փախաւ Անգլիայէն՝ իր հայրենիքէն ու ապաստանեցաւ Գերմանիա: Ան որոշած էր երբեք չվերադառնալ իր երկիրը: Գերմանիոյ մէջ այցելութիւն մը տուաւ Մարքին Լուտէրին, որ ճանչցուած էր իբրեւ կրօնական մեծ քարեկարգիչ: Մեծ խանդավառութեամբ կարդաց Լուտէրի թարգմանած Նոր Կտակարանը, որ երկու տարի առաջ թարգմանուած էր էրասմոսի յունարէն Նոր Կտակարանէն:

Խորիմաստ ներշնչումով ու գերբնական Ուժի ազդեցութեան տակ Թինտէլլ յառաջ տարաւ Նոր Կտակարանի անգլիերէն թարգմանութիւնը եւ լրացուց զայն 1525ին: Անմիջապէս տպագրութեան յանձնեց զայն, որ գրպանի փոքր Նոր Կտակարան մըն էր: Առաջին անգլիերէն Նոր Կտակարանը, ոչ թէ թարգմանութեան մը

թարգմանութիւնը լատիներէն լեզուէ, այլ ուղղակի յունական քնագիրէն թարգմանուած:

Թինտէլլի թարգմանած Նոր Կտակարանները գաղտնի կերպով Անգլիա կը ներածուէին առանց որ կառավարութիւնը տեղեակ ըլլար: Գաղտնօրէն Անգլիա ուղարկուած անգլիերէն Նոր Կտակարանները արտակարգ խանդավառութիւն ստեղծեցին հաւատացեալներու սրտին մէջ ու ոգեւորեցին քաղաքի ուսանողներ: Դժբախտաբար սակայն եկեղեցական կրօնաւորներ, ինչպէս Յիսուս Քրիստոսի շրջանին, նախանձով եւ ատելութեամբ լեցուած հաւաքեցին բոլոր Նոր Կտակարանները, որոնք գաղտնօրէն ներածուած էին Անգլիա ու կրակի տուին զանոնք: Այնքա՛ն մոլեռանդութեամբ հաւաքեցին ու ժողովեցին սրբազան գիրքերը, որ Թինտէլլի առաջին հրատարակութենէն պահպանուած են մի միայն երկու օրինակներ: Թինտէլլի անգլիերէնի թարգմանած Նոր Կտակարանը կը գովերգուի այսօր, որպէս հրաշալի թարգմանութիւն մը, պարզ ոճով, սակայն բնարական լեզուաբանութեամբ, որ հասկնալի է նոյնիսկ ոչ ուսեալ դասակարգին: Ան իրապէս կոչուած է անգլիերէն Աստուածաշունչի թարգմանութեան հայրը:

Ճակատագիրը սակայն Թինտէլլի համար, փոխանակ փառքի, վերապահած էր դաժան վախճան մը: Մայիսի չարաշուք օր մը, 1535ին, Թինտէլլ մատնուեցաւ իր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի նման, առեւանգուեցաւ ու քանտարկուեցաւ Պապական գործակալութեան միջոցաւ Պրուսիայի Վիլվորտ դղեակին մէջ: 15 ամիս քանտարկութենէ յետոյ ան դատապարտուեցաւ մահուան, որպէս հերետիկոս: Տասնեակ մը

տարիներ առաջ հրկիզած էին անոր անգլիերեն բարգմանած Նոր Կտակարանները, այժմ վեոսեցին ողջ ողջ այրել բարգմանիչը...:

Ուիլիեմ Թինտեյլ անվախօրէն, որպէս քաջարի նահատակ անյողդողդ ֆայլերով ուղղութեամբ դէպի հրկիզման ցիցը, շարունակ վկայելով իր համոզումը, թէ իր արիւնակից եւ ազգակից անգլիացիները կարիք ունին կարդալու Աւետարանը իրենց մայրենի լեզուով: 1536 Հոկտեմբեր 6ին, եկեղեցական կրօնաւորներ յուղայական ձեռնարկով կապեցին Քրիստոսի քաջ վկան հրկիզման ցիցին ու խեղդեցին այն ձայնը որ կը ջանար ապաշխարանքի եւ զղումի առաջնորդել իր դահիճները:

Ան մեռաւ կրակի բոցերու ու ծուխերու մէջ ի՛ր իսկ ցեղակիցներու եւ կրօնաւորներու ձեռքով, սակայն ան չկորաւ, այլ դիւցազնացաւ: Խեղդուած պահուն իր վերջին շունչով աղօթեց ըսելով.

«Տէ՛ր, քա՛ց աչքերը Անգլիոյ Թագաւորին»:

Սոյն գրութեամբ իմ նպատակս անգլիերէն Նոր Կտակարանի բարգմանութիւնը պատմել չէ՛, այլ հայերէն ու անգլիերէն բարգմանութիւններու որակակա՛ն, արժեւորումներու եւ գնահատանքի հոգի՛ն ցոյց տալ է:

Հայերէն Աստուածաշունչը, անգլիերէն լեզուի բարգմանութենէն հազա՛ր տարի առաջ բարգմանութեամբ բրայերէն ու յունարէն քննադիրներէ: Ներկայ ֆաղափակութեան նախապաշարեալ ըմբռնումով, հայը որպէս Արեւելքի ազգ բարբարոս եւ բիրտ, անուս ու տգէտ կը կարծուի ու կը նանչցուի...:

Հայ ազգը դիմաւորեց այր թէն գիմ ստեղծող եւ Աստուածաշունչը բարգմանող իր հարազատ գաւակը՝

Մեսրոպ Մաշտոցը, ազգին Վռամշապուհ թագաւորին եւ կրօնաւոր Կաթողիկոսին ողջոյնով, ուրախութեամբ ու երգով, մինչդեռ Ուիլիեմ Թինտեյլ մուտք գործեց իր հայրենիքը որպէս կալանաւոր դատապարտեալ եւ հերետիկոս մը: Յանցա՞նքը՝ Նոր Կտակարանը անգլիերէնի՝ իր մայրենի՝ լեզուին բարգմանած ըլլալն էր...: Մեսրոպ Մաշտոց ողջագուրութեամբ Ս. Սահակ հայրապետին եւ Վռամշապուհ թագաւորին հետ, մինչդեռ Թինտեյլը կապեցին մահասարսուռ ցիցի, ցոյց տալով իրենց գեհեմավառ աչքերը:

Եւրոպական «ֆաղափակութեալ» ազգերը գերեզմարեցին Ափրիկէի, Ասիոյ եւ Ամերիկայի անգէն քնիկները եւ անյագ նիւթապաշտութեամբ «դրամի փոխեցին աղփատներու աշխատանքը, կոյսերու գեղեցկութիւնը եւ գերիներու ֆրտիմքը»: Յափշտակեցին անգէն երկիրներն ու ժողովուրդները եւ հիմնեցին դաժան գաղթատիրութիւններ:

Հայ ազգն ալ քարճարացուց սուր ու նիզակ, քայց ո՛չ ասպատակելու եւ ո՛չ գերեզմարելու իրմէ աւելի տկարները, այլ պաշտպանելու Յիսուսի հաւատն ու իր դարաւոր հողը, որմէ կերտուած էր ի՛նք, ուր կը հանգչէին իր նախնիներու անիւները եւ ուրկէ կը կերակրուէր իր ընտանիքը: Հայ ազգը դիմեց զէնքի, սակայն մի միայն ի՛նքնապաշտպանութեան՝ ու ֆրիստոնէական փրկարա՛ր Եկեղեցիին համար:

Հայ նկարագիրի ամենակարկառուն եւ պերճախօս յատկանիշն է աղօթել եւ զԱստուած կանչել: Հակառակ որ Մեծ Եղեռնէն յետոյ այս «Հայ նկարագիրը» մասամբ մը աղօտեցաւ, սակայն տակաւին խոր ու գեղեցիկ գիծ մը ունի ու կը շարունակէ հայուն հոգւոյն մէջ եւ հայ անհատը կամ

հաւաքականութիւնը իր ձեռքերը քաղկատարած կ'ուզէ դպչիլ Յաւիտեանականին, այդ Մեծ Գոյին:

Առաջին անգամ Աստուածաշունչը Չինարէնի թարգմանողը եղած է Ջուդայեցի հայ մը:

Գանթոնարեակ չինարէնի ուսուցիչ Յովհաննէս Ղազարեան (1700-1800թ.) անգլիերէնէն չինարէնի թարգմանած է Աստուածաշունչը (Չինարէն առաջին եւ լաւագոյն թարգմանութիւնը կը համարուի):

Կ'ուզեմ պատմել կարն դրուագ մը, իրաւ դէպք մը որ տեղի ունեցած է Տէր Զօրի նորակառոյց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ բացման առթիւ: Իսլամ երիտասարդ մը կը ներկայացնէ իր մայրը հայ կղերին ու կ'ըսէ. «Մայրս է, հայ մայրս է»: Մայրը կը բանայ իր թեզանիքը ուր գրուած էր մորթին վրայ անունը՝ «Սրբուհի»: Իսլամ տղան՝ իր գաւազը, կը դառնայ եւ կ'ըսէ.

«Մայրս այս երբեք չհանեց իր թելէն: Մեզ ծնաւ, մեզ սնաւ, մեզ մեծցուց, բայց իր հայութիւնը՝ Քրիստոնէութիւնը չմոռցաւ»:

Այս հոգեկան վերապացքը, հայուն ամենաարժէքաւոր ժառանգութիւնն է նոյն Նահապետէն: Երբ նոյն Ջարթօնի Նախահայրը, դուրս եկաւ Կենարար Տապանէն, իր առաջին արարքը կամ գործը եղաւ շինել սեղան մը, դրոշմ մը կամ կնիք մը պացուցանելու եւ յայտնելու Աստուծոյ, իր շնորհակալութիւնը եւ ճանաչումը թէ Աստուած Ի՛նքն էր իր Ազատարարը եւ Խնամակալը:

Նոյի կանգնած սեղանը խաղարանի կամ թղթախաղի կանանչ սեղանը չէր, այլ՝ պատարագամատոյց սեղանը: Սեղան մը ուր հոգեկանը եւ մարմնականը կը միանան, սեղան մը ուր «Աստուած Ի՛նքն կ'իջնէր» ըստ

մարգարէաշունչ Վահան Թէֆէեանի, որպէս զի մարդ ինքզինքն առանձին ու լիուած չգգայ համայն տիեզերքի ու այս աշխարհին մէջ:

Հետեւելով մեր նախահօր Նոյի, Հայ ժողովուրդն ալ կանգնած է պատարագամատոյց սեղաններ, տաճարներ, եկեղեցիներ, դպրեվանքներ ու խաչքարեր Արարատեան լայնածաւլ լեռնաշխարհին մէջ: Այս սեղաններէն ամենացոյցունն ու յաւերժականն է Հայ ժողովուրդին ու անոր սրտին խօսուն էջմիածինը: Ս. էջմիածին որ կը կանգնի երկնաբարձ՝ «էջն» է Միածինն Յիսուս Քրիստոսի:

Դամասկոսի ճամբուն վրայ իջաւ Յիսուս յայտնելու Ինքզինքն Պօղոսի: Իջաւ Յիսուս յայտնելու Ինքզինքն նաեւ այն Հայ մնացորդներուն, որոնք հաւատացին ազգովին ու նուիրուեցան նախարարներով ու թագաւորով, ուխտել ջմահ հաւատարմութիւն եւ վստահութիւն Յիսուս Քրիստոսի եւ Անոր կենդանարար խօսքերուն ու պատուէրներուն:

Մինչեւ Ութերորդ Դար Միջին Արեւելքի ու Հիւսիսային Ափրիկէի բոլոր երկիրները ու ժողովուրդները Քրիստոնեայ էին: Ո՞ւր են այս ժողովուրդները եւ ազգերը այսօր: Ո՞ւր են Որոգիներս, Տէրտիղիանոսի, Ս. Կիպրիանոսի եւ Ս. Օգոստինոսի հոգեկանգնած եկեղեցիները: Բոլորն ալ կորած են: Բոլոր այս տիտան սուրբերու եկեղեցիները կործանած են ու անհետացած: Իսլամական մահասարսուռ եւ հեղեղաման յորձանուտը բոլորն ալ անյայտացուցած է: Սակայն, Յազկերտներու կոտորածները, Իսլամ բանակներու նախնիները ու Սելուք մոնկոլներու արիւնահեղութիւնները չկրցան կասեցնել կամ յաղթահարել հայ հաւատացեալին նուիրումն ու վստահութիւնը առ Աստուած Ճշմարիտ:

Հիւսիսային Ափրիկէի հաւատացեալները եթէ ծնունդ տուած ըլլային անձնուրաց Վարդան Մամիկոնեաններու, անոնք ալ պիտի գոյատեւէին որպէս Քրիստոնեայ ժողովուրդներ: Յիսուս Քրիստոս Հայ մարդկային կեանքին մէջ տարրացած էութիւն դարձած է: Քրիստոնեայ Հայաստան կանգնած է որպէս Յիսուս Քրիստոսի Լոյսը աշխարհի խաւարին դիմաց, յոյսը կեանքի ալեկոծութեան մէջ եւ փրկութեան լաստը աշխարհի արիւնոտ ծփանքներուն դիմաց: Քսաներորդ Դարու հայութեան անհրաժեշտ պարտականութիւնն է իրենց էութիւն դարձած հաւատքը մշակել եւ զայն իմաստաւորել:

Ս. Էջմիածնի Արարատեան այս դէպքն էր որ զարթոնք տուաւ «Իւրաքանչիւր քարին տակ պառկող» Ս. Սահակ Կաթողիկոսներու, Ս. Մեսրոպ Մաշտոցներու, Ս. Գրիգոր Նարեկացիներու եւ Ս. Ներսէս Շնորհալիներու, որոնք դարձան կենդանի եւ ցցուն, պերճախօս սեղաններ, որոնց հոգեշունչ երաժշտութիւնն ու մարգարէաշունչ քանաստեղծական շարականները առաջնորդեցին Արարատեան հաւա-

տացեալ Հայր դէպի Աստուած նշմարիտ:

Ինչպէ՛ս չպարծենալ, ինչպէ՛ս չհպարտանալ ոչ թէ ամբարտաւանօրէն, այլ՝ արժանանալու համար աստուածային այն առանձնաշնորհումին որ մեզ ըրած է Արարատեան Տապանին զարթոնքի սերունդ ու նաեւ Ս. Էջմիածնի Հրեղէն Լուսոյ հաւատաւորները:

Կ'ուզեմ վերջացնել այս հպարտանքս պարզ, համեստ ու անկեղծ հարցումով մը: Ի՞նչ կը նշանակեն մեր պատմութեան սուրբերն ու կրօնական հերոսները: Անցեալ դարերու անուանացանկե՞ր են միայն, թէ մեզ խթանող, մեզ հաւատքի առաջնորդող ռահվիրաներ: Քանի՞ անգամ կարդացած ենք արիւնագիր Աւետարանները, արցունքախօս Նարեկացիները եւ ներշնչարան Շնորհալիները:

«Հաւատացեալներ անձնապէս եւ իրենց ընտանեկան յարկին տակ ընթերցումի, ներշնչումի եւ հոգեկան ինքնասնուցումի աղբիւր վերածելու են զայն»-- Դարեգին Ա. Կաթողիկոս:

ԱԼՊԷՌ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՆՁԻ ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՀԱՄԱԲԱՐԲԱՌԸ

Համաքարքառը հայ քառարանագրության մէկ տեսակն է, որու պատմութիւնը սկիզբ կ'առնէ հնագոյն ժամանակներէն: Քրիստոսի ծնունդէն յետոյ 1-2րդ դարերու ընթացքին քրիստոնէութեան հակառակորդները հակասութիւններ կը գտնէին տարբեր Աւետարաններու միջեւ Քրիստոսի կեանքի եւ վարդապետութեան վերաբերեալ, եւ քննադատութեան կ'ենթարկէին Աւետարանները: Երկրորդ դարու հեղինակ Տադեանոս Ասորին Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասի եւ Յովհաննէսի Աւետարաններէն կ'առանձնացնէ միանման նախադասութիւնները եւ կը կազմէ չորս Աւետարաններէն բաղկացած նոր Աւետարան մը: Այդ աշխատանքը 5րդ դարու ընթացքին կը թարգմանուի հին հայերէն եւ կ'անուանուի Համաքարքառ, որ կը նշանակէ «միախառնուած, միաձուլուած»: Յետոյ այդ քառը ձեռք կը բերէ «համաձայնութիւն, ներդաշնակութիւն» իմաստները: Մինչեւ 13րդ դարու կէսը տարբեր երկիրներուն մէջ կը կազմուին Աւետարաններու եւ ապա Նոր Կտակարանի համաքարքառները: 1263թ. Փարիզի դոմինիկեան գիտնական, կարդինալ Դե-Սանկտո Կառօ Հուգոնը 500 դոմինիկեան վանականներու աջակցութեամբ կը կազմէ Սուրբ Գրոց լատիներէն տեքստի համաքարքառը՝ *Concordantiae Sacrorum Bibliorum* («Համաքարքառ Սուրբ Գրոց») վերնագրով, որու մէջ գլխաւորերը տեղ են գտած այրբենական դասաւորութեամբ: Ատկէ յետոյ քառական, լեզուական քննարկի համաքարքառները եւրոպական գրականութեան մէջ անուանուած են *Concordantia(e)*, *harmonia*, *simphonia*, *konkordans* (տե՛ս Բրոկհաուզի եւ Եփրոնի հանրագիտական քառարանը, Ս. Պետերբուրգ, 1900, հ. 58, էջ 954-նունքներէն):

Հայ համաքարքառային գրականութեան պատմութեան մէջ այրբենական դասաւորութեամբ ձեռագիր առաջին համաքարքառները հանդէս կու գան 18րդ դարու սկզբէն, իսկ այդ դարու կէսին լոյս կը տեսնէ Պաղտասար Դպիրի կազմած առաջին տպագիր համաքարքառը, որն ունի հետեւեալ վերնագիրը «Գրքոյկ որ կոչի Յանկ Գիրք Նոր Կտակարանի» (Կ. Պոլիս, 1753): 19րդ դարու կէսին կը տպագրուի մեր երկրորդ համաքարքառը՝ (Համաքարքառ կամ ցանկ նմանաձայն քառից Նոր Կտակարանի այրբենական կարգաւ շարադասեալ» խորագրով (Զմիւռնիա, 1848):

Մինչեւ 19րդ դարու վերջը հրատարակուած հայկական համաքարքառներու գլուխգործոցը Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց վանքի միաբան Թադէոս Աստուածատուրեանի կազմած Աստուածաշնչի համաքարքառն է, որը կազմուած է 1860-1867թթ. ընթացքին, քայց հրատարակուած է 1895ին Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց տպարանը: Այդ համաքարքառի համար հիմք է դրած Աստուածաշնչի 1860ի վեներիկեան հրատարակութիւնը: Համաքարքառի կազմման հիմնական սկզբունքներն են.- գլխաւորերը տեղ են գտած նուրբ այրբենական դասաւորութեամբ: Անշուշտ այդ սկզբունքը նորութիւն մը չէ, սակայն հոս նորն այն է, որ այրբենական կարգի խախտման դէպքերու շատ սակաւ կը հանդիպինք: Անուններու համար որպէս գլխաւոր տրուած է եզակի ուղղական հոլովը, քայերու համար՝ անորոշ դերբայը, նախադասութեան սկզբի եւ-ը անտեսուած է,

վերցնում հատուածներու մէջ կատարուած են կրճատումներ, օրինակ՝ «Զձեզ զառաքեալս... արար Աստուած» (էջ 198):

Աստուած եւ Տէր, Յիսուս եւ Քրիստոս համանիշ ձեւերու համար որպէս գլխաբառ տրուած են ատոնց առաջին բաղադրիչները: Նոյն բառերու համար բերուած հատուածներու մէջ եղած կրկնութիւնները բաց են թողած, եւ ատոնց փոխարէն դրուած են կրկնութեան նշաններ, օրինակ

Ա. ԹԱԳ.	ԻԶ.20.	Առաջի երեսաց Տեառն
"	" 21.	Առաջի աչաց քոց
"	" 24.	Առաջի " իմոց

Թաղէոս Աստուածատուրեանի համարաբարաւոր մեր նախորդ բոլոր համարաբարաւորներուն կը գերազանցէ անով, որ ատոր մէջ ընդգծուած է ամբողջ Աստուածաշունչը, եւ ապա՝ բերուած վկայութիւններն աւելի ընդարձակ են: Այնուամենայնիւ թերութիւններէ զերծ չէ նաեւ Աստուածատուրեանի համարաբարաւորը: Նախ, ատոր մէջ տեղ չեն գտեր Աստուածաշունչի մէջ գործածուած դերանունները, շղկապները, նախդիրները, մակբայներու մի մասը, եղանակաւորող բառերը, ձայնարկութիւնները, նոյնիսկ ասել բայը: Ասկէ զատ կը բացակայեն որոշ բառերու վկայութիւններ, իսկ բերուած վկայութիւններն ալ թէեւ համեմատաբար ընդարձակ են, սակայն ատոնցմէ զգալի մէկ մասը միտք չի արտայայտեր: Որպէս նմուշ բերեմք քանի մը օրինակներ.

ԱԴԱՄ

Ծնն.	Բ.	21. ...Թմբրութիւն ի վերայ Ադամայ
Ա. Կորն.	ԺԵ.	22. Որպէս Ադաման ամենեւ.
"	"	45 Մարդն առաջին Ադամ ի շունչ

Ի հարկէ, այդ կրճատումները կատարուած են տեղի խնայողութեան համար, բայց եւ այնպէս աւելի ճիշտ կ'ըլլար, եթէ այդ հատուածներու փոխարէն տրուէին «Արկ Տէր Աստուած Թմբրութիւն ի վերայ Ադամայ», «Որպէս Ադաման ամենեւին մեռանին», «Եղեւ մարդն առաջին Ադամ ի շունչ կենդանի» նախադասութիւնները:

Համարաբարաւոր մէջ միասնական սկզբունք չէ կիրառուած յարադրութիւնները ներկայացնելու ժամանակ, այսպէս՝

ա) Յարադրութիւններէն մաս մը տրուած է հիմնական բաղադրիչի տակ՝ առանց գլխաբառին մէջ ցոյց տալու, օրինակ՝ Արժանի գլխաբառի տակ բերուած վկայութիւններու մէջ կան Արժանի է, Արժանի լինել, Արժանի առնել յարադրական կառոյցները:

բ) Քանի մը գլխաբառերու կողքին նշուած են նաեւ տուեալ բառով կազմուած յարադրութիւնները, օրինակ՝ Առաջ, Ընդ առաջ. Հեռի, Հեռի առնել, Հեռի լինել եւ այլն:

գ) Երբեմն ալ տուեալ գլխաբառով կազմուած յարադրութիւնները ներկայացուած են որպէս ինքնուրոյն բառական միաւորներ, այսպէս, օրինակ՝ Ակն գլխաբառէն բացի այլ բնական կարգով իրենց տեղերը կան նաեւ Ակն ածել, Ակն առնուլ, Ակն արկանել, Ակն դնել, Ակն ունել. Աղաղակ գլխաբառէն զատ կան նաեւ Աղաղակ առնել, Աղաղակ բառնալ եւ այլն: Ատոնցմէ ճիշտը երրորդ սկզբունքն է. այն ժամանակ աւելորդ կրկնութիւն չէր ըլլար:

Թէեւ ներգործածելու եւ կրաւորածելու խոնարհում ունեցող քայերու գլխաքառերը առանձնացուած են, սակայն երբեմն վրիպումներու կը հանդիպինք, օրինակ՝ համաքարքառին մէջ կան Անգոսնել եւ Անգոսնիլ գլխաքառերը, սակայն անգոսնեցաւ կրաւորածելը տրուած է Անգոսնել ներգործածելի տակ («Պատիւ նորա անգոսնեցաւ»): Երբեմն ալ ճիշտ չեն ներկայացուած քայերու լծորդութիւնները, օրինակ՝ Արգելուլ քայի արգելլոյ հոլովածելը տրուած է Արգելանիլ գլխաքառի ներքոյ, կիզու, կիզուին քայածելերը կիզանիլ, կիզել գլխաքառի տակ, փոխանակ կիզուլ-ի տակ տալու: Վրիպումներ կը նկատուին նաեւ հոլովման համակարգին մէջ, օրինակ՝ Ականջք գոյականի բոլոր գործածութիւնները թէպէտեւ յոգնակի թուով են, քայց գլխաքառը եզակի է: Աւետիս հայցական հոլովածելը համարուած է Աւետիք գլխաքառին համարժէք, որը դասական գրաբարի համար ճիշտ մօտեցում չէ: Համաքարքառին սկզբունքներուն համաձայն յարադրական քառերը պէտք է տրուէին Աստուածաշնչի մէջ գործածուած շարադասութեամբ, քայց, օրինակ, տալ ածել քառակապակցութիւնը գործածուած է միայն այդպիսի շարադասութեամբ, իսկ համաքարքառի մէջ տրուած է Ածել տալ ձեւով:

Նշուեցաւ, որ Տէր քառը տրուած է Աստուած, Քրիստոս-ը՝ Յիսուս գլխաքառերու տակ: Նկատի ունենալով, որ աստոնք գործածութեան քարձր յաճախականութիւն ունին, հետեւաբար ճիշտ կ'ըլլար առանձին գլխաքառերով տալը:

Համաքարքառի մէջ տեղի խնայողութեան նպատակով յաճախակի կրնատումներ են կատարուած ոչ միայն վկայութեան մէջ, այլ նաեւ վերջը, որի պատճառաւ երբեմն անիմաստ հատուածներ են մնացած, օրինակ՝

ԱԶԳ

ԵԼՔ ԼԵ. 34. Որդւոյ Ահսիմայ յազգէ Դա.

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

ՅԱԿ. Բ. Ազատութեան օրինօքն իցէք Դատե.

ԱՆԿԱՆԻԼ

ԾՆՆ. ԽԵ. 14 Անկեալ ի վերայ ի վերայ պարանոցին ԲԵ.

Բացելով բնագիրը՝ պարզ կը դառնայ, որ աստոնք համապատասխանաբար Դանայ, դատելոց, Բենիամինի քառածելերն են:

Ամէն աշխատանքի մէջ ալ կարելի է թերութիւններ գտնել, իսկ Թադէոս վարդապետ Աստուածատուրեանի համաքարքառին նման ծաւալուն աշխատանքը չէր կրնար թերութիւններէն ի սպառ զերծ ըլլալ: Որ այդ համաքարքառը մեծ դեր խաղացած է հայ համաքարքառային գրականութեան զարգացման հանար, ատիկա յայտնի է՝ անորմէ օգտուող իւրաքանչիւր մտաւորականի ու հոգեւորականի: Այդ համաքարքառին առաջինը քարձր գնահատական է տուած աստուածաբանութեան դասատու, փառանայ Թորոս Տ. Իսահակեան Զուղայեցիին: Ան համաքարքառի համար գրած «Տեսութիւն ի վերայ Համաքարքառի Սուրբ Գրոց» առաջաբանին մէջ կը նշէ. «Սմին իրի յարմար եւ կատարեալ Համաքարքառ օգտակար եւ գրեալ թէ անհրաժեշտ իսկ է ամենայն դասու հոգեւորականաց, մանաւանդ քարոզչաց եւ դաստիարակաց. ծնողաց եւ խնամակալաց, ուսուցչաց եւ ուսանողաց Ս. Գրոց եւ հայկական լեզուիս եւ ընդհանրապէս ամենայն

բրիստոնէի որ փոյթ յանձին կալեալ՝ զմիտս եւ զընդանդակութիւն աստուածային գրոյն քաջիկ իմն իմանալ եւ ուսանել փափագի եւ ի նոյն հասանել գուն գործիցէ» (էջ Թ.): Այդ համարարքառը միշտ գործածուած է եւ այժմ ալ կը գործածուի տարբեր մասնագիտութիւններու տէր մտաւորականներուն եւ հոգեւորականներուն կողմէ զանազան գիտական հետազոտութիւններ կատարելու համար: Թաղէոս Աստուածատուրեանի համարարքառին հիման վրայ կազմուած են աւելի կատարեալ համարարքառներ, ինչպիսիք են Հայաստանի Հանրապետութեան Դիտութիւններու Ազգային Ակադեմիայի համակարգի մէջ ստեղծուած գրաբարագիր մատենագիրներու (Եզնիկ Կողբացու, Կորիւնի, Ակաթանգեղոսի, Փաւստոս Բուզանդի, Եղիշէի, Մովսէս Խորենացու, Ղազար Փարպեցու, Գրիգոր Նարեկացու, Յովհաննէս կաթողիկոս Դրասխանակերտցու եւ այլոց) երկերու, ինչպէս նաեւ Աստուածաշնչի աշխարհաբար քննարկի համարարքառները: Աշխարհաբար համարարքառի հեղինակ Վահան Սահակեանն իր կազմած «Համարարքառ Աստուածաշունչ մատենի Հին եւ Նոր Կտակարանաց արդի աշխարհաբարով» (Պէյրութ, 1963) աշխատանքի առաջարանի մէջ կը գրէ. «Թաղէոս Աստուածատուրեանի համարարքառը հսկայ, մեծադիր հատոր մըն է, հոյակապ, կոթողական աշխատասիրութիւն մը, որ ներկայիս ալ գործածութեան մէջ է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դպրեմաններուն մէջ» (էջ Գ):

Ինչպէս Թաղէոս Աստուածատուրեանի, այնպէս ալ մեր միւս համարարքառներու դերը մեծ է հայագիտութեան տարբեր ճիւղերու զարգացման եւ գիտական տեղեկատուութեան քննադատներուն մէջ: Ատոնց միջոցով կարելի է կատարել լեզուաբանական, քանասիրական, աղբիւրագիտական ուսումնասիրութիւններ: Ատոնք լայն հնարաւորութիւններ կ'ընձեռեն հետազոտելու տուեալ երկի քառապաշարը, տարբեր քառերու գործածութիւնները, ինչպէս նաեւ համեմատելու տարբեր հեղինակներու ու տարբեր ժամանակներու լեզուները միմեանց հետ եւ պարզելու, թէ լեզուական ինչ փոփոխութիւններ եւ ինչպիսի փոխառութիւններ են կատարուած հետագայ շրջանի հեղինակներու լեզուին մէջ: Համարարքառներու միջոցով աւելի հեշտ ու արագ կարելի է կատարել նման աշխատանքներ: Ահա այս տեսակէտէն չափազանց կարեւոր է Թաղէոս Աստուածատուրեանի Համարարքառի նշանակութիւնը:

ՏՔԹ. ԳԷՈՐԳ ԹՕՍՈՒՆԵԱՆ

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ Է, ԲԱՅՑ՝ ԱՌԱՆՑ ԱՐԿԱԾԱԽՆԴՐՈՒԹԵԱՆ

Հայուն սիրտը, հոգին, ազգային դիմագիծն ու պատկանելիությունը վառ պահած է նաև *Մեսրոպեան ուղղագրությունը*: Դարերու ընթացքին անով ստեղծուած է ազգային բազմաբնոյթ արժէքաւոր, շատ յաճախ՝ բացառիկ, միջազգային նշանակութիւն ունեցող մշակոյթ:

Այդ ուղղագրութեամբ դարե՛ր, դարե՛ր շարունակ գրած են, կարդացած մե՛րազն մանուկներէն սկսեալ մինչև զառամեալ ծերերը:

Առողջ բանականութենէն, տրամաբանութենէն դուրս է հաւատալ, թէ կարելի պիտի ըլլար այդ ամէնը եւ ստեղծուած դարերու աւանդոյթը մէկդի նետելով՝ մեսրոպեան ուղղագրութիւնը փոխարինել մէկ այլ ուղղագրութեամբ՝ ինչ անուամբ ալ անուանուէր կամ անուանուի այն: Եկուր եւ տես, որ այդ գաղափարը, միտքը ո՛չ միայն անցեր է կարգ մը մարդոց միտքէն, այլև 1922 թուականի Մարտ 4-էն Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը կը փոխարինեն արեղեանական ուղղագրութեամբ: Ասով անգամ մը եւս կը փաստուի, թէ *պետական քաղաքականութեան նպատակին դիմաց ոչինչ արժէ ո՛րեւէ արժէք*:

Դարերու զաւակ Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը կը վերածուի եւ մինչև օրս ալ վերածուած է անթեղուած կրակի: Զայն, քանի դեռ լման չիջած չէ, կը ջանան բորբոքել, նորէն կեանքի կոչել արդի անկախացեալ Հայաստանի մտաւորականներուն թեւ մը եւ Հայ Սփիւռքի կարգ մը մտաւորականներ՝ իրենցմով ներկայացնելով ողջ Հայ Սփիւռքին ձայնը կամ կարծիքը: Այս թեւը մենք կը կոչենք *մեսրոպեանականներ*:

Մեսրոպեանականներուն ընդդիմախօս մանաւանդ մեր օրերուն մտաւորականները կը կոչուին *արեղեանականներ*:

Ասոնցմէ ո՛րն է ճիշդ: Հարցումին պատասխանը պէտք է պարզուի, բացայայտուի ազնիւ, արդար, *մտաւորական* հասկացութեանը եւ մտաւորականին վայել, պատիւ բերող բանավէճերուն մէջ եւ բանավէճերով:

Միայն Հայաստանի՝ մէջ, 1922 թուականին գրական արեւելահայերէնի համար Մանուկ Արեղեանի մշակած *նոր ուղղագրութեան մասին* (որուն պատճառաւ ալ այն կոչուած է եւ կը կոչուի *արեղեանական ուղղագրութիւն*) դրականօրէն արտայայտուած են խորհրդային Հայաստանի սոսկ համայնավար կուսակցութեան ո՛չ մեծ թիւով Հայ աթոռակալներ: Անոնք մասնագիտօրէն ո՛րքան գիտէին գրական արեւելահայերէն, ո՛րքան տեղեակ էին հրամցուած նոր ուղղագրութեան, Աստուած գիտէ:

Բացի Մանուկ Արեղեանէն, հազիւ թէ որեւէ հայ ուղղագրական յեղաշրջում մը երազէր Հայաստանի մէջ կամ անկեղծ ջատագովը ըլլար այդպիսի գաղափարի մը: Ահա թէ ինչու, յիշեալ նոր ուղղագրութիւնը պետականօրէն հաստատումէն ե՛ւ առաջ (քննարկումներու ատեն), ե՛ւ անմիջապէս յետոյ սուիներով կը դիմաւորուի: Բազմաթիւ տարիներ յետոյ այն դարձեալ բանավէճի նիւթ կը դառնայ: Առանց կրակի չկայ ծուխ, եւ առանց ծուխի՝ կրակ...

Այլ առիթով մը մենք բաւական վաղուց գրած ենք. «Աշխարհն ստեղծած է Աստուած, աւերած են ու կ'աւերեն քաղաքագէտները՝ Աստուծոյ, իրենց ժողովուր-

դի ու մարդու անունով փարիսեցիաբար երդուելով¹»։ Այս տողերուն ճշմարտացիությունը մի՞թէ չի հաստատուիր նաեւ Մեսրոպեան *դասական*, *գիտական* ուղղագրությունը արեղեանական *արուեստական* ուղղագրությունը փոխարինուելու փաստով։ Եթէ վերջինիս գլխավոր սկզբունքն է՝ բառը ինչպէս կը կարգանք, կը հնչենք, այնպէս ալ պիտի գրենք, այսօր ինչո՞ւ կը գրենք *մարդ*, եթէ այն կը հնչենք *մարթ*։ Այսպիսի անհամապատասխանությունեան ո՞րքան փաստեր կան արդի գրական արեւելահայերէնին մէջ։ Դէ՛, եկէք քառասուն տարին մէկ, վաթսուն տարին մէկ... փոխենք մեր լեզուին ուղղագրությունը։ Պիտի ըսէք՝ խենթութիւն է։ Համաձայն ենք։ Իսկ խելօքութիւն-խելացիութիւն է ե. դարէն մինչեւ Ի. դարուն սկիզբները մեր ժողովուրդի մշակոյթին ծառայած ուղղագրությունը քաղաքական խաղերուն եւ նրա պատակներուն զոհ դարձնելը։

Պատմական ամէ՛ն մէկ փաստ պէտք է քննել եւ գնահատել ի՛ր ժամանակի տնտեսական, քաղաքական, բարոյական եւ այլ հանգամանքներու ընդհանուր հենքին վրայ՝ պատճառի եւ հետեւանքի տեսանկիւնէ։ Ըսուածը ուղեցոյց ունենալով՝ ըսենք՝ 1918 թուականի Մայիս 28-ին ձեւաւորուած Հայաստանի Դաշնակցական Կառավարությունը բրաւ իր կարելին, երբեմն՝ նոյնիսկ անկարելին, սակայն չկրցաւ գոյատեւել, որովհետեւ ժամանակի քաղաքական, տնտեսական, աշխարհաքաղաքական եւ ներքին ու արտաքին զանազան ա՛յլ հանգամանքներ խիստ անբաւարար էին, անյարբիր այդ պետութեան արմատակալումին, ծաղկումին։ Այս հանրապետությունը չունէ՛ր եւ չկրցա՛ւ ունենալ *ա՛յն գլխաւորը*, ինչը անհրաժեշտ էր՝ ինքզինք եւ Հայաստան աշխարհը պահելու համար։

Մենք առաւել քան համոզուած ենք, եթէ յիշեալ պետականությունը յարատեւէր, անձեռնմխելի պիտի մնար Մեսրոպեան ուղղագրությունը, ինչպէս որ այդպիսին մնաց այն այս հանրապետութեան գոյութեան օրերուն։

Հայաստանի համայնավարական պետութեան ղեկավար այրերը չէին կրնար չկատարել Ռորհրդային Միութեան պատկան մարմիններուն պարտադրած հրահանգը եւ չփոխել գրական արեւելահայերէնի ուղղագրությունը²։ Հակառակ պարագային՝ անոնք ենթակայ պիտի ըլլային կա՛մ մահուան, կա՛մ աքսորի, կա՛մ նուազագոյնը՝ պաշտօնանկություն։ Եթէ անո՞նք չընէին, միեւնոյնն է, զիրենք ա՛նմիջապէս փոխարինողները պիտի ընէին։

Աւելի ուշ, համեմատաբար նոյնիսկ առաւել խաղաղ տարիներուն, Ռորհրդային Հայաստանի եւ ո՛չ մէկ համայնավար ղեկավար, գիտական, կրթական հաստատություն, գիտութեան, արուեստի ներկայացուցիչ համարձակություն ունեցած է Մեսրոպեան ուղղագրությունը վերականգնելու մասին գրաւոր կամ զոց արտայայտություն մը ընելու։ Եւ այսպէս, թա՛նձր, գո՛րշ մոխիրով ծածկուած անթեղուած կրակի կը վերածուի կենսունակ կեանքէն յա՛նիրաւի դուրս նետուած Մեսրոպեան ուղղագրությունը։

Քաղաքական նոր պայմաններուն մէջ, 1991 թուականի Սեպտեմբեր 23-ին, Հայաստանի Հանրապետությունը կը հռչակուի իրրեւ ազատ եւ անկախ Հայաստանի Հանրապետություն։

Կը վերականգնուին 1918 թուականի Հայաստանի Հանրապետությունից զրօշակը, օրհներգը, զինանշանը, կը կազմուի նոր Ռորհրդարան եւ այլն։

1. Տե՛ս *Գէորգ Բաղդիչեան*, Հայոց Մեծ Եղեռնը Մեր Յուշերու եւ Իրականութեան Մէջ**** Մուսաբեղի Պապս, Երուսաղէմ, 2001 թ., էջ 46։

2. Դեռ չխօսելով Մեսրոպեան այբուբենի մասին, որ միայն հրաշքով կը փրկուի *լատինական* այբուբենով փոխարինուելու վտանգէն։

Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը չի՝ վերականգնուիր: Մեր կարծիքով պատճառները հետեւեալներն էին.

1. Նորանկախ Հայաստանի Հանրապետութեան հռչակման օրերուն Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնելու համար մտածելու անգամ ժամանակ չկար, ո՛չ ալ քաղաքական, տնտեսական տեսակէտէ սուր անհրաժեշտութիւն մըն էր: Այդ խնդրին յետոյ՝ ալ կարելի էր ժամանակ եւ ջանք տրամադրել.

2. Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը փոխուած օրէն ա՛յնքան ժամանակներ են անցած, ա՛յնքան ջուրեր են հոսած, որ Հայաստանի Հայ ժողովուրդի տարրեր-տարրեր խաւեր նոյնիսկ չէին գիտեր, չատեր այսօր ալ չեն գիտեր, տեղեակ չեն ա-նոր գոյութեան մասին: Հայ ժողովուրդի բազմաթիւ սերունդներ, 1922 թուականի Մարտի 4-էն մինչեւ այսօր, սորված են, վարժուած արեղեանական ուղղագրութեամբ՝ անկախ այն բանէն՝ գիտականօրէն ընդունելի՞ էր, թէ՞ մերժելի արեղեանական ուղղագրութիւնը:

Անթոյլատրելի էր այդպիսի սխալ մը օրէնքի ուժով ժողովուրդին պարտադրելը:

Այդ ուղղագրութեամբ ստեղծուած է բազմաբնոյթ ծո՛վ գրականութիւն:

Արձատակալած ո՛րեւէ աւանդոյթ խի՛ստ դժուար է, անգամ անկարելի գրչի մէ՛կ հարուածով փոխելը մէկ ուրիշով կամ՝ բոլորովին վերացնելը: Ժամանակ է պէտք՝ Հայաստանի ժողովուրդին բոլոր շերտերը նախեստաւա՞ջ եւ ըստ հնարատրին հոգեբանօրէն հասունցնելու, նախապատրաստելու համար եւ այլն:

Եթէ նկատի չառնենք նշուած եւ բազմաթիւ եւ բազմապիսի այլ նուրբ հանգամանքներ եւ առաջնորդունք մի՛միայն գիտական չափանիշներով, Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերահաստատումը մեր կեանքէն ներս ո՛չ մէկ խոչընդոտի պէտք է հանդիպէր: Աւելին, այդ պարագային նոյնիսկ ո՛չ մէկ բանավէճի, քննարկման, հանրաքուէի հարկ կար: Սակայն ի՞նչպէս նկատի չառնել, եթէ նորանկախ Հայաստանը որդեգրած է ո՛չ թէ *մահակի, աքսորի*, այլ *կառավարման ժողովրդավարական սկզբունքը*:

Ինչպէս եւ սպասելի էր, մե՛ր օրերուն նո՛ր բանավէճի նիւթ կը դառնայ Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադառնալու խնդիրը: Կը բորբոքուին ո՛չ միայն բանավէճեր, այլեւ այդ բանավէճերը երբեմն կը վերածուին վէճերու:

Կամայ-ակամայ կը յիշենք միջադէպ մը: Տարիներ առաջ՝ մենք տպագրեցինք «Գրաբարաւելու Մատենագիրների Բնագրային Հայկական Համարաբրաունները» խորագրով մեր գրախօսականը՝

Բանասիրական գիտութիւններու դոկտոր, փրօֆէսէոր Վաղարշակ Գոսեան, օր մը բռնելով մեր թելէն, ըսաւ.

–Ա՛յ տղայ, լա՛ւ ես գրել: Բայց մեր ազգը ե՞րբ է միասնական եղել, որ Հիմադու ուզում ես, որ Հրաչեայ Աճառեանի անուան Լեզուի Ինստիտուտի հրատարակած համարաբրաունները միասնական սկզբունքներով գրուէին: Լինելի՞ք բան է...

1922 թուականի Մարտ 4-էն առաջ եւ ա՛նմիջապէս յետոյ ծաւալուած բանավէճին ատեն Մեսրոպեան ուղղագրութեան կողմնակից էր ամբողջ Հայ ժողովուրդը՝ իր բոլո՛ր շերտերով: Աննշան բացառութիւն կը կաղմէին Մանուկ Արեղեան (իր հիշդ ըլլալուն մէջ խորին համոզումով) եւ թերեւս՝ որոշ մտատրականներ, ինչ- (իր հիշդ ըլլալուն մէջ խորին համոզումով) եւ թերեւս՝ որոշ մտատրականներ, ինչ-պէս նաեւ յատկապէս քաղաքական կարգ մը գործիչներ, պաշտօնեաներ՝ ո՛չ թէ պէս նաեւ յատկապէս քաղաքական շահերու ակնկալութեամբ...: Ասոնք կամակահամոզումով, այլ քաղաքական շահերու ակնկալութեամբ, տոկոսային յարաբերութիւններ էին: Ուրեմն, թեր ու դէմ կողմերուն վիճակագրական, տոկոսային յարաբերութիւնը անհամեմատելիօրէն այլ էր, քան է՝ այսօր: Յօգուտ Մեսրոպեան ուղղա-

3. Տե՛ս «Լրաբեր Հասարակական Գիտութիւնների», 1982 թ., թիւ 4:

րութեան էր գրեթէ ողջ ազգին կեցուածքը: Սակայն *քաղաքական մահակը* յօգուտ արեղեանական ուղղագրութեան կը վճռէ խնդիրը:

Այժմ ծաւալուած եւ ծաւալուող բանավէճին մէջ բոլորովին ուրիշ է պատկերը՝

1. Յայտնի չէ *Հայաստանի* ընդհանուր ժողովուրդի բոլոր խաւերուն յստակ կեցուածքը *Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը* վերահաստատելու կապակցութեամբ: Սփիւռքահայութիւնը անվերապաձօնէն կողմ է, որովհետեւ անոր ուղղագրութիւնը *Մեսրոպեան* է, աւանդականը: Սա կարելոր հանգամանք է, բայց ոչ վճռական, քանզի յիշեալ ուղղագրութիւնը նորէն սորվելու, գործադրելու եւ զանազան բազմաթիւ պարագաներուն ո'ղջ հոգսն ու տառապանքը պէտք է կրէ արեղեանական ուղղագրութեամբ գրել, կարդալ սորված հայը, անգամ կրթուած հայը՝ այսօր աշխարհի ո'ր կէտին վրայ ալ որ ըլլայ ան:

2. Հայաստանի մասնաւորապէս տիտղոսաւոր, գիտական աստիճաններով փոքրիկ խումբ մը (դեռ չա՛տ հեռու է ամբողջ ժողովուրդի մասին կամ անոր անունէն խօսիլը) անզիջում պայքարով եւ կեցուածքով, կը ջանայ գիտականօրէն ապացուցել *Մեսրոպեան ուղղագրութեան* ճշգրտութիւնը, անյապաղ վերահաստատման անհրաժեշտութիւնը: Եթէ նկատի առնենք գիտականութեան, ճշգրտութեան հանգամանքը, ասիկա աւելորդ է, որովհետեւ այդ ապացուցուած է վաղուց, չա՛տ վաղուց, իսկ *Մեսրոպեան ուղղագրութեան* վերադառնալու համար անոնց թափած ջանքերը գնահատելի են: Անյապաղ կամ ընդհանրապէս վերահաստատման հարցն ալ դեռ բանավիճային է՝ կարօտ հարցականներու պարզման, լուծումի:

Բանասիրական գիտութիւններու դոկտոր, Փրօֆէսէոր Սուրէն Դանիէլեան կը գրէ. «...*Մեսրոպեանի* (իմա՝ *Մեսրոպեան ուղղագրութեան-Գ.Բ.*) ակունքներին վերադարձի կողմնակիցները *Հայաստանում փոքրամասնութիւն են: Բայց այստեղից՝ մեքենայական հետեւութիւնն է սխալ, թէ իրենք* (իմա՝ արեղեանական ուղղագրութեան կողմնակիցները-Գ.Բ.) *պիտի լինեն ճիշդը* (ընդգծումը մերն է-Գ.Բ.)⁴»:

3. Այսպիսի կացութեան առջեւ գտնուող պետութեան ստորոգելիները՝ *Նախագահը, Պորհրդարանը, Վարչապետը*... ժողովրդավարութեան մեր օրերուն ոչինչ կրնան ընել: Անոնք, մասնաւորապէս Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը համապատասխան հրաման ստորագրելու համար իր ձեռքին տակ պէտք է ունենայ անհրաժեշտօրէն պահանջուող իրաւարանական հիմք: Ուրեմն, խնդրոյ առարկայ հիմնահարցը պէտք է հասունցնել եւ աստիճանաբար բարձրացնել վե՛ր, դէպի վե՛ր, մինչեւ նախագահական աշխատասեղան: Կան խնդիրներ, որոնց ճիշդ եւ ճշմարիտ լուծումը դանակով պանիր կտրել չէ...

Յանուն *Մեսրոպեան ուղղագրութեան* վերականգնման տպագրուած յօդւածները ամփոփուած են մէկ ժողովածուին մէջ⁵: Այս գիրքին իբրեւ հեղինակ թէեւ գրուած է Պրն. *Լեւոն Միրիջանեանին* անուն-մականունը, «Յաւելուած»-ին մէջ (էջ 69-86) տպագրուած են նաեւ Ալրէքտ Սահակեանի, Զանի Միրզարէկեանի, Սուրէն Դանիէլեանի, Կարէն Ա. Սիմոնեանի գրութիւնները⁶, որոնք կը վերաբերին նոյն նիւթին, նոյն նպատակին:

Սպասելի էր եւ նպատակայարմար, որ ա՛յս իսկ ժողովածուին մէջ, առանձին բաժինով, տեղ ունենային նաեւ 1922 թուականի Մարտ 4-էն մինչեւ այս պահը գործող արեղեանական ուղղագրութիւնը պաշտպանողներու տպագրուած յօդ-

⁴ Տե՛ս *Լեւոն Միրիջանեան*, Մէկ Ազգ. Մէկ Ուղղագրութիւն, Երեւան, 2002, էջ 76 (այսուհետեւ՝ *ԼԱ* կամ՝ *Լ.Ա.* եւ էջը):

⁵ Տե՛ս *Լ.Ա.*:

⁶ Տե՛ս *Լ.Ա.*, էջ 69-86

ւածները, որպէսզի ընթերցողը կարողար թեր ու դէմ կարծիքները մէկ ժողովածուին մէջ եւ կարենար ինչ-որ չափով կողմնորոշուիլ: Միայն կողմին կամ միայն դէմին կարծիքը կարողալը թերի կ'ըլլայ կարգ մը պատճառներով: Դժուար չէ ենթադրել, թէ ինչո՞ւ այդպէս չեն վարուած: Չարեաց փոքրագոյնի Հանգամանքով՝ արեղեանականները եւս, առանձին ժողովածուով մը, պիտի ժողովուրդին մատուցեն իրենց տպագրած նիւթերը:

Յանուն Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնելու մարտնչող Հեղինակներուն յօդուածները կարդալով՝ մենք կը յանգինք Հետեւեալին՝

1. Ե՛ւ տեսականօրէն, ե՛ւ գիտականօրէն արդարացի են այդ յօդուածներուն Հեղինակները: Այս, ինչպէս քիչ վերը ականարկեցինք, նոր բան մը չէ՝ եւ նոյնիսկ՝ աւելորդ է այդ մասին խօսիլը:

2. Իրենց ճշգրտութեան մէջ Համոզուած, բայց ըսելիքնին ընդդիմախօսներուն Հասցնելու, Հասկցնելու տենչով վառուած, այս գետնի վրայ ալ թերեւս ինչ-որ չափով վիրաւորուած, նեարդացած՝ շատ յաճախ կ'անդրադառնան այնպիսի՝ խնդիրներու, կը գրեն այնպիսի՝ բաներու մասին, որոնք ո՛չ մէկ կապ ունին բանավէճի բո՛ւն նիւթին հետ: Իրենց կողմէ ժխտական Համարուած ամէն ինչին պատճառը, ըստ իրենց, արեղեանական ուղղագրութիւնն է:

3. Չենք ուզեր Հաւատալ, թէ Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերստին անցնիլը գործնականօրէն ա՛յնքան դիւրին, թափանցիկ բան մըն է, ինչպէս կ'ուզեն իրենց ընթերցողը Համոզել յօդուածագիրները: Համոզուած ենք՝ յա՛տկապէս նաեւ ա՛յս իսկ պարագան նկատի ունին արեղեանական ուղղագրութեան կողմնակիցները: Այս տեսակէտէ այսօր իրատե՛ւնք ունին, բայց ո՛չ յաղթանակ՝ բանավէճին մէջ:

Յետադարձ Հայեացք մը նետենք մեր ազգային պատմութեան էջերուն վրայ՝ վաղնջական դարերուն ընդմէջէն մինչեւ այսօր: *Ինչքա՞ն եւ ինչպիսի՞ կորուստներ ունեցած ենք: Դժբախտաբար, Հիմա՛, Հիմա՛ ալ ունինք, վասնզի իրական, իրապաշտ կեանքէն կտրելով ինքզինքնիս, մեր զգայական եւ զգացական ռոմանթիքայով երկինքներուն մէջ յածելով՝ ծովը մեր ծունկին չափ կարծած ենք: Հետեւա՞նքը: Կա՛մ խեղդուած ենք ծովուն մէջ, կա՛մ խեղդած են մեզի ծովուն մէջ: Մենք ե՛րբ պիտի ազգովին դաս քաղենք մեր արցունքոտ պատմութենէն, որպէսզի նորէն մե՛ր իսկ մեղքով լաց չըլլանք:* Յիշենք լատինական «Պատմութիւնը կեանքի ուսուցիչն է» եւ «Հայուն վերջին խելքը ինծի ըլլայ» արտայայտութիւնները: Ուրեմն, այս անգամ փորձենք սորվի՛լ մեր իսկ պատմութեան դասերէն եւ գործի լծուինք Հայուն վերջին խելքով: Այդ պարագային մենք երկո՛ւ ձեռքով կողմ կը քուէարկենք յօդուտ Մեսրոպեան ուղղագրութեան:

Այստեղ մենք չենք մոռնար նաեւ Համակարգիչի նոր ծրագրի մը ընձեռած Հնարաւորութիւնները եւ զայն նոր նպատակներու իրագործումին ծառայեցնելու մասին եղած ականարկը, որ Հրաչքի պէս բան մըն է: Չենք մոռնար նաեւ Հայ Սփիւռքին օգնութեան խնդիրը նոյն նպատակին Համար:

4. Որքան ալ փորձենք նուրբ արտայայտուիլ, այնուամենայնիւ, կը դժուարանանք ինքզինքնիս զսպել չափովկալու Համար, երբ կը կարդանք, թէ երկար ու ձիգ տարիներու ընթացքին արեղեանական ուղղագրութեամբ տպագրուած բազմաբընոյթ ահռելի գրականութեան մէջ այնքան ալ շատ չեն վերահրատարակման արժանի գործերը:

7. Եթէ այդպիսի Հրատարակում եղած է, մենք Հիմա՛ իսկ ներողութիւն կը խնդրենք: Երուսաղէմի մէջ նման գիրք մենք չենք տեսած: Երուսաղէմի պայմանները, այսօր մեզի Հետաքրքրող խնդրին առնչութեամբ, բոլորովին բարենպաստ չեն:

5. Բնութագրումներուն մէջ երբեմն կան խիստ չափազանցումներ:

6. Յաճախ չեն պահպանուիր բանավէճին *բարոյագիտական* նորմերը: Այս պարագան թերեւս յատուկ բաժնի մըն է մեր մտաւորականութեան...⁸ ի՞նչ գիտնանք...

Այս գիրքին ընթերցումը ձեռով մը մեզի կը յիշեցնէ մասնաւորապէս 1960-ական թուականներուն Հայաստանի մամուլի եւ Հայաստանի Գիտութիւններու Ազգային Կաճառի Հրաչեայ Աճառեանի անուան Լեզուի Հիմնարկութեան դաշլիճին մէջ ծաւալուած *բանավէճ-վէճերը*⁹՝ գրական արեւելահայերէնի հոլովներու թիւը գիտականօրէն պարզելու համար:

Բաւարարուինք այս կէտերով, թէ եւ պէտք էր շարունակել:

Հապա ո՞րն է մեր մտածումը, մտորումը, կեցումաժը խնդրոյ առարկայ նիւթին վերաբերեալ: *Մենք տեսականօրէն երէ՛կ ալ, այսօ՛ր ալ կողմ ենք Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնումին: Այս ինքնին կը նշանակէ ճշգրիտ գիտութեան եւ ճշդութեան դատի պաշտպանում եւ պահանջատիրութիւն:* Ըսուածը մի՞թէ չի փաստեր մեր այս յօդուածը: Աւելին, մենք ո՛չ այսօր, այլ դեռեւս 1999 թուականին, Գահիրէ հրատարակուած մեր մէկ աշխատութեան մէջ գրած ենք. «Նորհրդային Հայաստանի ժողովրդական Կոմիսարիատի՝ 1922 թուականի Մարտի 4-ի որոշումով Արեւելեան Հայաստանը կը հրաժարի Մեսրոպեան դասական ուղղագրութենէն: Նոր ուղղագրութեան նախագիծին հեղինակը Մանուկ Արեւեանն էր: Ահա այդ պատճառաւ ալ յիշեալ ուղղագրութիւնը չատ յաճախ կը կոչեն պարզապէս *արեւելեանական*:

Այդ ուղղագրութեան ծայրայեղութիւնները չափաւորելու նպատակով 1940-ական թուականներուն Գուրգեն Սեւակ մասնակի շտկումներ կ'ընէ արեւելեանական ուղղագրութեան մէջ: Իրբեւ այս ամենի արդիւնք, Հայ ժողովուրդն ունեցաւ *արեւելահայերէն* եւ *արեւմտահայերէն* յորջորջումով ուղղագրութիւններ: Արդի՞ւնքը: *Միայն տխրութիւն:...*

Երկրորդ՝ արեւելահայն այլեւս չկրցաւ կարգաւ եւ յաճախ՝ նոյնիսկ հասկնալ արեւմտահայերէնը, արեւմտահայը կամ սփիւռքահայն ալ՝ արեւելահայերէնը: Այս գետնին վրայ անոնք տեսակ մը օտարացան իրարմէ եւ մինչեւ այսօր, կարծես, գէշ խորթ եղբայրներու կամ քոյրերու կը նմանին, որ տանելի չէ այլեւս:

Մեսրոպեան ուղղագրութեան մէջ արուեստականօրէն կատարուած փոփոխութիւնները մինչեւ օրս ալ բանավէճի բաց դուռ ու պատուհան են:

Մեր խորին համոզումով՝ ժամանակներու դաժան ու անաչառ քննութեանց դիմացած Մեսրոպեան դասական ուղղագրութեան արեւելեանական աղաւաղումը ժամանակի քաղաքական խաղերու, քաղաքականապէս չիկացած մթնոլորտի եւ այլ հանգամանքներու արդիւնք էր, ուրեմն եւ՝ մերժելի⁸»:

Ասիկա մեզի համար *Հաւատամք* մըն է, որմէ հրաժարիլ չկայ: Ասով հանդերձ, մենք խիստ մտահոգ ենք այս բացայայտ եւ բացարձակ ճշմարտութիւնը, ազնիւ ցանկութիւնը գործնականօրէն կեանքի կոչելու դժուարութիւններով, ակընկալուող ծանր կորուստներով: Ասիկայ ո՛չ վախկոտութիւն է, ո՛չ մեր ժողովուրդը թերագնահատելու մտայնութիւն, ո՛չ խօսքով կողմ, գործով՝ դէմ սկզբունք, ոչ ալ՝ նուրբ դիւանագիտութեամբ՝ զգուշի չէզոքութիւն խաղալ: Թէ ի՞նչ է դիւանագիտութիւնը մենք բաւական աղուոր գիտենք: Այստեղ մենք հեռո՛ւ ենք այդ մտայ-

8. Տե՛ս *Գէորգ Բաղդիչեան*, Վարդանանք եւ Վարդանանց Պատերազմը եւ Մտորումներ Թարգմանչաց Տօնի Առիթով, Գահիրէ, 1999, էջ 13-14::

9. Տե՛ս *Գէորգ Բաղդիչեան*, Հայոց Մեծ Եղեռնը Մեր Յուշերու եւ Իրականութեան Մէջ**** Մուսաբեղի Պապս, Երուսաղէմ, 2001, էջ 46-54, «Մերժելի Դիւանագիտութիւնը, Թէ՛ Սորվիլ Դիւանագիտութիւն» գլուխը:

նութենէն: Միտինգայնութիւնը ընդունելի է որոշ ժամանակի մը համար, իսկ յետո՞յ...

Ուղղագրութիւն փոխելը կատակ բան չէ՛, ո՛չ ալ մեղի համար կրնայ օրինակ ծառայել այսօրուան Ատրպէյճանի իրականացուցած քայլը լատինական այբուրենի անցնելու կապակցութեամբ, որու մասին կը խօսուի մեծայարգ տիար Լեւոն Միրիջանեանի գիրքին մէջ: Մեր ժողովուրդին ասացուածքը չէ՛ տա՛սը չափէ՛, մէ՛կը կտրէ՛: Այս պարագային թերեւս աւելի ճիշդ է ըսել՝ *հազա՛ր չափէ՛, մէ՛կը կտրէ՛*:

Վերջապէս, այս հիմնահարցը պէտք է լուծուի, վաւերացուի Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահին կողմէ:

Որեւէ պետութիւն անհոգ չի՛ կրնար ապրիլ: Հոգերը միշտ ալ եղած են եւ պիտի ըլլան: Այո՛: Սակայն չմոռնանք նաեւ, թէ հոգերուն մէջ երբեմն սար ու ձոր տարբերութիւններ կան: Կան հոգեր, որոնց լուծումը, երբեմն, վեր է մարդու, պետութեան ուժերէն, հնարաւորութիւններէն: Այս առումով անդրադառնալ միայն մէկ կէտի: Հայ Սփիւռքը օրը օրին վրայ կը ձուլուի, կը հալի, իսկ Հայաստանէն ժողովուրդին արտահոսքը չի՛ դադրիր: *Թափառական հրեայ* բառակապակցութեան նմանակութեամբ՝ այսօր կը գործածուի նաեւ *թափառական հայ* արտայայտութիւնը: Հաճելի՞ է: Շարունակե՞նք այլ բաներու մասին խօսիլ... Ահա՛ չա՛տ դաժան, չմարսուող մերկապարանոց ճշմարտութիւնը, իրական վիճակը, կեանքը՝ քաղաքականութենէն դուրս: Միտքը կրնա՛յ սաւառնիլ եթերին մէջ, իսկ մարմնի՞նը...

Թերեւս աւելորդ է կրկնել, բայց անգամ մը եւս կրկնենք՝ *մենք կո՛ղմ ենք Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնելուն* նո՛յնիսկ այսօր, եթէ իրապաշտօրէն երաշխաւորուի անոր անվտանգ ու անցնցում գործադրումը, եթէ միջոցը պէտք չէ գերազանցէ նպատակը: Իսկ այս կրնայ ընել միայն պետութիւնը պետական օրէնքներով եւ պետական հոգածութեամբ: Մենք բոլորս եւ մեր պետութիւնը պատրա՞ստ ենք...

Բնա՛ւ նպատակ չունինք քննադատի դիրք ընդունիլ, մէկիկ-մէկիկ անդրադառնալ ակնարկուած գիրքին մէջ գետեղուած բոլոր գրութիւններուն անխտիր, ներկայացնել այն ամէնը, ինչը, մեր համոզումով, կա՛մ խիստ չափազանցում է, կա՛մ պարզապէս կապ չունի՝ ուղղագրութեան հետ, թէ եւ այդպիսի առիթներ կ'ընծայեն գրեթէ բոլոր գրութիւնները: Երկրորդ՝ չենք ալ կամենար անդրադառնալ քիչ վերը մեր թուարկած 6 կէտերուն գատ-գատ: Անոնցմէ միայն երկու կէտերու շուրջ պիտի ըլլան մեր մտորումները:

Մեր ազնիւ ցանկութիւնն է եւ նպատակը միայն յարգարժան Պրն. Լեւոն Միրիջանեանի երկու ոչ մեծ գրութիւններ առնելով (ի հարկէ, ո՛չ միտումնաւոր ընտրանքով)՝ բարեկամաբար սոսկ քանի մը մէջըրերունք ընել՝ մեր ըսելիքը, որոշ նկատառումները պարզապէս փաստելու համար:

« *Բայց ահա ութսուն տարի չարունակ*, - կը գրէ Լեւոն Միրիջանեան, - *Հայաստանում սխալներով են գրում բոլորն անխտիր, նոյնիսկ՝ տիտղոսաւոր լեզւաբանները*: Այս դէպքում արդէն հարց է ծագում՝ ինչո՞ւ, ո՞ւմ մեղքով: Ո՞վ է մեզ խանգարում ճիշտ գրել մեր մայրենի լեզուով:

Այս գիրքը այդ եւ յարակից հարցերի ու խնդիրների մասին է:

Կարդա՛, պատուարժան ընթերցող, եւ երբ ընթերցումդ աւարտես, համոզւած եմ, դու էլ պիտի փափագես, որպէսզի չուտով եւ անպայման *վերջ տրուի այս անընական երեւոյթին՝ Համատարած սխալագրութեանը* (ընդգծումները մերն են-Գ.Բ.)¹⁰»:

Աւելի ճիշդ եւ նպատակայարմար պիտի ըլլար, եթէ բանաստեղծ Պրն. Լեւոն Միրիջանեան «...ինչո՞ւ, ո՞ւմ մեղքով: Ո՞վ է մեղ խանգարում ճիշտ գրել մեր մայրենի լեզուով» իր հարցադրումներուն ինքն ալ համարձակ եւ անաչառօրէն պատասխանէր, վասնզի մեր խորին համոզումով ան չա՛տ աղուոր գիտէ (նոյնիսկ՝ իր անուն-մականունէն եւ մեղմէ ալ աղէ՛կ գիտէ), թէ ինչո՞ւ: Բայց գերագոյն նպատակ ունի հեղինակը՝ ի գին ամէն ինչի վերահաստատել տալ Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը: Մնացեալը, ինչ ալ որ ըլլայ այն, երկրորդական բան մըն է: Մենք *Կ'ողջունենք* բանաստեղծին նպատակը, բայց անոր հասնելու համար այսպիսի միջոցը (բնագրային ինչպիսի՛ հատուածներուն մէջ ալ որ յայտնուի այն) մեր կողմէ մերժելի է:

Յարգելի՛ Պրն. Լեւոն Միրիջանեան, բերուած քաղուածքին մէջ մեր կողմէ ընդգծուած մասերը եթէ հալած իւրի տեղ ընդունինք, Հայաստանի մէջ, ուղղագրական տեսակէտէ, գրագէտ մարդ չկայ: Ձեր ըսածին մէջ ճշմարտութեան որոշ տոկոս կա՛յ անտարակոյս, ինչպէս ամէն մէկ առասպելին մէջ:

Ֆրանսացիները լեզուն կը գիտեն, կ'ընդունին իբրեւ մշակոյթ: Կեցցեն՝ իրենք: Ֆրանսան, որպէս պետականութիւն, թերեւս միա՛կն է աշխարհին մէջ, որ պետականօրէն ե՛ւ բանի, ե՛ւ գործով նախանձնիօրէն կը զուրգուրայ իր մայրենիին վրայ: Մենք մինչեւ հիմա չենք տեսած ֆրանսացի մը (հասարակութեան ո՞ր խաւին ալ պատկանի ան), որ ֆրանսերէն գիտցող իր հայրենակցին հետ այլ լեզուով մը խօսի: Այս առումներով կեցցէ՛ այդ պետութիւնը, կեցցէ՛ այդ ժողովուրդը: Ամօթ կ'ըլլայ, եթէ մենք ալ սորվինք իրենցմէ, թէ՛ կը վիրաւորուի մեր սի՛ն մեծամտութիւնը... Այսուհանդերձ, ի՞նչ կը կարծէք, բոլո՞ր ֆրանսացիները, բոլո՞ր անգլիացիները, բոլո՞ր գերմանացիները... անխտիր ուղղագրական սխալ թոյլ չեն տար: Անշուշտ, ո՛չ: Իսկ եթէ Դո՛ւք, Պրն. Լեւոն Միրիջանեան, պատասխանէք՝ այո՛, պիտի յաջորդէ մե՛ր պատասխանը՝ ո՞վ ըսաւ: Ազգի մը բոլո՞ր ներկայացուցիչները երաժիշտ են, բոլո՞ր խաւերը գրող են, արձանագործ, կոչկակար, վարսայարդար ... Երեւի թէ՛ այո՛, միայն մեզի՛ բնորոշ է զմեզ գիւրութեամբ վար առնելը...

Չափազանցման ոճը առաւել բնորոշ է գեղարուեստական լեզուին, գեղարուեստական մտածողութեան: Գիտական գործառական ոճը գործ չունի՝ անոր հետ: Գիտական ոճը չոր փաստի արձանագրումն է, թէեւ երբեմն ալ կրնայ ազդուիլ գեղարուեստական ոճի հնարանքներէն, բայց՝ իբրեւ համեմունք՝ չատ չխախտելով *գիտական ոճ* հասկացութեան սահմանները: Պէ՛տք է կամ ընդունելի՞ Է, եթէ, թրոչուն մը կրակելու համար թնդանօթ գործադրենք: Չափազանցումն ալ սահման պիտի ճանչնայ: Պէտք չէ՛ վիրաւորել ամբողջ ժողովուրդի մը մտաւորականութիւնը, որոնցմէ մէկն ալ դուք էք: Այդպէս չէ՞:

Լեւոն Միրիջանեան կը գրէ. «Կարելի է կտրուկ ասել՝ ո՛չ միայն հեշտ չէ, այլեւ անհնար է դա (իմա՛ Մ. Արեղեանի հեղինակած ուղղագրութիւնը-Գ.Բ.) սովորելը: Մեր ասածը շատերին կարող է տարօրինակ թուալ...»¹¹:

«Մատենքի վրայ կարելի է հաշուել այն մարդկանց, ովքեր կարող են գրել առանց սխալների: Մեծագոյն մասը նոյնիսկ ինքնակենսագրութիւն գրել չի կարողանում՝ թոյլ տալով այնպիսի անգրագիտութիւն, որը պատիւ չի բերում քաղաքակիրթ երկրի քաղաքացուն: Սա գիտեն բոլորը: Բայց որովհետեւ գրագէտ չլինելը պատուաբեր բան չէ, իսկ դա համընդհանուր երեւոյթ է, այս հարցի շուրջ լռութիւն է պահպանուում»¹²:

Մեզի համար ընդունելի չէ՛ այսպիսի խի՛ստ չափազանցումը:

11. Լ.Մ., էջ 9:

12. Լ.Մ., էջ 9:

Եթէ արեղեանական ուղղագրութեամբ սորված, ուսանած մեր ժողովուրդին մէջ «Մատենքի վրայ կարելի է հաշուել այն մարդկանց, ովքեր կարող են գրել առանց սխալների», եթէ «Մեծագոյն մասը նոյնիսկ ինքնակենսագրութիւն գրել չի կարողանում», այդ երկիրը, տուեալ պարագային Հայաստանը, Գո'ւք կամ որեւէ մէկը ի՞նչպէս կրնայ կոչել *Քաղաքակիրթ երկիր*: Ձեր չարագորանքէն դժուար չէ եզրակացնել, թէ արեղեանական ուղղագրութեամբ կրթուած խորհրդային եւ արդի անկախացեալ Հայաստանի ողջ մտաւորականութիւնը անգրագէտ է կամ թերուս: Անոր գրաւոր խօսքը, ուղղագրական տեսակէտէ, շատ է սխալաշատ: Հրատարակւած գրաւոր խօսքը (գիրքեր, մամուլ...) գրուած է անգրագէտ կամ կիսագրագէտ մարդոց կողմէ, որովհետեւ այդ գործը կ'իրականացնէր, այսօր ալ կ'իրականացնէ մտաւորականութեան բաւական հոծ բաղմութիւն մը: Անոնցմէ, ըստ Ձեզի, «Մատենքի վրայ կարելի է հաշուել այն մարդկանց, ովքեր կարող են գրել առանց սխալների»:

Մէ'կ ձեռքի մատները նկատի ունի յարգելի հեղինակը, թէ' երկու: Հետաքրքրական պիտի ըլլար, եթէ բերէր առաւելագոյնը՝ այն տասը երջանիկներուն անունները, որոնք կրնան անսխալ գրել: Եթէ անգամ ոչ թէ առարկայական, այլ փոխարեքական իմաստով գործածած է մատներուն քանակը «շատ սակաւ, անչափ քիչ...» իմաստներով, կարելի էր բերել անոնց անուանացանկը: Ի հարկէ, այդ հնարաւոր չէ, քանզի անոնք այդքան ալ չնչին թուաքանակ չեն կազմեր նոյնիսկ այսօրուան Համեմատարար սակաւամարդ Հայաստանի մէջ:

Անբեկանելի չեչտով այս չարագորանքը վիրաւորանք է ամէն մէկ իրապէս կիրթ մարդուն եւ մեր հայրենիքի կրթական ամբողջ համակարգին հանդէպ: Մենք այս չենք ընդունիր: Այլ խնդիր է, թէ այսօր ալ դեռեւս գործող ուղղագրութիւնը չեն կրցած ինչպէս որ հարկն է սորվիլ, յաղթահարել ոմանք կամ նոյնիսկ՝ շատեր: Ինչպէս քիչ վերը ըսինք, ատոր պատճառները ո'չ թէ միայն արեղեանական ուղղագրութեան, այլ նաեւ բազմազան այլ պատճառներուն մէջ:

Ձեզի հետ միասին, Պրն. Լեւոն Միրիջանեան, մենք ալ ապրինք երազային երջանիկ պահ մը, թէ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը այսօր, իր դարակազմիկ հրամանագիրով, կը հաստատէ, կեանքի կը կոչէ մեր երազը՝ Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադարձը հայոց կեանքէն ներս, եւ մոռացութեան գիրկը կ'իյնայ արեղեանական ուղղագրութիւնը: Տացէ՛ Աստուած: Ի՞նչ կը կարծէք՝ այդ պարագային արդի գործող ուղղագրութեամբ սորված, ուսանած հայերը առանց բացառութեան, Մեսրոպեան ուղղագրութեան տեսակէտէ, պիտի կարողանան անթերի' գրել: Մենք ասո՛ր ալ չենք հաւատար: Ձենք հաւատար' յենուելով անգամ մեր կենսափորձին եւ Հայ Սփիւռքին մէջ, որոշ ընդմիջումներով, տասներկու տարիներու զիտամանկավարժական աշխատանքային փորձին վրայ: Գոնէ այստեղ, փառք Աստուծոյ, մեր եւ Ձեր երազած *Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ* է, չէ՞ գրական արեւմտահայերէնի ուսուցումը: Իսկ մենք, Հայ Սփիւռքին մէջ, ընդհանուր առմամբ, դասաւանդած ենք «գրարար», «արեւմտահայերէն», «հայ գրականութիւն», «ազգային պատմութիւն», «ոճաբանութիւն» նիւթերը:

Հայ Սփիւռքի ցանկացած գաղթօճախի Ձեր կամեցած հայկական դպրոցը կամ վարժարանը եթէ հետադօտէք մեզի հետաքրքրող հարցին առնչութեամբ, ի՛րապէս մատներու վրայ կարելի պիտի ըլլայ հաշուել հայ լեզուն անկեղծօրէն, սըր-տանց սիրող եւ խանդավառութեամբ սորվող, ուղղագրութեան տեսակէտէ քիչ թէ շատ տանելի կիրթ հայորդիներ: Կան նրբացուցիչ շատ ու շատ դէպք յանցանաց-ներ:

Այսօր Հայ Սփիւռքի նոյնիսկ պետական կարգավիճակ ստացած Հայկական դպրոցներուն մէջ *գրական արեւմտահայերէնը*, անով դասաւանդուող նիւթերը (*Հայ գրականութիւն, Հայ մատենագրութիւն, ազգային պատմութիւն, կրօն*) Հայ դպրոցականները կը սորվին իբրեւ սիրողական նիւթ: Աւելցնենք նաեւ կիրթ արեւմտահայերէն խօսող ընտանիքներու, միջավայրի չափազանց խիստ պակասը, անհրաժեշտ ե՛ւ որակով, ե՛ւ քանակով դասագիրքերու, ուսուցիչ-ուսուցչուհիներու ահաւոր պակասը կամ ընդհանրապէս չգոյութիւնը, խառն ամուսնութեամբ ընտանիքներուն թիւի աստիճանաբար աճումը եւ այլն:

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին, Պատրիարքարանները, Ազգային պատկան մարմինները, ի պատիւ իրենց, կ'ընեն ամէն ինչ, նոյնիսկ՝ անկարելին՝ Հայ մանուկը Հայ մեծցնելու, իբրեւ Հայ կրթելու, դաստիարակելու համար: Թէեւ ամէնքըն ալ կը հասկնան, կը գիտակցին, թէ ըրուածը գետի հոսանքին ընդդէմ լողալ է, բայց մարդիկ կ'ընեն ընելիքը առաւելագոյնս:

Ձեռք հաւատար նաեւ, թէ այսօր գործող ուղղագրութիւնը անյաղթահարելի է:

Մեսրոպեան ուղղագրութեան անցնիլը անհրաժեշտ է առաւելապէս գիտական տեսակէտէ, նամանաւանդ՝ Հայոց բառերուն, բառարմատներուն աղաւաղումը վերացնելու, հետեւաբար՝ բառին ճիշդ ձեւը եւ իմաստային ճշգրտութիւնը վերագրտնելու համար:

Որեւէ լեզուի լեզուաբան, որքան ալ քանքարաւոր ըլլայ ան, ո՛չ թէ չ'ուզեր, այլ կարելի՛ չէ, Հնարաւոր՝ չէ, որ կարենայ քերականական օրէնքներով համակողմանիօրէն եւ անմնացորդ համակարգել տուեալ լեզուին ուղղագրական կանոնները: Դեռ չխօսի՛նք լեզուական զանազան ա՛յլ երեւոյթներուն մասին: Ողջ, խօսող լեզուն մի՛շտ ալ պատմական զարգացման, փոփոխման իր գործընթացին մէջ կը գտնուի՝ հազար ու մի հանգամանքներով պայմանաւորուած: Հայերէնն ալ լեզու է իր գրական երկու տարբերակներով՝ գրական արեւելահայերէնով եւ գրական արեւմտահայերէնով: Ինչ խօսք, Հնարաւոր համակարգումները անհամեմատ կը դիւրինցնեն լեզուի մը ուղղագրութեան ուսուցումը: Ուրեմն, ինչպէս ամէն բան, ուղղագրութիւնն ալ պէտք է յաղթահարուի հանապազօրեայ անդադրում աշխատանքով՝ ինչ անուան տակ ալ ներկայացուի, ինչպիսին ալ որ ըլլայ այն: Վե՛րջապէս, ո՞ր գիտելիքը այդպէս ձեռք չի բերուիր, ո՞ր մարդ արարածը այդ ճամբով չի զարգանար:

Բոլորովին ա՛յլ բան է, թէ Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը աւելի գիտական է, ազգային, աւանդական.... Հետեւաբար, ինչո՞ւ չքնադը թողած՝ որդեգրել լաւը: Ա՛յս պահանջը մեզի համար միանգամայն ընդունելի է:

Տիար Լեւոն Միրիջանեան կը գրէ, թէ արեղեանական ուղղագրութիւնը թէեւ կը հրամանագրուի 1922 թուականի Մարտ 24-ին, բայց «....պաշտօնապէս ուժի մէջ մտաւ ժամանակահատուածային աստիճանակարգով, որի առաջին փուլն սկսուեց 1922 թ. Ապրիլ 1-ից:....

Դրանից աւելի քան երկու տարի անց, 1924 թ. Դեկտեմբեր 20-ին, Հայաստանի Երկրորդ Հանրապետութեան առաջին Նախագահ Ալեքսանդր Մեանսիկեան իր նամակներից մէկում անկեղծօրէն գրել է. «*Ներքեցէ՛ք պահպանողականութեանս. մինչեւ այսօր, ի ցաւ, չեմ սովորել կարգին գրել նոր ուղղագրութեամբ*»: Այս տողերի արանքում նշմարելի է նոր ուղղագրութիւն կոչուածին հանդէպ որոշակի, բայց քաղաքական նկատառումով (Ժողկոմխորհի Որոշումը չէ՛ր կարող սրխալ համարուել) քողարկուած հեգնանք....»:

Չէր կարողացել եւ չէր էլ կարողանայ սովորել, թէկուզ հարիւր տարի էլ ապրէր: Գրագէտ մարդը (նա ո՛չ միայն Լազարեան ճամբարանում էր ուսանել, այլեւ արհեստավարժ գրականագէտ էր) չի կարող արեղեանական խեղագրութիւնից զուլս հանել¹³»:

Պրն. Լեւոն Միրիջանեանի այս ենթադրութեան եւ եզրակացութեան հետ միանգամայն համամիտ ենք: Սակայն մենք խիստ կը կասկածինք, թէ ինք մեզի հետ համամիտ ըլլայ, եթէ ըսենք՝ նոյնը պիտի կրկնուի, եթէ Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը, արդար իրաւունքով, փոխարինէ այսօր գործող արեղեանական ուղղագրութիւնը: Ահա թէ ինչո՞ւ մենք խիստ, չա՛տ խիստ մտահոգ ենք, որքան ալ կը ցանկանք Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադարձը:

Մեր ուսանելու տարիներուն հանդիպած, զրուցած ենք քանի մը տարեց մարդոց հետ, որոնք սորված, կրթուած էին Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ: Մեր զարմանքը սահման չունէր, երբ կը տեսնէինք, թէ ինչպէս իրենց կեանքի գրեթէ վերջալոյսին անոնք կը գրէին Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ: Կը հեզնէին՝ արեղեանական ուղղագրութեամբ որոշ բառեր գրելու ատեն: Երկրորդ՝ այդ ծերունիները ի՞նչ զեղեցիկ ձեռագիր ունէին, որովհետեւ ոչ թէ ձեւական, այլ ի՛րապէս *վայելչագրութիւն* սորված էին իրենց դպրոցական ուսումնառութեան առաջին իսկ տարիներէն:

Լուրջ նպատակը լրջագոյն վերաբերմունք, սէր եւ սկզբունքայնութիւն կը պարտադրէ եւ ոչ թէ մատներու արանքէն նայիլը ամենուն եւ ամէն ինչին վրայ:

Ակնարկուած ծերունիներուն հետ կապուած այս յիշողութիւնն ալ եղաւ մեր յենակէտերէն մէկը մեր հետեւեալ եզրակացութեան համար. «.....սերունդներ, սերունդներ չկրցան ընկալել նոր ուղղագրութիւնը, դարձան խրօրինակ անգրագէտներ ու այդպէս ալ անցան աշխարհէն: Նոր սերունդները, նոյնիսկ մինչեւ մեր օրերը, այդքան սորվելէն եւ ուսումնառութենէն ետք, չեն կրնար կատարեալ տիրապետել արեղեանական ուղղագրութիւնը¹⁴»:

Այս արձանագրելով հանդերձ՝ մենք համոզուած ենք, թէ Հայագիտութեան կադին, Հայ մշակոյթի հօրագոյն սիւներէն մէկը՝ Մանուկ Արեղեան ո՛չ թէ գիտակցաբար կամեցած է գրական Հայերէնի ուղղագրութեան մէջ չփոթ ստեղծել, այլ ազնիւ միտումով ուղիներ փնտռած է՝ գրական Հայերէնի ուղղագրութիւնը պարզեցնել՝ Հայազն սերունդին ուսումնառութիւնը հեշտացնելու նպատակով: Ըսուածը կը փաստուի նաեւ անով, որ Մանուկ Արեղեան այդ մասին խորհած է եւ գործած Հայաստանի խորհրդայնացումէն բաւական առաջ: Ան, ըստ էութեան, չէ՛ր կարծած, թէ Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը նորով փոխարինելը, տեսութենէն դուրս, իրական կեանքին մէջ կրնար ա՛յդքան դիմադրութեան հանդիպիլ եւ ժխտական արդիւնք տալ: Այլ հարց է, թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս կեանքի կոչուեցաւ արեղեանական ուղղագրութիւնը:

Մեր համոզումով աւելի մեղաւոր էր Արեղեանի ուղղագրութիւնը կեանքի կոչող ժամանակի Խորհրդային Հայաստանի համայնավարական կառավարութիւնը, քան Մանուկ Արեղեանը: Արդեօք իրաւունք ունի՞նք, սակայն, այդպէս մտածելու, եթէ անկողմնակալօրէն նկատի առնենք ժամանակի Հայաստանի անմխիթար վիճակը, ստեղծուած քաղաքական փակուղին: Այս ալ դեռ այլ հարց է:

Հայ եկեղեցւոյ պատմութիւնը արձանագրած է հետեւեալ ուշադրաւ փաստը: 633 թուականին Կարնոյ մէջ կը գումարուի ժողով մը: Հայոց *եզր Ա. Փառաժան-*

13. Լ.Մ., էջ 11:

14. Տե՛ս *Գէորգ Բաղդիչեան*, Վարդանանք եւ Վարդանանց Պատերազմը եւ Մտորումներ Թարգմանչաց Տօնի Առիթով, Գաւհիթ, 1999, էջ 13:

կերտցի կաթողիկոսը գիտակցաբար կը ստորագրէ փաստաթուղթ մը, ուր Հայոց դաւանանքէն փոքրիկ զիջում մը կ'ընէ յոյներուն: «Հետագային սակայն Եզրի փոքրիկ զիջողութիւնն անգամ դատապարտելի նկատուեցաւ,-կը գրէ Մեսրոպ վարդապետ,- խստապահանջ Հայ վարդապետներու կողմէ: Ասոր համար, կաթողիկոսական գաւազանագիրքերու մէջ իր անունը չըջուած սկզբնատառով (ՉՅՐ) գրուած է (ընդգծումը մերն է-Գ.Բ.)¹⁵»:

Մենք ալ այդպէս վարուի՞նք Մանուկ Աբեղեանի անուան հետ: Ո՛չ: Ո՛չ որ իրաւունք ունի: Մենք պէ՛տք է սորվինք ի խորոց սրտի յարգել, գնահատել մեր ազգային մեծութիւնները: Զընդունելով հանդերձ անոնց ինչ-ինչ մերժելի կողմերը՝ յարգանքի մեր տո՛ւրքը պէտք է մատուցենք անոնց:

Տեսական (վարդապետական) աստուածաբանութեան համաձայն՝ անսխալական է միմիայն *Աստուած*: Մանուկ Աբեղեանը մարդ է... Ան ձեւով մը ինքնապաշտպանութեան կ'անցնի իր հետեւեալ տողերով, թէ իր նպատակը եղած է, որ-պէսզի. «Ժողովրդական լայն խաւերի համար գրագիտութեան ուսումը հեշտանայ: Ուղղագրութեան ռեֆորմը չի եղել Հին գրագէտների համար, որոնք միշտ դժուարութիւն կը կրեն նոր ուղղագրութիւնից, այլ ապագայ գրագէտների համար, որոնք ինչպէս սովորեն, այնպէս էլ կը կարգան»¹⁶:

Պատուաւրժան Պրն. Լեւոն Միրիջանեան չ'ընդունիր Մանուկ Աբեղեանէն քաղուածաբար բերուած այս տողերը ի՛ր պատճառաբանութեամբ: Մանուկ Աբեղեանին այս տողերը մեր համոզմամբ մերժելի են, որովհետեւ ի՞նչ ընէին Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ սորվածները: Ի՞նչպէս կասեցնէին սերնդափոխութեան գործընթացը, որպէսզի մնային միայն այն Հայ մանուկները, որոնք, առաջին անգամ դպրոց յաճախելով, իրենց ուսումը պիտի սկսէին արեղեանական ուղղագրութեամբ: Հապա ընտանիքն՞որը, միջավայրը, հասարակութիւնը՝ ամբողջութեամբ վերցուած.... Քանի՞ սերունդներ պիտի յաջորդէին իրարու, մինչեւ որ ասպարէզին վրայ մնային նոր ուղղագրութեամբ սորվածները ե՛ւ դպրոցներէն ներս, ե՛ւ ընտանիքներուն մէջ եւ այլն: Ըսելը թերեւս ինչ-որ չափով դիւրին է: Անգամ մը եւս յիշենք յայտնի արտայայտութիւնը՝ կրակը ինկած տեղը կ'այրէ....

«Մեծահանճար Մեսրոպ Մաշտոցի կերտած ուղղագրութիւնը,-կը գրէ Պրն. Լեւոն Միրիջանեան,- այսօր էլ, իր ստեղծումից 1600 տարիներ անց, անթերի ծառայում է Սփիւռքի Հայութեան: Դրանից էլ՝ այն իրողութիւնը, որ սփիւռքահայերի լեզուաինմացութիւնը կատարեալ է (ընդգծումը մերն է-Գ.Բ.)¹⁷»:

Մեր բարեկամը՝ Լեւոն Միրիջանեան, եթէ *լեզուաինմացութիւն* ըսելով՝ նկատի ունի առօրեայ կեանքին մէջ սփիւռքահայը ինքզինք եւ աշխատանք գտնելու, ընտանիքին հանապազօրեայ հացը կարենալ հայթայթելու համար, միջավայրին, կեանքին իսկ թելադրանքով տարբեր լեզուներով խօսիլ կարենալը, մի'անգամայն արդարացի է, ընդունելի: Եթէ այդպէս չըլլայ, կորսուած է հայը՝ իւրաքանչիւրն իր գաղթօճախին մէջ: Օրինակ, այսօր Երուսաղէմի Թարգմանչաց Երկրորդական դպրոցի եւ ո՛չ մէկ Հայ աշակերտ կամ շրջանաւարտ չի կրնար մայրենի *արեւմտահայերէնով* գրել, կարդալ, խօսիլ այնպէս վարժ, յստակ եւ գրագէտ, ինչպէս անգլերէն, եբրայերէն (հրէերէն), արաբերէն, որ կը սորվին կամ սորված են նոյն դպրոցէն ներս: Թուարկուած օտար լեզուներուն համեմատ արեւմտահայերէնը խեղճ ու կրակ վիճակ մը կը ներկայացնէ:

15. Տե՛ս *Մեսրոպ Վարդապետ*, Հայ եկեղեցւոյ Պատմութիւն, Հ. Ա., Պէյրութ, 1965, էջ 115: Այս փաստը արձանագրած են նաեւ այլ հեղինակներ:

16. Լ.Մ., էջ 12:

17. Լ.Մ., էջ 9:

Բացարձակապես նույնն էր վիճակը 1984-1986 ուսումնական տարիներուն կիպրոսի Մեղզոնեան կրթական Հաստատութեան, Գաշիբէի (Եգիպտոս) Նուպարեան, Գալուստեան Ազգային Վարժարաններուն մէջ 1996-1999 ուսումնական տարիներուն, երբ կը պաշտօնավարէինք այդ կրթական Հաստատութիւններէն ներս: Անգամ Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի մէջ, ուր կը պաշտօնավարէինք 2000 թուականէն մինչեւ օրս, նկատելի է օտար լեզուներու եւ յա՛տկապէս *անգլերէն* լեզուի նկատմամբ շատ տղոց Հակումը: Հո՛ս ալ պատճառը խի՛ստ պարզ է...

Ըսուածը կարելի է անվարան տարածել Հայ Սփիւռքի ցանկացած գաղթօճախի, ցանկացած ուսումնական Հաստատութեան վրայ: Այս ամենով Հանդերձ, օտար լեզուներու իմացութիւնը, մօտաւորապէս իննսուն առ Հարիւրին մէջ, առաւել առօրեական-խօսակցական լեզուի մակարդակ է, քան ի՛րապէս կիրթ, յղկուած եւ ուսանելի, Հետեւաբար՝ նախանձելի լեզուական մակարդակ, լեզուական ոճ:

Վերոյիշեալ տեսանկիւնէն եթէ նայինք խնդիրը, սփիւռքի Հայ դպրոցներուն վիճակը ինչ-որ տեղ բարւոք է: Աշակերտը, եթէ խեղճ է *Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ* դասաւանդուող արեւմտահայերէն լեզուի եւ Հայերէնով դասաւանդուող նիւթերուն իմացութեան մէջ, որ անշո՛ւշտ արդարացում չունի եւ չի՛ կրնար ունենալ, գոնէ քանի մը օտար լեզուներու շատ թէ քիչ իմացութեամբ կրնայ ճամբորդել դէպի երկրագունդի տարրեր կէտեր, կրնայ տեղ մը աշխատիլ՝ առանց լեզուական զգալի խեղճութիւն կրելու:

Ինչպիսի՞ն է Հայաստանի դպրոցներուն վիճակը: Քանի՞ աշակերտ (այստեղ նկատի չառնենք դեռ *Հայերէնը*) կրնայ իր դպրոցէն ներս բազմաթիւ տարիներ իրեն դասաւանդուած *ռուսերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն* եւ այլ լեզուները (նայած թէ այս կամ այն դպրոցին մէջ ո՞ր օտար լեզուները կ'ուսուցանին), անոնցմէ գոնէ մէկը, թեկուզ եւ գործնական չափանիշներով, տիրապետած կ'աւարտէ դպրոցը: Այս կապակցութեամբ նկատի ունինք նաեւ անոնց մասնաւոր ուսումնառութիւնը: Ուրեմն, կրթական Համակարգին, գործադրուող ուսուցման մեթոդներուն մէջ կան լո՛ւրջ թերութիւններ:

Համաձայն յարգարժան Պրն. Լեւոն Միրիջանեանի՝ ոչ միայն դպրոցի աշակերտները, Համալսարաններուն, ինսթիթիւթներուն ուսանողները, այլեւ անոնց ուսուցիչներն ու դասախօսները, գիտութեան եւ արուեստի բոլոր մարդիկ կա՛մ ընդհանրապէս, կա՛մ մեծաւ մասամբ, *Հայերէնի ուղղագրութեան տեսակէտէ*, անզրագէտ են: Հետեւաբար, այլեւս ի՛նչ խօսք կրնայ ըլլալ Հայերէնի եւ այդ Հիմքին վրայ՝ օտար լեզուներու կամ լեզուի իմացութեան մասին: Այս ամէնի մեղաւորն ալ արեւդեանական ուղղագրութիւնն է: Հապա ասո՞ր ինչ բնէք: Ո՛ւր Հասանք...

Մենք աւելի Հակուած ենք կարծելու, թէ Պրն. Լեւոն Միրիջանեան *լեզուա-իմացութիւն* ըսելով, նկատի ունի սփիւռքահայութեան՝ արեւմտահայերէնի իմացութիւնը: Ան, ինչպէս տեսանք քիչ վերը, կը գրէ.>... *սփիւռքահայերի լեզուաիմացութիւնը կատարեալ է*: Երանի՛, Հազար երանի այդպէս ըլլար: Ձեր եւ մեր ուզածը ի՛նչ է, եթէ ոչ՝ այդ: Սիրելի Լեւոն Միրիջանեան, Ձեր երազանքը, որ այսօր անհասանելի երազ մըն է ցաւօք, միամիտ-միամիտ իրբեւ իրականութիւն կը ներկայացնէք՝ *կատարեալ* ածականն ալ որպէս ստորոգելիական վերադիր գործածելով:

Դուք Հաւանաբար լսած էք սփիւռքահայ *կարգ մը* մտաւորականներու զոց խօսքը (երբեմն՝ ճարտասանական մակարդակով՝ պերճ, ազատ, անկաշկանդ, սահուն, տրամաբանական եւ լեզուական չղթայի Համահունչ Համաձայնութեամբ): Հոգիով, զգացումով եւ միտքով բարձրաճճ խօսքը, յատկապէս զոց, վառվռուն

խօսքը Աստուծոյ մեծ շնորհ է: Այն, ինչպէս մեծ զանձերը, խիստ սակաւ մարդոց կը տրուին: Եթէ մէկդի դնենք մեծ թիւ չկազմող այդ բացատրիկները, եւ վար իջնենք բարձրաժողով արեւմտահայերէնի մակարդակէն, սրբագրենք նաեւ *Հնչին* բառը, իրական, տիրող վիճակը ոչ թէ *կատարեալ է, այլ չափազանց մտահոգիչ, երբեմն՝ նոյնիսկ ողբերգական*: Ըստածը կարելի է խմբաւորել երկու կէտերուն շուրջ՝

1. Որոշ գրողներ, արուեստագէտներ խմբագիրներ, ուսուցիչներ, հոգեւորականներ..., արեւմտահայերէնը կը տիրապետեն (եթէ կը տիրապետեն) առաւելապէս գործնականօրէն եւ ոչ թէ լեզուի քերականական համակարգի փայլուն կամ գոնէ տանելի չափով իմացումով:

2. Տարբեր շերտերուն պատկանող մնացեալ սփիւռքահայերուն արեւմտահայերէնի իմացութիւնը կը տատանուի մէկ երկու բառ հազիւ կապկպելէն եւ առօրեական, առտնին խօսակցական կցկտուր լեզուին միջեւ՝ օտարաբանութիւններով աղլցուն: Եթէ նկատի չառնենք սփիւռքեան պայմանները, որոնց մասին վերը արդէն որոշ բաներ գրած ենք, եւ այս իրավիճակը գնահատենք անաչառօրէն, խեղճ ու կրակ, անմխիթար կացութիւն մը կը պատկերուի մեր եւ Ձեր առջեւ: Դեռ առջիմ ասո՛ր ալ փառք: Ուզենք թէ չուզենք, Պրն. Միրիջանեան, մենք կանգնած ենք ոչ ցանկալի փաստի առջեւ: Այս է իրականութիւնը:

Իւրաքանչիւր գաղթօճակի մէջ ծնած, ապրած հայը կը խօսի (եթէ կը խօսի) հայերէն՝ իր ծննդավայր երկրին լեզուէն մինչեւ ուղն ու ծուծը ազդուած: Կը յիշէ՞ք, թէ հայերէն ի՞նչպէս կը խօսէր մեծ քիթիսցին՝ Ուիլյամ Սարոյեան: Բայց ա՛ն մեղաւոր էր: Ո՛չ: Ո՛չ թէ մեղաւոր, այլ յանցաւոր էին եւ այսօր ալ են ա՛յլ պարագաներ:

Նոյն վիճակին մէջ կը գտնուի նաեւ արդի՝ սփիւռքի երիտասարդներուն բացարձակ մեծամասնութիւնը, որ քիլոմետրերով հեռու է *հայերէնէն, բայց ո՛չ հայութենէն*: Ի՛նչ Մեսրոպեան ուղղագրութիւն, ի՛նչ արեւմտահայերէն: Հացի խնդիր դարձած է գրեթէ ամէն ինչ:

Այսօր սփիւռքին մէջ, ընդհանուր առմամբ, անգամ յիշեալ որակի այդ հայերէնը խիստ նեղ չըջանակի կամ չըջանակներուն մէջ կը գործածուի: Աւելին, Փրանսայի, Թուրքիոյ, Մերձաւոր Արեւելքի, Ամերիկայի մէջ... հայերէն խօսող, անկախ որակէն, Ձեր խօսքերով՝ մատներու վրայ կարելի է համրել նոյնիսկ ընտանեկան յարկէն ներս: Մեղաւոր է հայը: Ո՛չ միշտ:

Ձէ՞ք ապչելու, Պրն. Լեւոն Միրիջանեան, եթէ ըսենք, թէ Միացեալ Նահանգաց որոշ քաղաքներու *հայ քաղաքացիներ* այսօր կը պահանջեն, որ հայոց Պատարագը եկեղեցիներէն ներս անգլերէն մատուցուի, որպէսզի հասկնան:

Թուրքիոյ մէջ կրօնական արարողութիւնը կը կատարուի գրաբարով: Պատարագիչին քարոզը կը տրուի արեւմտահայերէնով: Այդ ժամանակ եկեղեցին կա՛մ կիսադատարկ կը դառնայ, կա՛մ քանի մը հոգիներ միայն կը մնան (անոնք, որոնք քիչ թէ շատ կրնան հասկնալ անգամ պարզունակ հայերէնով տրուած քարոզը): Նոյն քարոզը հայերէնէն անմիջապէս ետքը (կա՛մ նոյնութեամբ, կա՛մ յաւուր պատշաճի համառօտումներով) կը տրուի նաեւ թրքերէնով: Հայը կը լեցնէ եկեղեցին բերնէրերան: Պարզ չէ՞ ինչո՞ւ...

Սփիւռքահայուն լեզուաիմացութիւնը, նոյնիսկ ուղղագրութեան հայեցակէտէն, ի՛նչպէս կրնայ կատարեալ ըլլալ, երբ անյաղթահարելի եղած է եւ կը մնայ գրական արեւմտահայերէնի *եռաշարք քաղաձայնական համակարգը*՝ Հնչման եւ գրութեան տարբերութեան պատճառով: Այդ համակարգին *ձայնեղ* եւ *չնչեղ խուլ* քաղաձայնները կը գրուին տարբեր, բայց կը Հնչուին միանգամայն նոյն կերպ՝ *բ-փ = փ, գ-ք = ք, դ-թ = թ, ձ-ջ = ջ, ջ-չ = չ*: Ուրեմն,

կը գրեն	կը կարդան	կը գրեն	կը կարդան
բերան	փերան	փայտ	փայտ
զարուն	քարուն	քար	քար
Դանիէլ	Թանիէլ	Թոնիր	Թոնիր
ձմեռ	ցմեռ	ցորեն	ցորեն
ջուր	չուր	չամիչ	չամիչ

Նույլ բաղաձայներն ալ կը հնչուին ձայնեղ՝ պ = բ, կ = գ, տ = դ, ծ = ձ, ճ = ջ: Հետեւաբար, արեւմտահայերէնը գրութեամբ խուլ բաղաձայներ ունի՝, իսկ արտասանութեամբ, հնչումով՝ ոչ:

կը գրեն	կը կարդան
պանիր	բանիր
կատու	գաղու
տուն	դուն
ծառ	ձառ
ճանճ	ջանջ

Սփիւռքի կրթօճախներէն ներս պաշտօնավարող ո՞ր մանկավարժին աւանջները խլացած չեն աշակերտներուն այսպիսի հազարապատիկ հարցումներէն:

–Պարոն (օրիորդ, տիկին), այս բառը *ճանճի՞՞ ճ-ով պիտի գրենք, թէ՞ ջուրի ջ-ով*: Բառը *բա՞ց* չայտվ պիտի գրենք (նկատի ունին՝ չ գիրը), թէ՞ *գոց* չայտվ, այսինքն՝ ջ-ով եւ այլն:

Ինչ խօսք, յիշեալ եռաչարքի տառերուն արտասանութեան տեսակէտէ գիտականօրէն *բացարձակապէս ճիշդ է գրական արեւելահայերէնի հնչումը*: Գրական լեզուի այս տարբերակին մէջ, թէեւ ո՛չ բացարձակ իմաստով, ինչպէս կը գրուի, այնպէս ալ կը հնչուի: Արեւելահայերուն բախտն այստեղ բերած է: Կը թուի թէ ո՛չ ոք պիտի սխալի այս գետնի վրայ: Սակայն սխալողներ չկա՞ն...

Այս պարագային, ճիշդի կամ սխալի խնդիր չկայ: Կայ լեզուական աւանդոյթի հիմնահարց: Արեւելահայուն համար ի՛ր ուղղագրութիւնն է ճիշդ, արեւմրտահայուն համար՝ իրենք:

Սփիւռքը մեզի պարտադրուած է: Մե՛նք ենք կամ մեր հայրե՛րը, մայրե՛րը, քոյրե՛րը կամ եղբայրնե՛րը: Հարկ չկայ ըսելու, թէ Հայ Սփիւռքը մեր հոգին ու սիրտըն է, մեր արիւնն ու մեր ուրախութիւնն է եւ վիշտը: Սակայն հարկ կա՛յ, ա՛նպայման հարկ կա՛յ ըսելու, Պրն. Լեւոն Միրիջանեան, թէ, *ընդհանրութեան մէջ*, սփիւռքահայերուն արեւմտահայերէնը նախ հայերէն թող ըլլայ հայո՛ւ մտածողութեամբ, որ չկա՛յ, եւ ատկէ ե՛տքը միայն խօսինք *կատարելութեան մասին*: Այսօրուան սփիւռքահայութեան արեւմտահայերէնը, լեզուն *բնա՛ւ ալ կատարեալ չէ*:

Լեւոն Միրիջանեան կը գրէ. «70 տարի շարունակ Նորհրդային Հայաստանը համարուել է համատարած գրագիտութեան երկիր, լոյս են տեսել հազարաւոր գրքեր՝ հազարաւոր տպաքանակներով, *ամէն տան մէջ ստեղծուել է անձնական գրադարան, աճել է ընդհանուր զարգացածութիւնը, բայց լեզուաիմացութեան մակարդակը գնալով անկում է ապրել* (ընդգծումը մերն է-Գ.Բ.)¹⁸ »:

Ո՞վ բաժն է կամ կ'ըսէ, թէ «Համատարած գրագիտութիւն» ըսելով՝ պէտք է Հասկնալ ա՜նձնայման մասնագէտ լեզուաբան, գրականագէտ, Հրապարակախօս.... Այո՛, այդ բառակապակցութեամբ պէտք է Հասկնալ նաեւ գոնէ նամակ մը, գրութիւն մը գրել, կարդալ, ստորագրել, այս իմաստով իր առօրեայ հոգը հոգալ կրցողէն մինչեւ մեր երազած հմուտ մասնագէտները՝ լեզուաբանները, գրականագէտները, արթիսթները, բանաստեղծները....

Բնակարաններուն մէջ ընտրանի գրականութեամբ անձնական գրադարան ունենալը նախ՝ գերագոյն Հաճոյք է, երկրորդ՝ պայման մըն է՝ այդպիսի ընտանիքներուն ճշակութային ընդհանուր մթնոլորտի, զարգացածութեան մակարդակի եւ այլ յատկանիշներու նկատմամբ գնահատանքի եւ մարդկային Համապատասխան կեցուածք որդեգրելու Համար: Այս տեսակէտէ՝

1. Այո՛, Խորհրդային Հայաստանի մէջ Համեմատաբար չա՛տ քիչ ընտանիքներուն մէջ կը պակսէր գիրքը:

2. Աւելի տարածուածը՝ ընդհանուր հետաքրքրութեան Համար որոշ քանակի գիրքեր ունենալն էր:

3. Առաւել արժէքաւոր էին յատկապէս մասնագիտական գրականութեամբ Հարուստ անձնական գրադարանները, ուր կարելի էր գտնել նաեւ այլ ասպարէզներուն պատկանող ընտիր գիրքեր: Հո՛ս էր, որ գիրքը ի՛սկապէս կը ծառայէր իր նպատակին:

4. Խորհրդային չրջանի Հայաստանի մօտաւորապէս 1960-1980 թուականներուն սունկի պէս բազմացան մտաւոր կարողութեամբ ոչ փայլուն, բայց ստուերային ինչ-ինչ ճամբաներով Հարստացած կամ ինքզինքնին երեւելի Հարուստ կարծող ընտանիքները, որոնց բնակարանային թանկարժէք կահ-կարասիներուն բազկացուցիչ տարրեր դարձան փառաւոր կազմերով, չքեղ հրատարակութիւններ, որոնց բովանդակութենէն անգամ գաղափար չունէին:

Աւելցնենք նաեւ չրջանային, գիւղական, քաղաքային մասսայական գրադարանները, որ կը սպասարկէին բնակչութեան:

Թուարկուածէն պարզ ու մեկին կը դառնայ, թէ գրադարան, այն ալ՝ անձնական գրադարան ունենալը գովելի է, խրախուսելի, բայց այս երեւոյթը ո՛չ միշտ կրնայ չափանիշ, Հիմք դառնալ ընտանիքի, մարդու զարգացածութեան, լեզուական իմացութեան մակարդակը պարզելու Համար:

Լեւոն Միրիջանեան կը գրէ. «Պատահական չէ, որ նոյնիսկ բարձրագոյն կրթութիւն ստացածներից քչերն են, որ կարողանում են խօսել գրական Հայերէնով, բառապաշարով, գրագէտ, անսխալ շարադրանքով: Իսկ ինչ վերաբերում է գրաւոր խօսքին, ապա այս մարզում դրութիւնն ուղղակի անհանդուրժելի է¹⁹ »:

Ինչո՞ւ: Այս Հարցումին պատասխանը մեծայարգ տիար Լեւոն Միրիջանեանին Համար ուրիշ է, իսկ մեզի Համար՝ այլ:

Տեսականօրէն՝ բարձրագոյն կրթութիւն ստացած Հայը, այն ալ Հայագիտութեան կեդրոն Հայաստանի մէջ, իր մասնագիտութենէն զատ, նաեւ կիրթ ու դաստիարակուած պէտք է ըլլար այնքան եւ այնպէս, որ հեռու-հեռուէն տարբերուէր ուրիշներէն ե՛ւ իր կեցուածքով, ե՛ւ լեզուի ու խօսքի ճշակոյթով, ձեւով մը՝ նախանձելի տիպար դառնար միջավայրին Համար: Այդպէ՛ս էր կամ է՞: Հազարամէկերորդ անգամ՝ ո՛չ: Որո՞ւն յայտնի չէ, թէ Խորհրդային Հայաստանի բարձրագոյն դպրոցներէն չրջանաւարտներուն մօտաւորապէս ո՞ր մասը արդար քրտինքով իր նիշը կը ստանար: Մեզմէ իւրաքանչիւրը թող բարի ըլլայ՝ յիշելու գոնէ ի՛ր եւ ի՛ր

19. Լ.Մ., էջ 9:

Համակուրսեցիներուն վիճակը խնդրոյ առարկայ երևոյթի մասին: Այսօր ալ կացութիւնը նոյնն է եւ դեռ աւելի գէշ: Մանրանալու հարկ կա՞յ....

Ինչո՞ւ մոռնալ նաեւ այն մարդիկ, որոնք ոչ միայն Հայկական բարձրագոյն կրթութիւն ստացած են, այլեւ թէզեր գրած, գիրքեր գրած են, գիտական մեծ թէ պզտիկ աստիճաններու տէր են, բայց ի՞նչպէս կը խօսին ոչ միայն առտնին իրենց կեանքէն ներս, այլեւ Հեռատեսիլէն եւ ռատիոյէն: Է՛, ասոր պատճառը արեղեանական ուղղադրութիւնն է, ինչպէս կը կարծէ պատուարժան Լեւոն Միրիջանեան: Ամենեւին:

Այդպիսի մարդիկ, շատ կամ քիչ, յառաջացած են գիտութեան, արուեստի իրենց ընտրած բնագաւառէն ներս, սակայն չեն կրցած վեր բարձրանալ իրենց կենցաղային հոգերէն, լայն առումով՝ կենցաղային միջավայրէն, խօսակցական կամ բարբառային լեզուէն, առնուազն՝ անոնց ազդեցութենէն: Ասո՞ր մասին ի՞նչ պիտի ըսեն Պրն. Լեւոն Միրիջանեան եւ ուրիշներ:

Խօսակցական լեզուն, գլխաւորաբար բարբառները, անկասկած, եւս ազգային հարստութիւն են բազմաթիւ առումներով: Գրական լեզուն այդպիսի անձերու կամ անձնաւորութիւններուն համար գործնականօրէն կը դառնայ ոչ պարտադիր, արուեստական լեզուավիճակ մը: Անոնք կը մտածեն Հայերէնի իրենց բարբառային կամ խօսակցական տարբերակով, բայց կը ջանան արտայայտուիլ Հայոց լեզուի խօսակցական լեզուին գոնէ մօտ գրական Հայերէնով: Արդիւնքը կ'ըլլայ այն, որմէ իրաւացիօրէն կը գանգատին ե՛ւ Պրն. Լեւոն Միրիջանեան, ե՛ւ բոլորս, բայց ի՞նչ օգուտ: Գիտական այդպիսի տիտղոսաւորներէն կարելի չէ՝ սպասել ո՛չ միջին բարձրութեան, ո՛չ ալ՝ բարձրաժողովրդական լեզուի գործածում: Համոզուելու համար Հեռատեսիլէն, ռատիոյէն ելոյթ ունեցողներուն ձեռքէն առէք, խնդրե՛մ, գրաւոր բնագիրը, որ յաճախ նո՛յնպէս մաքուր գրական արեւելահայերէն չէ, եւ անոնք թող խօսին *գոց՝ բերանացի*: Ա՛նմիջապէս ասպարէզ կ'իջնէ նոյնիսկ փողոցային մակարդակի Հայերէնը:

Մասնաւորապէս Հայ բարբառագիտական մասնագիտական գրականութեան մէջ բաւական վաղուց յստակ նշուած է, թէ Հայոց բարբառները կը բաժնուին երկու մեծ խմբակցութեան՝ արեւելեան խմբակցութեան պատկանող բարբառներ եւ արեւմտեան խմբակցութեան պատկանող բարբառներ: Պարզ է նաեւ, թէ Հասկնալիութեան տեսակէտէ իրենց խրթնութեամբ աւելի աչքի կը զարնեն արեւմտեան խմբակցութեան բարբառները (Վանի, Արարկիրի, Մուսա Լեւան, Զէյթունի....): Այս բարբառները իրենց մահկանացուն գրեթէ կնքած են Հայոց Մեծ Եղեռնի պատճառաւ՝ ժողովուրդին մէկ մասը ջարդուելով, մնացորդացը տեղահանուելով իր Հայրենի տուն ու տեղէն: Այսօր եթէ կան յիշեալ խմբակցութեան բարբառներու բարբառակիրներ, Հատ ու կենտ վերջին մահկանանք, գրական արեւմտահայերէնին վրայ ազդելու առումով, վտանգ չեն սպառնար: Բացառութիւնները աննշան են:

Մեր գրական լեզուի այս տարբերակին վրայ մեծ է օտար լեզուներուն ազդեցութիւնը՝ որքան ալ տեղին անտեղի կը գոտանք, կը գոչենք Հայապահպանութիւն, ազգասիրութիւն եւ այլ կարգախօսներ:

Երկրորդ մեծ թշնամիներն են ուժացումը, Հայ գաղթօճախները զգալի արագութեամբ Հայաթափուիլը մարդոց բնական մահով կամ արտագաղթելով երկիրէ երկիր, գաղութէ գաղութ, խառն ամուսնութեամբ որոշ Հայեր իրենց ազգային պատկանելիութիւնը, լեզուն եւ ազգային կենցաղն ու մշակոյթը կորսնցնելը....:

Այս բոլորով Հանդերձ այսօր գրական արեւմտահայերէնը, դրական թէ ժխտական իմաստով, կարծես մրցակից չունի: Կը թուի թէ ո՛չ մէկ բարբառ կ'ազդէ անոր վրայ: Արդի՞ւնքը: Գրական արեւմտահայերէնով խօսողները կարծես թէ ի-

րարմէ՝ այնքան ալ տարբեր չեն խօսիր: Լեզուի բարբառային եւ խօսակցական տարբերակներուն ազդեցութիւնը խիստ աննշան է անոնց լեզուին վրայ: Հոսկէ ալ՝ քիչ մը զարգացած արեւմտահայը աւելի վարժ ու յստակ կը խօսի, քան արեւելահայ շատ ու շատ զարգացած մարդիկ:

Արեւելեան բարբառները, գրական արեւելահայերէնի խօսակցական տարբերակները աւելի *ակտիւ են*, ներգործող գրական լեզուին վրայ: Այս է պատճառը, որ սարդոստայնի մէջ ինկածի մը պէս արեւելահայն ընդհանրապէս, իսկ շատ մտաւորականներ մասնաւորապէս առայժմ չեն կրնար ազատիլ անոնց հիւսած ցանցէն:

Չամչնա՛նք ըսել նաեւ մերկապարանոց ճշմարտութիւն մը: Անհրաժեշտ մակարդակով կիրթ գրական արեւելահայերէնով խօսիլ փորձողները չա՛տ յաճախ կը ծաղրուին իրենց միջավայրէն՝ զանազան պիտակներ փակցուելով այդպիսի անձանց: Ուրեմն, մէկ բան է հետեւանքներուն մասին խօսիլը, մէկ ա՛յլ բան՝ անոնց պատճառները իրապաշտօրէն տեսնելը: Այս չի՛ նշանակեր, թէ մենք կ'արդարացնենք առկայ լեզուական անմխիթար կացութիւնը: Քա՛ւ լիցի: Իւրաքանչիւր մարդ պէտք է իր գործին իրական տէրը ըլլայ նախ եւ առաջ՝ ե՛ւ բանի՛ւ, ե՛ւ գործո՛ւ:

«Ինչի՞ց է, որ մարդիկ չեն կարողանում ազատագրուել քերականական սր-խալներէից, մի՞թէ չեն կարողանում սովորել իրենց մայրենի լեզուն, կամ գուցէ քիչ է որակեալ դասատուների ու դասախօսների թիւը:

Պատճառը բոլորովին այլ է:

Ուսուցանուող քերականութիւնը չափուած-ձեւուած է խորհրդային կամ արեւելանական կոչուած ուղղագրութեան վրայ: *Իսկ դա շատ հեռու է իսկական ուղղագրութիւն լինելուց: Դա խեղուած, շինծու, արհեստական մի բան է, որին շատ յարմար է գալիս խեղագրութիւն անուանումը*, -կը գրէ Լեւոն Միրիջանեան» (ընդգծումը մերն է-Գ.Բ.)²⁰»:

Անդրադառնա՛նք այս քաղուածքին՝

Ա. Բ.Հարցումներ: «Ինչի՞ց է, որ մարդիկ չեն կարողանում ազատագրուել քերականական սխալներից, մի՞թէ չեն կարողանում սովորել իրենց մայրենի լեզուն.....»: Նախ՝ պէտք չէ՝ ընդհանրացնել: Երկրորդ՝ հայ հասարակութեան այդ շերտին պատկանողներուն մէկ մասին վերաբերեալ կարելի է ըսել՝ այո՛, չեն ուզեր սորվիլ: Ըսենք այս առանց ինքզինքնիս կեղծելու, առանց ինքնախաբէութեան, առանց կեղծ հայասիրութիւն կամ ազգասիրութիւն խաղալու: Հայուն այդ խաւին մտածողութիւնը մօտաւորապէս հետեւեալն է՝ *Հայերէն կը խօսիմ, բաւական է: Հայերէնը ինծի հաց ու ջուր չի՛ տար:*

Այն ամէնը, որ մեզի կը տանջէ, կը գրենք, կը համոզենք, կ'ուզենք սորվեցնել՝ ատոնց հայեցի դաստիարակութիւն ու հայոց լեզուին հմայքին գէթ համտես ընել տալու համար, անոնց համար ձայն բարբառոյ յանապատի է: Ի՛նչ ազգ, ի՛նչ մայրենի լեզո՛ւ եւ նման այլ սրբութիւններ, այլ՝*աթոռ, դրամ, փառք, վայելք.....*՝ արհամարհելով ամէն ինչ եւ ամէն բան: Համոզուելու համար չա՛տ խեղժ է պէտք: Այլապէս ինչո՞վ, ինչո՞վ բացատրել համայնավարութեան տարիներուն հայ սերունդին զգալի մասը, նոյնիսկ դրամի ուժով, կը մտնէր ռուսական դպրոց (իրրեւ թէ ռուսական դպրոցներէն ներս ուսուցման որակը աւելի բարձր է եւ այլն):

Այդ շրջանին օտար լեզուներու ուսուցումը կը դիտուէր տեսակ մը բեռ դրպրոցին դասացուցակներուն մէջ: Ո՞վ ուշադրութիւն կը դարձնէր: Այսօր ինչո՞ւ 180 աստիճանով փոխուած է վերաբերմունքը դէպի օտար լեզուները:

Ինչո՞ւ իրաւաբանական բաժինին մէջ մէկ տեղի համար դիմորդներուն մըր-ցոյթը ապշեցուցիչ թիւերու կը հասնէր: Հիմա՛ ալ նոյն է կացութիւնը:

20. Լ.Մ., էջ 9-10:

Խորհրդային շրջանին ինչո՞ւ պատմության, տնտեսագիտության բաժիններ կը դիմէին չա՛տ ու չա՛տ երիտասարդ-երիտասարդուհիներ, քան անհրաժեշտ էր: Նորէ՛ն կրկնենք՝ *աթոռի, դրամի, փառքի, վայելքի...* Համար:

Ի՞նչ է, այդպիսիներուն համար Մեսրոպեան ուղղագրութեան ընդունումը մոգական ո՞ւժ պէտք է ունենայ: Ո՞րքան միամիտ, *ռոմանթիք* պէտք է ըլլանք՝ հաւատալու համար ասոր:

Նկատի առնենք, որ *ուղղագրութիւնը* քերականութեան այն բաժինն է, որ կը սորվեցնէ ճիշդ գրելու կանոնները, օրէնքները: Այն կապուած է *ուղղախօսութեան*, որ կը սորվեցնէ անսխալ խօսիլ: Ուղղագրութիւնը եւ ուղղախօսութիւնը փոխադարձաբար կը պայմանաւորեն միմեանց: Ատկէ զատ, ուղղագրութիւնը եթէ կապ ունի քերականութեան հետ, ուրեմն ան մաս կը կազմէ քերականութեան, ունի իր դերը լեզուի կառուցուածքի եւ այլ կարգի խնդիրներուն հետ: Այս չի՛ նշանակեր, սակայն, թէ լեզուի ամբողջ քերականական կառուցուածքի առանցքը ուղղագրութիւնն է: Ո՛չ: Քերականութեան ամէն մէկ բաժին ի՛ր ընելիքն ունի: Օրինակ՝

Մենք այսօր նկարելու ենք այս չքեղ պալատը:

Բերուած պարզ ընդարձակ նախադասութեան մէջ ընելիք ունի՞ն *Մեսրոպեան, արեղեանական* ուղղագրութիւնները: Ո՛չ մէկ ընելիք: Ուղղագրութեան երկու տարբերակներով ալ այս եւ այսպիսի հազարաւոր նախադասութիւններ կը գրուին նոյն կերպ: Եթէ որեւէ հայ նոյնիսկ ա՛յս կարգի քերականական երեւոյթներուն մէջ սխալներ թոյլ կու տայ, ինչո՞ւ, ի՞նչ իրաւունքով մեղադրել ուղղագրութեան այս կամ այն տարբերակը: Հետեւաբար, Պրն. Լեւոն Միրիջանեանին եզրակացութեան այն մասը, թէ վերոյիշեալներուն ամբողջ պատճառը այն է, որ «Ուսուցանուող քերականութիւնը չափուած-ձեւուած է խորհրդային կամ արեղեանական կոչուած ուղղագրութեան վրայ», ի՞նչպէս ընդունիլ:

Գ.Հարցում: «...գուցէ քի՞չ է որակեալ դասատուների ու դասախօսների թիւը»: Բարեկամաբար կը խնդրենք Ձեր համաձայնութիւնը, Պրն. Լեւոն Միրիջանեան՝ խմբագրելու համար այս նախադասութիւնը՝ յօգուտ Ձեզի եւ մեզի: Ձեր չարադրանքէն հրամայեալն պահանջով պէտք է հանել եղանակաւորող *գուցէ* բառը: Երկրորդ՝ նախադասութիւնը անհրաժեշտ է չարադրել ոչ թէ *հարցական*, այլ *հաստատական* երանգով: Ուրեմն, կ'ունենանք՝ «...քի՛չ է որակեալ դասատուների ու դասախօսների թիւը»: Այս պարագային հրաշալի կը պատշաճի աւետարանական հետեւեալ խօսքը. «Ձի բազումք են կոչեցեալք, եւ սակաւք՝ ընտրեալք» (Մատթ., ԻԲ, 14):

Մենք չենք ուզեր կասկածիլ Ձեր փորձառութեան: Բնա՛ւ: Շատ թէ քիչ ծանօթ ենք Ձեզ Ձեր գործերով: Միայն հարցնենք՝ Դուք տեղեակ չէ՞ք թէ՛ խորհրդային շրջանի, թէ՛ այսօրուան դպրոցներուն, բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններուն ներքին խոհանոցին բազմաթիւ ժխտական կողմերուն: Մենք կ'ընդունինք, թէ, ընտանիքէն ետք, կրթական համակարգն է ազգին դիմագիծը համակողմանիօրէն կերտողը: Եկուր տես որ՝ շահնուրեան հանճարեղօրէն ձեւակերպուած *նահանջը* այսօր, դժբախտաբար, նոյնքան արդիական է, որքան Շահնուրին «Նահանջը Առանց Երգի» հանճարեղ երկի տպագրութեան օրերուն (1929 թ.): Աւելցնենք, Մեծն Շահնուր իր օրերուն, եթէ նկատի ունէր միայն Հայ Սփիւռքին վիճակը, այսօր յիշեալ գիրքին մէջ մեզ հետաքրքրող խնդիրներուն առնչուող շահնուրեան ձեւակերպումները լիովի, առանց մնացորդի կը վերաբերին նաեւ մեր աչքի լոյս այսօրուան Հայրենիքին ընդհանրապէս եւ մասնաւորապէս՝

կրթական համակարգին: Հոս հպարտանալու խիստ քիչ բան կայ: *Մենք ցաւ ի սիրտ կ'արձանագրենք այս:*

Այսօր մեր դպրոցներուն մէջ կ'աշխատին շատ ու շատ ոչ թէ որակեալ (Ձեր գործածած բառն է) մանկավարժներ, բառիս նեղ ու լայն իմաստներով, այլ պատահական, տարրական գիտելիքի տէր բազմաթիւ մարդիկ: Մանկավարժութիւնը թէ' խորհրդային շրջանին, թէ' այսօր ոմանց համար (իսկ սա զգալի թիւ է) դարձած է ուրիշի գլուխին վրայ վարսայարդարութիւն սորվելու ասպարէզ կամ տաքուկ անկիւն մը: Այդպիսիք ունքը չի նկուն տեղ, աչքն ալ հետը կը հանեն: Հապա կաշա՞ղքը, մասնաւոր պարագելու համար իրարմէ աշակերտներ խել լը, ուրիշին քով մասնաւոր պարագողին հանդէպ քէն քէն լը, նիշը գիտակցաբար խիստ ցած դնել լը.... Զորն ասեմ եւ զորն խօստովանիմ....

Ինչ կը վերաբերի դասախօսներուն (անկասկած՝ ո'չ բոլորին), հոս լռենք: Թող իրենք խօսին, եթէ կրնան ազնուաբար խօսիլ: Միայն ըսենք՝ իրենց ուսանողները (որոշ տեսանկիւններէ) զիրենք շատ աւելի լաւ գիտեն, քան դասախօսները՝ իրենք զիրենք (յաճախ ամենէն յետին մանրութներով....):

Մանկավարժութեան խնդիրը լոկ գիտելիք տալը չէ: Գիտցած ըլլանք՝ ոմանք ա'յդ ալ չեն ըներ:

Հիմա նորէն հարցնենք՝ այստեղ ի՞նչ գործ ունի ուղղագրութիւնը:

Այն յոյսը, մտածումը, թէ Մեսրոպեան ուղղագրութեան անցումը պէտք է մեծ դեր խաղայ արեւելահայոց եւ արեւմտահայոց լեզուական մտածողութեան մերձեցման մէջ, թէ այս երկու հատուածներուն հայերը զիրութեամբ պիտի կարդան եւ հասկնան զիրար, կը կարծենք, թէ առաւելաբար երեւակայութիւն եւ բարի ցանկութիւն պիտի մնայ: *Ուղղագրութիւն փոխելը դեռ լեզուական մտածողութիւն, լեզուական կառուցումը, լեզուական աւանդոյթ փոխել չէ:*

Արդի գրական հայերէնի երկու տարբերակները, որքան ալ նոյն ակունքներէն բխած են, այնուամենայնիւ, ունին քերականական բաւականաչափ տարբերութիւններ: Անոնք կազմուած են տարբեր բարբառային հիմքերով, աշխարհագրական տարբեր հատուածներուն վրայ: Արդէն բաւական ժամանակ է, որ անոնցմէ իւրաքանչիւրը կ'անցնի զարգացման ի՛ր հունով, որքանով ալ անոնք, արեւակցա-կան տեսակէտէ, նոյն լեզուն են եւ, ինչպէս ըսինք, շատ ընդհանրութիւններ ունին:

Արեւմտահայուն եւ արեւելահայուն լեզուական մտածողութիւնն ալ շատ կողմերով նոյնը չէ: Հայոց գրական լեզուի երկու տարբերակներէն իւրաքանչիւրը, տարիներու ընթացքին ստեղծած է ի՛րեն առաւել բնորոշ լեզուական մշակութային աւանդոյթ: Այնպէս որ, ո'չ մէկ արուեստական փոխզիջում կրնայ ցանկալի արդիւնքի հասցնել:

Տեսականօրէն՝ յիշեալ տարբերակներէն կարելի է մէկ գրական հայերէն ստանալ, եթէ արեւելահայերը եւ արեւմտահայերը հրաշքով մը ապրին միասին, մէկ ընդհանուր տարածքին վրայ եւ այն ալ՝ բաւական երկար տարիներ:

Այս չի՛ նշանակեր, սակայն, թէ մենք այսօր որեւէ արժէք չենք տեսներ Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերստին կեանքի կոչելուն մէջ: Ո՛չ: Քա՛ւ լիցի: Մենք եթէ այդպէս մտածէինք երբեք ալ կողմնակից չէինք ըլլար այդ զաղափարին: *Մենք, սակայն, կը տեսնենք եւ կուգենք տեսնել միայն այն, ինչ կարելի է եւ հնարաւոր տեսնել արեւելեանական ուղղագրութիւնը Մեսրոպեանականով փոխարինելուն մէջ: Ո՛չ աւելի, ո'չ պակաս:*

Մենք չենք կարծեր կամ մտածեր, թէ մեր այս մտորումները կրնան անթերի ըլլալ: Երբեք: Եթէ ամէն ոք այդպէս կարծէ, *բանավէճը, որ անպայման դեռ պէտք է շարունակուի*, կը վերածուի անարդիւնք տհաճ, գոհճիկ վէճի:

Առաւել քան համոզուած ենք, *թէ Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնումը անխուսափելի է: Պէտք է ըրուի, սակայն, ամէն բան, որպէսզի այդ անցումը ըլլայ առանց արկածախնդրութեան, առանց մեծ ցնցումներու....*

ԳԵՈՐԳ ԲԱՂԴԻՇԵԱՆ

«Ճաշակեցէ՛ք եւ տեսէ՛ք թէ Տէրը քաղցր է.
Երանի այն մարդուն որ կը յուսայ Անոր»:
(Մաղմուս 34:9)

Պատարագը անձի հոգեւոր եւ բարոյական արժէք

Հայ փիլիսոփայական տեսական միտքը, շարունակելով անտիկ ժամանակաշրջանի գիտութիւնների համակարգումը, բարոյականութիւնը դիտել է որպէս գործնական փիլիսոփայութիւն, որը սովորեցնում է մարդուն ապրել ճիշդ՝ համաձայն իր էութեան: Փիլիսոփաները, աստուածաբանները յատուկ տեղ են յատկացրել բարոյագիտական հարցերին, քննել են առաքինութիւնների, բարոյական բնոյթի եւ աղբիւրների, չարի եւ բարու, կամքի ազատութեան, հոգեւոր եւ բարոյական կատարելագործման, կեանքի եւ մահուան, բարձրագոյն բարիքի, հայրենասիրութեան, ժողովրդի եւ մարդու ազատութեան եւ այլ հարցեր: Այդ հարցերի այս կամ այն ըմբռնումը կանխորոշել է իւրաքանչիւր մտածողի բարոյագիտական հայեացքների բովանդակութիւնը, աշխարհայեացքի ուղղութիւնը: Չարի եւ բարու յարաբերակցութեան հարցում, ի տարբերութիւն գրադաշտականութեան, դուալիզմի եւ ճակատագրապաշտութեան, տիրապետել է բարու սուբստանցիայի եւ չարի ոչ սուբստանցիայի էութեան ըմբռնումը, որը քրիստոնէական բովանդակութեամբ հանդերձ ծառայել է ազգային ազատագրական պայքարի գաղափարական հիմնաւորումը (Մեսրոպ Մաշտոց, Եզնիկ Կողբացի, Եղիշէ, Փաւստոս Բուզանդ եւ այլք):

Անտիկ փիլիսոփայութեան յատուկ բարոյական ուղղութիւնները նկատելի է նաեւ հայ միջնադարեան փիլիսոփայութեան մէջ: Փիլիսոփայութեան հիմնական նպատակն է հոչակուել իմացական եւ՝ բարոյական կատարելագործման, առաքինութիւնների դաստիարակման միջոցով Աստծուն մերձենալը, որը հումանիզմի դրսեւորման իւրայատուկ ձեւ էր Դաւիթ Անյաղթի, Գրիգոր Նարեկացու, Գրիգոր Տաթեւացու եւ այլոց մօտ: Առաքինութիւնների քրիստոնէական ըմբռնմանը զուգահեռ գոյատեւել են նաեւ անտիկ տեսութիւնները, որոնք պայմանաւորել են այդ խնդրի առաւելապէս աշխարհիկ վերլուծութիւնը (Յովհաննէս Երզնկացի Պլուզ, Մխիթար Գոշ): Մովսէս Խորենացու, Եղիշէի մօտ բարոյական աշխարհայեացքի ընկալումը դրսեւորուել է յատկապէս՝ հայրենասիրութեան, ժողովուրդների ազատութեան եւ հաւասարութեան հարցերում:

17-րդ դարում նկատուում է բարոյական խնդիրները կրօնից անջատելու, դրանց բանականացման որոշակի միտում, յատկապէս՝ Մատթէոս եւ Ղուկաս Վանանդեցիների եւ այլոց: 18-րդ դարի վերջին, յանձին լուսաւորական շարժման, յատկապէս՝ գիտատեխնիկական յեղափոխութեան ազդեցութեան ներքոյ բարոյագիտական շատ հարցեր ստանում են սոցիալական ուղղութիւն՝ ընդգծում են ժողովուրդների քաղաքական ազատութեան, մարդու ազատութեան եւ անկախութեան եւ այլ գաղափարներ, յատկապէս՝ Հ. Էմին, Շ. Շամիրեան, Մ. Բաղդամեան եւ այլոց գաղափարական հայեացքներում: Հետագայում, յատկապէս 19-րդ դարի 40-ական թուականների վերջում, երբ ձեւաւորուեց Մարքսիստական յատկապէս 19-րդ դարի 40-ական թուականների վերջում, երբ ձեւաւորուեց Մարքսիստական տեսութիւնը, ապա դրա հետեւանքով բարոյագիտական հարցերի քննարկումը ընթանում է կրօնական եւ հակակրօնական ուղղութիւնների բուռն պայքարում, բարոյականութեան շահերի զուգակցման ու այլ խնդիրների:

Անշուշտ, Մարքսիստական բարոյականութիւնը մի նոր աստիճանի է բարձրացնում բարոյականութեան մէջ մատերիալիզմի եւ հումանիզմի աւանդութեքը: Լշէնք, որ մարդը միանգամից կտրուում է կրօնական բարոյականութիւնից եւ կորցնում այն հիմնական կրօնական բարոյականութեան հոգեւոր արժէքները, որոնք մարդուն հաղորդակից էին դարձնում աստուածային կատարելութեանը:

Ակնյայտ է, որ Մարքսիստական տեսությունը չէր ժխտում բարոյականության դերը եւ նրա ջատագովները ընդգծում էին, որ բարոյականությունը իր էութեամբ ծառայում է մարդկային հասարակութեանը վեր բարձրացնելու, այսինքն՝ բարոյականությունը պետք է հիմնական գործոնը հանդիսանայ յեղափոխութեան համար: Այն յեղափոխութեան, որը մարդկութեանը պետք է ազատագրի մարդու կողմից մարդու շահագործումից: Սոցիալիզմի ժամանակ ձեւաորոշած բարոյականությունը անհատին հեռացնում է կրօնական բարոյականությունից եւ Աստծու նկատմամբ ունեցած հաւատից: Այստեղ բարոյականությունը ծառայում է որպէս հասարակականօրէն օգտաւէտ գործունէութիւն կատարելու համար:

Սակայն մարդկային մտքի պատմությունը մի անվերջ շղթայ է, որի ամեն մի օղակ սերտօրէն միահիւստած է միւսի հետ: Մարդկային արդարացի պայքարի հետեւանքով մարդը իր ճանապարհին է հարթում դէպի աստուածային կատարելութեանը հասնելուն: Անտարակոյս, ինչպէս արդէն նշուեց, որ մարդկային մտքի պատմութեան անվերջանալի օղակներից ամենաէականներից էլ Պատարագն ու պատարագամատուցումն են հանդիսանում, որոնք բարոյագիտութեան կատեգորիաներից ամենահարուստն են եւ բազմակողմանիօրէն հիմնաւորումը:

Պատարագի եւ պատարագամատուցումի էությունը անելի խորը ըմբռնելու համար ուշադրութիւն դարձնենք ժամանակակից գրականութեան մէջ տեղ գտած մի շարք մեկնաբանությունների վրայ: Այդ կարգի վերլուծութիւն է իր մէջ պարունակում Թորգոմ Արք. Մանուկեանի «Գոմիտասի հանճարը իր պատարագին մէջ» եւ Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեանի «Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը» աշխատանքները:

Սուրբ Պատարագը, ինչպէս վկայակոչում է Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեանը, - « ի յայտ է գալիս երբեմն տարբեր անուններով ըստ պարագային եւ իմաստին»:

1. Eucharist (Գոհաբանութիւն). Յունարէն բառ, որ կը բացատրէ խորհուրդին պարագան:
2. Lord's Supper (Վերջին Ընթրիք). Առիթը, որուն ընթացքին Քրիստոս հաստատեց պատարագի խորհուրդը:
3. Communion (Հաղորդութիւն). Ջայն ստացողին հաղորդակցութիւնը մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի հետ:
4. Sacrifice (Չոհ). Քրիստոսի խաչելութիւնը եւ մահը խաչի վրայ որպէս «չոհ»:
5. Badarak (Պատարագ). Հայերէն բառ, որ կը նշանակէ «չոհ» (Sacrifice):
6. Liturgy (Արարողութիւն). Գոհաբանութեան (Eucharist-ի) արարողութիւնը Արեւելեան ուղղափառ եկեղեցւոյ մէջ:
7. Mass (Ընծայում կամ Մատուցում). Գոհաբանութեան մատուցում հռոմէական կաթոլիկ եկեղեցւոյ մէջ:
8. Blessed Sacrament (Սուրբ Խորհուրդ) կամ The Sacrament (Խորհուրդ). Սրբագործում նշխարի հռոմէական կաթոլիկ եկեղեցւոյ մէջ: ¹ Սովորաբար, Ս. Հաղորդութիւն (Holy Communion) եւ Ս. Պատարագ (Holy Sacrifice) բառերը գործածական են հայ եկեղեցւոյ մէջ՝ ակնարկելու համար Divine Liturgy-ին:

«Ս. Հաղորդութիւնը խորհուրդ է», - գրում է Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեանը, որ, - «Ս. Հաղորդութիւնը հայ եկեղեցւոյ եօթ խորհուրդներէն մէկն է»: Խորհուրդ է, քանի որ Քրիստոս հաստատեց զայն: «Խորհուրդը ճշմարտութիւն մըն է, որ մարդկային միտքը անկարող է ըմբռնել, որ պետք է ընդունիլ հաւատքով»: Այնուհետեւ գրում է, - «Խորհուրդները հասկանալու

¹ Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան «Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը» Պեյսայտ, Նիւ- Եորք, 1998:

համար պետք է կարողանաք մտապատկերել որոշ բաներ»։ Այսինքն՝ «խորհուրդի արարողական մասը» տեսանելի բաժինն է անտեսանելի շնորհքին։ «Շնորհքը» զօրութեան գերբնական պարզեւ մըն է կամ օգնութիւն մը, որ Աստուած կու տայ մեզի որպէս արդիւնք Իր բարութեան եւ ողորմութեան, որպէսզի օգնէ մեզ փրկութեան հետապնդումին մէջ»²։

Պատարագով պահում է Քրիստոսի յիշատակը, ըստ Իր յանձնարարութեամբ, երբ ասում է, «Ընէք զայն իմ յիշատակիս համար» (Լուկաս 22:19)։

Անտարակոյս, Քրիստոսի յիշատակին մատուցուած Պատարագը մարդկութեան կողմից ունի մեծ բարոյա-հոգեբանական նշանակութիւն, ըստ իս, դա է մարդկանց միակ ճշմարիտ ուղին։

Ս. Պատարագը իր մէջ բովանդակում է հետեւեալ խորհուրդը, այսինքն՝ Քրիստոսի երկինք համբառնալուց յետոյ, առաքելները պատարագի խորհուրդը կատարում էին Կիրակի օրերը (Գործք 10:9), շատ անելի պարզ եւ կարճ արարողութեամբ, քան ինչ որ այսօր կատարում են։

Այսօր, հայ եկեղեցու ժամանակակից Պատարագի արարողութիւնը ձեւաւորուած է տարբեր պարագաներ օգտագործելով։ Դրանք են՝ Կապաղովկիայի Ս. Բարսեղ (4-րդ դար), Ս. Գրիգոր Նազիանզացիի (4-րդ դար), Կոստանդնուպոլսի Ս. Յովհաննէս Ոսկեբերանի (4-րդ դար), եւ հռոմէական կաթողիկ եկեղեցու (12-րդ դար) պատարագները։

Ինչպէս յայտնի է կրօնական ուսումնասիրութիւններից, հայ եկեղեցու Պատարագը կարելի է բաժանել չորս մասերի՝ պատրաստութիւն, ճաշի ժամ, կանոն Ս. Պատարագի եւ արձակում։

Նկատենք, որ բոլորից ուշագրաւ եւ միեւնոյն ժամանակ բարոյա-հոգեբանական մեծ նշանակութիւն ունի, յատկապէս «Կանոն սուրբ Պատարագի» մասը, որտեղ կենտրոնական մաս է կազմում Պատարագի ընթացքը։ Այսինքն՝ հաւատքով միացած, հաւատացեալ անդամները ողջագործում են իրար հետ «սուրբ համբոյրով» (ողջոյն տալով), բաժանելով իրենց սէրը որպէս եղբայրներ եւ քոյրեր, քանի որ Քրիստոս յայտնուած է իրենց մէջ (Թեսաղոնիկեցւոց 5:26)։ Պատարագի ընթացքում է, որ հացն ու զինին սրբագործւում են՝ փոխակերպուելով դառնում են Քրիստոսի ճշմարիտ մարմինը եւ արիւնը, ունենալով զօրութիւնը ներելու մարդկանց մեղքերը, եւ պարզեւելու յաւիտենական կեանք։ Քրիստոս ասաց. «Ով որ ուտում է իմ մարմինը եւ ըմպում է իմ արիւնը՝ բնակւում է իմ մէջ եւ ես նրա մէջ» (Յովհաննէս 6:57)։

Պատարագը անցեալի եւ ներկայի ողջ բարոյական եւ հոգեւոր մշակոյթի զարգացման այնպիսի արդիւնք է, որ իր մէջ ներառել է ողջ մարդկութեան դրականը եւ հանդիսացել պատմութեան ամենայեղափոխական՝ մարդկային արդարացի պայքարի հետեւանքով մարդկութիւնը մաքառելով, քրիստոնէայ առաքելներով դարձել մարդկային փորձի ընդհանրացման արդիւնքի հիմքը։

Պատարագը դա մի նուրբ է, մի ընծայ է, մի գոհ, որը հանդիսանում է քրիստոնէութեան գլխաւոր արարողութիւնը։

Պատարագի հետեւանքով, մարդու հոգին մաքրուելով, մարդուն մօտեցնում է Աստծոյ երթեան սահմանին։

Պատարագի երթիւնը յանուն մարդկութեան մեղքերի քաւութեան Յիսուս Քրիստոսի խաչելութեամբ գոհաբերելու՝ պատարագուելու խորհուրդն է, որն ընթանում է կրօնական բնագրերի ընթերցումներով, արտասանութեամբ, աղօթքներով, երգեցողութեամբ, երաժշտութեամբ, խնկարկումով եւ ծիսակատարութեամբ, նաեւ այլ արարողութիւններով։

Պատարագի ժամանակ հաւատացեալները եւ ընդհանրապէս եւ բոլոր մարդիկ պետք է ճաշակեն Քրիստոսի մարմինն ու արիւնը խորիորդանշող հացը (նշխար) եւ իհարկէ զինին։ Ըստ աւանդութեան Պատարագի առաջին կազմողը եղել է Յակոբոս Տեառնեղբայր առաքելը,

² Տես նոյն տեղը։

այսինքն՝ Երուսաղեմի առաջին եպիսկոպոսը: Հայերը առաջին անգամ մ.թ. 1-ին դարից պատարագ են մատուցել³:

Յիշատակենք, որ հայ եկեղեցին Պատարագ ու պատարագամատուցում է կատարել ամեն Կիրակի: Պատարագ է կատարում ժողովուրդի կեանքում պատմական կարեւոր իրադարձությունների, նշանաւոր անձանց պատուին: Ակնառու է այն փաստը, հայոց առաջին Պատարագամատուցը Կեսարիայից բերել է Ս. Գրիգոր Լուսավորիչը եւ այդպէս Պատարագը մարմնաւորուել է հայ եկեղեցու հոգեւոր կամարների տակ ու մեր ազգի համար դարձել ազգային ինքնագիտակցութիւն, եւ միեւնոյն ժամանակ հանդէս է եկել որպէս ազգի բարոյական ամենաբարձր հոգեւոր արժէքը:

Ժամանակի ընթացքում Պատարագը հարստացել ու հարստանում է իր էութեամբ, նոր երգերով ու երաժշտութեամբ: Օրինակ՝ անչափ յատկանշական է Ներսէս Շնորհալու ներդրումը:

Խազերով գրուած Պատարագի առանձին գոհարներ ու պատառիկներ պահպանուել են 11-12-րդ դարերի, 13-րդ դարից «Պատարագամատուց»-ներում, զրքերում եւ այլ հայ հոգեւորական անձերի ժողովածուներում:

Մեր Պատարագի միջնադարեան մեկնութիւններից առաւել ուշագրաւ ու յայտնի են Խոսրով Անձեւացու եւ Ներսէս Լամբրոնացու հեղինակածները, որը մեծ տարածում գտաւ եւ իր ժամանակ, եւ իր հետագայում, պատկանում է Յովհաննէս Արճիշեցուն: Արճիշեցին, սակայն, գրելով իր երկասիրութիւնը, նպատակ չի ունեցել տալու Պատարագի ինքնուրոյն մեկնաբանութիւն, այլ օգտուելով Անձեւացու ու Լամբրոնացու հանրայայտ մեկնութիւններից, շարադրել է դրանք աւելի համառօտ, պարզ եւ դիրքնկալ եղանակով: Մատչելիութեան պարագան պատշաճ է դարձել, որպէսզի Յովհաննէս Արճիշեցու խնդրոյ առարկայ երկը ընդօրինակուի եւ ծառայի որպէս դասագիրք հոգեւոր դպրոցների եւ հոգեւորականների համար՝ տալով նրանց Պատարագի խորհրդի առաւել խորը իմացութիւն:

Աւելի ուշ, Արճիշեցու մեկնութիւնը հրատարակուել է մի քանի անգամ, մասնաւորապէս 1717 եւ 1799թթ.⁴ Կոստանդնուպոլսում, 1830թ.-ին Կալկաթայում եւ 1860թ.-ին՝ Էջմիածնում:

Յիշատակենք, որ հայ ընթերցողն արդէն մասնակիօրէն ծանօթ է Յովհաննէս Արճիշեցու «Պատարագի մեկնութեանը»: Վազգէն Ա Կաթողիկոսը «Մեր Պատարագը» աշխատութեան մեջ առաջին անգամ աշխարհաբար թարգմանութեամբ հատուածներ է վկայաբերում՝ Յովհաննէս Արճիշեցու «Պատարագի խորհուրդը» հաւատացեալ հայորդուն մատչելի դարձնելու նպատակով⁵:

Պատմութեան խորքերից առաւել ամբողջական եւ ուշագրաւ է հիմնականում կաթողիկոս Գեորգ Դ Կոստանդնուպոլսեցու երգածը, որի գրառմանը մասնակցել է նաեւ Ս. Եկմալեանը, որը հրատարակուել է 1874-ին, լրացումներով՝ 1878-ին, Վաղարշապատում՝ «Չայնագրեալ երգեցողութիւնք սրբոյ Պատարագի»: Ինչպէս յայտնի է Պատարագը բաղկացած է երեք մեծ բաժիններից՝ նախապատրաստութիւն, հաղորդութիւն, որը կազմում է կենտրոնական, կիզակէտային եւ դրամատիկական կողմը: Պատարագի եւ պատարագամատուցման էութիւնը դրսեւորում է երգերի միջոցով, այսինքն՝ խմբում են չորս գլխաւոր եղանակների շուրջ՝ «Մուրբ Աստուած», «Մուրբ Մուրբ», «Հայր մեր», եւ «Միայն Մուրբ»: Բացառուած չեն նաեւ որոշ երգերի ներկայացումութիւնը, ինչպէս օրինակ՝ Բազմաթիւ «Տէր ողորմեա»-ները:

Պատարագի եւ պատարագամատուցման ընթացքում ուշագրաւ է յատկապէս հայ միջնադարեան երգահանների վարպետութեան բարձրարժէք արգասիքը: Ոճի եւ գեղագիտական բարձր արժանիքի շնորհիւ առ այսօր ընդունուած են Ս. Եկմալեանի, որը հրատարակուել է 1896թ. Լայպցիգում եւ Վիեննայում, եւ Մեծ Կոմիտասի, որը հրատարակուել է 1933թ.ին Փարիզում:

³ Վազգէն Ա Կաթողիկոս «Մեր Պատարագը», Բուխարեստ -1945, էջմիածին- 1990

⁴ Վազգէն Ա Կաթողիկոս «Մեր Պատարագը», Բուխարեստ -1945, էջմիածին- 1990

Ոճի եւ գեղագիտական բարձր արժանիքներով է օժտուած Թորգոմ Արք. Մանուկեանի «Կոմիտասի հանճարը իր պատարագին մէջ» գիտական աշխատութիւնը, որտեղ հեղինակը մանրակրկիտ վերլուծել է հանճարեղ Կոմիտասի ստեղծագործութիւնները: «Ես կը հաւատամ, որ Կոմիտասը հանճար մըն էր,- գրում է հեղինակը,- եւ այդ փորձած եմ ապացուցանել: Ապացուցանել մի,-ստեղծագործութեամբ (ընդգծումը իմն է),- որուն վերնագիր դրել եմ «Կոմիտասի Հանճարը»: Այնուհետեւ շարունակում է,-Կոմիտասի հանճարը կը գտնենք գիտերուն մէջ»:

Հեղինակի բազմապատասխան վերլուծութիւնը հանգեցնում է այն ամէնին, որ Կոմիտասի երաժշտութիւնը հիմնականապէս հիմնուում է «երեք հիմնական գիտեր»-ի վրայ:

Առաջին՝ «հին հայկական խագերու իմաստը վերագտնելն է»: Երկրորդ՝ «քառալարի (թէրագորտի) դրութիւնն է: Ըստ Կոմիտասին՝ հայ երաժշտութիւնը չի նմանիր եւրոպական երաժշտութեան»: Եւ երրորդ ընդգծում է, որ «եւրոպական երաժշտութիւնը ունի «մաժէօր» ձայնաշարերը, ունի դեռ ուրիշ «տայաթոնիք», «հարմոնիք», «քրոմաթիք» ձայնաշարերը»: Երրորդ գիտը՝ «կշռոյթի դրոյթն» է:

Հեղինակը բովանդակելով Կոմիտասի Պատարագի մէջ եղած բոլոր սկզբունքները, արդարացիօրէն հանգում է այն եզրակացութեան, որ Պատարագի չորս բաժինները, ինչպէս արդէն յիշատակել ենք, որակատրել է հետեւեալ կերպ: Առաջին բաժինը անուանել է «Պատրաստութիւն», երկրորդ բաժինը՝ «Ճաշու ժամ» կամ «Ուսուցողական բաժին», երրորդ բաժինը՝ «Բուն խորհուրդը Պատարագի, զոհագործութիւն», չորրորդ բաժինը՝ «Երթանք տուն, երթանք բարով»: Պատարագում հեղինակը կարեւորում է Պատարագի կատարումը, այսինքն՝ ինչպէս ընդգծում է,- «Այդ պէտք է արտայայտենք ոչ նոյն միապաղաղ դանդաղութեամբ կամ արագութեամբ, ոչ նոյն ուժգնութեամբ կամ մեղմութեամբ երգելը, եւ ոչ էլ նոյն ձայնով պոռալը ուղիղ է»⁵:

Անշուշտ, տրամաբանական է հեղինակի մօտեցումը, քանի որ Պատարագի հաղորդակիցը պէտք է ընկալի կատարուող «Աղօթքի» կամ «Հարականի» եութիւնը, որովհետեւ այդ ընթացքում ոչ թէ մարդը, աւելի ճշմարիտ ունկնդիրը ընկալում է զգայութիւնների՝ (տեսողութեան կամ շօշափելիք) առարկայական ձեւով, տրամաբանական մտածողութեան հետեւանքի շնորհիւ, զուտ հաւատի եութեամբ:

Բնականաբար, այդ կարգի պատարագամատուցումը դառնում է անձի բարոյա-հոգեբանական ներքին կոլտուրայի ձեւատրման հիմնական խթանման օղակներից մէկը:

Այստեղ անչափ կարեւոր է Պատարագին մասնակցողի հոգեւոր կարողութիւնը: Այսինքն՝ Պատարագին մասնակցել նշանակում է հոգեւոր բաժին ունենալ կատարուած արարողութեան մէջ: Միայն այդպիսի պայմաններում հաւատացեալների մասնակցութիւնը կը դառնայ կատարեալ եւ իմաստալից:

Պրակտիկան ցոյց է տալիս, որ Պատարագի արարողութեան ժամանակ ձեւատրուում է երեք կարգի մասնակիցներ՝ իսկական հաւատացեալ, որի եութիւնը իսկական հաւատն է Աստծու եւ Քրիստոսի նկատմամբ, երկրորդ կարգի մասնակիցը աշխատում է հասկանալ ու ըմբռնել Պատարագի բուն իմաստը, իսկ երրորդ կարգի մասնակիցը՝ ուղղակի զուտ մարդկային հետաքրքրասիրութեան տեսանկիւնից: Բացառուած չէ, որ Պատարագին մասնակցեն նաեւ այլ հաւատի՝ ոչ քրիստոնէայ:

Անտարակոյս, Ս. Պատարագի ժամանակ անչափ կարեւորում է պատարագամատուցումը անցկացնողի վճռական դերը: Այսինքն՝ Պատարագի յաջողութիւնը պսակւում է նրանով: Նա պէտք է ցուցաբերի ներշնչանք, հոռտորական արուեստի ձիրք, որպէսզի Պատարագի նկատմամբ հաւատը մարմնատրուի մասնակիցի հոգում: Դեռ աւելին, որպէսզի Պատարագի նկատմամբ հաւատը մարմնատրուի մասնակցի հոգում: Դեռ աւելին, եթէ Պատարագի հաղորդակիցները մանուկներ են, ապա մատուցողի դերը աւելի է դառնում

⁵ Թորգոմ Արք. Մանուկեան, «Կոմիտասի Հանճարը իր Պատարագին մէջ», Երուսաղէմ-2003թ.:

պատասխանատու, քանի որ նրանց մանուկ հոգիները այդ Ս. Տաճարի կամարների ներքոյ առաջին անգամ ջերմանում ու լուսաւորում են Աստծու լոյսով:

Անշուշտ նման պայմաններում է ձեւաւորւում կրօնա-բարոյական հոգեւոր արժէքները, որոնք հետագայում անձի ողջ կեանքի համար դառնում են լուսէ ճանապարհ:

Ընդհանրացնելով մեր առջեւ ծառացած խնդիրը, կարող ենք նշել, որ Պատարագները իրենց մէջ ընդգրկում են բարձր արուեստի գրական ու գեղարուեստական արժէքներ, որտեղ ընդգրկուած են՝ Մ. Եկմալեանի, Կոմիտասի, Ն. Թաշճեանի, Թ. Արք. Մանուկեանի գրառած եղանակները, որոնք մինչեւ օրս էլ պահպանւում են Սուրբ Էջմիածնում եւ Ս. Երուսաղէմում:

Անշուշտ դարերի ընթացքում Պատարագը եղել է հայ ժողովրդի պատմական կեանքի անբաժան ուղեկիցը, նրա քաղաքական ու հոգեւոր աշխարհի բարոյական հայելին: Իր հրամայականով նաեւ ազգային կրօնի արտացոլման անբաժան մասը: Այն կրօնի, որը նեցուկ է կանգնել ազգային բարոյական- քաղաքական ու ֆիզիկական ճակատագրի բոլոր վերելքների ու վայրէջքների բոլոր ժամանակահատուածներում:

«Հայր մեր, որ երկնքում ես. Սուրբ թող լինի քո անունը. Քո թագաւորութիւնը թող գայ. Քո կամքը թող լինի երկրի վրայ, ինչպէս որ երկնքում է. Մեր հանապազօրեայ հացը տուր մեզ այսօր. Եւ ներիր մեր յանցանքները, ինչպէս որ մենք ենք ներում նրանց, որ յանցանք են գործում մեր դէմ. Եւ մի տար մեզ փորձութեան, այլ փրկիր մեզ չարից, որովհետեւ քոնն է թագաւորութիւնը եւ զօրութիւնը եւ փառքը յաւիտեանս. ամէն»:

ԲԱԳՐԱՏ ՂԱՐԱԳՈՒԼԵԱՆ

ԿԱՍԻՈՍ ԼԵՌԸ

Աշնան վերջին օրերն էին: Բերֆահաւաֆից յետոյ մարդիկ պատրաստութիւն էին տեսնում դիմագրաւելու ցրտաշունչ ձմեռը: Թէեւ արեւը դեռ շողում էր, սակայն նրա ջերմութիւնը չափազանց նուազել էր, իսկ փայլն էլ կորցրել էր իր երիտասարդական թարմութիւնը: Օրերը կարճացել էին:

Հայրս աշխատանքի գնալուց առաջ ջուր խնդրեց, եւ մայրս մեր տան արծաթափայլ թասը ջրով լցրեց ու տուեց նրան, որից մի քիչ ըմպելուց յետոյ՝ ասաց.

- Զուրն իր համը փոխել է, Կասիոսի կատարին անպայման ձիւն է իջել: Անմիջապէս դուրս ելայ նայելու Կասիոսի գագաթին, եւ իրօք այնտեղ գիշերով ձիւն էր իջել: Տեսարանը հոյակապ էր: Արեւի հետ միառժամանակ փայլում էր ալեհեր Կասիոսը՝ նորահարսի պէս սպիտակ ֆողով պնդադարձում, քայց ցրտաշունչ ու մեհակ:

Գարնան ձնհալին դարձեալ երեւում էր նրա լերկ ու վրանածե գագաթը, մինչ նրա դալարագեղ լանջերին յորդում էր վերանորոգ ու ցնծալից կեանք՝ գունագեղ ծաղիկների հազարաբնոյթ հրապոյրներով պսակուած ու թռչունների փաղցրահնչիւն մեղեդիներով նոխացած:

Երբեմն նրա գագաթը ամբողջովին կորչում էր մառախուղի կամ թխպոտ ամպերի մէջ: Այնուհետեւ անձրեւն սկսում էր մաղել՝ խորհդաւոր եւ ախորժալուր մի շրշիւնով: Մէկէն լսում էր ամպրոպի ահեղաշունչ ձայնը, շանթեր էին փայլատակում նրա քարձունքներում, անձրեւը դառնում էր տեղատարափ: Փայլատակումներն աւելի սարսափազդու էին յատկապէս գիշերով,

երբ խոր մթութեան միջից մի ակնթարթ լուսաւորում էր լեռան կատարը, իսկ որոտի ձայնից էլ դղրդում էր երկիրը, մինչ շանթերը քեկանում էին Կասիոսի կողից դուրս ցցուած մի անմատչելի ժայռազանգուածի պռունգին, որը գիւղացիների կողմից կոչւում էր Կայծակի սար, որից ներքեւ քացւում էր մի անդնդախոր կիրճ՝ շտեմարան մոլեգնող ֆամիների:

Կայծակի սարից ոչ հեռու հայ գիւղացիք մի ուխտատեղի ունէին՝ Բալում անունով: Նրանից մի քիչ ներքեւ կար սառնորակ ջրով մի զուլալ աղբիւր: Այսօր թէ՛ այդ ուխտատեղին եւ թէ՛ Կասիոս լեռը մնում են սահմանից այն կողմ, այդուհանդերձ նրանց անմահական ու փաղցրայուշ տեսին ոչ մի բիրտ ուժ չի կարող վարագոյր փաշել:

Տխրահոչակ սահմանից այս կողմ հէնց որ աչք քացեցինք՝ մեր հայեացքը դիպաւ Կասիոսի ճաղատ գագաթին, որ կարծես թէ մի դարաւոր ու խորհրդաւոր պատգամ ունէր մեզ հաղորդելու: Այնուհետեւ մեր մեծերից յաճախ լսում էինք, որ այդ լեռան քարձունքներում գտնուել են քազմաթիւ հնութիւններ, որ այնտեղ է փորձել Արրահամը զոհել իր որդուն աստծուն, որ այնտեղ են հաւաքում դիւցազունների ոգիները ու ժողովներ գումարում՝ որոշելու աշխարհի նակատագիրը, որ Բալումի մօտով հոսող աղբիւրի ջուրը բուժիչ յատկութիւն ունի եւ նրանից խմողը էլ ուրիշ ջրի համը չի զգայ: Եւ, իսկապէս էլ, մեծահասակ մարդիկ կարօտն էին փաշում այդ սրբազան աղբիւրի ախորժափամ ջրի:

Կասիոսի շուրջընդոյրը գտնուող գիւղերն ու աւանները ամբողջութեամբ

կանաչապատ են, մինչդեռ ինքը՝ լեռը, բոլորովին լեռկ, այն աստիճան, որ այսօր արարները այն կոչում են Զեքել էլ-Ակրա, այսինքն՝ Ճաղատ լեռ։ Ժամանակին նրա գագաթից կրակ է ժայթքել եւ հրաշէկ լաւանները հոսել են նրա կողերն ի վար՝ ձեւաւորելով նրա այսօրուայ բնակարանը։

Մեզանից համարեայ չորս հազար տարի առաջ Հայաստանի եւ Զագրոշեան լեռների կողմերից եկած ու Միջագետքում բնակութիւն հաստատած խուրրիները վերոյիշեալ լեռը կոչել են Քազգի կամ Խազգի, որից գալիս է լատինացած Կասիոս անունը՝ հռոմէացիների տիրապետութեան ժամանակից։ Հիւսուսները Ն.Ք. ԺԸ դարում Սիրիայից գնալով՝ գրաւել են եգիպտոսը եւ իրենց հետ են տարել ոչ միայն փիւնիկեան աստուածների պաշտամունքը, այլեւ Քազգի լեռան անունը, որն հետագայում՝ եգիպտացիների կողմից աղաւաղուելով՝ դարձել է Քասավ, որից մեծ հաւանականութեամբ ծագում է Կասիոսի լանջին գտնուող այսօրուայ Քեսար գիւղի անուանումը, քանի որ «վ» եւ «ք» տառերը հնչիւնային առումով իրար լծորդ են։

Փիւնիկեցիները Կասիոս լեռը անուանել են Սափոն կամ Սափունու, որը Հին Կտակարանում հանդէս է գալիս Ցեփոն անունով (տե՛ս Ելից ԺԴ, 1-3, Թիւ 14, 6, ուր Բահալ-Ցեփոնը գրաբարում նշուել է իբրեւ Բեհէլսեփոն)։

Սափոն լեռը կամ Կասիոսը եղել է փիւնիկ-հանանական Բահալ(Բահաղ) աստծոյ նստավայրը, որի համար էլ այդ աստուածը կոչուել է Բահալ-Սափոն՝ ի տարբերութիւն Բահալ-Հադադի կամ Բահալ-Կարմելոսի։ Այս վերջինը հրեաների պաշտած Աստծու՝ Նիւվայի մրցակիցն է եղել՝ որի բուրմերի դէմ ուժեղ պայքար է մղել եղիա մարգարէն։

Բահալ նշանակում է տէր կամ սեփականատէր, իսկ Բահալ-Սափոն՝ տէր հիւսիսի, քանզի Կասիոսը Պաղեստինի հիւսիսում է։ Բահալ-Սափոնը եղել է նաեւ Կասիոսի ստորոտում գտնուող հռչակաւոր Ուգարիտ քաղաքի (Ռաս էլ Շամրա) պաշտպան աստուածը՝ փոխարինելով էլ աստծուն։ Բահալը Բաբելոնում եւ Պալմիրայում կոչուել է Բէլ, որն աֆադերէն նոյնպէս նշանակում է տէր։ Նա հանդէս է եկել իբրեւ ամպրոպի ու պտղաբերութեան աստուած։

Բահալ-Սափոնը համեմատուել է յունական Զեւսի կամ հռոմէական Յուպիտերի հետ, իսկ Սափոնը կամ կամ Կասիոս լեռը նոյն արժէքն է ունեցել ինչ որ Օլիմպոսը՝ յոյների համար, իբրեւ Զեւսի եւ այլ աստուածների բնակավայր։ Այդ պատճառով էլ Կասիոսի լանջին գտնուող գեղատեսիլ վայրը կոչուել է Բահալիմ կամ Բահալում՝ իբրեւ օթեւան բոլոր աստուածների, որն այսօր յայտնի է Բալլում անունով։

Աւանդապատումները եւ Ուգարիտում յայտնաբերուած տեքստերը խօսում են Կասիոսի գագաթին իր բնակավայրն հաստատած Բահալի կառուցած շէնդ ապարանքի մասին։ Այնուհետեւ այնտեղ տեղի է ունենում մի կատաղի պայքար, մի արիւնալի բախում Բահալի եւ Մովթի միջեւ։ Վերջինս փիւնիկեցիների անբերրութեան, երաշտի ու մահուան աստուածն էր՝ տէրը ստորերկրեայ աշխարհի կամ «դիակների հաւաքավայրի»։ Նա քէեւ եղբայրն էր Բահալի, քայց գայրացել էր նրա դէմ, քանի որ այս վերջինը ժառանգել էր քարձրագոյն աստծոյ՝ էլի աթոռը։

Բահալի եւ Մովթի գէնքերի շաչիւնից երկրաշարժ է տեղի ունենում,

Սափոնայի քարձուկներից ժայռաբեկորներ են պոկում ու ցած գործելով՝ բլուրներ կազմում, կիրճեր են գոյանում ու յանախ լցում ծովի ջրով: Կատաղում է նաեւ ծովի աստուած Եամը:

Ի վերջոյ Մովթին յաջողում է սպանել Բահալին: Դրա վրայ Անատ աստուածուհին, որը բոլորն էր Բահալի, արդար վրէժխնդրութեան կրակով բորբոքուած՝ իջնում է ստորերկրեայ աշխարհ, գտնում է Մովթին եւ իր սրով կտրատում նրա մարմինը: Մովթի ոչնչացումից անմիջապէս յետոյ՝ Բահալի յարութիւն է առնում ու վերստին յայտնում Կասիոսի վրայ: Նրան այնուհետեւ սկսում են կոչել՝ «անպարտելի տէր Սափոնի», իսկ Կասիոս լեռն էլ դրանից յետոյ նկատի է առնում իրրեւ «Յաղթանակի քարձուկ»:

Այս բոլորից յետոյ, հիմա առաւել եւս հասկանալի է, թէ Կասիոսի հիւսաքանչ ու կախարդական գեղեցկութիւնը ըմբռնած մեր տարեց գիւղացիները ինչպիսի՝ կարօտով էին նայում նրա խորհրդաւոր գագաթին: Իսկ նրանք, ովքեր խմել էին Բալլումի մօտակայքից բխող սառնորակ աղբիւրի քաղցրահամ ջրից, պատահում էր, որ իրենց մահուան պահին բուռն ցանկութիւն ունենային մի վերջին անգամ ըմպելու նրանից, այդպիսով մարելու իրենց կարօտը եւ հովացած սրտով քաժանուելու այս աշխարհից, քայց այդ անիծեալ սահմանը արգելք էր մարդկային այդ նուիրական փափաքի յագեցմանը...

Այս պահին միտքս ընկաւ վանեցի Ասանէթը, թող Աստուած ողորմի հոգուն,

որն իր պաշտելի ծննդավայրից տասնեակ հազարաւոր կիլոմետր հեռու, մահուանից առաջ, հոգեվարքի ժամանակ, Արտամետի խնձոր էր ուզում կամ մի թաս ջուր՝ Ապարանջան աղբիւրից: Համարեայ ոչ ոք չէր հասկանում նրա ուզածի իմաստը, մինչեւ, լինելով նոյնպէս վտարանդի, լաւ էի ըմբռնում խեղճ Ասանէթի ապրած տագնապը:

Դալով ինձ, եթէ պատահի, որ այս հեռաւոր եւ օտարամերժ (այն դէպքում, երբ ցանկանաս պահել ազգային մշակոյթդ եւ ինքնութիւնդ) ավերում գտնեմ իմ վախճանը, պիտի ուզէի կենացս գէթ վերջին պահին մտքով գնալ-հասնել այնտեղ, ուր եղել է իմ ծննդավայրը, ուր անցել է իմ մանկութիւնը, որ այն երանական օրերին քնութիւնը սուրբ էր եւ անարատ: Կ'ուզեմայի վերջին անգամ նայել Կասիոսի ձիւնապատ գագաթին, որպէս զի հովացնեմ կարօտակէզ սիրտս: Իսկ եթէ կենացս այդ վերջին պահը համընկնի ձնհալին, կ'ուզեմայի տեսնել մեր գիւղի արեւածագը, երբ արեգակի առաջին ճառագայթները դիպչում են Կասիոսին եւ կարմիր գոյնով ներկում նրա դարաւոր գագաթը՝ ինձ յիշեցնելով Բահալի ու Մովթի արիւնալի քախումը, երբ ձիւնի նօսրացող սպիտակ շերտերը վերածւում են արեան վտակների: Իսկ եւս հիմակուանից արդէն զգում եմ Մովթի պարտութիւնը: Որքան պիտի ուզէի ըմբռնել այդ տեսարանը. Մովթը՝ մարդկութեան այդ անխիղճ ոսոխը, ծնկի եկած ու պարտուած յաւիտեան...:

ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ԳԼՆՃԵԱՆ

ՍԱՂԻՄԱՀԱՅԵՐ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԴԸ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐԵՑԻՆ ԿԷՍ-ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՀՈԳԵՊԱՐԱՐ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՄԲ

Լոս-Անճելես, Քալիֆորնիա.-
Շաբաթ, Յունուար 13ին, Հալիվուտի Ս.
Յովհաննու Տաճարին մէջ, Սաղիմա-
հայեր փառաւորեցին Քրիստոսի Ս.
Ծնունդը կէս-գիշերային յատուկ
արարողութեամբ, այնպէս ինչպէս կը
կատարուի Բեթղեհէմի Ս. Ծննդեան
Տաճարի՝ Մսուրին առջեւ:

Ութերորդ տարին ըլլալով,
երուսաղէմի Սրբոց Թարգմանչաց
Վարժարանի Հիւսիսային Ամերիկայի
Սանուց Միութիւնը, Հայց. Եկեղեցւոյ
Առաջնորդ Սրբազան Հօր օրհնութեամբ
կը պահէ Սաղիմական աւանդութիւնը
կազմակերպելով Սուրբ Ծննդեան
կէս-գիշերային արարողութիւնը
խաղաղականի այս ափերուն վրայ:

Հակառակ գիշերուայ անախըն-
թաց ահաւոր ցուրտին, աւելի քան 160
հաւատացեալներ փութացած էին
մասնակցելու եւ փառաբանելու մեր
Տիրոջ՝ Յիսուս Քրիստոսի Սուրբ
Ծնունդը, Բեթղեհէմեան հոգեւից
գիշերային արարողութեամբ:

Հանդիսաւոր արարողութեան
նախագահեց Թեմիս Բարեխնամ
Առաջնորդ Դերշ. Տ. Յովնան Արժ. Տէրտէրեանը: Ներկայ էին Հոգշ. Տ.
Դեղամ Ծ. Վրդ. Զաքարեանը, Հոգշ. Տ.
Ասպետ Վրդ. Պալեանը, Արժ. Տ. Արշակ
Ա.Ք. Խաչատուրեանը, Արժ. Տ. Նարեկ
Ա.Ք. Մատարեանը: Արարողութեան կը
մասնակցէին նաեւ Բրշ. Հրայր Սրկ.
Գարաւէրտեան, Բրշ. Գարլ Սրկ.
Պարտագեան, Բրշ. Միհրան Սրկ.
Թումանեան, Բրշ. Հրայր Սրկ.
Նալպանտեան եւ Նահապետ Մելոնեան:

Գիշերային արարողութիւնը
սկսաւ ժամը 11ին, երուսաղէմի վանքի
փայտեայ կոչնակի զարկի աւանդու-
թեամբ:

Կէս գիշերին ընթերցուեցաւ Ս.
Ծննդեան Աւետարանը, ապա մոմերու
լոյսի տակ, երգուեցաւ «Փառք ի
Բարձունս»ի հոգեպարար օրհներգը,
Բեթղեհէմի Սուրբ Մսուրի մեծադիր
նկարին առջեւ, որ սահիկի միջոցաւ կը
ցուցադրուէր մեծ պաստառի վրայ:

Այս առթիւ, Առաջնորդ Սրբազան
Հայրը իր հոգեւոր պատգամը փոխանցեց
հաւատացեալներուն, վեր առնելով
երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց
դարաւոր միաբանութեան հոգեւոր
առաքելութիւնը Հայ երուսաղէմի մէջ,
արեւշատութիւն եւ քաջառողջութիւն
մաղթելով երուսաղէմի Ամեն.
Պատրիարք Հօր: Սրբազանը նաեւ
գոհունակութիւն յայտնեց որ հեռաւոր
այս ափերուն վրայ Սաղիմացի կը
պահեն Սուրբ Ծննդեան Բեթղեհէմեան
աւանդութիւնը ու գնահատեց անոնց
հաւատքը, որ ուշ գիշերին եկած էին
փառաւորելու մեր Տիրոջ Սուրբ Ծնունդը
հոգեգմայլ արարողութեամբ: Ապա Արժ.
Տ. Արշակ Ա.Ք. Խաչատուրեան ընթերցեց
երուսաղէմի Պատրիարք, Ամեն. Տ.
Թորգոմ Արժ. Մանուկեանի Ս. Ծննդեան
Պատգամը, ուղղուած տարասփիւռ
հայութեան:

Հոգեւոր պատգամներէն ետք,
«Խորհուրդ Մեծ եւ Սքանչելի» շարականի
երգեցողութեամբ, Ծննդեան քափօր
կատարուեցաւ նախագահութեամբ
Առաջնորդ Սրբազան Հօր: Ապա
գիշերային արարողութիւնը
շարունակուեցաւ, որու ընթացքին
ժողովուրդի մասնակցութեամբ
արտասանուեցաւ Հայց. Եկեղեցւոյ
«Հաւատոյ Հանգանակը» եւ
կատարուեցաւ խոստովանանքի քաժիքը,
որմէ ետք ներկայ հաւատացեալները
ստացան Ս. Հաղորդութիւն: Ապա

հոգեւորական դասը խորան քարձրանալով կատարեցին Ջրօրհնէքի եւ Մկրտութեան նոյնքան հոգեգմայլ արարողութիւնը, մասնակցութեամբ սարկաւազաց դասին: Խաչի կնքահայրն էր համայնքիս ծանօթ եւ սիրուած ազգայիններէն՝ Բրշ. Բարսեղ Սրկ. Գարթալեանը:

Արարողութեան աւարտին, մինչ հոգեւորականներ եւ սարկաւազներ ցնծութեամբ կ'երգէին Երուսաղէմի Առաքելական Սուրբ Աթոռին «Օրհնեցէ՛ք Տէր» մաղթերգը եւ կը փառաբանէին Քրիստոսի Սուրբ Ծնունդը՝ «Խորհուրդ Մեծ եւ Սքանչելի» շարականներու երգեցողութեամբ, հաւատացեալները կարգով կը մօտենային համբուրելու Ս. Խաչը, ողջունելով Քրիստոսի Ս. Ծննդեան տարեդարձը: Պահելով Սաղիմական գեղեցիկ աւանդութիւնը, Առաջնորդ Սրբազան Հայրը ներկաներուն քաշխեց խաչ եւ նշխար:

Ապա եկեղեցւոյ կողքի սրահին մէջ բոլոր ներկաները հիւրասիրութեան Բեթղեհէմեան նախանշով: Առաւօտեան կանուխ ժամերուն, ներկաները դիմաւորեցին Նոր Տարին - հին տոմարով Յունուար 14: Այս առթիւ ողջոյնի եւ շնորհակալական խօսքով հանդէս եկան Արժ. Տ. Արշակ Ա.Ք. Խաչատուրեան, Արժ. Տ. Նարեկ Ա.Ք. Մատարեան եւ Նահապետ Մելիքեան:

Ժողովրդական երգերու գեղեցիկ փունջով հանդիսութիւնը խանդավառեց Թարգմանչացի սան եւ սիրուած երգիչ՝ Դաւիթ Սամուէլեան, դաշնակի ընկերակցութեամբ Արամ Լէփէնեանի: Այս առթիւ բոլոր ներկաներուն քաժնուեցաւ նաեւ աւանդական նարինջը:

Սանուցի Վարչութեան անունով Նահապետ Մելիքեան շնորհակալութիւն յայտնեց Առաջնորդ Սրբազան Հօր եւ մասնակցող հոգեւորական դասին, ինչպէս նաեւ Ս. Յովհաննու Մայր Տաճարի կորովի հովիւ՝ Արժ. Տ. Մանուկ Ա.Ք. Մարգարեանին, որ սիրալոյսով կերպով ամէն տարի կը տրամադրէ Մայր Տաճարը գիշերային արարողութեան համար:

Հոգելից այս արարողութեան հաւատացեալներ եկած էին Աւստրիայէն, Նիւ Ճըրզի եւ Սիաթլիի նահանգներէն եւ Քալիֆորնիոյ հեռաւոր շրջաններէն:

Ըսենք նաեւ որ Սաղիմական այս գեղեցիկ աւանդութեան սիրով հրաւիրուած են միշտ բոլոր հաւատացեալները առանց խտրութեան:

Զեռնարկը վերջ գտաւ առաւօտեան ժամը երեքին, մինչ ներկաներ անգամ մը եւս զիրար կ'ողջունէին ըսելով՝ «Քրիստոս Ծնաւ եւ Յայտնեցաւ, Զեզ եւ Մեզ Մեծ Աւետիս»:

ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

ԲԵՆԹՐԲԸՐԻԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԱՅՅԸ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԸԱՐԱՆ

Դեկտեմբերի 23-ին՝ շաբաթ օրը, Բենթրբըրիի Արքեպիսկոպոս Գերշ. Տ. Ռօվլըն Վիլլիամսը այցելեց Հայոց Պատրիարքարան՝ ընկերակցութեամբ Վեստմինսթերի Կաթոլիկ եկեղեցու Կարդինալ Գոմաթ Օ'Գոնօրի, Հայց. եկեղեցու Թեմակալ Նաթան Եպս. Յովհաննիսեանի, Ապառ եկեղեցիների վարիչ Դաւիթ Գօֆէի եւ մի խումբ ուխտաւոր հոգեւորականների: Խումբը երուսաղէմ էր այցելել ուխտագնացութեան նպատակով: Նրանք այցելել էին նաեւ Պաղեստինում գտնուող քրիստոնէական սրբավայրեր եւ հանդիպել այնտեղ ապրող քրիստոնէաների հետ:

Պատրիարքարանի մեծ դահլիճում հիւրերին ընդունեցին Պատրիարք Սրբապան Հայրը եւ միաբանութեան անդամները:

Բարի գալուստի խօսքով հանդէս եկաւ Պատրիարք Սրբապան Հայրը ով ողջունելով հիւրերի ներկայութիւնը Հայոց Պատրիարքարանում՝ մասնաւորապէս նշեց, - «Այս տեսակ իւրաքանչիւր ուխտագնացութիւն նպատակն է երուսաղէմի քրիստոնէաների շրջանակում միասնութեան ձեւաւորման: Նրանք անդրադառնում են, որ մոռացում չեն եւ իրենց քրիստոնէայ քոյրերն ու եղբայրները մոռացում են իրենց դրութեամբ: Ձեր ուխտագնացութիւնը յոյսի եւ ներշնչանքի մեծ աղբիւր է տեղաբնիկ քրիստոնէաների համար»: Իր պատասխան խօսքում Բենթրբըրիի Արքեպիսկոպոսը նախ շնորհակալութիւն յայտնեց Պատրիարք Սրբապանին, իրենց ընդունելու համար եւ ասաց, - «Մեր ուխտագնացութեան ընթացքում հասկացանք, որ երուսաղէմում կայ քրիստոնէայ առանձնապատկ ընտանիք, որը գործում եւ ապրում է տեղին յատուկ կանոններով եւ օրէնքներով: Այո՛, մեր նպատակն է նպաստել այդ ընտանիքի յարատեւմանը, ինչպէս նաեւ արդիւնաւէտ գործունէութեանը»: Նա իր խօսքում նշեց նաեւ, որ Անգլիկան եկեղեցին միշտ սերտ կապեր է ունեցել Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցու հետ, ու դրա ապացոյցներից մէկն էլ այն է, որ տարիներ շարունակ ՇԵ-ի մնայուն անդամ է Գերշ. Տ. Նաթան Եպս. Յովհաննիսեանը, ով այսօր ընկերակցում է ուխտաւորներին: Ապա Պատրիարք Սրբապանը եւ խմբի անունից Նաթան Սրբապանը յիշատակի նուէրներ փոխանակեցին, որից յետոյ հիւրերը հրաժեշտ տալով Պատրիարք Սրբապանին առաջնորդուեցին դէպի Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճար, ուր կատարեցին ուխտագնացութեան համար պատրաստուած կարճատեւ աղօթք, որից յետոյ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Նուրիան Արքեպս. Մանուկեանը հիւրերին ծանօթացրեց եկեղեցուն: Հիւրերը, միաբանութեան անդամների հետ ճաշեցին Բախչաթաղի միաբանական ճաշարանում եւ հրաժեշտ տալով Սուրբ Երկրին՝ նոյն օրը երեկոյեան վերադարձան Անգլիա:

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐԸ ԱՄԵՆ. Տ. ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔԵՊՍ. ՄՈԹԹԱՖԵԱՆԻ ԱՅՅԸ ԵՐՈՒՍԱԴԵՄ

Յունուարի 12-ին՝ ուրբաթ օրը, երուսաղէմ ժամանեց Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Ամեն. Տ. Մեսրոպ Արքեպս. Մութաֆեանը: Օղակայանում Պատրիարք Սրբապանին դիմաւորեցին Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Նուրիան Արքեպս. Մանուկեանը եւ Աւագ Թարգմանը: Պատրիարք Սրբապանին ողնկցում էր Հոգշ. Տ. Զաքէոս Արք. Օհանեանը եւ ուխտաւորների մի խումբ:

Պատրիարք Սրբապանը եւ ուխտաւորները մասնակցեցին տօնական արարողութիւններին եւ հանդիսութիւններին: Յունուարի 13-ին նրանք

մասնակցեցին Ժառանգաւորաց Վարժարանի Ամանորեայ հանդէսին: Ապա նրանք ամանորեայ տօնական ընթրիք ունեցան Պատրիարք Սրբապանի եւ Երուսաղէմի Միաբանութեան անդամների հետ Պատրիարքարանի հիւրասիրութեան դահլիճում: Նոյն օրը կէսգիշերին Վանքի մեծ բակում նրանք մասնակցեցին Երուսաղէմին յառուկ եկեղեցական արարողութեան եւ Ամանորեայ տօնակատարութեան:

Յունուարի 18-ին, ըստ հին տոմարի, Բեթղեհէմում նշուեց Բրիաւոսի Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօնը: Պատրիարք Սրբապանը եւ ուխտաւորները մասնակցեցին նաեւ Ծննդեան բոլոր արարողութիւններին: Պատրիարք Սրբապանը նաեւ հանդիսապետեց որոշ եկեղեցական արարողութիւնների, ինչպէս նաեւ մասնակցեց Ծննդեան առթիւ Պաղեստինեան կառավարութեան անդամներին տրուած պաշտօնական հիւրասիրութեանը:

Յունուարի 19-ին, Պատրիարք Սրբապան Հայրը եւ ուխտաւորները իրենց ուխտը նորոգած եւ հոգեպէս պորացած վերադարձան Կ. Պոլիս:

Ի դէպ, այս տարի Ծննդեան տօներին մասնակցելու նպատակով հիւր հոգեւորականներ էին այցելել նաեւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից: Յունուարի 15-ին Երուսաղէմ ժամանեցին Երեւանի Աստուածաբանական Ծակույտնոյ տնօրէն Գերշ. Տ. Անուշաւան Եպ. Ժամկոչեանը, Գուգարաց Թեմի Փոխ-Առաջնորդ Հոգշ. Տ. Արուսէկ Վրդ. Տիգրանեանը, Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանի տեսուչ Հոգշ. Տ. Վաչգէն Վրդ. Նանեանը, Հոգշ. Տ. Աւետիս Արդ. Սահակեանը եւ Հոգշ. Տ. Գեորգ Արդ. Սարոյեանը: Հիւր հոգեւորականները մասնակցեցին բոլոր եկեղեցական արարողութիւններին եւ ուխտի Սուրբ Պատարագներ մատուցեցին Բրիաւոսի Գերեզմանի, Սուրբ Գլխադրի, Բեթղեհէմի եւ Գեթսեմանիի սրբավայրերում: Նրանք նաեւ այցելեցին Իսրայէլի պատմական եւ մշակութային արժէք ներկայացնող մի շարք սրբավայրեր եւ տեսարժան վայրեր: Հիւր Հոգեւորականները մասնակցեցին նաեւ Յորդանան գետ կառարած ուխտագնացութեանը: Յունուարի 30-ին հիւր Հոգեւորականները իրենց ուխտը նորոգած եւ հոգեկան նոր լիցք ստացած վերադարձան Էջմիածին:

ԺԱՌԱՆԳԱՒՈՐԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՄԱՆՈՐԵԱՅ ՀԱՆԴԵՍ

Յունուարի 13-ին՝ շաբաթ օրը, Ժառանգաւորաց Վարժարանի սրահում տեղի ունեցաւ Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի Ամանորեայ հանդէսը:

Միաբանութեան մուտքին Ժառանգաւոր սաները նախ երգեցին «Միրտ ի սիրտ»-ը, որը Վարժարանի հիմն է, որից յետոյ բացման խօսքով հանդէս եկաւ Վարժարանի տեսուչ Հոգշ. Տ. Թէոդորոս Վրդ. Զաքարեանը:

Այնուհետեւ Ժառանգաւոր սաները ներկայացրեցին Յովհաննէս Թումանեանի «Շունն ու Կատուն» եւ «Տէրն ու Ծառան» հեքիաթների բեմականացումը՝ բեմադրող Տիար Դաիթ Հաւարթեանի մասնակցութեամբ: Ապա սրահ ժամանեց Կաղանդ Պապուկը, ով նախ շնորհաւորեց բոլոր ներկաների Ամանորը եւ շարունակեց վարել հանդէսը:

Հանդէսի ընթացքում Ժառանգաւոր սաները խմբային երգեցողութեամբ կատարեցին ծննդեան «Լուռ Գիշեր» եւ «Թողութիւն Աշխարհին» երգերը: Ժառանգաւոր սաներից Լեւոն Ալոյեանն ու Էդգար Գէորգեանը եւ ուրարակիրներ Արմէն Պուլուկեանն ու Սահակ Յովակիմեանը փայլուն կատարմամբ դաշնամուրի վրայ նուագեցին դասական կտորներ, իսկ Պաւէլ Սրկ. Դաթեանը մեներգեց Կոմիտասի

«Զինար ես» երգը՝ դաշնամուրի ընկերակցությամբ Տրց. Սահակ Յովակիմյանի:

Հանդեսն աւարտուեց Պատրիարք Սրբապանի փականն խօսքով եւ Հայր Սեր-ի խմբային երգեցողությամբ ու Պահպանիչով:

Ի դէպ, հանդեսին մասնակցում էին նաեւ Կ. Պոլսի Հայոց Պատրիարք Ամեն. Տ. Մեսրոպ Արքեպս. Մութաֆեանը, ինչպէս նաեւ Կ. Պոլսից ժամանած ուխտաւորները:

Նոյն օրը կէսգիշերին, Երուսաղէմի աւանդութեանը հետեւելով, Սրբոց Յակոբեանց Տաճարի վանգերի ղօղանջի ներքոյ Ժառանգաւոր սաները վանքի մեծ բակում երգեցին «Փառք ի բարձունս» երգը եւ Ծննդեան շարականներ: Ներկաներին Ամանորեայ բարեմադրանքներով եւ ողորձով հանդէս եկաւ Կ. Պոլսի Հայոց Պատրիարք Ամեն. Տ. Մեսրոպ Արքեպս. Մութաֆեանը, ով իր խօսքում Նոր Տարուայ խրաբանչիւր օր նմանեցրեց օրացոյցի ձերմակ թերթերի, որոնք մեզանից խրաբանչիւրս պիտի լցնենք մեր բարի կամ չար գործերով: Սրբապան Հայրը յորդորեց բոլոր ներկաներին Ամանորի շեմին նորոգուել հոգեպէս եւ ապրել քրիստոնէավայել կենցաղով: Ապա Հոգշ. Տ. Գուսան Վրդ. Ալճանեանը մեներգեց «Տէր, Կեցո՛ր Դու վՀայա» երգը:

ԲԵԹՂԷՀԷՍՈՒՄ ՆԱԽԱԳԱՀ ՍԱՀՄՈՒԴ ԱԲԲԱՍԸ ԱՆՁԱՍԲ
ՇՆՈՐՀԱՌՐԵՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՍԻ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԹՈՐԳՈՍ ԱՐԷԵՊՍ.
ՍԱՆՈՒԿԵԱՆԻՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ

Սուրբ Երկրում, աւանդութեան համաձայն, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութիւնը Բրիտանի Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօնը նշում է հին տոմարով, այսինքն Յունուարի 18-ին եւ 19-ին:

Այս տարի եւս, հետեւելով ամենամեայ սովորութեանը տօնը նշուեց հին տոմարով, որը սկսուեց Երուսաղէմի հին քաղաքից պաշտօնական թափօրով: Թափօրը բաղկացած էր Երուսաղէմի Պատրիարքի, եւ հոգեւորականների աւտոշարասինից, որին հրէական ուղիկանութիւնը նախ ուղեկցեց դէպի Բեթղէհէմի մուտքի մօտ գտնուող յունական Սբ. Եղիայի վանք, որտեղ կարճատեւ դադարից եւ փոքրիկ հիւրասիրութիւնից յետոյ այն շարունակեց իր երթը դէպի Բեթղէհէմ: Սբ. Եղիա Վանքի բակում Պատրիարք Սրբապանին եւ Միաբանութեանը դիմաւորելու էին եկել Բեթղէհէմի փոխ-քաղաքապետը, ինչպէս նաեւ յարակից քաղաքների եւ գիւղաքաղաքների քաղաքապետերը եւ պաղեստինեան ու հրէական կառավարութեան այլ պաշտօնեաներ: Հրէական ուղիկանութիւնը եւ ձիաւորները թափօրին ուղեկցեցին մինչեւ պաղեստինեան սահման, որտեղից թափօրն ուղեկցուեց պաղեստինեան ձիաւորների անվտանգութեան ուժերի կողմից: Բեթղէհէմի խաղաղութեան հրապարակում Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Սրբապաններին եւ Միաբանութեանը դիմաւորելու էին եկել Բեթղէհէմի քաղաքապետը եւ պաղեստինեան կառավարութեան բարձրաստիճան պաշտօնեաներ: Ծննդեան «Խորհուրդ Մեծ» շարականի եւ եկեղեցու վանգերի ղօղանջի ներքոյ եկեղեցական թափօրն ուղղուեց դէպի Ծննդեան Տաճարի մուտքը, իսկ այնտեղից՝ դէպի եկեղեցուն կից Հայոց վանք:

Երեկոյեան Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօնի առթիւ տրուած հիւրասիրութեանը անձամբ ներկայ գտնուեց Պաղեստինեան Ազգային Իշխանութեան նախագահ Տիար Մահմուդ Աբբասը (Աբու Մապէն), որին ուղեկցում էին Պաղեստինեան կառավարութեան բարձրաստիճան պաշտօնեաներ: Բարի գալուստի իր խօսքում Երուսաղէմի Ամեն. Պատրիարքը ողջունելով նրա ներկայութիւնը մասնաւորապէս նշեց,-

«Խաղաղության այս քաքաղում, Մեր Տիրոջ սուրբ Ծննդեան տօնին աղօթք ենք բարձրացնում խաղաղության Իշխանին, որպեսզի խաղաղության հաստատի այս երկրում, ուր դարեր շարունակ կողք կողքի ապրել եւ աղօթել են քրիստոնեայ եւ մահմեդական հաւատացեալները: Համոզուած ենք, որ Պաղեստին պետութեան հաստատմամբ այդ խաղաղութեանը աւելի արագ կարելի է հասնել»: Իր պատասխան խօսքում Մահմուդ Աբբասը ասաց.- «Հայ եւ Պաղեստինցի ժողովուրդների միջեւ շատ ընդհանրութիւններ կան, եւ այսօր եւս մեծ ուրախութեամբ եւ գոհունակութեամբ եմ մասնակցում Ծննդեան ձեր տօնակատարութիւններին»: Ապա իր միտքը շարունակելով՝ նա աւելացրեց.- «Այսօր մահմեդական տոմարի համաձայն մահմեդականների Նոր Տարին է: Այդ առումով շնորհաւորելով Սուրբ Երկրում բնակողոց հայերի Ծննդեան Տօնը, շնորհաւորում եմ նաեւ մահմեդականների Նոր Տարին: Համոզուած եմ, որ Պաղեստին պետութեան եւ խաղաղութեան հաստատմամբ Սուրբ Երկրում կողք կողքի կը կարողանան խաղաղ ապրել քրիստոնեայ, արաբ եւ հրեայ ժողովուրդները»:

Մահմուդ Աբբասը անձամբ մասնակցեց նաեւ ճիշտ կեսգիշերին Ծննդեան քարայրում կատարուած յատուկ արարողութեանը: Արարողութեան ընթացքում Ամեն. Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեանը հայ ժողովրդին տուեց Ծննդեան իր պատգամը: Նա նախ ողջոյնի խօսք լրեց Հայ Եկեղեցու Նուիրապետական աթոռների Գահակալներին, ապա կրկին ողջունելով Տիար Մահմուդ Աբբասի ներկայութիւնը՝ նշեց.- «Անկարելի է ակնկալել խաղաղ եւ ներդաշնակ համակցութիւն մի տարածքում, որտեղ տիրում է անհանդուրժողութեան ոգին: Տիրոջ մտքի առջեւ աղօթում ենք, որ վերջնական խաղաղութիւն հաստատուի Սուրբ Երկրում»:

Ի դէպ, Ծննդեան տօներին մասնակցելու նպատակով այս տարի ուխտաւորների մի խումբ էր ժամանել նաեւ Հայաստանից՝ Երեւանի Սուրբ Երրորդութիւն Եկեղեցու Հոգեւոր Հովիւ Արժանապատիւ Տ. Գրիգոր Բին. Յովհաննիսեանի գլխաւորութեամբ:

ԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆ

Յունուարի 26-ին՝ ուրբաթ օրը, Անուանակոչութեան տօնի առթիւ Գերշ. Տ. Անուշաւան Եպս. Ժամկոչեանը Սուրբ Պատարագ մատուցեց Բրիտանի Գերեզմանի վրայ, որից յետոյ Միաբանութիւնը թափօրով վերադարձաւ Պատրիարքարան, որտեղ տեղի ունեցաւ տնօրինների արարողութիւն:

Արարողութեան աւարտին ընթերցուեցին Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի երկու կոնդակները, որոնցով Նորին Սրբութիւնը Արքութեան աստիճան է շնորհում Սուրբ Աթոռոյս երկարամեայ միաբաններ Գերշ. Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեանին եւ Գերշ. Տ. Սեւան Եպս. Նարիպեանին:

Կոնդակները ընթերցեցին Ծննդեան տօների առթիւ Երուսաղէմում հիւրաբար գտնուող Էջմիածնի միաբաններ Հոգշ. Տ. Արտակ Վրդ. Տիգրանեանը եւ Հոգշ. Տ. Վազգէն Վրդ. Նանեանը: Պատրիարք Սրբապանը կոնդակները յանձնեց սրբաւաններին եւ ապա բոլոր ներկաները շնորհաւորեցին նրանց:

Այնուհետեւ Բախչաթաղի միաբանական ճաշարանում տեղի ունեցաւ միաբանական ճաշ, որի ընթացքում մատուցուեց աւանդական հարիւսան:

ՈՒՒՏԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ ԴԵՊԻ ՅՈՐԴԱՆԱՆ ԳԵՏ

Յունուարի 28-ին՝ կիրակի օրը, Երուսաղեմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանությունը՝ Պատրիարք Սրբապան Հօր գլխավորությամբ եւ սաղիմահայության մասնակցությամբ ուխտագնացություն կատարեց դեպի Յորդանան գետ։ Բրիտանի միություն վայրը այժմ գոնառւմ է պինտորական արգելեալ գօտում, ուր այցելելու համար անհրաժեշտ է յատուկ արտօնություն խորայելեան իշխանությունից։

Յորդանան գետի ափին, Պատրիարք Սրբապանին դիմադրեց պօրանասի հրեայ հրամանատարը։ Ապա տեղի ունեցաւ Հոգեհանգստեան արարողություն եւ Սուրբ Պատարագից երգուեցին մի քանի կողմեր։

Իջնելով գետի ափ, Գերշ. Տ. Արիս Արքեպս. Շիրվանեանի հանդիսապետությամբ կատարուեց ջորիների արարողություն, որի ընթացքում խաչը իջեցուեց ջրի մէջ եւ «Առաքելոյ Աղանոյ» շարականի երգեցողության ներքոյ Սուրբ միտոնը թափուեց Յորդանան գետի մէջ։

Այնուհետեւ Միաբանությունը այցելեց Երիքովի Ռումինական նորակառոյց եկեղեցին, որտեղ դիմադրուեց Վանահօր կողմից, ով նախ բացատրություններ տուեց եկեղեցու եւ ընթացող շինարարության մասին եւ ապա հիւրասիրեց միաբանության անդամներին։ Միաբանությունը միաբանական ճաշ ունեցաւ Երիքովի ճաշարաններից մէկում, որից յետոյ այցելեց Փորձության Լեռ։ Երեկոյեան ուխտագնացությունը աւարտուեց եւ Միաբանությունը վերադարձաւ Երուսաղեմ։

ՈՒՐԱՐԻ ԵՒ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆ

Փետրուարի 9-ին՝ ուրբաթ օրը, Երեկոյեան ժամերգությունից յետոյ Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճարում տեղի ունեցաւ ուրարի եւ դպրության աստիճանի տուչություն։

Ժառանգաւորաց Վարժարանի երկրորդ, երրորդ, չորրորդ դասարանների սաները եւ Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճարի երկու լուսարարներն ու Սուրբ Յարութեան եկեղեցու երեք միաբանները Ամեն. Տ. Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեանի կողմից ստացան դպրության աստիճան։ Սաները, Հոգշ. Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեանի եւ Ժառանգաւորաց Վարժարանի տեսուչ Հոգշ. Տ. Թեոդորոս Վրդ. Զաքարեանի ուղեկցությամբ առաջնորդուեցին Մայր Տաճարի Աւագ Դրան առջեւ, որտեղ Պատրիարք Սրբապանը կտրեց սաների մապերը ի նշան աշխարհիկ կեանքից հրաժարուելուն եւ տուեց նրանց եկեղեցին մաքրելու եւ եկեղեցու դուռը բացելու իրաւունք։

Ապա սաները առաջնորդուեցին դեպի Աւագ առեան, որտեղ նրանց տրուեց երդմնեցուցիչ իշխանություն եւ ճաշոց գիրքը ընթերցելու իրաւունք։ Այնուհետեւ նրանք առաջնորդուեցին դեպի Փոքր առեան, որտեղ նրանց տրուեց ջահընկալության եւ գինու սրուակ կրելու իրաւունք։

Դպրության աստիճանի տուչության արարողությունից յետոյ Ընծայարանի առաջին դասարանի սաներ Աթանաս Կիրակոսեանը, Արմէն Պուլուպեանը, Արտակ Վարդանեանը, Իվան Գեաղայեանը, Հրայր Լալայեանը, Յովհաննէս Մարտիրոսեանը եւ Սուրբ Յարութեան եկեղեցու միաբաններից Արթուր Յարութեանն ու Հայկ Մարտիրոսեանը ուրար կրելու իրաւունք ստացան Պատրիարք Սրբապան Հօր ձեռամբ եւ օրհնությամբ։

ԿՈՐԻՒՆ ԱՔԵՂԱՅ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

**ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐՈՒ ՅԱՆԿ 2006 ՏԱՐԻՈՅ
ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲԱՅ ՏԱՃԱՐԻՆ ԵՒ Ս. ՏԵՂԵԱՅ**

- 1- Պոլսաբնակ՝ Տիար Կարօ Հալէպլեան, Պատրիարքարանիս Թանգարանին կը նուիրէ շուրջառի արծաթեայ Հին ճարմանդ մը 22,5-ով 7 սանթիմէթը, Հետեւեալ արձանագրութեամբ. «Յիշատակ է զայս շուրջարս Սրբ. Յովհան Օձնեցու եկեղ. ինծէնէր-տէխնօլօգ Միքայէլ Օթարեան՝ Քալանթարեանից, 1903 ամի, 27 Ապրիլի»:
- 2- Տիկին Շաքէ Սարգիսեան (Նաճարեան), կը նուիրէ խաչի եօթը Հատ ասեղնագործ բռնիչներ:
- 3- Սաղիմաբնակ Տիկ. Սուլթանիկ Մանուկեան, Քառասուն Մանկանց տօնին առթիւ, կը նուիրէ տասը միջակ կալոն եգիպտացորենի ձէթ:
- 4- Օրիորդ Աննիկ Մինասեան տասը շիշ քաղցր գինի եւ խունկ:
- 5- Տիար Սմբատ Մխիթարեան կը նուիրէ մէկ մեծ ծաղկաման, ի յիշատակ Սեղա-Լիզա Մխիթարեանի:
- 6- Թորոնթոբնակ (Գանատա) Ս. Էջմիածնի Բարեսէր Տիկնանց Միութիւնը կը նուիրէ ձեռաց խաչի եւ աւետարանի բռնիչներ:
- 7- Մոնրէպլէն՝ (Գանատա) Տիար Վարուժան Մարգարեան Ս. Գլխադրին կը նուիրէ սեղանի մէկ ծածկոց:
- 8- Հայրենաբնակ Տիրամայր Լուսինէ Աթանանեան, կը նուիրէ մէկ «սէթ» պատրաստ, Հիւսուած Ռուսական խաչեր, տարբեր տեսակի եւ գոյնի, զգեստներու Համար:
- 9- Ռուսիայէն՝ Տիկին Կրեթա կը նուիրէ պղնձեայ փոքրիկ կանթեղ մը, մէջի ապակիով:
- 10- Ս. Աթոռոյս միաբաններէն՝ Տ. Գեղամ Մ. Վրդ. Զաքարեան կը նուիրէ տասնեւմէկ «սարմա» ուրարներ:
- 11- Սաղիմաբնակ՝ Տիար Նազարէթ Տէր Վարդանեան կը նուիրէ տուփ մը մօմ:
- 12- Հոլանտաբնակ՝ Տիրամայր Ուաթուն Այբազեան կը նուիրէ մէկ ոսկի մատանի կարմիր ակով, ոսկեայ խաչիկ մը, դարձեալ կարմիր ակով եւ երեք Օսմանեան ոսկեղբամներ:

13- Հայրենարնակ՝ Տիկին Անահիտ Աճէմեան կը նուիրէ ոսկեայ խաչ մը, չղթայով:

14- Սաղիմարնակ՝ Օրիորդ Ալիսէն Հինդլեան կը նուիրէ մէկ պղնձեայ բուրվառ:

15- Սիտնիարնակ, (Աւստրալիա) Տիար Գէորգ Պօղոսեան, Ս. Յակոբի տաճարին յանձնեց երկու փոքրիկ ոսկեայ խաչիկներ, չղթայով, ի յիշատակ Սիւզի եւ Քէթրին կիրեղեան քոյրերուն, ինչպէս նաեւ զանազան չափի նարնջագոյն, կանաչ եւ բաց կապոյտ քարեր:

16- Սաղիմանակ, Տիկ. Ալին Պալեան Աստուածածնայ ոսկեայ մետալիոն մը կը նուիրէ Ս. Յակոբի տաճարին:

17- Սաղիմարնակ Տիար Անդրանիկ Նալպանտեան Ս. Յակոբի կը նուիրէ հինգ փոքրիկ արծաթեայ դգալներ, խնկամաններու համար:

18- Փանոս եւ Յակոբիկ Գասպարեան եղբայրներ, Ս. Յակոբի կը նուիրեն մութ կանաչ գոյնի, դպիրի երկու փոքր շապիկներ:

19- Հայրենարնակ ուխտաւորներ Ս. Յակոբի կը նուիրեն ձեռաց խաչի երեք բռնիչներ:

20- Յունաստանէն՝ Տիկին Գոհար Թադէոսեան, Սուրբ Յակոբայ Մայր Տաճարի Աստուածածնայ պատկերներուն կը նուիրէ մէկական ոսկեայ մատանի:

21- Հայրենարնակ՝ Տիար Սարգիս Կօշկարեան, Ս. Յակոբի կը նուիրէ երկու քիւօ անուշահոտ խունկ:

22- Օր. Ֆրանսուզի Աւագեան Ս. Յակոբայ Մայր Տաճարին կը նուիրէ երկու ոսկեայ խաչիկներ, չղթայով:

23- Օր. Ժորժէթ Աւագեան Ա. Յակոբի կը նուիրէ ասեղնագործ (Այնթէպի գործ), ըսպիտակ ծածկոց մը (գորփուրա):

24- Կ. Պոլսարնակ, Տիար Մկրտիչ Սէրթիմէշք, Ս. Յակոբայ Մայր Տաճարին կը նուիրէ խորհրդատետրի պղնձեայ գրակալ մը, ինչպէս նաեւ երկգլխանի վիշապներով՝ վարդապետական գաւազան մը:

25- Յունաստանէն՝ Տիար Լեւոն Օվանեան Բուրվառ մը կը նուիրէ Բեթղեհէմի Մենդեան Այրի տաճարին:

26- Ամերիկայէն՝ Տալասարնակ Տիար Արմէն Տէր Մեսրոպեան Բեթղեհէմի Ս. Այրի եւ Աստուածամօր տաճարներուն կը նուիրէ վարդաջուրի մէկական արծաթեայ սրսկիչներ:

27- Ս. Աթոռոյս ղերձակուհիներէն՝ Օրիորդ Կարինէ Նաչատրեան, գործի իր ժամերէն դուրս երկա՛ր ժամեր տրամադրած է տալով իր մատներու ճարտարութենէն, կատարելով Հետեւեալ աշխատանքները.

ա. Սուրբ Յարութեան տաճարի տեսչարանի աթոռներուն ծածկոցներու, չուրջառի մը, երեք թագերու, սկիհի ճերմակ ծածկոցի մը եւ Քրիստոսի գերեզմանին վարագոյրի խաչի պատրաստութեան համար:

բ. Ս. Յակոբայ մայր տաճարին համար մէկ չուրջառի եւ թագի պատրաստութիւնը:

գ. Աստուածամօր տաճարին համար սկիհի ծածկոցի մը պատրաստութիւնը:

28- Յորդանանի Առաջնորդ եւ Պատրիարքական Փոխանորդ՝ Գերշ. Տ. Վահան Արք. Թովայեան վեց զոյգ – թաւչեայ, ասեղնագործ (Մարաշի գործ) – հողաթափ կը նուիրէ Սրբոց Յակոբեանց Մայր տաճարին:

29- Աթէնքարնակ՝ Տիկ. Գոհարիկ Թաղէոսեան Մայր տաճարին կը նուիրէ պղնձեայ տապանակ-խնկաման մը, մէջտեղը խաչով:

30- Ս. Աթոռոյս միաբաններէն՝ Հոգշ. Տ. Էմմանուէլ Վրդ. եւ Աթաջանեան ընտանիք, Սրբոց Յակոբեանց Մայր տաճարին կը նուիրեն Աւետարանի ութ արծաթեայ կողքեր. չորս մեծ եւ չորս փոքր:

31- Հայրենաբնակ Երէցկին Ճիւլի Աւագեան, Սրբոց Յակոբեանց Մայր տաճարին կը նուիրէ երեք ծածկոցներ (երկու կարմիր եւ մէկ կանաչ):

ԼՈՒՍԱՐԱՐԱՊԵՏ
ՆՈՒՐՀԱՆ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԵՐԱՆԻ՛ ՈՐ ՈՒՆԻՅԻ ՅԻՇԱՏԱԿ Ի ՍԻՈՎՆ

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԻՔ-ԲԵՄԱԿԱՆ ԻՔ

Շր. 11 նոյ. 2006.- Արքայն Յովհաննու Ոսկեբերան Հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Իսահակ Արդ. Մինասեան:

Կիր. 12 նոյ. 06.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութին, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան: Ժամարարն էր Տ. Ղեւոնդ Արդ. Յովհաննիսեան:

Ուր. 17 նոյ. 06.- Նախատօնակը պաշտուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց Եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Եպս. Ղարիպեան:

Շր. 18 նոյ. 06.- Ա. Հրեշտակապետաց Գաբրիէլի եւ Միքայէլի: Առաւօտեան ժամերգութիւնը եւ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց: Ժամարարն էր Տ. Կորիւն Արդ. Բաղդասարեան:

- Ըստ սովորութեան կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն, Ս. Արոժոյ րարերարուհի Աղանի Ժէվահիրեանի եւ պարագայից հոգիներուն ի հանգիստ: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Եպս. Ղարիպեան:

Կիր. 19 նոյ. 06.- Դարձեալ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց: Ժամարարն էր Տ. Ղեւոնդ Արդ. Յովհաննիսեան:

Շր. 25 նոյ. 06.- Արքայն առաւելոց՝ Անգրէի եւ Փիլիպպոսի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէրեան:

Կիր. 26 նոյ. 06.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութին, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան: Ժամարարն էր Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան:

Շր. 2 Դեկտ. 06.- Ամենայն Արքայն, հնոց եւ նորոց, յայտից եւ անյայտից: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Թէոդորոս Վրդ. Զաւարեան:

Կիր. 3 Դեկտ. 06.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի ձախակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնայ խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Նորայր Արդ. Գազազեան: Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Բշ. 4 Դեկտ. 06.- Ընծայումն Ս. Աստուածածնի: Առաւօտուն, Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեանի գլխաւորութեամբ Միաբան Հայրեր

ինճնաշարժերով իջան Գերսեմանիի ձորը ու «Հրաշափառ»ով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար: Օրուման հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ մատուցելու քարոզեց Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան: Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան հանդիսապետեց րարերար Կիւլլապի Կիւլպէնկեան գերդաստանի համայն ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ կատարուած Հոգեհանգստեան Պաշտօնին:

Շր. 9 Դեկտ. 06.- Արքայն՝ Գրիգորի Ամանչեւագործին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Հայկազուն Արդ. Եղիայեան:

Կիր. 10 Դեկտ. 06.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութին, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Եպս. Ղարիպեան: Ժամարարն էր Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան: Ս. Պատարագէն ետք, կատարուեցաւ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ 1988ի Հայաստանի աղետարեւոր երկրաշարժի համայն զոհերուն: Հանդիսապետեց Տ. Սեւան Եպս. Ղարիպեան:

Եշ. 14 Դեկտ. 06.- Ս. Արոժոյ երեց Միաբաններէն Տ. Ոսկի Վրդ. Որդիքեան, իր մահկանացուն կնքեց ֆրանսական հիւանդանոցին մէջ, երկուշաբթի 11 Դեկտ. 2006ին: Զորեշարքի կէսօրէ ետք ժամը 4ին: Տ. Ոսկի Վրդ. Որդիքեանի մարմինը բերուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճար եւ կատարուեցաւ Տաճ Կարգ, նախագահութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր: 14.12.2006 Հինգշաբթի առաւօտ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ Ս. Պատարագը մատուցեց Տ. Բագրատ Վրդ. Պուրնէճեան: «Ողջոյն»էն առաջ կատարուեցաւ Վերջին Օծման Կարգը ձեռամբ Լուսարարապետ Սրբազան Հօր: Նորոգ հանգուցեալ Հայր Սուրբին դագաղը վարդապետներ խորան քարձրացուցին: Լուսարարապետ Սրբազան Խօսեցաւ դամբանականը: Միաբանութիւնը խորան քարձրանալով եւ հանգուցեալին միւռոնածաղը եւ նակատը համբուրելով իրենց վերջին յարգանքը մատուցին: Ս. Պատարագի աւարտին, Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան կարգ, ապա Լուսարարապետ Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ, կազմուեցաւ քաղմանական քափօր, որ մինչեւ Ս. Փրկիչ միաբանից գերեզմանատունը չորս

անգամ կանգ առնելով, հոգեւոր երգերով և հանգստեան Աւետարաններու ընթերցմամբ, հանգուցեալին մարմինը առաջնորդուեցաւ դէպի իր յաւիտեանական կայրը:

Թաղման կարգէն ետք, Միաբանութիւնը բափօրով վերադարձաւ դէպի ժառանգաւորաց վարժարանի մեծ սրահը, ուր մատուցուեցաւ հոգեսուրն:

Ուր. 15 Դեկտ. 06.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց Ս. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Շր. 16 Դեկտ. 06.- Առաջնորդ Քաղէոսի և Բարդուղիմէոսի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Ս. Իսահակ Արդ. Մինասեան:

Կիր. 17 Դեկտ. 06.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց: Ժամարարը և քարոզիչն էր Ս. Ղեւոնդ Արդ. Յովհաննիսեան:

Եշ. 21 Դեկտ. 06.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց Ս. Սեւան Եպս. Ղարիպեան:

Ուր. 22 Դեկտ. 06.- Յղութիւն Ս. Աստուածածնի: Առաւօտուն, Ս. Արիս Եպս. Շիրվանեանի գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր ինքնաշարժերով իջան Դերսեմանիի ձորը ու «Հրաշափառ»ով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ մատուց Ս. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Շր. 23 Դեկտ. 06.- Արքայն Նիկողայոսի Սփանջեպետը: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Մակարայ մատրան մէջ, երկու օրեր առաջ զուգադիպած Հարցն եգիպտացւոց տօնին առիթով: Ժամարարն էր Ս. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէրեան:

Կիր. 24 Դեկտ. 06.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Սրբազանը: Ժամարարն էր Ս. Թէոդորոս Վրդ. Զաֆարեան:

Ուր. 29 Դեկտ. 06.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Շր. 30 Դեկտ. 06.- Ս. Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Ս. Գուսան Վրդ. Ալեանեան: Վերաբերումը կատարուեցաւ Մայր Տաճարի դասին մէջ Սուրբին նկարով կառուցուած շարժական Սեղանին վրայէն:

Կիր. 31 Դեկտ. 06.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի ծախակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնայ խորանին

վրայ: Ժամարարն էր Ս. Հայկազուն Արդ. Նդիայեան:

Ուր. 5 Յուն. 07.- Պատրիարք Սրբազանը նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Աւագ Տօներու առաջին հանդիսաւոր նախատօնակին, որմէ ետք Միաբանութիւնը Ս. Արոտոյ «Օրհնեցէ՛ք զՏէր» շարականի երգեցողութեամբ բափօրով քարձրացաւ Պատրիարքարան:

Շր. 6 Յուն. 07.- Ս. Դաքի Մարգարէին և Յակովբայ Տեառնեղօր (Տօն Առաքելական Ս. Արոտոյս Երուսաղէմի): Ըստ սովորութեան, առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին Պատրիարք Սրբազան Հայրը, շուրջաւ և եմփօրոն զգեցած քարձրացաւ Տեառնեղօր Արոտի պատուանդանին, ուր մնաց մինչև ժամերգութեան աւարտը, ընդունելով Միաբանութեան և դպիրներուն շնորհաւորութիւնները:

Օրուան Ս. Պատարագը Աւագ Սեղանին վրայ մատուց և քարոզեց Ս. Արիս Եպս. Շիրվանեան: «Հայր Մեր»էն առաջ Պատրիարք Սրբազանը նախագահեց Ս. Արոտոյս հանգուցեալ Պատրիարքաց հոգիներուն համար կատարուած հոգեհանգստեան պաշտամունքին:

Կիր. 7 Յուն. 07.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Ս. Սեւան Եպս. Ղարիպեան: Ժամարարն էր Ս. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

- Կէսօրէ ետք, Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Ս. Ստեփանոսի նախատօնակին: Բուրվառակիր Հայրերն էին Ս. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան և Ս. Հայկազուն Արդ. Նդիայեան:

Բշ. 8 Յուն. 07.- Արքայն Ստեփանոսի Նախասարկաւագին և առաջին Մարտիրոսին: Առաւօտեան ժամերգութեան աւարտին Ս. Արոտոյս քարեշէնոյի սարկաւագները և ուրարակիրները, բիւով 10, առաջնորդութեամբ երկու բուրվառակիր վարդապետներուն, մարգարտագարդ ստղաւարտներով, տապանակ ու բուրվառ ի ձեռին, կատարեցին «Սարկաւագաց Հանդէս»ը: Արարողութեան նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Աւանդատան մէջ Ս. Ստեփանոսի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Ս. Գուսան Վրդ. Ալեանեան:

- Դիշերասկիզբին ժառանգաւորաց ճաշարահին մէջ տեղի ունեցաւ Միաբանական ընթրիք՝ Սարկաւագաց Տօնին առիթ: Խօսք առին դպրոցին Տեսուչը Ս. Թէոդորոս Վրդ.

Ջաֆարեան, սարկաւագներէն Պաւլ Սրկ. Դաւիթեան, ուսուցիչներէն Պրն. Գէորգ Թօսունեան, բուրվառակիր Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան: Պատրիարք Սրբազան Հայրը ըրաւ իր փակման խօսքը եւ հանդէսը վերջացաւ «Պահպանիչ»ով:

Դշ. 9 Յուն. 07.- Ա. Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի: Մայր Տաճարի Ա. Պետրոսի վերնամատարան մէջ, Ա. Պատարագը մատուց Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

Դշ. 10 Յուն. 07.- Կէսօրէ ետք, Պատրիարք Սրբազան Հայրը, «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Մայր Տաճար, ուր Որդուց Որոտման Տօնի հանդիսաւոր նախատօնակին նախագահելէ ետք, Ա. Արքուդ «Որ էնն յէութեան» շարականի երգեցողութեամբ Միաբանութիւնը բարձրացաւ Պատրիարքարան:

Եշ. 11 Յուն. 07.- Տօն Արքանց Որդուցն Որոտման: Մայր Տաճարի մէջ, օրուան հանդիսաւոր Ա. Պատարագը մատուց եւ քարոզեց Լուսարարապետ Սրբազանը: Առնճրեքակալ վարդապետներն էին Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան եւ Տ. Խաղ Արդ. Ճոնտուրեան, բուրվառակիր վարդապետներն էին Տ. Թէոդորոս Վրդ. Ջաֆարեան եւ Տ. Կորիւն Արդ. Բաղդասարեան: Լուսարարապետ Սրբազան Հայրը, ամպիտփանիի տակ, խաչափայտի մասունքէն ի ձեռնին, նախագահեց եռադարձ մեծահանդէս քափօրին: Ապա Միաբանութիւնը եւ ժողովուրդը քափօրով Ա. Արքուդ «Որ էնն յէութեան» շարականի երգեցողութեամբ բարձրացան Պատրիարքարան: Պատրիարք Սրբազան Հայրը օրհնուած նշխար քաժնեց բոլորին, փակելով շարքը Աւագ Տօներուն:

Եր. 13 Յուն. 07.- Արքանց Բարադի Հայրապետին եւ եղբօր նորա՝ Գրիգորի նիւսաւույն: Ա. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ա. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Բագրատ Վրդ. Պուրնէեան:

- Իրիկնադէմին Պատրիարք Սրբազան Հայրը եւ Միաբանութիւնը ներկայ եղան ժառանգաւորաց վարժարանի մեծ սրահին մէջ տեղի ունեցած «Կաղանդ»ի հանդէսին:

Կիր. 14 Յուն. 07.- Կազանը: Նոր Տարի ըստ Հին Տոմարի: Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց եւ քարոզեց «Ժամօրհնող» Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան: Ա. Պատարագէն ետք բոլորը բարձրացան Պատրիարքարան, երգելով Ա. Արքուդ մաղթերը: Ա. Թ. Վարժարանի սաներէն մին գողտրիկ ուղեբժ մը արտասանեց, ուր կը հայցէր Պատրիարք Սրբազան

Հօր արեւշատութիւն եւ առողջութիւն:

Եշ. 18 Յուն. 07.- Ճրագալոյց Ա. Ծննդեան: Առաւօտուն, ժամը 9.30ին ընդհանուր ոստիկանապետը, երուսաղէմի ոստիկանապետը եւ քաղաքի պատասխանատու ոստիկաններ, Պատրիարք Սրբազանին այցելեցին Ա. Ծննդը շնորհաւորելու եւ դէպի Բերդեհէմ քափօրին հսկողութեան համար: Ժամը 10ին Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ եւ ընկերակցութեամբ Կ. Պոլսոյ Ամեն. Սրբազան Պատրիարք Գեր. Տ. Մեսրոպ Արք. Մուրաֆեանի, Միաբանութիւնը ինքնաշարժերու շարանով մը նամբայ ելաւ դէպի Բերդեհէմ: Ժամրու կիսուն Յունաց Ա. եղիա վանիին առջեւ դիմաւորելու եկած էին Պէյք-Սահուրի եւ Պէյք-Ճալալի քաղաքապետները, Բերդեհէմի փոխ քաղաքապետը եւ պետական ներկայացուցիչներ:

Իսրայէլեան հինգ ոստիկան ձիաւորներ ընկերացան Պատրիարք Սրբազանի ինքնաշարժին, առջեւէն եւ ետքէն, մինչեւ Բաղէի գերեզմանը, որմէ ետք քափօրը Պաղեստինեան հինգ ձիաւորներով առաջնորդուեցաւ դէպի Բերդեհէմ: Քաղաքի մուտքին, ինքնաշարժներէն դուրս ելլելով, Պատրիարք Սրբազաններ եւ Միաբանութեան անդամները փայլով յառաջացան մինչեւ հրապարակ:

Բերդեհէմի հրապարակին վրայ դիմաւորուելով Բերդեհէմի կառավարիչէն, նախագահ Մահմուտ Արքաւի ներկայացուցիչէն, ընդհանուր ոստիկանապետէն, քաղաքապետէն եւ պաշտօնատարներէն, նաեւ Հ.Ե. Միութեան եւ Հ.Մ.Ը. Միութեան եւ այլ սկստութեան խումբներէն, «Խորհուրդ Մեծ» շարականի երգեցողութեամբ քափօրը բարձրացաւ Ծննդեան Տաճարի Հայկական վանքը:

- Յետ միջօրէի ժամը 2ին, Ամեն. Մեսրոպ Պատրիարք Մուրաֆեանի գլխաւորութեամբ «Հրաշափառ»ով մուտք կատարուեցաւ Ա. Ծննդեան Տաճար եւ Ա. Այր:

Ճրագալոյցի Ա. Պատարագը Ա. Այրին մէջ մատուց Տ. Արտակ Վրդ. Տիգրանեան: Ապա՝ Միաբանութիւնը բարձրացաւ հայոց վանք: Բակին մէջ կարդացուեցաւ Ա. Ծննդեան Աւետարան եւ երգուեցաւ «Փառք ի քարծնես»:

Ուր. 19 Յուն. 07.- Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան: Կէս գիշերէն առաջ ժամը 10ին գիշերային պաշտամունքէն յետոյ, Միաբանութիւնը կ'իջնէ Ա. Ծննդեան այր, ուր կը շարունակուի «Փառք ի Բարձունս»ի երգեցողութիւնը եւ ուր Պաղեստինեան կառավարութեան նախագահը Մահմուտ Արքաւս եւ

ներկայացուցիչները ներկայ եղան: Պատրիարք Սրբազան Հօր Մենդեան հայերեն և Անգլերեն պատգամներ են տվեցին շնորհալուրելով Պատրիարք Սրբազան Հայրը: Պաշտամունքները շարունակուեցան Տաճարին մէջ: Պատրիարք Սրբազանը, Մեսրոպ Պատրիարք և Լուսարարապետ Սրբազանը վերադաձան երուսաղէմ: Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց և ֆարոգեց Տ. Վազգէն Վրդ. Նանեան: «Ջրօրհնէ՛ք»ի արարողութեան հանդիսապետեց Տ. Անուշաւան եպս. Ժամկոչեան որ նաեւ Ս. Մենդեան Այրին մէջ պատարագեց: Աւարտին առաւօտեան ժամը 5.30ին Միաբանութիւնը քափօրով և երգեցողութեամբ քարձրացաւ Հայոց Վանք: Բակին մէջ կարդացուեցաւ Ս. Մենդեան Աւետարան և երգուեցաւ «Փառք ի քարծուս»: Միաբանութիւնը կը վերադառնայ երուսաղէմ:

- Երուսաղէմի մէջ ճրագալոյցի արարողութիւն կը կատարուի Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ:

Ս. Գերեզմանին վրայ պատարագեց Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէրեան: Նախատօնակին հանդիսապետեց Տաճարին Տեսուչ՝ Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան: Արարողութիւնները կ'աւարտին Տաճարին Տեսչարանին մէջ:

Առաւօտուն, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ պատարագեց Տ. Ղեւոնդ Արդ. Յովհաննիսեան: «Ջրօրհնէ՛ք»ի արարողութեան հանդիսապետեց Տ. Արիս եպս. Շիրվանեան:

Շր. 20 Յուն. 07.- Յիշատակ Մեռելոց: Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց Աւագ Թարգման Տ. Դուսան Վրդ. Այնանեան Հոգեհանգստեան կարգին հանդիսապետեց Լուսարարապետ Սրբազանը:

Կիր. 21 Յուն. 07.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Անուշաւան եպս. Ժամկոչեան: Ժամարարն էր Տ. Աւետիս Արդ. Սահակեան:

Եշ. 25 Յուն. 07.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Ուր. 26 Յուն. 07.- Տօն Անուանակոչութեան Տեսնել: Առաւօտուն Լուսարարապետ Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը «Հրաշափառ»ով, մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ մատուցուեց և ֆարոգեց Տ. Անուշաւան եպս. Ժամկոչեան:

- Դէպի վանք դարձին Հայոց Թաղի մուտքէն Միաբանութիւնը «Լոյս ի Լուսոյ» շարականը երգելով քարձրացաւ Պատրիարքարան:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց «Տնօրհնէ՛ք»ի արարողութեան, որ կրկնուեցաւ վարդապետաց սեղանատան մէջ:

- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց Տ. Արիս Արքեպս. Շիրվանեան: Շր. 27 Յուն. 07.- Տօն Մենդեան Ս. Յովհաննէս Կարապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Վազգէն Վրդ. Նանեան:

Կիր. 28 Յուն. 07.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Աստուծածնայ խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Գէորգ Արդ. Սարոյեան:

Ուր. 2 Փետր. 07.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Շր. 3 Փետր. 07.- Ա. Սարգսի Զօրավարին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Սարգսի մատրան մէջ: Ժամարարն էր Տ. Իսահակ Արդ. Մինասեան: Ըստ սովորութեան կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան պաշտօն, հանգուցեալ ազգային քարերար Գալուստ Պէշ Կիլիպէկեանին և ծնողաց Սարգսի և Տիրուհոյ և գերդաստանի նշանակեցող հոգիներուն համար. նախագահութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

Կիր. 4 Փետր. 07.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Սրբազանը: Ժամարարն էր Տ. Ղեւոնդ Արդ. Յովհաննիսեան:

Ուր. 9 Փետր. 07.- Երեկոյեան ժամերգութեան աւարտին, Պատրիարք Սրբազան Հօր ձեռամբ դպրութեան աստիճաններ ստացան ժառանգաւորաց վարժարանի տասներկու աշակերտներ և Սուրբ Տեղեաց մէջ ծառայող չորս միաբաններ: Իսկ պաշտամանց մէջ ուրար կրելու արտօնութիւն շնորհուեցաւ ընծայարան Ա. դասարանի վեց սաներուն.- Արամաս Կիրակոսեան, Արմէն Պուլուգեան, Արտակ Վարդանեան, Իվան Դեադայեան, Հրայր Լալայեան, Յովհաննէս Մարտիրոսեան:

Շր. 10 Փետր. 07.- Արքայ Իսահակայ Պարքեւի Հայրապետին մերայ: Ժամարարն էր Տ. Կորիւն Արդ. Բաղդասարեան:

Կիր. 11 Փետր. 07.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Հրէական բաժնին մէջ գտնուող Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարը և ֆարոգիչն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շէրպէրեան:

Դշ. 14 Փետր. 07.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Եշ. 15 Փետր. 07.- Ա. Վարդանանց

Զօրավարացն Մերոց 1036 Վկայիցն: (Յիշատակ Մեռելոց Տօն Ազգային): Մայր Տանարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց եւ քարոզեց ժառանգաւորաց Վարժարանի տնտէշ, Տ. Թէոդորոս Վրդ. Զաւարեան: Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կարողիկոսի անուան տօնին առիթի կատարուած «Հայրապետական Մաղբանք»ին:

Ուր. 16. Փետր. - Ըստ սովորութեան Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ասորոց Ս. Մարկոս Աւետարանիչ եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան: Ժամարարն եւ քարոզիչն էր Տ. Աւետիս Վրդ. Իփրանեան:

Շր. 17 Փետր. 07.- Կ. Պոլսոյ Ս. Ժողովոյն - Հարիւր Յիսուսն Հայրապետացն: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիր: Ժամարարն էր Տ. Գուսան Վրդ. Այնանեան:

- Կէսօրէ ետք, Մայր Տանարի Աւագ Խորանը, Սեղանները ու գլխաւոր սրբանկարները, Համբարձի շարականը երգուած ժամանակ վարագուրուեցան Պատրիարք Սրբազան Հօր, Դերաշնորհ եւ Հոգեշնորհ Հայրերու ձեռնով:

Կիր. 18 Փետր. 07.- Բուն Բարեկենդան: Փակեալ Խորանի Սեղանին վրայ Ս. Պատարագը մատուցեց Տ. Բարսեղ Վրդ. Գալէմտէրեան: Դպրապետի պաշտօնը վարեց Տ. Գուսան Վրդ. Այնանեան: «Հայր Մեր»էն առաջ քարոզեց Տ. Թէոդորոս Վրդ. Զաւարեան:

Դշ. 21 Փետր. 07.- Սկիզբն Կարգաց Մեծի Պահեց: Առաւօտեան Մայր Տանարին մէջ տեղի ունեցաւ «Արեւագալ»ի առաջին, իսկ կէսօրէ ետք «Խաղաղականի» առաջին ժամերգութիւնը:

Եշ. 22 Փետր. 07.- Մեծ Պահոց առաջին հսկումին ի Ս. Յակոբ նախագահեց եւ քարոզեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Ուր. 23 Փետր. 07.- Նախատօնակր պաշտուեցաւ Մայրավանքի Ս. Թորոս եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Սրբազանը:

Շր. 24 Փետր. 07.- Սրբոյն Թէոդորոսի Զօրավարին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Թորոս: Ժամարարն էր Տ. Թէոդորոս Վրդ. Զաւարեան:

- Կէսօրէ ետք, Լուսարարապետ Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տանար, ուր պաշտուեցան ժամերգութիւնն ու նախատօնակր, ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբատեղեաց այցելութիւն: Թափօրապետն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շերպէրեան:

Կիր. 25. Փետր. 07.- Քառասնորդաց: Արտաւանան: Դիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան: Ժամարարն էր Տ. Նորայր Արք. Գազազեան: «Հայր Մեր»էն առաջ քարոզեց Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան: Կատարուեցաւ մեծահանդէս եռադարձ թափօր Գրիստոսի Ս. Դերեգմանին եւ մէկ անգամ Պատանատեղւոյն շուրջ: Նախագահութեամբ Լուսարարապետ Սրբազան Հօր:

Բշ. 26 Փետր. 07.- Տեառնընդառաջի մեծահանդէս նախատօնակր պաշտուեցաւ ի Ս. Յակոբ որմէ ետք կատարուեցաւ «Անդաստան» եւ մումավառութիւն, նախագահութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

Դիշերասկիզբին Մայր Տանարին մէջ կատարուեցաւ հսկման եւ «Եկեցե՛ք»ի կարգը: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Արք. Ղարիպեան:

Դշ. 27 Փետր. 07.- Տեառնընդառաջ: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տանարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուցեց եւ քարոզեց Տ. Սեւան Արք. Ղարիպեան:

Եշ. 1 Մարտ. 07.- Իրիկուան հսկումին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետեց եւ քարոզեց Լուսարարապետ Սրբազանը:

Շր. 3 Մարտ. 07.- Ս. Կիւրքի երուսաղիմացւոյն: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տանարի աւանդատան մէջ գտնուող Ս. Կիրիլի Սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Հայկազուն Արք. Եղիայեան: Ս. Պատարագէն ետք կատարուեցաւ մասնաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն, Սուրբանի Կարինէի, ծնողացն Կարապետի եւ Մարիի եւ Կիրիլեան գերդաստանի հոգիներուն ի հանգիստ: Հանդիսապետեց Տ. Սեւան Արք. Ղարիպեան:

Կիր. 4 Մարտ. 07.- Քառասնորդաց: Անառակին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց: Ժամարարն էր Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան: «Հայր Մեր»էն առաջ քարոզեց Տ. Սեւան Արք. Ղարիպեան:

Դշ. 6 Մարտ. 07.- Իրիկուան հսկումին ի Ս. Հրեշտակապետաց հանդիսապետեց եւ քարոզեց Տ. Գուսան Վրդ. Այնանեան:

Եշ. 8 Մարտ. 07.- Իրիկուան հսկումին ի Ս. Հրեշտակապետաց հանդիսապետեց եւ քարոզեց Տ. Արիս Արք. Շիրվանեան:

ՇԲ. 10 Մարտ. 07.- Արքայն Յովհաննու երուսաղիմայ Հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց: Ժամարարն էր Տ. Ղեւոնդ Արք. Յովհաննիսեան:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

2006 հոկտեմբեր 16-ին՝ երկու-
շաբթի օրը, Բնեստի (Հրեական
Խորհրդարան) աշնանային
նստաշրջանի բացմանը Հայոց
Պատրիարքարանի կողմից
մասնակցեցան Գերշ. Ս. Արիս
Եպս. Շիրվանեանը եւ Հոգշ. Ս.
Գուսան Վրդ. Ալճանեանը:

2006 հոկտեմբեր 26-ին՝ հինգ-
շաբթի օրը, Աստորիայի Ապգային
Օրուայ առթիւ հիւպատոսարանի
մէջ Աստորիոյ դեսպանի կողմից
տրուած հիւրասիրութեանը Հայոց
Պատրիարքարանի կողմից մաս-
նակցեցան Գերշ. Արիս. Եպս.
Շիրվանեանը եւ Հոգշ. Ս. Իսահակ
Աբդ. Մինասեանը:

2006 հոկտեմբեր 30-ին՝ երկու-
շաբթի օրը, Թուրքիոյ Ապգային
Օրուայ առթիւ դեսպանատան մէջ
Թուրքիոյ դեսպանի կողմից տրուած
հիւրասիրութեանը Հայոց Պատ-
րիարքարանի կողմից մասնակ-
ցեցան Լուսարարապետ Գերշ. Ս.
Նուրիան Արքեպս. Մանուկեանը,
Գերշ. Արիս Եպս. Շիրվանեանը,
Գերշ. Ս. Սեւան Եպս. Նարիպեանը
եւ Հոգշ. Ս. Գուսան Վրդ.
Ալճանեանը:

2006 նոյեմբեր 16-ին՝ հինգշաբթի
օրը, Լիստիոյ Անկախութեան
Տօնին առթիւ Լիստիոյ դեսպանի
կողմից Թէլ-Ավիվի Դան
Փանորանա հիւրանոցի մէջ
տրուած հիւրասիրութեանը Հայոց
Պատրիարքարանի կողմից մաս-
նակցեցան Գերշ. Արիս Եպս.
Շիրվանեանը եւ Հոգշ. Ս. Գուսան
Վրդ. Ալճանեանը:

2006 դեկտեմբեր 21-ին՝ հինգ-
շաբթի օրը, Ծննդեան տօնը
շնորհաորդելու նպատակով,
Պատրիարք Սրբապանը այցելեց
Պապական Նուիրակ Անոսնիօ
Ֆրանկօին՝ ընկերակցութեամբ
Գերշ. Ս. Արիս Եպս. Շիրվանեանի

եւ Հոգշ. Ս. Կորիսն Աբդ.
Բաղդասարեանի:

2006 դեկտեմբեր 26-ին՝ երեք-
շաբթի օրը, Ծննդեան տօնը
շնորհաորդելու նպատակով
միաբանութեան անդամները՝
գլխաւորութեամբ Գերշ. Ս. Արիս
Եպս. Շիրվանեանի այցելեցին
Լատինաց Պատրիարք Ամեն Ս.
Միշէլ Սապահին:

Նոյն օրը երեկոյեան,
Ծննդեան տօնը շնորհաորդելու
նպատակով միաբանութեան ան-
դամները՝ գլխաւորութեամբ Գերշ.
Ս. Արիս Եպս. Շիրվանեանի
այցելեցին նաեւ Ֆրանկիսքեան
միաբանութեան Կուստողին:

2006 դեկտեմբեր 27-ին՝ չորեք-
շաբթի օրը, Իսրայէլի նախագահ
Մօշէ Բացաի կողմից Նոր Տարուայ
առթիւ Երուսաղէմի քրիստոնէայ
հոգեւոր պետերուն տրուած
հիւրասիրութեանը Հայոց Պատ-
րիարքարանի կողմից մաս-
նակցեցան Գերշ. Ս. Արիս Եպս.
Շիրվանեանը եւ Հոգշ. Ս. Գուսան
Վրդ. Ալճանեանը:

2006 դեկտեմբեր 28-ին՝ հինգ-
շաբթի օրը, Ծննդեան տօնելու
առթիւ Երուսաղէմի Ամերիկեան
հիւպատոսի կողմից հիւպա-
տոսարանի մէջ տրուած
հիւրասիրութեանը Հայոց Պատ-
րիարքարանի կողմից ներկայ
գտնուեցաւ Գերշ. Ս. Արիս Եպս.
Շիրվանեանը:

2007 յունուար 4-ին՝ հինգշաբթի
օրը, Երուսաղէմի երկարամեայ
քաղաքապետ Թէրի Բոլէրի
յուղարկաւորութեանը Հայոց
Պատրիարքարանի կողմից
մասնակցեցաւ Հոգշ. Ս. Գուսան
Վրդ. Ալճանեանը: Հանգուցեալի
մարմինը ամփոփուեց Հերցլ
լեռան գերեզմանատանը:

2007 յունուար 9-ին՝ երեքշաբթի օրը, Ծննդեան տօնը շնորհաւորելու նպատակով միաբանութիւնը՝ Գերշ. Տ. Արիս. Եպս. Շիրվանեանի գլխաւորութեամբ այցելեցին Ղարի, Ասորի եւ Եթովպիական Եկեղեցիներու հոգեւոր պետերուն:

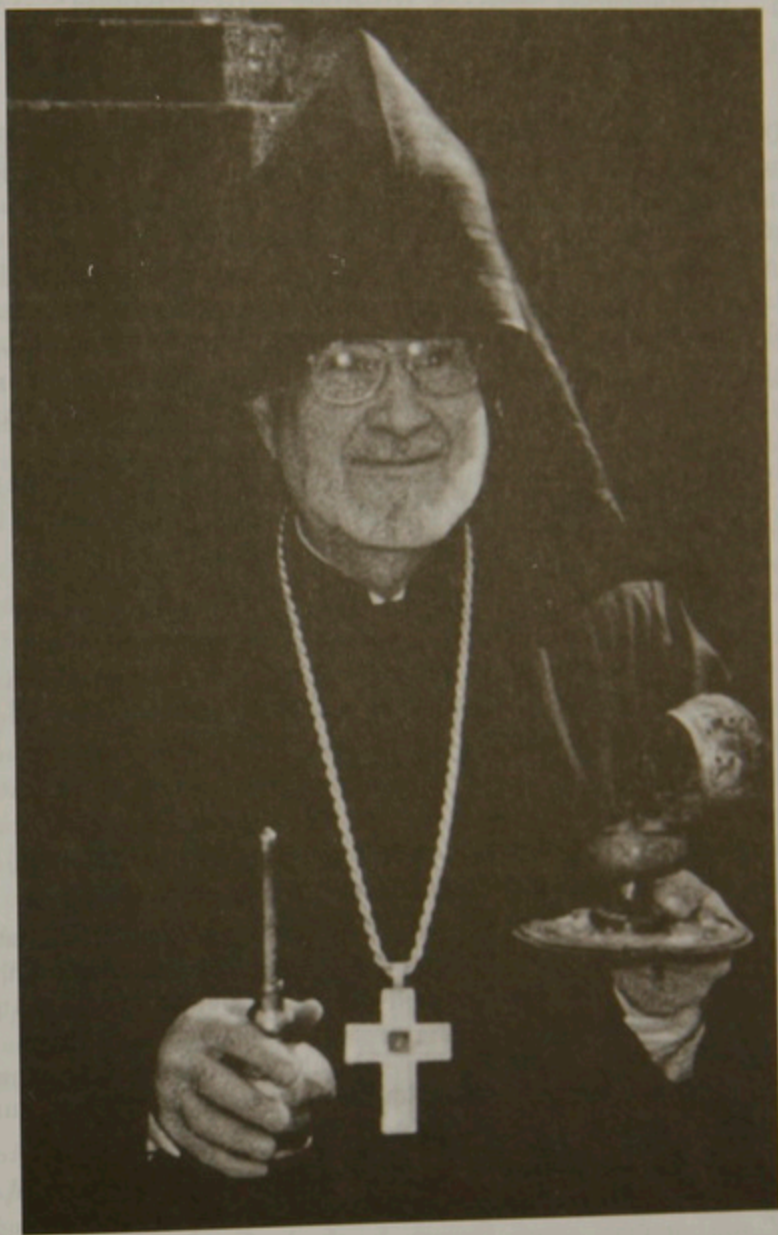
Ի դէպ, այս տարի Յունաց եւ Հայոց Պատրիարքարաններու միջեւ շնորհաւորանքի փոխադարձ այցելութիւններ տեղի չունեցան:

2007 յունուար 20-ին՝ շաբաթ օրը, Հայոց Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօնը շնորհաւորելու նպատակով Պատրիարքարան այցելեցին Լատինաց Միաբանութիւնը՝ գլխաւորութեամբ Ամեն. Տ. Միշէլ Սապահ Պատրիարքի, Ֆրանչիսքեան միաբանութիւնը՝ գլխաւորութեամբ Կուստողի, ինչպէս նաեւ Ղարի, Ասորի, Եթովպիական, Անգլիկան եւ Լուտերական Եկեղեցիներու հոգեւոր պետերը՝ իրենց միաբանութեան անդամներով:

2007 յունուար 22-ին՝ երկուշաբթի օրը, Հայոց Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօնը շնորհաւորելու նպատակով, Հայոց Պատրիարքարան այցելեց Պապական Նուիրակ Անտօնիօ Ֆրանկօն:

2007 յունուար 24-ին՝ չորեքշաբթի օրը, Նոր Տարուայ կապակցութեամբ Երուսաղէմի քաղաքապետ Ուրի Լուփոյինսկու կողմէ քաղաքապետարանի մէջ տրուած հիւրասիրութեանը Հայոց Պատրիարքարանի կողմէ մասնակեցան Գերշ. Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեանը եւ Հոգշ. Տ. Գուսան Վրդ. Ալճանեանը:

2007 փետրուար 16-ին՝ ուրբաթ օրը, Հայոց Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօնը շնորհաւորելու նպատակով Պատրիարքարան այցելեց Երուսաղէմի ընդհանուր ոստիկանապետը՝ ընկերակցութեամբ ոստիկանաւորան մի քանի պաշտօնեաների:

Տ. Ոսկի Վրդ. Որդիբեան
1925-2006

ՀԱՆԳԻՍՏ ՀՈԳՇ. Տ. ՈՍԿԻ ՎՐԴ. ՈՐԴԻԲԵԱՆԻ

2006 թուականի Դեկտեմբերի 11-ին՝ երկուշաբթի օրը, կարճատև հիւանդութիւնից յետոյ Երուսաղէմի ֆրանսիական հիւանդանոցում իր մահկանացուն կնքեց Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան երկարամեայ միաբան Հոգշ. Տ. Ոսկի Վրդ. Որդիբեանը:

Հանգուցեալ Հայր Սուրբի Տան Կարգը կատարուեց դեկտեմբերի 13-ին՝ չորեքշաբթի օրը, Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճարում՝ Պատրիարք Սրբապան Հօր հանդիսապետութեամբ: Վերջին Օծումը կատարուեց յաջորդ օրը՝ դեկտեմբերի 14-ին, նոյն եկեղեցում, հանդիսապետութեամբ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Նուրիան Արքեպս. Մանուկեանի եւ մասնակցութեամբ միաբանութեան բոլոր անդամների:

Հայր Սուրբի մարմինը անփոփոխ Սիոն լեռան վրայ գտնուող Սուրբ Փրկիչ Ապգային գերեզմանատան միաբան հայրերին յատկացուած բաժնում:

Ստորեւ ներկայացնում ենք հանգուցեալ Հայր Սուրբի անփոփ կենսագրութիւնը.

* * *

Հոգշ. Տ. Ոսկի Վրդ. Որդիբեանը (աւապանի անունը Ստեփան) ծնուել է 1925 թուականին՝ Թուրքիայի Իսթանպուլ քաղաքում:

1975 թուականին գալով Երուսաղէմ՝ վանական իշխանութեան կողմից ընդունուել է իբրեւ աշխատաւոր միաբան: Յաջորդ երկու տարիներին նա իր ծառայութիւնն է բերել Սուրբ տեղեաց մէջ կատարուող եկեղեցական արարողութիւններին:

1977 թուականին՝ Հոկտեմբերի 1-ին, ձեռամբ օրուայ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ապանեանի նախ ձեռնադրուել է սարկաւազ, իսկ Հոկտեմբերի 2-ին՝ Կուսակոճն Բահանայ:

1982 թուականին Հայր Սուրբը նշանակուել է Եաֆա եւ Հայֆա քաղաքների Հոգեւոր Հովիւ:

1987 թուականին Հայր Սուրբը նշանակուել է Բեթղեհէմի Ծննդեան Սուրբ Տաճարի հայոց վանքի տեսուչ:

1999 թուականին, ուղեղի արիւնապեղման հետեւանքով Հայր Սուրբը անդամալուծուել էր եւ կորցրել խօսելու իր կարողութիւնը: Կեանքի իր մնացած օրերը Հայր Սուրբը անցկացրեց Երուսաղէմում գտնուող մայրապետների Ապարէի ծերանոցում:

Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի.

«ԶԻ ԻՆՁ ԿԵԱՆՔ ՔՐԻՍՏՈՍ Է, ԵՒ ՄԵՌԱՆԵԼ՝ ՇԱՀ»:

(Փիլիպպեցիս Ա: 21)

Տերել մը եւս ինկաւ Սրբոց Յակոբեանց դարաւոր եւ հաստաքեստ կաղնիէն: Սուգի մէջ է Սուրբ Աթոռը: Ան տակաւին ինգիւնք չվերագտած անցնող մի քանի տարիներու իրերայաջորդ եւ ծանր կորուստներէն, այսօր անգամ մը եւս անոր միաբանները իրար ղուլ կու գան հրաժեշտ տալու գրեթէ երեսուն տարիներու վաստակ ունեցող ուրիշ միաբանակից եղբոր մը, հոգեշնորհ Տէր Ոսկի Վրդ. Որդիքեանին, աւագանի անունով Ստեփան, ծնած Իսթանպուլ՝ 23 Մարտ 1925ին:

Հանգուցեալ Հայր Սուրբը ա՛յն օրէն, 1975 թուին, որ միացաւ Աթոռիս աշխատաւոր միաբաններու շարքերուն, իր մարդկային կարողութիւններուն չափով, հաւատարմօրէն եւ ամենայն նուիրումով ծառայեց իրր Սուրբ Յարութեան տանարի միաբան մինչեւ 1977 թուի Հոկտեմբեր ամիսը, երբ այն օրերու լուսարարապետ՝ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արք. Ասլանեանի ձեռնով կ'ընդունէր կուսակրօն քահանայութեան կարգը եւ կը դառնար անդամ Սրբոց Յակոբեանց Զինուորեալ Միաբանութեան:

1982 թուին, երեք տարիներու համար, Երջանկայիշատակ եղիշէ Պատրիարք Տէրտէրեանի կողմէ կը նշանակուի Իսթանպուլի Հայոց առժամեայ հոգեւոր հովիւ, իսկ 1987ին կը ստանձնէ Բեքդեհէմի Ծննդեան Տանարի Հայոց քաժնի տեսչութիւնը, զոր պիտի վարէր մինչեւ 1999 թուականը, երբ ծանր ուղեղային արիւնախոնում մը կուգար անդամալուծելու զինք եւ ի վերջոյ հանգստեան կոչելու: Ապա, յատուկ խնամքի կարիք ունենալուն, Հայր Սուրբը կը փոխադրուէր Երուսաղէմի մօտ Ազարիէի Կաթողիկեան ծերանոցը,

ուր պիտի մնար մինչեւ վախճանիլը:

Հերանոսաց Առաքեալը՝ Պողոս, Փիլիպպեցիներուն ուղղած իր նամակին մէջ կ'ըսէ. «Զի ինձ կեանք Քրիստոս է, եւ մեռանել՝ շահ». «Որովհետեւ ինձի համար Քրիստոս կեանք է, իսկ մեռնիլը՝ շահ»: Անոնք որոնք մօտէն ծանօթ էին Հանգուցեալ Հայր Սուրբին, անպայմանօրէն համաձայն պիտի գտնուին այն իրողութեան, որ ան Առաքեալին նման կը սիրէր կեանք ու քարեկամները, քայց միաժամանակ իրր քրիստոնեայ ու մանաւանդ սպասաւոր եկեղեցւոյ՝ ան ո՛չ միայն մահէն չէր վախճար, այլ կը նախընտրէր յաւիտեանական կամ երկնային հանգիստը: Կարծէի իր երկրաւոր կեանքի վերջին օրերուն Հայր Ոսկի արդէն հաշտուած էր մահուան գաղափարին հետ. ան կը զգար թէ այլեւս իրեն համար հասած էր ժամանակը մէկզի դնելու հիւանդութեան ծանր քեռը եւ գտնելու ամբողջ եօրը տարիներ իր այնքա՛ն փնտռած հոգեկան եւ ֆիզիքական անդորրը, զոր միայն երկինքը կրնայ պարգեւել մարդուն:

Երկու ամիսներ առաջ էր, երբ վերջին անգամ տեսայ զինք եւ «Ի՞նչպէս ես» հարցումիս պատասխանը եղաւ անոր կապուած շրթներէն փախած խորունկ եւ երկար «օ՛ֆ» մը: Կրնա՞ի երեւակայել թէ ի՞նչ տանջանք է մէկու մը համար, որ կար ժամանակ լեցուն էր կեանքով, շէնշող եւ կատակասէր քնաւորութեամբ, դատապարտուի խօսելու, ինգիւնք արտայայտելու անկարողութեան: Երբեմն ան կը կարծէր թէ կը խօսէր, սակայն երբ զգար թէ խօսակիցը չէր հասկնար զինք, կ'անհանգստանար եւ կը յուզուէր:

Տարօրինակօրէն սակայն, երգեցողութեան պարագային անոր բերնէն ելլող բառերը կը դառնային յստակ, մանաւանդ երբ կ'երգէր «Սուրբ Աստուածը», անոր դէմքը կը պայծառանար ու կապոյտ աչքերը կը սկսէին փայլփլիլ:

Մահը միշտ եղած է Քրիստոնեային օգուտը, շահն ու ձեռով մը լուռ դաշնակիցը, որովհետեւ ան կու գայ վերջ տալու այս կեանքին մեզի պարտադրած սահմանափակումներուն, ան կու գայ վերջակէտ մը դնելու այս երկրաւոր կեանքին հետ սերտօրէն կապ ունեցող մեր վիշտերուն, ախտերուն, սխալներուն եւ անկատարելութեանց: Վերջապէս, անոնք որոնք Աստուածորդւոյն յարուցեալ մարմնին կը նային հաւատալով Անոր այն մեծ խոստումին,

մեր միակ յոյսին ու ապաւէնին, պիտի լսեն անոր ձայնը, որ կ'ըսէ. «Ես եմ յարութիւն եւ կեանք. որ հաւատայ յիս թէ եւ մեռանիցի՝ կեցցէ, եւ որ կեցցէ եւ հաւատայ յիս մի՛ մեռանիցի»: Եւ ճիշդ ատոր համար է որ Քրիստոնեան կրնայ ըսել. «Զի ինձ կեանք Քրիստոս է, եւ մեռանել՝ շահ»: Թող Առաքեալին այս խօսքերով միխթարեմք իրար, միշտ յիշելով թէ մենք բոլորս «Անպիտան ծառաներ ենք, եւ ինչ որ մեզմէ կ'ակնկալուի՝ ա՛յդ պարտինք ընել»:

Թող Երկնաւոր Հայրը միխթարէ Սուրբ Աթոռը, անոր Գահակալն ու ողջ Միաբանութիւնը, տալով մեզի հաւատաւոր ու նուիրեալ նոր միաբաններ, հոգեւոր նոր զինուորներ. ամէն:

ՆՈՒՐՀԱՆ ԱՐԲ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- Ծննդեան Պատգամ	Գարեգին Բ.	
	Վեհ. Կաթողիկոս	3-5
- Ծննդեան Պատգամ	Թ.Ա.Մ.	6-8
- Christmas Message	T.A.M.	9-11

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

- Պատուիրանազանցութիւն	Նուրհան Արք.	
	Մանուկեան	12-14
- Յիսուսի Ծնունդը եւ Մարդուն	Վարդան Ա. Քհնյ.	
Վերածնունդը	Տիւկէրեան	14-16
- Ես Նախանճոտ	Կարէն Ա. Քհնյ.	
Աստուած մըն եմ	Կտանեան	17-18
- Աստուած Ինչո՞ւ Առաքեց	Ալլադ	
Իր Միածին Որդին Հրեայ	Նորատունկեան	18-22
Ազգին Մոցէն		
- Անուանակոչութիւն	Շահէ Ա. Քհնյ.	
	Ալբունեան	23-24
- Քրիստոս Մնաւ եւ	Զարեհ	
Յայտնեցաւ	Թօփալեան	25-26

ՇՆՈՐՀԱԻՈՐԱՆՔ

		26
- Ամենայն Հայոց Վեհ. Կաթողիկոսէն		27
- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսէն		28
- Կ. Պոլսոյ Հայոց Սրբազան Պատրիարքէն		29
- Ռուսիոյ Սրբազան Պատրիարքէն		30

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

- Ճրագալոյց	Անել	31
- Սուրբ Կոմիտաս	Գրիգոր Հոբոյեան	32

ԳՐԱԿԱՆ

- Սա Անհասկանալի	Նահապետ	
Տօնածառը	Մելիքեան	33-36
- Սաղիմահայոց Յարգանքը		
Եղիշէ Պտրք. Դուրեանի	Ն. Մելիքեան	36-37
Յիշատակին		

ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ

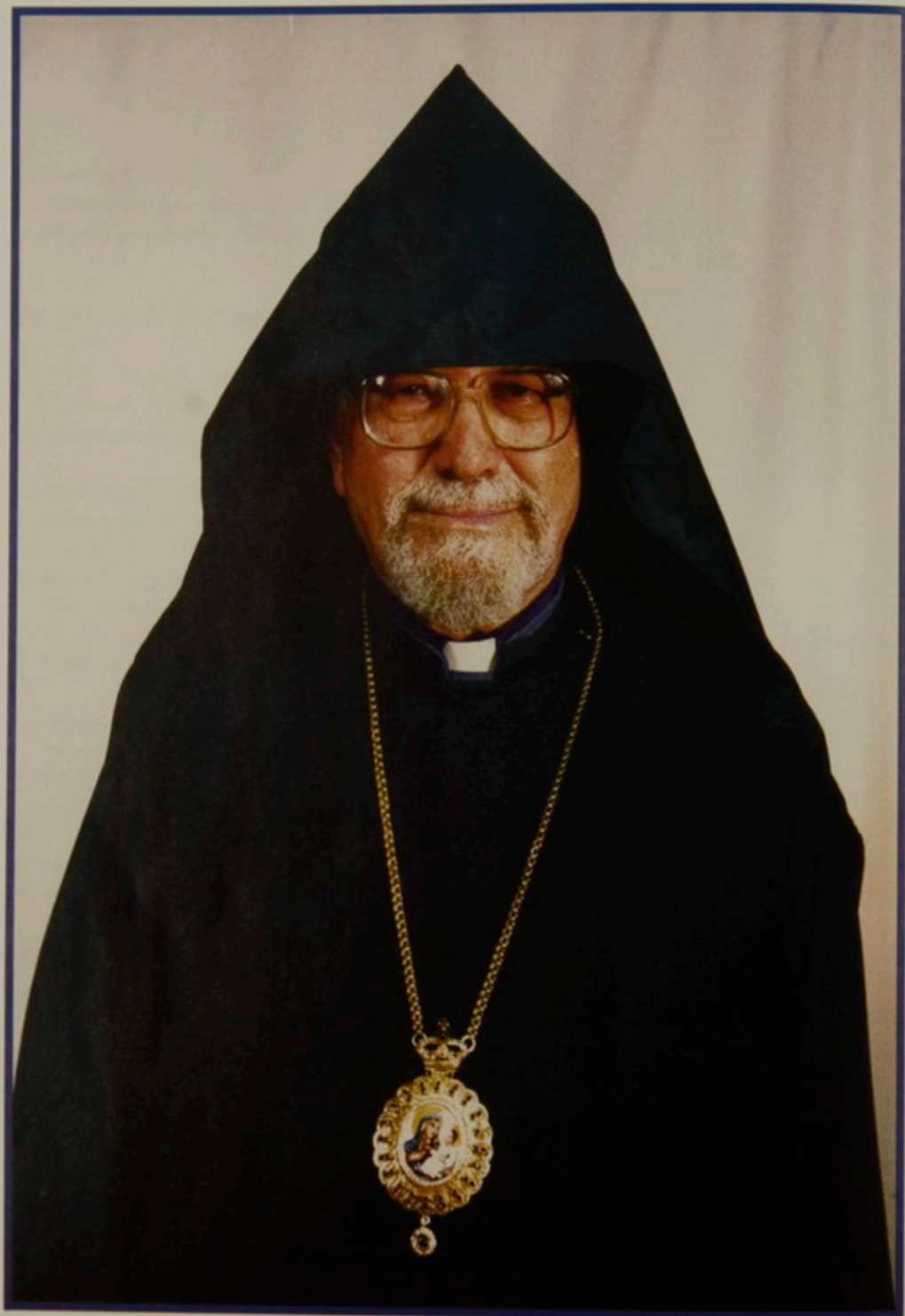
- Հայ Պատարագը Իր Լրումին	Արտէն Ա. Քհնյ.	
Տանող 40 ձոխ վայրկեան	Աշեան	38-40
- Ծնունդը՝ Դեկտեմբեր 25	Ժիրայր	
թէ Յունուար 6	Բէտէրեան	41-43
- Խոսքովիկ Թարգմանիչ Հայոց	Գրաբարէ Բարգմանեց	
	Սամուէլ Մ. Վրդ.	
	Աղոյեան	44-64

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

- Կրկնութիւնը Հայ Հին եւ Անդրանիկ
Միջնադարեան Պատմաողորբորում Կարապետեան 65-72

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

- 15րդ Դարու Ձեռագիր Տ. Զաւէն Ա. Քհն.
Մատեան Մը Արզումանեան 73-76
- Հայութեանս Հպարտանքը Ալպէն
Նորատունկեան 77-84
- Աստուածաշնչի Առաջին Տֆր. Գէորգ
Ամբողջական Համարարարաւթ Թօսունեան 85-88
- Մեսրոպեան Ուղղագրութեան Գէորգ
Վերականգնումը Բաղդիշեան 89-108
- Պատարագը Անձի Հոգեւոր Բագրատ
եւ Բարոյական Արժէք Ղարազունեան 109-114
- Կասիոս Լեւր Թակոր Արք.
Նախնեան 115-117
- Սաղիմահայեր Ս. Ծնունդը Նահապետ
Տօնակատարեցին Մելիքեան 118-119
- Քէնքըրըրիի Արք.ի Այցը
Հայոց Պատրիարքարան 120
- Կ. Պոլսոյ Ամեն. Տ. Մեսրոպ
Պատրիարքի Այցը Երուսաղէմ 120-121
- Ժառ. Վարժարանի Ամանորեայ Հանդէս 121-122
- Նախագահ Մահմուտ Արքայի
Շնորհաւորանքը Հայկական Ծնունդին 122-123
- Արքութեան Աստիճանի Տուչութիւն 123
- Ուխտագնացութիւն դէպի Յորդանան Գետ 124
- Ուրարի եւ Դպրութեան Կորիւն Արդ.
Աստիճանի Տուչութիւն Բաղդասարեան 124
- Բարեպաշտական Նուէրներու
Ծանկը 2006 Տարւոյ Լուսարարայետ
Ս. Թակորայ Տաճարին Նորհան Արք.
եւ Ս. Տեղեաց Մանուկեան 125-127
- Ս. Թակորի Ներսէն 128-134
- Հանգիստ Տ. Ոսկի Վրդ.
Որդիքեանի 135-136
- Դամբանական՝ «Զի Ինձ Կեանք
Քրիստոս է, եւ Մեռանել՝ Շահ» Նորհան Արք.
Մանուկեան 137-138
- Բովանդակութիւն 139-140

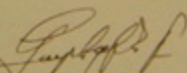
Գեղ. Տ. ԱՐԻՍ ԱՐԲ. ՇԻՐՎԱՆԵԱՆ

ԳԵՐ. Տ. ՍԵՒԱՆ ԱՐՔ. ՂԱՐԻՊԵԱՆ

$$U^{\frac{1}{2}} \Gamma U^{\frac{1}{2}} = U \Gamma U^{-1} = \Gamma$$
[illegible]

Итерационный процесс завершается, когда $\|x_k - x_{k-1}\| \leq \epsilon$, где ϵ — заданная погрешность. Итерационный процесс завершается, когда $\|x_k - x_{k-1}\| \leq \epsilon$, где ϵ — заданная погрешность.

[illegible]
$$(1) \quad p \wedge q = \neg(p \rightarrow \neg q)$$

ԳԱՐՆԳԻՆ Բ
ԿՈՍ ԿՄԻՆԱՅԻՆ ՀԱՅՈՑ

Տեսակ: Կրթական է 1-6 "Քվարտալիտի" լուսին Տեսակ 2008 է և քաղաքային ՄԱԾ է Մայրաքաղաքի Արևիկա Գործարարական շրջանում, 401

ԵՂ. 14 Դեկտ. 2006.- Թաղման Կարգ Տ. Ոսկի Վրդ. Որդիքեանի

ԵՂ. 28 Դեկտ. 2006.- Բեթղեհեմի Ս. Ծննդեան Տաճարի տարեկան ընդհանուր մաքրութիւն, մասնակցութեամբ Հայ, Յոյն եւ Ֆրանսիական Միաբանութեանց.

Շր. 6 Յուն. 2007.- Տօն Առաքելական Ս. Արողոյ: Տարին մէկ անգամ Պատրիարք Սրբազանը առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին կը կանգնի Ս. Արողոյ պատուանդանին: Աջակողմեան Դասին մէջ Լուսարարայեւ Նուրիան Արք. Մանուկեան:

Բշ. 8 Յուն. 2007.- Տօն Ս. Ստեփաննոսի: Սաղաւարտ ի գլուխ եւ բուրվառ ի ձեռին (Զախէն Աջ) Պաւէլ Ուր. Կարապետեան, Նարեկ Սրկ. Մկրտչեան, Մարքին Ուր. Զաքարեան, Արքիւր Սրկ. Պալոյեան, Պաւէլ Սրկ. Դաւիթեան, Հայկազուն Արդ. Եղիայեան, Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան, Աւետիք Սրկ. Ալեքեան, Դրիգոր Սրկ. Աւագեան, Սամուէլ Ուր. Սաֆարեան, Արարատ Ուր. Զարգարեան, Սահակ Ուր. Յովակիմեան:

Քշ. 8 Յուն. 2007.- Ս. Ստեփանոսի տօնին առիթով Սարկաւազաց ի պատիւ տրուած ընթրիքին մասնակցեցան Միաբանութեան անդամները եւ ուսուցչական կազմը:

Եջ. 11 Յուն. 2007.- Տօն Որդւոցն Որոտման: Ս. Գլխադրի մատրան մէջ
Ս. Պատարագը մատոյց եւ եռադարձ թափօրին հանդիսապետեց Լուսարարապետ
Տ. Նուրհան Արք. Մանուկեան:

Շր. 13 Յուն. 07.- Կաղանդի գիշեր ժառանգաւորաց վարժարանի սրահին մէջ:

Շր. 13 Յուն. 07.- Կաղանդի ընթրիք Պատրիարքարանի Դահլիճին մէջ:
Միաբանութեան անդամներով, եւ ընկերակցութեամբ Կ. Պոլսոյ Ամեն. Տ.
Մեսրոպ Պատրիարք Մուրաֆեանի եւ ուխտաւորներուն:

Կիր. 14 Յուն. 07.- Նոր Տարուան Ս. Պատարագի աւարտին Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ Թարգմանչաց Վարժարանի անունով ուղերձէն յետոյ, Պատրիարք Սրբազան աւանդական նարինջ բաժնեց ներկաներուն:

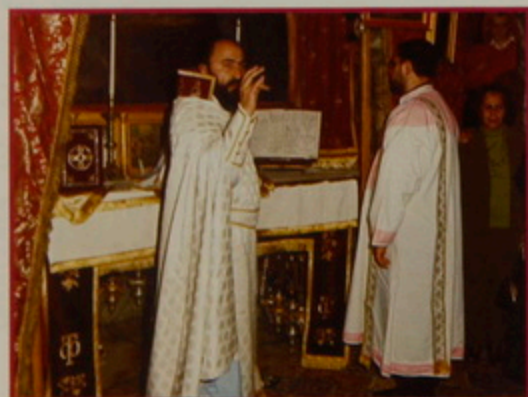
ԵՂ. 18 Յուն. 2007.- Հայկական Մնունդի Ճրագալոյցի առաւօտուն,
 Երուսաղէմի Իսրայէլեան ոստիկանապետեր Պատրիարքարան կ'այցելեն
 շնորհաւորանքի եւ բափօրը առաջնորդելու դէպի Բեթղեհէմ: Ս. Նդիայի
 Վանքին առջեւ ներկայացուցիչներ Բեթղեհէմէն, Պէյր Ճալայէն, Պէյր
 Սահուրէն կը դիմաւորեն բափօրը, եւ Իսրայէլեան ծիաւորներ
 կ'առաջնորդեն մինչեւ Ռաֆէլի Գերեզման:

ԵՂ. 18 Յուն. 2007.- Պաղեստինեան ծիաւորներով երբ դէպի Բեքդեհէմ:
Մճնդեան հրապարակին վրայ դիմաւորում Հ.Ն.Մ.ի եւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի եւ այլ
համայնքներու սկաւառական խումբերէն, Բեքդեհէմի Քաղաքացեւտէն,
Ոստիկանապետէն, Զինուորապետէն, եւ թափօրը Բեքդեհէմի Հայոց վանք
կը բարձրանայ:

Եջ. 18 Յուն. 2007.- Թափօրը Բերգեհեմի Հայոց Վանկ կը քարձրանայ:
 Տ. Թորգոմ Պատրիարք եւ Կ. Պօլսոյ Ամեն. Պատրիարք Տ. Մեսրոպ Արք.
 Մուրաֆեան, կ'ընդունին շնորհաւորանքի մաղբանքներ Բերգեհեմի
 Բաղաւազեա Տէր. Վիկթօր Պարարէյի եւ Պաղեստինեան Իշխանութեան
 նախագահ Մահմուտ Արրասի անունով՝ Տէր. Էմիլ Զարեուի կողմէ:

Եշ. 18 Յուն. 2007.- Հայկական Մեծնդի Ճրագալոյցի արարողութիւն եւ Ս. Պատարագ նախագահութեամբ Կ. Պոլսոյ Ամեն. Պատրիարք Տ. Մեսրոպ Արք. Մուրաֆեանի: Պատարագիչ՝ Տ. Արտակ Վրդ. Տիգրանեան Ս. Էջմիածինէն:

ԵՂ. 18 Յուն. 2007.- Հայկական Մնունդի տունի առիթով Բերդեհէմի Հայոց Վանքի նորոգուած ներքնասրահին մէջ հիւրասիրութիւն ի ներկայութեան Պաղեստինեան Իշխանութեան նախագահ Մահմուտ Աբրասի:

ԵՂ. 18 Յուն. 2007.- Հայկական Մեծնդի կէս գիշերուան պաշտամունքին
 Քրիստոսի Մեծնդեան Քարայրին մէջ ներկայ գտնուեցան Պաղեստինեան
 Իշխանութեան Նախագահ Մահմուտ Արբաս եւ ներկայացուցիչներ:

Եձ. 20 Յուն. 2007.- Հայկական Մեծնդի առիքով Պատրիարքարանի դահլիքին մէջ շնորհաւորանքի այցելութիւն Լատինաց Պատրիարքի, Ֆրանսիական Միաբանութեան եւ այլ յարանուանութեանց, եւ Ղպտի, Ասորի, Հապէշ Ուղղափառ Եկեղեցիներու Հոգեւոր Պետերու եւ ներկայացուցիչներու: Եւ Երեւանէն Հայ Ուխտաւորներու խումբը:

եջ. 26 Յուն. 2007.- Տոն Անուանակոչութեան: Տնօրինի՛ք Պատրիարքարանի
դահլիճին մէջ: Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետի երկու Կոնդակներով
«Արքութեան» աստիճանի տուչութիւն, Տ. Արիս եպս. Ծիրվանեանին
(ընթերցող՝ Տ. Արտակ Վրդ. Տիգրանեան), եւ Տ. Սեւան եպս. Ղարիպեանին
(ընթերցող՝ Տ. Վազգէն Վրդ. Նանեան):

Եջ. 28 Յուն. 2007.- Ուխտագնացութիւն դէպի Յորդանան Գետ,
Միաբանութեամբ եւ ժողովուրդով:

Ուր. 9 փետր. 07.- Տուչութիւն Դպրութեան Զորս Աստիճաններու եւ Ուրարակրութեան:

«Սիոն» Ամսագրի բաժանորդագրութիւն

- Սիոն ամսագրի խմբագրութիւնը կը փորձէ սրբագրել եւ ամբողջացնել ցամկը իր բաժանորդներուն։

- Եթէ կը ցամկաք որ ձեր անունը ունենամք ցամկիմ մէջ մեր բաժանորդներում, համեցէք մերքեւի կտրումը յստակ եւ զիսագիր տառերով ամբողջացնել եւ փութով մեր ձոր հասցէիմ ղրկել։ P.O.Box 14235 Jerusalem, Old City, Isr.

- Նախորդ տարիներում Սիոն ամսագիրը ձրի ղրկուած է հարիւրներով հասցէներու։ Նկատի առած մամաւամդ գումաւոր էջերու տպագրութեամ սղութիւնը պարտաւոր ենք ձեզմէ բաժանորդագիմ խմղրել։

Խմբագրութիւն

ՊԱՏՐԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԵՐՈՒՍԱԼԵՄ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԻՈՆ

Անուն.- _____

Տիտղոս.- _____

Կազմակերպութիւն.- _____

Հասցէ.- _____

Համեցէք մերփակ գտնել մեր փոխգիրը-_____

Իրր բաժանորդագիմ ՍԻՈՆի _____

ՊԱՐՁ կամ ՕՂԱՅԻՆ ԹՂԹԱՏԱՐՈՎ ՂՐԿԵԼՈՒ _____

Ստորագրութիւն

Բաժմնէլիմ.-

Պարզ Թղթատարով

US\$108*

US\$200

Մէկ տարի

Երկու տարի

Ողայիմ Թղթատարով

US\$ 128

US\$ 240

*Կամ՝ ձեր երկրիմ համապատասխամ գումարով։

NOTICE TO SUBSCRIBERS

The Armenian Patriarchate of Jerusalem is drawing up a new updated list of subscribers to its official gazette, SION.

In order to ensure that your name is on the list, you are kindly requested to fill in the form below and send it back to us, with your remittance, as soon as possible.

Please write to our new address: POB 14235, Jerusalem, Israel.

We would like to point out that while in previous years it has been the custom to distribute the gazette virtually free of charge to hundreds of subscribers, escalating costs and, particularly, the introduction of colour printing, has imposed upon us the obligation of trying to recover part of these costs.

The Editor

"SION" SUBSCRIPTION RENEWAL FORM

Name:	Address: _____
Title:	
Organisation:	
Please enter my/our subscription for "SION," for a period of _____ year(s). My/our check for _____ covering the cost of subscription and Surface/Airmail charges, made out to the Patriarchate, is enclosed.	
Signature:	RATES: Surface Mail Air Mail
Official seal:	1 year: US\$108* 1 year: US\$ 128
	2 years: US\$200 2 years: US\$ 240
*Or equivalent in your local currency.	

